DE
SACRIFICIIS
LIBRI DUO;

Quorum Altero explicantur Omnia

JUDÆORUM,

NONNULLA

GENTIUM PROFANARUM

Sacrificia:

ALTERO

SACRIFICIUM CHRISTI.

UTROQUE

ECCLESIÆ CATHOLICÆ his de rebus Sententia contra *Faustum Socinum*, ejúsque Sectatores defenditur.

AUTORE

GUILIELMO OUTRAMO S.T.P.
Ecclesiæ S. *Petri* apud *Westmonasterienses Canonico.*

LONDINI,

Typis *T. Roycroft*, Impensis *Richardi Chiswell* ad Insigne Rosæ Coronatæ in Cœmeterio D. *Pauli*. MDCLXXVII.

Domus Polon. Scholar. Piar.

Imprimatur,

Dec. 14. 1676. *G. Jane* R. P. L. *Henr.* Episc. *Lond.* à Sacris Domesticis.

Nobiliſſimo Honoratiſſimoq; Domino, Domino *THOMÆ* Comiti de Danby, Vicecomiti de Latimer, Baroni de Kiveton, Partis occidentalis Agri Eboracenſis Militiæ Præfecto Regis Locum tenenti, Summo Angliæ Theſaurario, Regiæ Majeſtati à Conſiliis Secretioribus, Illuſtriſſimiq; Ordinis *Georgiani*, ſive Periſcelidis Equiti Aurato.

S. P.

Q*UUM ea diu erga me fuit*, Clariſſime Domine, *tua*, Tuorumque *benevolentia, quam & mecum Ipſe ſæpe recolere debeam, & apud alios commemorare;*

non committendum eſſe duxi, ut Libri hi de Sacrificiis à me ſcripti ſine tui erga me favoris gratâ mentione ederentur. Quæ quidem commemoratio mea etiamſi ad honorem tuum (quo te maximè tuæ ipſius virtutes cumulant) incrementi nihil afferre poſſit, eo minus tamen prætermittenda à me fuit, quòd alia mihi nulla ſit ratio, aut facultas, quâ meliùs poſſim gratum erga Te *teſtari animum. Neque verò ut* Amplitudinem *tuam permagno honore ſtudióque colam, ea tantùm, quæ in Memetipſum beneficia contuliſti, faciunt, ſed multò magis officia illa, quæ quidem* Regiæ Majeſtati, *quæ* Eccleſiæ *noſtræ* Anglicanæ, *quæ univerſæ* Reipublicæ *ſummâ cum Fide, & ſapientia, maximáque diligentiâ præſtas. Quæ quo diutiùs præſtare poſſis, faxit Deus, ut valetudine, rerúmque omnium fælicitate animi tui altitudini, & ſingu-*

lari

lari prudentiæ pari quàm diutiſſimè perfruare. *Quæ* Tibi *ex animo precor ut qui ſim*

Amplitudini &

Dignitati tuæ

Devotiſſimus

Guilielmus Outramus.

PRÆFATIO.

CUM *Vir perquam Venerandus*, Joannes Dominus Episcopus Roffensis *sermones mecum ante annos aliquot de Sacrificio Christi sereret, accidit, ut inter colloquia nostra meam Ego eâ de re sententiam ex concione recitarem ad* Populum *diu antè habitâ. Quâ perlectâ, hortari me continuò cœpit* Reverendus Pater *(cujus cùm autoritas, tum judicium plurimum apud me valebat) ut quæ vernaculâ oratione cursim atque breviter attigeram, ea paulo latiùs explicata literis Latinis consignarem. Quod simul ac in me susceperam, præcipuos Scriptores* Socinianos *(quibuscum maximè certamen mihi futurum vidi) primos omnium relegendos duxi. Quos, qui eorum scripta legerit, ita de* morte *Iesu Christi, ita de Illius* Sacrificio *(quod*

(quod à morte ejus semper sejungunt) judicâsse sentiet , ut alteri *omnem planè detraxerint pœnæ vicariæ rationem, nihilque nobis gratiæ apud Deum* altero *impetratum existimaverint: ut qui licet Mortis ejus vim aliquo modo circa Deum , vim tamen Sacrificii ejus circa homines primò versari statuerint. Quibuscum etiamnum sentiunt omnes Socini Sectatores.*

V. Crell. contra Grot. c. 8. partic. 4 & c. 10. partic. 3.

Neque hos movet, quòd Christus peccata nostra tulisse, *quòd* pro nobis, *quòd* pro peccatis nostris , *quòd* propter peccata nostra mortuus , *quòd* sanguine suo peccata nostra expiasse , *quòd* se ut ἀντίλυτρον pro omnibus dedisse , animámque suam ut λύτρον pro multis, *quòd* ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν , *quòd* Advocatus noster *dicitur. Hæc enim omnia loquendi genera , aliàque , siqua sint , similia alium facilè recipere posse sensum dictitant , ac qui iis à multis sæculis ab Ecclesiâ Christianâ tributus fuit, aliúmque quidem , si rationem sequi volumus , iis tribui oportere.* Ferre peccata *idem quidem , inquiunt , quod peccatorum pœnas luere in sacris literis quandoque valet , sed & idem etiam , quod peccata auferre , hoc*

Isai. 53. 12. 1 Pet. 2. 24. 1 Tim. 2. 6. Matth. 26. 26. 1 Cor. 15. 3. Gal. 1. 4. 1 Pet. 3. 18. Rom. 4. 25 Hebr. 13. 12. Matth. 20. 28. Rom 8. 34. Hebr. 7. 25. 1 Joh. 2. 1.

est

est, *Extinguere*, *aut Remittere*. *Ex quo Deus ipse* peccata ferre *à* Mose *dictus est*. Pro nobis mori *nihil minus quàm vicariam pœnam designare judicant*, *quippe quòd nos ipsi* (*quibus aliena peccata luere in officio esse nemo dixerit*) *alii* pro *aliis* mortem oppetere, *si temporum ratio postulaverit*, *in sacris literis jussi sumus*. *Neque reliqua magis apud eos valent*; *ut quibus Christus* pro peccatis nostris mortem subiisse *dici visus sit*, *quòd mortem ad ea delenda subiit*, *non*, *quòd pœnas eorum luit* : *&* propter peccata nostra mortuus, *ut cui cruentæ mortis occasio nostris extiterit ex peccatis* : *itémque* suo ipsius sanguine peccatâ nostra expiâsse, quatenus (*ut* Crellii *verbis utar*) mortis suæ cruentæ interventu in cœlestia illa adyta penetravit, suâque curâ nos peccatorum reatu pœnâque solvit: *atque etiam* sese ut ἀντίλυτρον animamque suam ut λύτρον dedisse, *non quòd vicarias pœnas subiit*, *sed quòd ex impensâ vitâ suâ & nobis exemplum ad pietatem*, *rem ad salutem necessariam*, *& sibi jus & potestas extitit nos à peccatorum servitute*, *eorúmque pœnis liberandi*. *Ac denique ut*, *quæ*

Exod. 34. 7. Numer. 14. 18.

1 Joh. 3. 16.

Ad Hebr. 13. 12

restant, exequar, nihil minus quàm Advocati munus in Iesu Christo Advocato nostro agnoscunt Socini Sectatores, ut quem non ideo Advocatum, aut ἐντυγχάνειν dici judicent, quòd nos, ac nostra Deo commendat, sed quod potestate à Deo acceptâ nos ab peccatis suppliciisque, si se adeamus, tutos præstat. Ita scilicet Socini Discipuli, quoties urgentur sacris literis, vel ad verborum ambiguitatem, vel ad sensus quosdam tralatitios, tanquam in castra, se recipiunt. Quas etsi latebras, his de rebus dum cogitarem, ipsâ locorum ratione, quibus de Sacrificio Christi agitur, iis occlusas nonnunquam vidi, tamen dispiciendum existimavi, an ex naturâ ipsarum rerum, nempe mortis & Sacrificii Christi, paulo certior elici, constituique posset sensus earum omnium locutionum, quibus rerum earum vis, ac ratio in sacris literis enunciatur: fore ratus, id si fieri posset, ut majorem passim res ipsæ verbis, quàm verba rebus lucem afferrent.

Quæ dum mecum reputabam, subibat animum sacras literas de Christo, ut de Pontifice nostro, de morte ejus non tantùm ut de morte Martyris, & Testatoris *meminisse, verùm etiam* victimæ piacularis *pro*

pecca-

peccatis Generis humani cæsæ. Ad hæc, Pontificem Judæorum Iesum Christum Pontificem nostrum, eorúmq; victimas piaculares (nequid hîc de reliquis dicam) Christum, ut victimam, adumbrasse. Ac deniq; non dubitandum esse, quin quod typis *adumbratum,* Antitypo *verè præstitum esset. Quæ cùm sententia mihi penitus in animo insedisset, aggrediendum existimavi ad Sacrificia Judæorum, & diligenter enucleandum, quæ propria sit Sacrificii ratio, quænam essent Sacrificiorum genera legibus* Mosaicis *designata, quænam præcipuè eorum generum Sacrificium Christi adumbraverint, quantus esset uniuscujusque generis delectus à Deo institutus, quibus personis genus quodque vel imperatum, vel permissum, quibusq; de causis, & quibus ritibus, & quo in loco immolandum, & conficiendum esset, quænam esset Tentorii sacri, quæ Templi Hierosolymitani, quæ aræ rite dedicatæ, quæ etiam mensæ sacræ ratio, quæ Sacerdotum, quæ Levitarum, quæ Offerentium inter immolandum partes fuerint, ac deniq; quid Doctores Judaici, quid populi profani de suis utriq; sacrificiis, quidque etiam veteres Christiani de utrisque olim judicaverint.*

*Quæ omnia (ut & alia multa) mecum in animo agitanti binæ de Sacrificiis Judæorum natæ mihi sententiæ erant. Primò,*eorum omnium vim,perinde ac vim sacrarum precum & gratiarum actionum,circa Deum propriè versatam esse; *ut quæ omnia ad ejus gratiam vel impetrandam,vel commemorandam divinitus instituta viderim. Deinde,*victimas piaculares peccata, de quibus immolabantur,pœnâ vicariâ expiâsse. *Quæ duo (ne Judæorum sacra, ritúsque ad ea pertinentes unà cum rebus Christianis eundem in locum cumulando his,quæ tractarem,obscuritatem,Lectoribúsq; tædium afferrem) seorsum priùs demonstranda duxi, quàm de Sacrificio Christi agerem. Ac cùm eadem pœne operâ, quâ duo illa jam proposita,Judæorum omnia Sacrificia exponi posse intelligerem, totum potiùs his de rebus locum, quàm quidem partes illius aliquas, earúmq; alias ab aliis distractas, patefaciendum existimavi. Atque ita factum, ut de Judæorum Sacrificiis (adjectis etiam, ubi id referre arbitrabar, quæ Gentium aliarum Sacrificia explicent) institutiones hasce scripserim. Quas iis utiles fore spero, qui (quod pernoscere omnium interest) quæ sit Sacrificii Iesu Christi vis, & ratio, scire cupiunt.*

ELENCHUS.

CAPITUM.

LIBRI PRIMI.

CAP.

CAP.

LIBRI SECUNDI.

DE

DE
Sacrificiorum Origine.

CAP. I.

Exponuntur duo Sanctitatis genera Deo, aliisque aliquibus tributa; & quæ de Sacrificiorum Origine ultrò citróque disputari solent.

I. CUM summam Dei omnibus in rebus excellentiam, tum maximè *Sanctitatem* ejus passim commemorant Sacræ Literæ. Verùm ea voce non idem semper intelligitur; sed aliàs maxima illius puritas, (*a*) sive eorum, quæ recta sunt, constans & immutabilis voluntas (quo pertinet illud S. *Petri*. (*b*) *Secundum eum, qui vocavit vos, sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti sitis*) aliàs autem Majestas illa, quæ in omni excellentiæ genere, summa scilicet in sapientia, & potentia, summoque in omnia dominio cernitur. Quibus rebus fit, ut Deus omni laudis genere, omnique cultu dignus sit. Ut *Sanctum* idem sæpe valeat, quod magnum, verendum, & venerandum. Quale ùtique Sanctitatis genus Deo tribuunt Scriptores Sacri, quoties eum *Sanctum Israelis*, nomén ve ejus *Sanctum* vocant. Nam *Sanctus Israelis* idem valet, quod venerandum Numen ejus, qui Israeli unicè colendus erat. Deique nomen *Sanctum* dicitur, ut summa reverentia invocandum. Id quod docet *Davidis* illud, (*c*) *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum*

(*a*) 1 *Jo.* 3.3.
(*b*) 1 *Pet.* 1.15.
(*c*) *Ps.* 99.3.

ctum eſt. Quo in loco *Sanctum* idem eſt, quod venerandum, & laude dignum.

II. Jam duplici illa ex ſanctitate, quam Deo tribuunt Sacræ Literæ, duo exiſtunt Sanctitatis genera, quæ etiam ad alia quædam pertinent. Quorum alterum eorum proprium eſt, quæ ratione prædita ſunt, qualis quidem Sanctitas eorum eſt, qui vitam ac voluntatem ſuam ad Dei voluntatem conformant; alterum ad ea omnia pertinet, quæ a profano uſu remota ad religioſum adhibentur. Cùm enim Dei, qui omnia condidit,& conſervat, omnia numine ſuo regit, ſummè inviolabilis ſit majeſtas; fit ſanè, ut non *perſonæ* ſolùm, ſed & *res*, & *tempora*, & *loca* etiam, ac denique *ritus* aut *cæremoniæ*, quæ peculiari ratione ad Deum, ejuſve cultum pertineant, ſacris accenſeri debeant.

In eis autem, quorum erat hoc ſanctitatis genus, locum olim habebant ſacrificia; qua voce etſi ritus illi, quibus res aliqua Deo ſacrata & confecta fuit, apud Latinos (quantum memini) plerumque ſignificari ſolent, Ego tamen (ſiquidem alia deſit, quæ quidem ſacra tam animantibus, quam rebus inanimis facta deſignet) & res ipſas, quibus ritus iſti adhibiti erant, ſignificare ſæpe cogor. Quod tamen *Iſidori* exemplo facio, apud quem iſta extare video. (d) *Duo autem ſunt quæ offeruntur; donum, & ſacrificium: donum dicitur, quicquid argento, auroque, aut qualibet alia ſpecie efficitur. Sacrificium autem eſt victima, & quæcunque cremantur in ara, ſeu ponuntur.*

(d) *De Origin. lib.* 6. *c.* 19.

III. De Sacrificiis itaque deinceps dicere ingredienti id quidem, ſiquo modo poſſet, primò conſtituendum eſſet, Deine aliquo explicato juſſu, an potiùs humano arbitratu primò ſacrificari cœptum ſit. Verum enimvero cum hic ſit perobſcurus locus, & perdifficilis

lis ad explicandum, ego ea potiùs ponenda duco, quæ hac de re ultro citróque disputari solent, vel saltem disputari possunt, quàm quicquam pro certo affirmandum.

Sunt itaque, qui Dei ipsius jussu primò sacrificatum judicant. Neque hos movet, quòd *Moses* nusquam in scriptis suis de tali aliquo jussu meminerit. Nam sicut sacrificiorum originem nulli Dei præcepto tribuit, ita neque sacrificantium arbitrio; sed rem planè integram reliquit. Neque mirum, inquiunt, quòd ita fecerit; siquidem multa ac magna fuerint, quorum ille summæ brevitati studens in historia sua nusquam meminit. Nusquam ille *Enochi* vaticinium, nusquam maximas *Loti* molestias pravis Sodomæorum moribus ortas, nusquam pia *Noæ* monita (quorum tamen alii meminerunt (*e*) in libris suis memoriæ prodidit. Neque verò (quod multò magis refert) *Caini* & *Abelis* sacrificia eo consilio memoravit, ut reliqua etiam omnia exponeret ad sacrificia pertinentia, sed ut inde natum *Caini* in *Abelem* odium, nefariumque parricidium induceret: quo minùs mirum, si quæ non nisi in transitu attigit, eorum originem prætermiserit.

(*e*) 2 Pet. 2. 5. 7, 8. Jud. 14.

Jam hanc sententiam qui tuentur, illud imprimis urgere solent, fieri neutiquam potuisse, ut sapienti & sancto viro, ut *Abeli*, unquam in mentem veniret fore, ut Deo gratæ essent vel animantium innocentium cædes, carnium, extorum, adipumque nidor, vel quidem maxima erga Deum animi ipsius reverentia, summaque itidem dominii ejus in vitam necemque veneratio, hujusmodi religionibus demonstrata, nisi Deus ipse explicato jussu hoc rituum genus instituisset. Præsertim cùm (ut his visum) nihil primitus immolaretur, nisi quod in victu humano erat, carnibus autem ad victum uti (ut probabilior fert sententia) ante dilu-

vium non liceret. Cujus ſanè argumenti vis eò compulit *Hugonem Grotium*, ſententiæ contrariæ defenſorem, ut is *Abelem* nullis mactatorum pecorum profectis, ſed viventium lacte ac lanis optimis
(*f*) *Ad Gen.* 4. 4. (ita חלב & בכורות (*f*) interpretatur) ad ſacrificia uſum judicet. Cujus tamen ſententiæ ſuæ haud ſcio an quenquam adjutorem habeat. Neque verò qui prima ſacrificia a Deo imperata cenſent, hoc unum, quo nitantur, habent; ſed & huc Apoſtoli il-
(*g*) *Heb.* 11. 4. lud afferunt. (*g*) *Fide majorem hoſtiam Abel quàm Cain Deo obtulit.* Fide autem, inquiunt, nihil fit, niſi quod fit Dei ipſius monitu.

IV. Verumenimvero minimè deſunt, qui quidem tantum abeſſe judicant ut hîc laudata *Abelis* fides explicato ullo Dei juſſu niteretur, ut hoc ex loco contrarium potiùs effici poſſe arbitrentur. *Abel* enim, inquiunt, ſi Deo idcirco ſacrificabat, quòd ejuſmodi aliqua Dei lege ſacrificare juſſus eſſet, quid de *Caino* judicandum? ut qui, ſi Deo ſacrificaret, quòd & ipſe quoque ejuſmodi legem a Deo latam eſſe crederet, eandem planè quam ipſe *Abel* fidem habuit. Quod ta-
(*h*) *Heb.* 11. men contrà fuiſſe conſtat. (*h*) Quod ſi nihil ejuſmodi credidit, ſanè nullo Dei explicato juſſu, ſed animi ſui inductione ex donis ſibi a Deo datis ſua ipſe ſponte ſacrificabat; id quod ſi *Cainus*, homo nequam, naturæ lumine ductus fecit, quanto magis *Abel*, vir bonus, idem feciſſe judicandus? Quod enim dicitur, *Abelem* niſi divinitùs monitum nunquam judicare potuiſſe, rem Deo gratam ſe facturum, ſi dominium ejus, & bonitatem hujuſmodi ritibus ac religionibus, quibus fuſus erat animantium ſanguis, palàm profiteretur, & coleret, id apud hos non multùm valet. Nobis enim, inquiunt, quibus alii mores, aliæ religiones inveterârunt, non eſt temere judicandum tanto temporis intervallo

tervallo, quid alteri in mentem venire posset, præsertim eorum, quæ non sunt contra naturæ leges, qualia utique erant sacrificia; ut quæ Deus, qui nihil unquam contra naturæ leges jussit, populo Hebræo imperabat. Neque mirum, inquiunt, si quæ primi illi homines Deo sacra faciebant, ea igne absumenda curarent (nisi forte igne de cœlo lapso consumpta essent) utpote quod faciendum erat, ne quod Deo sacratum fuit, ad usus profanos transferretur; id quod accidere potuisset, nisi quæ quisque Deo voverat, ea igni commisisset. Utcunque sit, temere ab eis factum judicant, qui lege aliqua a Deo latâ, cujus neque *Moses*, neque alius quisquam Scriptorum veterum usquam meminit, primò sacrificatum statuunt. Prorsus enim incredibile esse omnes planè Scriptores Sacros ejusmodi, siqua esset, legem, quæ primis omnium hominum parentibus, eorumque posteris a Deo ipso lata fuerit, quasi nullius momenti rem, tacitè præterire voluisse.

Quid autem his, qui ita statuunt, adeo laudata *Abelis* fides? Tanta, inquiunt, de Deo conditore omnium, ejusque dominio, & potentia, & bonitate existimatio, quâ factum erat, ut is optimam quamque pecudem Deo omnium largitori, ac quidem vitæ necisque domino, in Creatoris reverentiæ, gratique animi testimonium rite reddendam judicaret. Quâ tanta de Deo existimatione quia frater ejus *Cainus* caruit, quas ille fruges Deo obtulit, neque optimæ erant, neque Deo gratæ.

V. Hæc ergo quibus visa sunt, hi nullo Dei explicato jussu, sed naturali ratione primitùs sacrificatum statuunt. Ita nimirum primævos homines naturæ lumine institutos judicant, ut cultum & honorem conspicuum Deo adhibendum viderent, idque optimè fieri potuisse, si quod quisque optimum habuit, id ritu

ſacro Deo redderet. Atque huc maximè *Moſis* illa valere judicant. (*i*) *Et factum eſt* (מקץ ימים) *in fine dierum, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum.* Hæc enim ſic intelligi volunt, ut *finis dierum Caino* meſſis exitus eſſet, *Abeli* autem tempus illud, quo pecorum fœtu auctus erat: ita factum eſſe, ut his temporibus ſuâ uterque ratione monitus (legem enim nemo profert) de donis ſibi a Deo datis Deo nonnihil libandum duceret; ita tamen, ut alter nec ſatis grato pioque animo, nec id, quod optimum habuit, redderet, alter autem utrumque faceret. Huc etiam illa referri poſſunt, quibus Deus nimiam in ſacrificiis populo Hebræo fiduciam objicit. (*k*) *Holocauſtomata veſtra addite victimis veſtris, & comedite carnes*; hoc eſt, non modò ſalutares (eas enim vox זבחים deſignat) ſed & ſolidas etiam victimas veſtras (quod tamen lege vetitum fuit) ſi vobis viſum fuerit, edite. *Quia non ſum locutus Patribus veſtris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocauſtomatum, & victimarum.*

(*i*) *Gen.* 4. 3, 4.

(*k*) *Jer.* 7. 21, 22.

Quod enim Deus hic commemorat, nempe quòd Majoribus Hebræorum, quamprimùm eos ex Ægypto duxit, nihil de Sacrificiis præcepit, quo pacto imminuere potuit nimiam his de ritibus opinionem, ſi ab ipſis mundi incunabulis hoc idem religionis genus, hunc ſacra faciendi ritum humano generi inſtituiſſet? Quis enim leges *Adamo* ipſi, poſteriſque ejus ab ipſo mundi principio datas minoris habendas judicaverit, quàm eas, quæ Hebræis poſtea, Ægypto migrantibus latæ erant? ut nihil eſſet, cur Sacrificia, quaſi minimi planè momenti res, ſeriùs juſſa dicerentur, ſi a mundi initio juſſa erant.

VI. Hæc

VI. Hæc itaque, atque his similia apud Veterum plerosque eò valebant, ut hi nullo Dei jussu, sed naturali ratione primò sacrificatum censerent. Ita Autor responsionum ad orthodoxos. (*l*) οὐδεὶς τῶν θυσάντων τὰ ἄλογα τῷ Θεῷ πρὸ τοῦ νόμου, κατὰ τὴν θείαν διάταξιν ἔθυσε, κἂν φαίνεται ὁ Θεὸς ταύτην προσδεξάμενος, τῇ ταύτης ἀποδοχῇ δεικνύων τὸν θύσαντα εὐάρεστον αὐτῷ. i.e. *Nemo, qui ex rebus ratione carentibus sacrificium ante legem faciebat, Dei præcepto id fecit; quanquam quidem Deum etiam tum sacrificium accepisse constat, eoque accepto sacrificantem sibi acceptum fuisse indicâsse.* Et mox; τῷ δὲ Νῶε οὐδαμοῦ φαίνεται ὁ Θεὸς προστάξας προσαγαγεῖν αὐτῷ τὴν ἀλόγων θυσίαν· i.e. *Nusquam apparet Deum de bestiis immolandis ullam* Noæ *legem dedisse.* Et S. *Chrysostomus* ad ista *Mosis* verba. *Factum est autem in fine dierum, ut offerret* Cain *de fructibus terræ munera Domino.* Σκόπει πῶς τῷ συνειδότι τὴν γνῶσιν ἐναπέθετο τῆς φύσεως ὁ δημιουργός· τίς γὰρ ἄν, εἰπέ μοι, τοῦτον ἐδίδαξε πρὸς τὴν τοιαύτην ἔννοιαν; οὐδεὶς ἕτερος, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ συνειδότι γνῶσις· ἤνεγκε, φησιν, ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Κυρίῳ· ᾔδει γὰρ καὶ ἠπίστατο, ὅτι προσήκει καθάπερ τῷ δεσπότῃ τῶν οἰκείων κτημάτων προσάγειν τι τῶν γενῶν, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς δεῖται, ἀλλ' ἵνα τῆς οἰκείας εὐγνωμοσύνην ἐπιδείξηται αὐτὸς τῆς τοιαύτης εὐεργεσίας ἀπολαύων. i.e. *Vide quomodo naturæ conditor scientiam Conscientiæ indidit. Quis enim illum,* (*m*) *dic oro, ad hanc cognitionem perduxit? nemo nisi animi sui conscientia. Obtulit,* inquit, *de fructibus terræ sacrificium Domino; vidit enim, perspectumque habuit decere, ut*

(*l*) *resp. ad Quæst.* 83.

(*m*) Cainum.

ut Deo, tanquam possessionum suarum Domino, aliquid ex rebus suis offerret; non quòd ille eo indigeret, sed ut gratum animum indicaret, qui tali beneficio fruebatur. Et paulò pòst tam de *Abele*, quàm de *Caino* verba faciens; οὔτε γὰρ ἐκεῖνός τινα ἔσχε τὸν διδάσκοντα, οὔτε οὗτός τινα τὸν ὑποτιθέμενον, καὶ συμβουλεύοντα· ἀλλ' ἕκαστος ἐκ τῆς τοῦ συνειδότος διδασκαλίας, καὶ τῆς ἄνωθεν σοφίας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει χορηγηθείσης κινούμενος ὥρμησεν ἐπὶ τὴν τοιαύτην προσαγωγήν. i.e. *Neque ille Doctorem aliquem habuit, neque hic monitorem, & consiliarium; sed uterque conscientiæ suæ monitu, & sapientiâ humano generi divinitùs datâ ad oblationem istam incitabatur.* Et ad populum *Antiochenum* (n) de *Abele* loquens; οὐ γὰρ παρά τινος μαθὼν, οὐδὲ νόμου περὶ ἀπαρχῶν διαλεγομένου ταῦτα ἀκούσας, ἀλλ' οἴκοθεν, καὶ παρὰ τοῦ συνειδότος διδαχθεὶς τὴν θυσίαν ἐκείνην ἀνήνεγκε. i.e. *Neque enim ab ullo edoctus, nec lege accepta, quæ de primitiis aliquid constituebat; sed animi sui inductione, propriaque conscientia doctus sacrificium illud offerebat.* His, quos jam citavimus, Autoribus rectè accenseri posse videntur *Justinus Martyr*, *Irenæus*, *Tertullianus*, *Theodoretus*, *Cyrillus Alexandrinus*, aliique nonnulli Scriptorum veterum, qui Sacrificia *Judæorum* ea de causa instituta judicabant, (o) quòd populus diu in Ægypto hujusmodi religionibus assuetus in unius veri Dei cultu vix aliter contineri potuisset, nisi iis sibi indultis ritibus, & in religionem suam tralatis, quibus quidem & diu assueverat, & maximè quoque deditus erat. Quam rituum eorum rationem nunquam probâssent tanti viri, si eadem religionum genera à jactis mundi fundamentis divinitùs instituta putâssent.

(n) *Homil.* 12.

(o) *Vide viri doctiss.* Joan. Spenceri *dissertat. De* Urim *&* Thummim, *cap.* 4. *sect.* 7.

putaſſent. Neque enim eos latere potuit, quin ſiqua Deo ratio fuit, quare humani generis Parentibus Sacrificia primùm imperaret, eadem facere potuiſſet (idque moris Ægyptiis inveterati nullâ habitâ ratione) ut Hebræis ex Ægypto egreſſis eandem religionem inſtitueret.

Idem de Sacrificiorum origine(ut mox videbimus) *Maimonidi* viſum, idem etiam R. *Levi Ben Gerſon*, utî verba ipſius (*p*) ſatis docent: הנה קין והבל לפי מה שספרנו מהם היו חכמים גדולים ולזה כשהגיעה להם התכלית המכוון ממלאכתן הביא כל אחד מהם מפיריו מנחה לה׳ וזות המנחה היתה לפי מה שאחשוב שהם כבר השיגו שכל מה שיתחדש מזה הוא מסודר מהש״י והוא הפועל אותו ע׳ אמת או אולי הקריבו מהם קרבן מפני שהם הגיעו שהכל הוא מאתו i. e. Cainus & Abel (*quemadmodum diximus*) *viri valde ſapientes erant; atque ita factum, ut, cùm ad laborum ſuorum finem propoſitum perveniſſent, uterque ex facultatibus ſuis munus Deo offerret: ejuſque muneris offerendi ratio, ut mihi videtur, illa fuit; quòd a Deo (cui laus) quæ naſcuntur omnia, adminiſtrari ſcirent, Deumque eorum veram eſſe cauſam; vel forte ex eis munus offerebant, quòd omnia ab eo planè creata eſſe intelligerent.* Hos ſequitur *Iſaacus Abrabenel.* (*q*) והנה אדם ובניו הקריבו קרבנות לחשבם שבהם היו עובדים אלהים i. e. Adamus & *filii ejus ſacrificia offerebant, quia ita ſe Deum colere putabant.* Quibus, ex recentioribus, ſuffragatur Vir doctiſſimus *Hugo Grotius*, qui *non ullo Dei juſſu, ſed dictante ratione honorem Deo etiam conſpicuum habendum, idque optimè fieri poſſe datis Deo iis, quæ homini ſunt cariſſima*, Cainum & Abelem ſacrificaſſe judicat (*r*).

(*p*) ad Geneſ. cap. 4.

(*q*) in præfat. ad Levitic.

(*r*) ad Gen. 4. 3.

Jam verò *Eusebius Cæsariensis* ita de iis Sacrificiis disserit, quæ *Abel*, *Noas*, & *Abrahamus*, optimusque quisque eis temporibus faciebat, ut aliter de eorum origine ac æquales sui statuisse videatur: (s) τούτου δὲ τὸν λογισμὸν ἡγοῦμαι εἶναι οὐ τὸν τυχόντα, οὐδ᾽ ἀνθρωπίνως κεκινημένον, κατὰ θείαν δὲ ἐπίνοιαν ὑποβεβλημένον. Ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων ἅτε τὸν τρόπον εὐσεβεῖς, καὶ Θεῷ προσῳκειωμένοι, θείῳ τε πνεύματι τὰς ψυχὰς πεφωτισμένοι μεγάλης αὐτοῖς θεραπείας δεῖν εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν θνητῶν πλημμελημάτων, λύτρον τὸ αὐτῶν σωτηρίας τῷ καὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς χορηγῷ προσοφείλεσθαι ἡγοῦντο. Ἔπειτα μηδὲν κρεῖττον καὶ τιμιώτερον τῆς οἰκείας ψυχῆς καθιεροῦν ἔχοντες, ἀντὶ ταύτης τὴν διὰ τῶν ἀλόγων ζώων προσῆγον θυσίαν, τῆς σφῶν ψυχῆς ἀντίψυχα προσκομίζοντες. i.e. *Hujus ego rei consilium non fortuitum, humanitúsve ortum judico, sed divina quadam ratione excogitatum. Quandoquidem enim viri pii, Deoque familiares, spirituque divino illuminati magno opus esse remedio viderent ad mortifera peccata expianda; Deo, vitæ animæque datori* λύτρον *dandum esse judicabant salutis impetrandæ causâ. Et quidem cum animabus suis nihil melius & præstantius, quod Deo consecrarent, haberent, earum loco bestias immolabant: ita scilicet animarum suarum vice alienas animas offerentes.* Quibus fit, ut quidam nihil dubitent, quin *Eusebius* prima Sacrificia Dei jussu facta judicaverit. Id quod ex his parum constat. Nihil enim ille hoc in loco de sacris ex inanimis datis, utpote qui, quæ talia erant, parum profuisse priùs dixerat. Sed neque ipsa animalia ab *Abele*, *Noa*, & *Abrahamo* Deo immolata dicit explicatâ aliqua ipsius lege, sed divina quadam ratione, quæ non omnium

(s) *De demonstrat. Evangelic. lib.* 1. *cap.* 10.

omnium communis erat, ſed potiùs optimi cujuſque propria. Et quidem (ut rem in pauca conferam) ea *Euſebii** ſententia fuit, *Cainum* ſua ipſius ſponte res inanimas ſacrificaſſe, at pium quemque, ut *Abelem*, *Noam*, & *Abrahamum*, divina quadam ratiocinatione (quam jam poſuimus) inſtitutum, animantia primitùs immolâſſe.

Atque hæc de Sacrificiorum ortu; quâ de re, me quod attinet, Ego nihil omninò malim, quàm quicquam pro certo pronunciare. Id unum, priuſquam ad alia tranſeam, hoc in loco monere viſum eſt, hos, qui ſua cujuſque ſponte primò ſacrificatum judicant, etiamſi fortè quibuſdam in locis incautiùs loqui videantur; hunc tamen ſacrificandi ritum ad naturæ leges propriè dictas, æternas utique & immutabiles non referre; ſed ad ejuſmodi inſtituta, quæ ratio naturalis excogitaverit tanquam ad conſpicuum Dei cultum apta ſatis & idonea. Prius illud ſi qui fecerint, ex eo falſi arguuntur, quòd Chriſtus ſacrificandi ritus apud veteres olim uſitatos penitùs apud ſuos delevit: qui idem tamen tantum abfuit, ut ullas aboleret naturæ leges, ut has omnes autoritate ſua ratas, certas, ac firmas fecerit.

VII, Jam verò licèt haud ſatis conſtet, Deíne certo aliquo juſſu, an dictante potiùs humana ratione prima facta ſint ſacrificia, id tamen minimè dubitandum, quin Hebræis ex Ægypto egreſſis, Deus ipſe ſacrificandi ritum ſcriptâ lege inſtitueret. Quòd quidem quo conſilio fecit, deinceps inveſtigandum eſt.

Atque hunc ad locum rectè monet *Moſes Maimonides*, (*t*) nihil in his religionibus, quæ in ſacrificiis verſabantur, Deo per ſe gratum fuiſſe, nihil, in quo propter ſe voluntas ejus acquievit; atque ita factum, ut idem Autor legem de ſacrificiis latam non ex *primo*

(*t*) *In more* Nevoch. *part.* 3. *cap.* 32.

Dei consilio, sed ex *secundo* profectam judicet. Hoc scilicet illa satis docent (quod & ipse quoque *Maimonides* vidit) *Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potiùs ut obediatur voci Domini?* (u) *Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui.* (x) *Non locutus sum cum patribus vestris, & non praecepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum. Sed hoc verbum praecepi eis, dicens, audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus* (y): eódem & illa referenda. *Quid dignum offeram Domino? Curvabo genu Deo excelso? Nunquid offeram ei holocaustomata, & vitulos anniculos? Nunquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animae meae? Indicabo tibi, O homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te; utique facere justitiam, & diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo* (z). Ex quibus intelligi par est aliam esse earum rerum rationem, quae ad immutabile jus naturae pertinent, aliam autem sacrificiorum. Illas per se Deo gratas esse, haec autem ab illis sejuncta nihil omninò placuisse.

(u) 1 Sam. 15. 22.
(x) Isai. 1. 11.
(y) Jer. 7. 22.
(z) Mich. 6. 6, 7, 8.

VIII. Verùm haec etiamsi satis constant, causae tamen non leves erant, quamobrem Deus populo Hebraeo ejusmodi religionem institueret, quae in sacrificiis faciendis magnâ ex parte sita fuit. Ac quidem Veteribus Christianis ea hujus rei causa visa est, quòd idem hoc religionis genus etiam apud ipsum populum Hebraeum, priusquam ex Ægypto migravit, altas admodùm

modum radices egerat. Hoc utique ritu *Adami* filii, hoc *Noas*, hoc *Abrahamus* ipse (cujus semper apud posteros suos magna fuit existimatio) Deum, ut satis constat, coluerant. Sed & maximè postea in Ægypto, cujus Incolæ diu fuerant Hebræi, idem invaluerat ritus. Quibus rebus Veteres factum judicabant, ut illud etiam apud Hebræos Sacrificiorum studium esset, quod commodè nec prohiberi potuit, nec (gliscente indiès superstitione) suo cujusque arbitrio permitti. Prohiberi, inquiunt, commodè non potuit, præsertim quidem apud Hebræos præter modum Sacrificiis deditos, mos eò usque inveteratus, ut nihil dubium videatur, quin Diis extraneis immolâssent, si vero minùs licuisset. Neque tamen suo cujusque arbitrio permittenda erat ea religio, quæ, nisi Dei ipsius legibus definita & circumscripta fuisset, in barbaros & externos mores facilè labi potuisset, populúmque superstitionum avidum in cultum extraneum sensim ducere. Atque ita evenisse judicatum, ut Deus sacrificandi ritum in proprium ipsius cultum transferret; quippe qui ritus ejusmodi fuit, qui commodè nec aboleri potuit, nec alio atque alio more, ut cuique placeret, celebrari.

Illud tamen non prætereundum, non sicut ipsa sacrificia, ita omnia, quæ profanæ gentes ad sacrificia adhibuerant, adscita fuisse in Dei sacra: nec enim omnia animantium, nec rituum sacrificalium genera, eadem in populi Israelitici, ac gentium aliarum sacris erant. Magno Deus ad sua sacrificia & rerum, & rituum delectu usus est. Ita quippe & populi ingenio aliquo modo indulgebat, & pravis occurrebat affectibus, quibus in extraneas superstitiones populus iste ferebatur.

IX. Hæc

IX. Hæc itaque ſunt, quæ tam Antiquis, quàm quidem Recentioribus quibuſdam apud Deum eò valuiſſe viſa ſunt, ut populo rerum cœleſtium rudi ſacrificandi ritum inſtitueret. Ita ſcilicet *Juſtinus Martyr*, *(a)* Ὁ Θεὸς ἁρμοσάμενος πρὸς τὸν λαὸν ἐκεῖνον καὶ θυσίας φέρειν ὡς πρὸς ὄνομα αὐτοῦ ἐνετείλατο, ἵνα μὴ εἰδωλολατρῆτε· i. e. *Deus ad populum iſtum ſe accomodans hoſtias quoque offerre tanquam nomini ſuo juſſit, ne Deos externos coleretis.* Et *Tertullianus* adverſus *Marcionem*, *(b) Sacrificiorum quoque onera, & operationum & oblationum negotioſas ſcrupuloſitates nemo reprehendat, quaſi Deus talia ſibi propriè deſideraverit, qui tam manifeſtè exclamat.* Quo mihi multitudinem ſacrificiorum veſtrorum? Et quis exquiſivit iſta de manibus veſtris? *Sed illam Dei induſtriam ſentiat, qua populum pronum in Idololatriam, & tranſgreſſionem ejuſmodi officiis religioni ſuæ voluit adſtringere, quibus ſuperſtitio ſæculi agebatur, ut ab ea avocaret illos, ſibi jubens fieri quaſi deſideranti, nè ſimulachris faciendis delinquerent.* Et *Origenes.* *(c) Deus, ſicut per alium Prophetam dicit, non manducat carnes taurorum, nec ſanguinem hircorum potat. Et etiam ut alibi ſcriptum eſt.* Quia non mandavi tibi de ſacrificiis vel victimis in die, qua eduxi te de terra Ægypti. *Sed* Moyſes *hæc ad duritiem cordis eorum, pro conſuetudine peſſima, qua imbuti fuerant in Ægypto, mandavit eis, ut qui abſtinere ſe non poſſent ab immolando, Deo ſaltem, & non Dæmoniis immolarent.* Et S. *Chryſoſtomus.* *(d)* Μὴ τοίνυν ἀνάξιον εἶναι νομίσῃς αὐτοῦ δι' ἀστέρος αὐτοὺς καλέσαι, ἐπεὶ οὕτω καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ πάντα διαβαλεῖς, καὶ τὰς θυσίας, καὶ τοὺς καθαρμοὺς, καὶ τὰς νεομηνίας, καὶ τὴν κιβωτὸν, καὶ τὸν

ναὸν

(a) *Contra Triphon.*

(b) *Lib.* 2. *c.* 18.

(c) *Homil.* 17. *in numer.*

(d) *Homil.* 6. *in Matth.*

ναὸν δὲ αὐτόν. καὶ γὰρ ἐξ ἑλληνικῆς ταῦτα παχύτητος ἔλαβε τὴν ἀρχήν. ἀλλ' ὅμως ὁ Θεὸς διὰ τὴν τῶν πλανηθέντων σωτηρίαν ἠνέσχετο διὰ τούτων θεραπευθῆναι, δι' ὧν οἱ ἔξωθεν δαίμονας ἐθεράπευον, μικρὸν παραλλάξας αὐτὰ, ἵνα αὐτοὺς κατὰ μικρὸν τῆς συνηθείας ἀποσπάσας ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν ἀγάγῃ φιλοσοφίαν. i.e. *Ne opineris igitur eo* (Deo) *indignum fuiſſe, quòd illi* (Magi) *per ſtellam vocabantur. Ita enim Judæorum omnia, ſacrificia, luſtrationes, novilunia, templumque ipſum dedecoraveris. Siquidem ex Gentium prophanarum ignorantia hæc omnia originem habuerint. Sed Deus ad errantium ſalutem per hæc quidem ſe coli paſſus eſt, per quæ Gentes extraneæ Dæmonas coluerant; ea tamen aliquantum corrigens, ut eos paulatim à conſuetudine revocatos ad altiorem perduceret ſapientiam.* Eadem (quod alii (*e*) obſervârunt) *Cyrilli* Alexandrini, S. *Hieronymi*, *Iſidori Peleuſiotæ*, aliorumque Veterum ſententia fuit. Quos, inter alios ex Recentioribus, longè doctiſſimus *Grotius* (*f*) ſequitur. *Sicut*, inquit, *fines ſacrificiorum diverſi ſunt, quos & apud* Arnobium *& apud* Iamblychum *reperias, partim & apud* Macrobium 3 *Saturnalium ex* Trebatio, *ita & ritus, qui aut ab Hebræis ad Gentes alias venêre, aut, quod credibilius eſt, à Syris & Ægyptiis uſurpati, correcti ſunt ab Hebræis, & ab aliis gentibus ſine ea emendatione uſurpati.*

(e) *Vid. Joan. Spenceri diſſert. de Urim & Thum. cap. 4. Sect. 7.*

(f) *ad Levit. 1.*

Neque verò hæc Chriſtianis tantùm, ſed & Judæis aliquibus viſa. Quod *Moſis* Ægyptii illa docent. (*g*) היה מנהג מפורסם בעולם כלו שהיו אז רגילים בו והעבודה הכוללת אשר גרלו עליו להקריב מיני בח בהיכלות ההם אשר היו מעמידים בהם הצלמים ולהשתחות להם ולקטר לפניהם והעובדים הפרושים היו

(g) *In More Nevoch. part. 3. cap. 32.*

היו או האנשים הנתונים לעבודת ההיכלות ההם
העשויים לשמש ולירח ולכוכבים כמו שבארנו לא גזרה
חכמתו ותחבולתו המבוארת בכל בריאותיו שיצונו להניח
מיני העבודות ההם כולם ולבטלם כי או היה מה שלא
יעלה בלב לקבלו כפי טבע האדם שהוא תמיד נוטה
למורגל והיה דומה או כאלו יבא נביא בזמננו זה
שיקרא לעבודת השם ויאמר השם צוה אתכם שלא
תתפללו אליו ולא תצומו ולא תבקשו תשועתו בעת
צרה אבל תהיה עבודתכם מחשבה מבלתי מעשה
ומפני זה השאיר השם מיני העבודות ההם והעתיקם
מהיותם לנבראים ולעניינים דביונים שאין אמתות
להם לשמו יתעלה וצונו לעשותן לו יתעלה וגו׳

i. e. *Consuetudo erat eis temporibus per totum orbem usitata, & religio omnibus populis communis, ut varia immolarentur animalium genera in templis illis, in quibus imagines collocabantur; & ut quisque imaginibus illis procideret, & suffitum adoleret. Certique ut essent ministri dati, & ad cultum eum destinati, qui celebratus erat eis in templis, quæ in honorem Solis, Lunæ & aliarum Stellarum posita erant. Quibus de rebus priùs monuimus. Quapropter noluit sapientia & providentia Divina (quæ in rebus omnibus creatis elucet) in mandatis dare, ut derelinquerentur planè & abolerentur omnia ista religionum genera; quippe à cujusmodi mandato abhorruisset natura humana, quæ semper ad id, cui assuevit, propendet. Ac quidem perinde fuisset ejusmodi præceptum, ac si Propheta quis Dei honorem obtendens, temporibus his nostris veniret, qui diceret, Deus, ne oretis, ne jejunetis, ne opem suam in temporibus afflictis imploretis, monet. Sed ut tota planè religio vestra in animi cogitationibus consistat, nulla autem in factis cernatur. Propter hanc ergò causam retinuit Deus priùs usitata religionum*

onum genera, eáque à rebus creatis, & fictitiis, quæ nihil omninò veri habent, ad nomen suum venerandum transtulit, eáque ut sibi præstemus, præcepit.

Maimonidem sequitur R. *Schem Tob* in Commentariis hunc ad locum scriptis. Item Vir, ut Judæus, admodùm doctus, *Isaacus Abrabenel.* (*b*) Qui post- (*b*) In præfat. ad Levit.
quam *Maimonidis* opinionem contra *Nachmanidem* defenderat, ita Disputationem finit. הנה התבאר שמן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ומדברי רז״ל בהרבה מקומות יש סיוע גדול לדברי הרב מורה ואינם בזה הבאי אלא דברי קדושה i. e. *Vides ergò Domini Ductoris sententiam, & in Lege, & in Prophetis, & in Hagiographis, & in Rabbinorum recolendæ memoriæ dictis, eisque quidem passim positis, magnum admodum firmamentum habere. Neque vana esse ejus hac de re verba, sed pietati consentanea.*

X. Verùm hæc, quæ tot tantíque Viri causam præbuisse judicârunt, cur vetus Sacrificandi ritus in fœdus *Mosaicum* transferretur, quamcunque fidem habere debeant, illud minimè dubitandum, quin Deus sacrificia *Mosaica* eo consilio institueret, ut magnum Christi sacrificium sacrificiis illis adumbraret.

Ita fit, ut Apostolus ad Hebræos sacrificia illa Hebræorum cum sacrificio Christi conferens, *Legem umbram futurorum bonorum*, hoc est, Typum *habuisse* dicat. (*i*) Ita fit, ut cum Cœlo supremo inti- (*i*) Hebr. 10.1.
mum Tentorii sacri adytum, cum Pontifice nostro Iesu Christo summum *Judæorum* Sacerdotem, & eorum denique sacrificia, præsertim die expiationis facta, cum magno Christi sacrificio, ut typos umbratiles cum antitypis, ut *terrena* cum *cœlestibus*

(k) Heb. 9. 24, 25, 26. comparet. (k) Atque hinc tales aliqui ritus præcipuis in victimis instituti, qui quidem in sacrificio Christi præcipua quædam adumbrarent. Enimverò quia futurum erat, ut Christus extra Ierosolymam, cujus populi castra simulachrum fuerant, mortem subiret; sanè hac de causa institutum, ut maxima Judæorum piacula extra castra illa comburerentur. (l) Et quia Christus, tum pontifex, tum piaculum nostrum, non nisi fuso proprio sanguine in Cœlum ingressurus erat, (m) hinc cautum ne Pontifex Hebræorum nisi fuso piaculorum sanguine in adytum intimum penetraret. (n) Sed de his aliàs fusiùs agendum. Reliqua ita exequenda, ut primò de sacrificandi locis, deinde de sacrorum Ministris, tum verò de sacrificiis ipsis, ritibúsque ad ea adhibitis agamus. Quæ cum explicata fuerint, tum demùm quæ Sacrificiorum propria vis & ratio fuit, facilè demonstrari poterit.

(l) Heb. 13. 10, 11, 12.

(m) Heb. 9. 12.

(n) Heb. 9. 7.

DE

Tentorio Sacro.

CAP. II.

De locis ad Sacrificia facienda adhibitis.

I. DE locis eis, quibus ritè ſacrificari potuit, tria præcipuè quærenda ſunt. Primò quænam ea erant. Deinde quæ eorum adyta, quæ atria, altaria, conclavia, reliquáque ejuſdem generis fuere. Tum denique quæ natura, & ratio.

Ac quidem ad rem Divinam faciendam, priuſquàm Dei ipſius juſſu extructum erat Tentorium Sacrum, quemvis adhibere locum licuit; adeóque & ſacella iſta, quæ quoniam editioribus in locis poſita erant, במות appellari ſolent. Quod poſt Tentorium Sacrum conditum Hebræis interdictum erat. (o) Quamdiu enim Tentorium illud, Arcæ ſacræ receptaculum, vel in medio populi cœtu erat, (id quod in deſertis contigit) vel quidem alio quovis in loco, ut in certa ſede, poſitum erat, eò omnes victimæ ducendæ erant, ibique ritè immolandæ. Huc pertinent Judæorum illa. (p) *Dum populus in deſertis erat, lege cautum erat, nequis in Sacellis montanis immolaret; ita tamen, ut lex iſta ceſſaret, cum ad Galgalem ventum eſſet; quippe quo in loco ut nulla erat Tentorio Sacro fixa ſive*

(o) *Lev.* 17.4, 5, 6.

(p) *Vide* Schilte Hagibborim *cap.* 57. & Iſaac Abrab, & R. Levi Ben Gerſon *ad* 1 *Reg.* 3.3.

certa Sedes; ita etiam populus universus varias in Sedes segregabatur. At posito Schiloitico sanctuario (quod parietibus lapideis extructum erat, etiamsi quidem aulæis tectum) iterum valebat Lex ista, quæ in desertis servanda erat. Nam hoc in loco Arca sacra fixam ac certam Sedem habuit. Quo fit, ut sanctuarium illud Dei domus
(q) Jud. 18. 31. 1 Sam. 1. 24. *passim appelletur. (q) Jam Arcâ eâ* Nobæ & Gibeoni *positâ, ubi nullam certam Sedem habuit, rursus in montanis Sacellis res Divina ritè fieri potuit. Quo factum, ut* Samuel *his temporibus*
(r) 1 Sam. 9. 13. *tali quodam in loco immolaret. (r) Id quod Hebræis nunquam licuit post Templum Ierosolymæ conditum: quippe quod Templum Arcæ sacræ fixa ac perpetua Sedes erat.* Judæos sequitur Vir doctissimus *Hugo Grotius*; ut qui illa *Mosis* verba,
(s) Deut. 12. 8. *(s) Non facietis quæ nos hic facimus hodie*, ita explicet. *Non offeretis victimas quibusvis in locis, sed in uno. Is locus fuit primum Silo: deinde Templum Hierosolymis. Medio tempore cessavit hæc Lex, quòd nullus sacro Tentorio certus esset locus. Fuit enim* Masphatæ, Gilgale, Nobæ, Gibeone, *in domo* Obededomi. Quò etiam illud e-
(t) ad 1 Sam. 9. 13. jusdem spectat; *(t) Eo tempore ob crebras migrationes nullus erat certus ad sacrificandum locus.*

II. Cum esset itaque Tentorium sacrum primus omnium ad sacrificandum certus locus constitutus, deinde Templum Ierosolymæ; sequitur, ut eorum adyta, & atria, reliquáque antè dicta explicem. Ac quidem in Tentorio sacro (cujus omnem fabricam, & apparatum latè exponere nihil attinet) duo erant sacraria passo aulæo intersepta; quorum alterum interius, alterum exterius vocari solet.
Illud

Illud, ob eximiam ſanctitatem (erat enim ſymbolicæ Dei præſentiæ proprium quoddam domicilium, cœlique ſupremi ſimulachrum, קדש קדשים *Sacrarium ſacerrimum* appellatur. In eo poſita Arca ſacra, cujus operimentum à *Moſe* כפרת, ab interpretibus Græcis aliàs ἐπίθεμα, i. e. *operculum*, aliàs ἱλαστήριον, i. e. *propitiatorium* dicitur. Supra propitiatorium (ne qua loco deeſſet Cœli ſupremi ſimilitudo) bini eminebant Cherubi, alterius in alterum aſpectu converſo, utriuſque autem in propitiatorium, quod idem etiam alis expaſſis obtegebant. Hinc Deus *Moſem* alloqui (*u*) ſolitus, hinc ſacra edere oracula.

(*u*) *Exod.* 25. 22. & *Num.* 7. 89.

In ſacrario autem exteriori menſa quædam collocata erat, eadémque ſemper inſtructa panibus, qui panes *facierum* dici ſolent; item ara ad ſuffitum adolendum poſita, eadémque quatuor cornibus aucta. Utrique autem, nempe menſæ, & aræ, auri lamina obducta erat. Unde ara paſſim *ara aurata* appellatur. Eodem in ſacrario candelabrum erat ſeptem lucernis ſemper inſtructum, quæ (ut multis viſum) Cœli ſtellas, ut & locus ipſe mundum aſpectabilem, adumbrabant. Neque enim probabilitate caret, quin ut intimum ſacrarium ſupremi Cœli, ita extimum mundi aſpectabilis umbratile quoddam ſimulachrum eſſet; ita ut domicilium illud, quod Deus inter Hebræos habuit, magnum hoc ejuſdem *Templum*, univerſum mundum adumbraret. Quinetiam oſtio Tentorii ſacri atrium quoddam adjacebat aulæis undique paſſis clauſum. Quo in loco major erat ara ad victimas adolendas poſita, eadémque clivo, & cornibus etiam quatuor inſtructa. Hæc ære, non auro tecta fuit. Inter a-

ram

ram autem & ostium Tentorii æneum positum erat labrum, ubi manus suas, pedésque lavabant Sacerdotes rem divinam facturi. Nefas enim erat ad sacra facienda manibus pedibúsve illotis aggredi.

Jam nihil est, cur reliqua omnia, quæ ad Tentorium pertinebant, memorem. Illud unum adjiciendum, tentorium ipsum, atque etiam ejusdem vasa omnia, quò majorem haberent sanctitatis speciem, unguento sacro uncta fuisse; quippe quæ ita consecrari, ita sibi dedicari Deus voluit.

De Templo Ierosolymitano.

III. Jam verò ut mobile sanctuarium populo in desertis erranti satis accommodatum erat; ita fixas Sedes, ampláſque opes in Canaane postea nacto parùm convenire visum. Quod cùm *David* Rex optimus cogitaret, grande continuò meditatur opus, factum fore præclarum ratus, si fixam & augustam domum, *Templum* Deo constitueret. Laudatur instituti pietas, opus ipsum autem bellicosum hominem, cædibúsque & sanguine cruentatum parùm decere renunciatur. Id honoris *Solomoni* datur, ut Regi ad pacem & otium nato; qui, regnum, opes, & amicitiam (ad tantum opus valdè commodam) Hirami Tyriorum Regis adeptus, augustum Deo Templum condidit.

Templi, ac Tentorii sacri eadem planè sacraria erant. Sacrarii intimi eadem supellex, extimi autem in Templo auctior. Nam candelabro, quod *Moses* fecerat, lychnuchi decem, hinc quinque, totidémque illinc adjecti erant; mensæque sacræ decem

cem mensæ. (*x*) Templo etiam duo atria erant, alterum Sacerdotum, (*y*) populi alterum, quod quidem an septo divisum fuit, ut viri à fœminis segregati sacra sua Deo peragerent, mihi non constat. In atrio Sacerdotum posita erat ara major, item labrum æneum; cui itidem, præter lacum fusilem, decem alia labra addebantur. (*z*) Quinetiam in his Templi atriis conclavia multa condita erant suis quæque usibus accommodata. Quæ tamen omnia ubi sita erant, non docuerunt sacræ literæ.

(*x*) 2 Paral. 4. 7, 8.
(*y*) ib. v. 9.
(*z*) ib. v. 2. & 6.

IV. Cæterùm quæ Templi primò conditi, eadem instaurati sacraria, eadem altaria, sed & eadem denique sanctitas erat. Nec contrà valet, quod Arca sacra, ignis cœlestis, oracula per Urim & Thummim edita, Majestas Dei, שכינה dicta, Spiritus Sanctus, vel, ut aliis placet, unguentum sacrum defuisse Templo instaurato dicta sint, quæ primò conditum decoraverant. Enimverò quicquid ad primò conditum, idem ad Templum instauratum ritè sacrandum pertinebat; quia loco semel consecrato tam diu sua constabat sanctitas, quàm Legi *Mosis* obligandi vis; idque eò magis, quòd Templum *Solomonis* nullâ Dei ipsius Lege, sed hostium injuriâ dejiceretur. Atque huc *Maimonidis* (*a*) illa refer de Templo secundo differentis. במה נתקדשה בקדשה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קדשה העורה וירושלם לשעתו וקדשו לעתיד הבא *i. e.* Templi secundi *sanctitas unde extitit? ex prima illa consecratione, quæ à* Solomone *peracta erat. Ab eo enim sanctitatis duratio sanctuario & Ierosolymæ statuta fuit.* Is autem *utrumque in perpetuum sacrabat.* Quibus adjice, quæ paulò post adduntur. קדשת המקדש וירושלם מפני

(*a*) In Beth Habechira cap. 6.

מפני השכינה ושכינה אינה בטילה *i. e. Sanctuarii & Ierosolymæ sanctitas ex* Schechina *oritur*, Schechina *autem nunquam occidit.*

V. Jam Templi denuò instaurati quæ atria, quæ conclavia, quíque denique præfecti erant, Judæi particulatim docent. Ac primò quidem (ut illi monent) cum Templi porticu continens erat Sacerdotum atrium, cum Sacerdotum atrio atrium virorum, cum virorum atrio atrium mulierum, cum atrio mulierum area quædam Hebræis חיל *i. e. intermurale* dicta. Templum ipsum (quod observari debet) היכל, & Ναὸς dicitur. Cui si addideris Sacerdotum & virorum atria, totum illum habebis locum, qui מקדש, & ἱερὸν *i. e. Sanctuarium* vocari solet.

Jam quia magnus rerum apparatus ad ritualem Dei cultum spectabat, postulavit cultûs ipsius ratio, ut varia passim extruerentur rerum variarum receptacula. Ita factum, ut in quatuor angulis atrii mulierum quatuor conderentur ædificia subdialia. (*b*) Primum לשכת הנזירים *Conclave Naziræorum* dictum erat. Quippe in quo solebant *Naziræi* sacra salutaria coquere. Alterum בית שמנים *olei receptaculum* vocabatur; utpote in quo vinum & oleum recondita erant rei sacræ faciendæ apparata. Tertium לשכת עצים *lignorum receptaculum* appellabatur. In eo enim Sacerdotes vitiosi ligna secernebant verminosa. Quod enim lignum aliqua ex parte vermibus fortè exesum erat ab ara semper rejici solebat, ut pabulum igne sacro indignum. Quartum לשכת מצורעים *Conclave Leprosorum* dictum erat; quippe in quo post morbum exutum lavari solebant homines leprosi. Sed & atrio mulierum cellæ duæ patebant subter virorum

(*b*) Maimon. *in Beth Habechira cap.* 5.

rorum atrio sitæ. Hæ musici apparatûs receptacula erant.

Inter Sanctuarium & intermurale, *Aquilonem* versus, sita erat בירת מוקד *domus focaria*; (*c*) quæ quatuor in conclavia divisa fuit. Quorum illa duo, quæ Sanctuarium spectabant, ratione sitûs sacra erant. Profana autem duo reliqua, quæ cum intermurali conjuncta erant. *Primum* horum conclavium לשכת טלאים *conclave agnorum* dictum erat. In eo enim explorabantur agni ad sacra quotidiana destinati, nequid in eis vitii inesset. Alterum iis datum erat, qui panes *facierum* dictos procurabant. Tertium בירת חשמונאי *domus Asmonæorum* vocabatur. In eo enim *Asmonæi* aræ illius lapides recondebant, quam profanaverant Græcorum Principes. Ultimi duplex usus erat. Nam in eo Sacerdotes excubias agebant; atque etiam inde patebat aditus ad *lavacrum* quoddam בירת טבילה dictum; quo Sacerdotes, ἐξονειρωγμῷ polluti, lavandi & lustrandi erant. Juxta lavacrum perpetuò ardebat focus, ut altero loti altero continuò calefierent.

(c) Vid. Misnam in Middoth cap. 1.

In atrio virorum octo itidem conclavia erant. Ad Austrum tria, totidem ad Aquilonem, reliquáque duo juxta portam orientalem sita. (*d*) Aquilonem (vel ut *Maimonidi* (*e*) placet Austrum) spectabat לשכת מלח *conclave salis*. In eo enim sal reconditus ad sacra condienda apparatus. Et לשכת הפרוה *conclave Parvæ*, ubi victimarum pelles salitæ erant. Et לשכת הםריחים *conclave Lavantium*, quo lavari solebant victimarum exta & profecta. Austrum spectabat לשכת הגזית *conclave lapidum Cæsorum* dictum, cujus illa pars, quæ Sanctuarium versus sita fuit, sacra erat; pro-

(d) Misna in Middoth cap. 5.
(e) In Beth Habechira cap. 5.

 fana

fana autem, illa quæ intermurale spectabat. Atque hac in parte Senatûs magni tribunal erat. Item לשכת גולה *conclave scaturiginis*, ubi fons erat, in Templi usus aquas suppeditans. Et לשכת העץ *conclave ligni*; quod idem, ut *Maimonidi* (*f*) placet, Sacerdotis summi conclave fuit, & לשכת פרהדרין *conclave Assessorum* vocabatur. Hîc Pontifex ante diem expiationis in ritibus sacris institui solebat, nequid fortè eo die perperàm ab eo maléque fieret.

(f) *In Beth Habechira c.* 5.

Juxta portam orientalem situm erat לשכת חביתין *conclave eorum, qui fertum Pontificis quotidianum procurabant*. Item לשכת פנחס *conclave Pinchasi*; nempè vestiarii cujusdam ita dicti, vestibus pontificalibus præfecti. Quem hoc in munere qui excepperunt, hoc sibi proprium conclave habuere.

Quinetiam supra portam Sanctuarii extructa erant conclavia duo, *domus Astines*, & *domus Nitsots* dicta. (*g*) Quorum in priori confici solebat suffitus sacer, in utrâque excubiæ à Sacerdotibus agi. Sacerdotes enim tribus in locis, in *domo Astines*, *Nitsots*, & *Focariâ*, Levitæ in uno & viginti circa Templum noctu excubabant. Id quod *Maimonides* non tam ad custodiam Templi, quàm honoris causâ factum judicat.

(g) Maimon. *in Beth Habechira cap.* 8. & *Misna in Middoth cap.* 1.

In Sanctuario duo conclavia erant. *Prius* בית חשאים *domus silentium* dictum erat. Huic optimus quisque id, quod in pauperes erogari voluit, clàm ac secretò ingerebat. *Alterum* לשכת הכלים *conclave vasorum* appellabatur; cui quisque vas omne intulit, quod in Templi usum dono dedit. Quod idem, si ad ministerium sacrum parùm aptum esset, vendi à Quæstoribus solebat, ejusque

ejusque pretium ad labem Templi curandam impendi.

VI. Cæterùm sicut multa conclavia, ita multi erant (*b*) Templi *præfecti*, à Judæis ממונים nominati. (b) Maimon. in *Chelei Hamikdesh cap.7.* Quorum *primus* Sacerdotes, & Levitas, virósque (quos vocant) Stationarios hoc præconio convocabat. עמדו כהנים לוים לדוכן וישראל למעמד. *Surgite Sacerdotes, Levitæ ad suggestum, & Israelitæ ad stationem.* Fuere autem *viri stationarii* ad vices populi in sacris supplendas constituti. (*i*) Quandoquidem enim pro quibus sacra facta (i) id. ibid. c. 6. erant, suis quique sacris faciendis interesse debere censerentur, totius autem populi sacris totus populus interesse non posset, hinc usuvenit, ut optimi quique deligerentur, qui totius populi personam gerentes sacris publicis interessent. Hi dicti erant *viri stationarii*, eorúmque opera sacris data *statio* appellata. Jam *Alter* præfectus foribus Templi, *Tertius* portarum custodibus præfuit, dictúsque erat איש הר הבית *vir montis domus.* *Quartus* cantoribus præfectus erat, *Quintus* apparatui musico, *Sextus* iis sortibus, quibus suum cuique Sacerdoti in sacris obeundis ministerium obtigit. *Septimus* procurabat turtures, & columbas, quas, accepto pretio, sacra daturis suppeditabat. *Octavus* erat tesserarum custos; earum utique, quibus vox עגל · זכר · גדי aut חוטא inscripta ratam illam indicabat vini & similæ portionem, quæ victimæ cuique accommodanda fuit. Hic pretio statuto immolaturis tesseram dedit. *Nonus* tesserâ ab immolaturis acceptâ, eam vini similæque portionem suppeditabat, quæ tesserâ illâ demonstrata fuit. *Decimus* iis præfuit medicis, quibus

commiſſa fuit cura Sacerdotum; qui, cùm in Sanctuarii pavimento diſcalceati verſarentur, dyſenteria ſæpe laborabant. *Undecimus* erat aquarum ductibus tam Ieroſolymæ, quàm Sanctuarii præfectus. *Duodecimus* panes *facierum* dictos, *Decimus tertius* ſuffitum ſacrum, *Decimus quartus* aulæa procurabat, eorúmque Textoribus præfectus erat. *Tredecim* autem erant Sanctuario aulæa; Septem utique illius portis ſeptem, Templi porticui unum, unum ſacrario exteriori, interiori duo, totidémque ὑπερῴῳ Templi, quod à Judæis עליה (*k*) dicitur. *Decimus quintus* denique Templi præfectus ſacris veſtibus præpoſitus erat. Sed hæc hactenus. Nunc quæ Templi natura fuit, quæ ædis ſacræ ratio, docendum. Quod quidem quare fieri debeat, alio in loco apparebit.

(*p*) *Vid. Miſnam in Middoth c. 4. Sect. 5.*

D E

DE

Ratione Templi Ierosolymitani.

CAP. III.

De Templi Tentoriique sacri propria natura ac ratione.

I. TEmpli ac Tentorii sacri eadem planè ratio fuit. Utrumque enim æquè sacrum, æquéque Dei sacrarium erat. Ac quidem (ne ad rem perspicuam quasi per ambages quasdam eam) ea utriusque ratio fuit, quæ sacri cujusdam domicilii, quo Deus Hebræorum Rex, quasi inter subditos habitabat. Ut inter domicilium illud, & Synagogas postea conditas magnum illud interesset, quòd Deus in his coleretur tantùm, in illo autem non tantummodò coleretur, sed insigni quadam ratione, ut jam docebimus, habitaret.

Atque hoc quidem ex illo ipso præcepto constat, quo conditum erat Tentorium sacrum. Quid enim Deus hac de re *Mosem* alloquens? (*l*) *Facient*, inquit, *mihi sanctuarium*, & *habitabo in medio eorum*. Quod perinde est, ac si dixisset, eo habitabo in sanctuario, quod in mediis populi castris erit. Atque ita factum, ut castris Israeliticis immundi omnes movendi essent, nempè ne polluerent castra illa, quorum in medio habitabat Deus.

(*l*) Exod. 25. 8.

m) *Num.* 5. 3. us. (*m*) Neque aliud quid in causa est, quare in mediis Hebræorum castris Deus ipse *ambulâsse* dicitur, (*n*) nisi quòd insigni ratione eo in Tentorio habitaret, quod quidem, dum in desertis erat, unà cum ipsis populi castris huc & illuc circumlatum erat.

(n) *Deut.*23.14. *Lev.* 26.11,12.

Quinetiam ut Tentorium sacrum, ita Templum eo consilio conditum, ut Deus in eo habitaret. Ex quo illud *Solomonis.* (*o*) *Ædificans ædificavi domum in habitaculum tuum firmissimum, solium tuum in sempiternum.* Quo eodem spectant *Mosis* illa. (*p*) *Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine: sanctuarium tuum, Domine, quod firmaverunt manus tuæ.* Quibus ex rebus intelligitur, eam fuisse Templi rationem, quæ sacri cujusdam domicilii, quod Deus inter populum suum sibi ipse incolendum cepit, & quidem insigni suâ præsentia, ut mox indicabimus, illustravit.

(o) 1 *Reg.*8.13.

(p) *Exod.*15.17

II. Sed & idem docet passim celebrata Templi Sanctitas; cujus nulla alia ratio fuit, nisi talis in eo Dei præsentia, qualem illud sibi propriam habuit, non cum aliis omnibus locis communem. Est enim loci duplex sanctitas, altera rei, altera autem loci, propria. Ac locum, si ut rem spectes, dedicatio ad Dei cultum sacrat: At verò locum, ut locum, sacrat insignis aliqua Dei præsentia, sive præsentiæ ejus species. Quamvis enim Deus nullo locò concludi, excludive queat; alia tamen præsentia ejus, sive præsentiæ ejus species, aliis atque aliis in locis (ut cuique patet) inesse potest.

Quænam ergo unquam in Tentorio, quænam in Templo præsentiæ Dei illustrior species, quàm quæ

aliis in locis erat? Sanè splendida illa ac sacra nubes, quam sacræ literæ (q) כבוד, & δόξαι, Judæi שכינה vocare solent. Utpote quæ Tentorium diu comitata, in Templum posteà (r) demigravit. Neque alia loca in sacris literis sancta appellari solent, nisi quæ vel sacra illa nubes, vel altera aliqua præsentiæ Dei insignis species illustrabat. Ita factum saltem, ut *Terra Sancta* appelletur, quæ *rubo* ei vicina erat, unde Deus *Mosem* alloquebatur, (s) ut quo in rubo splendor Dei, δόξα ejus dictus, eluceret. Ita factum etiam, ut Sinai (t) & Sion (u) montes *sacri* dicti sint; quippe quorum utrumque illustrabat splendida præsentiæ Dei species. Quod idem etiam eo de monte dicendum est, quem *Petrus* Apostolus *sacrum* dixit. (x) Utpote quem (sicut alios illos) idem ille splendor consecraverat. (y) Sed & idem etiam de *Sanctuario* Sichemitico judicandum; (z) quippe cui nomen illud datur, quia Deus olim *Abrahamo* eo in loco apparuerat. (a) Nec aliud quid, nisi loci sanctitas in causa fuit, cur *Joshua* juxta Hierichuntem *calceos exuere* jussus erat, (b) nec alia sanctitatis ejus ratio, nisi quòd tum coràm adesset Angelus ille, qui *princeps exercituum Domini*, Deíque quasi Vicarius erat. De quo ita *David Kimchius*; (c) לפי גדולתו וקדושתו נקדש המקום שנראה בו ליהושע *i.e. Illius dignitate & Sanctitate sacratus est locus, quo* Joshuæ *apparebat.*

(q) *Exod.* 16. 10. & 24. 16. & 40. 34. & *passim.*
(r) 1 *Reg.* 8. 11. & 2 *Paralip.* 5. 13, 14.
(s) *Exod.* 3. 5.
(t) *Psal.* 68. 17.
(u) *Psal.* 2. 6.
(x) 2 *Pet.* 2. 17
(y) *Mat.* 17. 2. 5.
(z) *Josh.* 24. 26.
(a) *Gen.* 12. 6, 7
(b) *Josh.* 5. 15.
(c) *Ibid.*

Neque verò refert, quòd *splendor* Dei δόξα dictus, non ita semper in sanctuario radios suos explicaret, ut sub oculorum sensum caderent. Nam Numen illud, cujus præsentiam splendor iste designabat,

nabat, in sanctuarium suum semel ingressum, id deinceps pro suo *habitaculo* haberi voluit. (*d*) *Ibi se nomen suum positurum, ibi oculos suos, & cor suum in perpetuum fore* dixit. (*e*) Ibique denique habitabat, donec longè insigniori modo in Templum suum spirituale, in Ecclesiam Christianam migrabat.

III. Jam illa quoque memoratu digna, quòd Deus nisi in Sanctuario nusquam sibi immolari vellet. (*f*) Quòd Sacerdotes eò ministratum euntes *ad Deum accedere* censerentur. (*g*) Quòd qui in Sanctuario apparuere, *coram Deo apparuisse*, (*h*) quæque in eo facta erant, *coram Deo* facta esse dicantur. (*i*) Quòd Deus ex Sacrario intimo sacra edere oracula soleret. (*k*) Quæ Dei in sanctuario ipsius præcipuam præsentiam indicabant.

IV. Sed & idem constat ex tralatitio nominis *Templi* usu. Neque enim Christus *corpus suum* aliâ de causa *Templum* dixit, (*l*) nisi quòd idem illud numen cujus *plenitudo* in Christo habitat, umbratili & symbolico modo Templum olim incolebat. Sed & caro ejus *velum* dicta, (*m*) ut numinis illius domicilium, quod intra Sacrarii intimi velum ratione symbolica habitabat. Quid quod Apostolus Christianos quoque *Templum Dei* appellavit? (*n*) Quamobrem verò? quia *Spiritus Sanctus in eis habitat*. (*o*) Quo eodem sensu & eorum *Corpora Spiritus Sancti Templum* dixit. (*p*) Quibus adde illa ad Ephesios. (*q*) *Ergò jam non estis hospites & advenæ: sed estis cives Sanctorum & domestici Dei: superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso angulari lapide Iesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa crescit in Templum Sanctum in Domino: in quo & vos*

(*d*) Exod. 15. 17
(*e*) 1 Reg. 9. 3.
(*f*) Deut. 12. 13, 14.
(*g*) Ezek. 44. 15
(*h*) Exod. 23. 17. & 34. 24.
(*i*) Exod. 28. 12. & 30. 8. Lev. 1. 5.
(*k*) Ex. 25. 22. Num. 7. 89.
(*l*) Joh. 2. 19, 21.
(*m*) Heb. 10. 20.
(*n*) 1 Cor. 3. 16.
(*o*) Ibid.
(*p*) 1 Cor. 6. 19.
(*q*) Ephes. 2.

vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu. Ubi ut Ecclesiam Ephesinam ob Spiritum Sanctum in ea habitantem *habitaculum Dei* appellavit: ita universam Christi Ecclesiam, ob eandem causam, eodemque sensu *Templum* dixit. Quod nulla alia de causa dixit, nisi quòd Templum Ierosolymæ, unde Templi nomen ad Ecclesiam transtulit, Dei habitaculum censeretur.

V. Idem quoque Judæis visum. Utpote qui & in desertis, & in ipsa quoque Canaane triplicia fuisse castra dicunt, *Populi*, *Levitarum*, & *Dei*. Castris enim populi in desertis postea respondebat Ierosolyma, Levitarum castris mons Domûs, ubi sic Levitæ circa Templum, ut circa Tentorium, excubabant. Tentorio ipsi respondebat Templum. Cujus utriusque à Judæis ea omninò ratio habita, quæ sacri cujusdam domicilii, quo Deus inter populum suum ut Rex ac Dominus habitabat. Huc spectant illa *Mosis Ægyptii* (*r*) שלש מחנות היו במדבר מחנה ישראל והוא ארבע מחנות ומחנה לויים שנאמר שהוא סביב למשכן יחנו ומחנה שכינה והוא מפתח חצר אהל מועד ולפנים וכנגדן לדורות מפתח ירושלם עד הר הבית כמחנה ישראל ומפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא שער ניקנור כמחנה לויים ומפתח העזרה ולפנים כמחנה שכינה *i. e. Triplicia castra in desertis erant. Castra Israelis (quæ & ipsa quoque quadruplicia erant) & castra Levitarum, quorum erat, ut diximus, circa Sacrum Tentorium castrametari. Et castra Majestatis Divinæ, intra portam atrii conventûs sita. His alia illa in perpetuum respondent. Totum loci spacium inter portam Ierosolymæ & portam montis domûs situm; quod juxtà ac Israelis castra æstimatur. Item spatium illud, quod à porta montis domûs ad* San-

(s) Maimon. in *Beth habechira*, cap. 7.

Sanctuarii portam Nicanor *appellatam porrigitur; cujus ac castrorum Leviticorum eadem est habenda ratio. Et quicquid denique spatii erat intra portam Sanctuarii situm; ubi Majestatis Divinæ castra.* Quibus ex rebus intelligitur illud Apostoli ad (s) Hebr. 13.11, 12. Hebræos. (*s*) *Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra; propter quod & Iesus, ut sanctificaret per sanguinem suum populum, extra portam passus est.* Illud nimirùm prorè concessa & nota sumit, populi castris in desertis Ierosolymam postea respondisse. Idque causæ fuisse docet, cur Christus extra Ierosolymam mortis supplicio afficeretur, quippe quòd illa sacrificia, quæ quidem sacrificii Christi typi præstantiores erant, extra populi castra cremari solerent.

Verùm hæc in transitu tantùm dicta: Nunc redeundum ad propositum; quò spectant ea, quæ *Moses Ben Nachman* ad illa Legis verba annotat. *Faciéntque mihi Sanctuarium, & habitabo in me-* (t) Exod. 25.8. *dio eorum.* (*t*) בית וכלים כמקדש מלך ובית מלכות ושכנתי בתוכם בבית ובכסא הכבוד אשר יעשו לי שם *Facient*, inquit, *domum, & vasa quasi sanctuarii Regis, domúsque regiæ. Egóque in eorum medio habitabo, in domo scilicet, solióque gloriæ, quod mihi facient.* Ubi sicut Dei sanctuarium domum regiam appellavit: ita domum regiam (ob personæ Regis sanctitatem) מקדש, hoc est, *Sanctuarium* dixit.

(u) ad Exod. 25.8. *Nachmanidem* sequitur *Isaacus Abrabanel*, (*u*) הנה נקרא הבית המקדש בשמות מתחלפות אהל מועד משכן יי' משכן העדות מקדש יי' כי הנה נקרא אהל מועד לפי שהיה במדבר בתכונת אהל ביריעות וקרשים ונקרא

ונקרא משכן מפני שכנה שם שכינת השם ונקרא משכן העדות לפי שהתורה ולוחות שהוא העדות בין ישראל לאביהם שבשמים היה שם ומקדש מפני שלא יבואו שם ערל וטמא *i. e. Sacrarii Dei varia ſunt nomina. Tentorium conventûs, Habitaculum Domini, Habitaculum Teſtimonii, & Sanctuarium Domini. Appellatur utique Tentorium conventûs, quia in deſertis ſpeciem habuit Tentorii aulæis & aſſeribus conditi. Vocatur Habitaculum, quia in eo habitabat Majeſtas Dei. Vocatur Habitaculum Teſtimonii, quia in eo condebantur Legum liber & Tabulæ, quæ quidem Teſtimonio fuere inter Iſraelitas, & Patrem eorum, qui eſt in Cælo. Vocatur denique Sanctuarium, quia præputiatis & immundis eo penetrare nefas erat.* Et paulò poſt. בהיכל היה השלחן והמנורה ומזבח הקטרת כאילו הם כלים לשרת לפני מלכו של עולם לא שהיה הוא יתברך צריך לדבר מכל זה חלילה וחס אלא להשריש בנפשותם כי יי' אליהם מתהלך בקרב מחניהם *i. e. In Templo fuere menſa, & Candelabrum, & ara ſuffitûs, tanquam res ad miniſterium Regis mundi aptæ. Non quòd illi (cui laus omnis) harum ullâ re opus eſſet. Abſit, ut ita arbitremur. Sed ut populi animo penitùs inſideret in mediis Iſraelis caſtris verſatum eſſe Dominum Deum ipſius.* Huc adde illa *R. Schem Tob.* (*x*) השם יתברך צוה לעשות בית כבית מלך ובבית מלך ימצא כל אלו הדברים אשר אמרנו אנשים שישמרו את היכלו ואנשים שעבדוהו בעבודות המיוחדות למלך לתקן מאכלות ועשות כל שאר הדברים הצריכים למלך ויש אנשים אחרים שישוררו לפניו בכל יום תמיד בשירת ובקול זמרה ויש בבית המלך מקום אחד מוכן לעשות המאכל ויש גם כן מקום להקטיר לפניו קטורת סמים: ויש שלחן בביתו וגם כן

(*x*) *Ad More Nevochim, part.3. cap.45.*

מקום מוכן אשר בו יושב המלך אשר לא יכנס אדם
שם כי אם המשנה לו ואוהביו עד מאד וכן רצה
השם שיהיה לו בביתו כל אלו הדברים אשר לא יחסר
לו ממלך מלכי אדמה אף כי הוא מלך גדול ואינו צריך
לכל זה ונמשך מזה מתנות כהנים ולוים כמו שמלך
נותן לאנשי משמרתו וזה כדי שיאמינו ההמון שהמלך יי
צבאות ישב בקרבנו והוא מלך גדול נורא על כל העמים

i. e, Deus, cui laus, talem sibi domum condi jussit, qualis esse solet domus regia. In domo regia, hæc omnia, quæ diximus, reperiuntur. Alii scilicet, qui custodiant palatium ejus. Alii, qui fungantur officiis ad regiam dignitatem pertinentibus; qui epulas instruant, aliáque faciant Regi necessaria. Alii denique, qui voce quotidie, fidibúsque canant. Est etiam in domo regia locus ad cibos apparandos constitutus. Item locus, ubi ei odoramenta adolentur. Est etiam mensa in domo ejus, itémque conclave ipsi proprium, quò nemo pervenit, nisi qui ei secundus est, quósve in maximè caris habet. Eundem ad modum voluit Deus, hæc omnia ut in sua domo inessent, nequa in re Terrarum Regibus concederet. Est enim ille Rex magnus; ut his quidem rebus non indigeat. Verùm hinc facilè elucet ratio victûs familiaris Sacerdotibus & Levitis dati, utpote quem Rex quisque ministris suis suppeditare solet. Atque hæc omnia eò spectabant, ut intelligeret vulgus Regem, nempe Dominum exercituum, inter nos versatum esse. Est enim ille Rex magnus, omnibúsque Gentibus metuendus.

VI. Ea itaque & Tentorii sacri, & Templi ratio Judæis visa est, quæ regii cujusdam domicilii Deo in habitaculum positi; ut ita fere inter populum suum Deus habitâsse censeatur, quemadmodum inter po-

populos suos terrarum reges habitare solent. Hinc scilicet, ut Judæis visum, splendidissima Sanctuarii supellex, & quasi rei familiaris magnificus admodùm apparatus. Hinc longè amplissimum famulitium, ministríque varii, variis utique muneribus præpositi. Alii nimirùm, qui sacra procurarent, alii, qui custodirent domum, alii qui musicæ operam darent, qui dum flagrabant holocausta, vinúmque ritè libabatur, voce, buccina, chordísque canerent, ut inter epulas regias fieri solet. Hinc mensa semper panibus instructa, ignis in ara perpetuò ardens, suffitus bis quotidie incensus, totiésque victimarum professa ad aram, ceu mensam Dei, admota; prosectisque sal, vinum, & ferta addita. Hinc festi nonnunquam dies celebrati, conviviáque statis temporibus agitata. Hinc multa Templo conclavia addita, tanto rerum apparatui necessaria. Neque enim hæc arbitrio humano, sed afflatu divino designata (y). *(y) 1 Par. 28. 12*

VII. Cæterùm quia Dei sanctuarium peculiaris præsentiæ ejus umbratile quoddam domicilium erat, postulabat rei ipsius ratio, postulabat etiam & ipse Deus, (z) ut tam augusti sacríque loci magna esset reverentia. Quæ quanta apud Judæos erat, *Maimonidis* illa satis docent (a), מצוה עשה לירא מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו ואיזה היא יראתו לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שברגליו או באפונדתו או באבק שעל רגליו או במעות הצרורין לו בסרינו ואין צריך לומר שאסור לרוק בכל הר הבית אלא אם נורמן לו רוק מבליעו בכסותו ולא יעשה הר הבית דרך שיכנס מפתח זו ויצא בפתח שכנגדה כדי לקצר הדרך אלא יקיפו מבחוץ ולא יכנס לו אלא לדבר מצוה *i. e. Reverentia Sanctuarii præcepto*

(z) Lev. 9. 30. & 26. 2. Ecclesf. 5. 1.

(a) In Beth habechira, cap. 7.

cepto jubenti nititur. Dictum enim est, & Sanctuarium meum revereamini. *Nec tamen ipsum Sanctuarium verebere, sed eum, qui ejus reverentiam jussit. Quænam autem est reverentia ejus? ut nequis cum baculo, cum calceis in pedibus, cum tunica loculis instructa, cum pedibus pulverulentis, montem domûs ingrediatur. Nec opus est dicere in montem domûs sputum excreare non licere, sed sputum ibi fortè obortum* vestimento excipiendum *esse. Nec quis montem domûs pro calle habeat, ut unâ ejus portâ ingressus alterâ inde egrediatur, eúmque viæ compendium faciat. Sed eum foris circueat, nec ingrediatur nisi officii præstandi causâ.* Et paulò post. כל שהשלים עבודה ונסתלק לו אינו יוצא ואחוריו להיכל אלא מהלך אחורנית מעט מעט ומהלך על צידו עד שיצא מן העורה וכן אנשי משמר ואנשי מעמד ולויים מדוכנן כך הם יוצאים מן המקדש כפי שפוסק אחר תפלה לאחריו כל זה ליראה מן המקדש לא יקל אדם את ראשו כנגד שער מורחי של שורה שהוא שער ניקנור מפני שהוא מכוון כנגד בית קדש הקדשים וכל הנכנס לעזרה יהלך בנחת במקום שמותר לו להכנס לשם ויראה עצמו שהוא עומד לפני הארון ה׳ שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים · ומחלך באימה וביראה ורעדה שנאמר בבית אלהינו נהלך ברגש. *i. e. Qui officio functus è Sanctuario exierit, tergum suum Templo non obvertet; sed pedetentim retroibit, latere eò versùs obliquato, donec è sanctuario egressus fuerit. Sic etiam Sanctuarii custodes, virique stationarii, Levitæque à suggesto regressi eodem modo, quo precibus functi, è Sanctuario retroire debent. Sed & hæc etiam omnia ad Sanctuarii reverentiam pertinent. Ut nequis leviter caput agitet coram orientali Sanctarii portâ* Nicanor *dicta, utpote*

pote quæ è regione Sacrarii sacerrimi sita sit. Ut quisque, Sanctuarium ingressus, modestè, quo sibi licet, eat. Ipsa autem illius Reverentia est, ut stet quisque coram Domino Deo, quia dictum est, (*b*) & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. *Et ut timidè, reverenter, & pavidè incedat. Propterea quòd dictum sit.* In domo Dei nostri ambulabimus cum tremore (*c*).

(b) 1 Reg. 9.3.

(c) Ps. 55.15.

VIII. Quinetiam quia Sacrarium intimum Cœli supremi simulachrum erat, & quidem Majestatis Dei proprium quoddam penetrale, ideò locus quisque Sanctuarii eò Sanctior à Judæis habitus, quò sacrario ei propinquior erat. Quod docent illa *Mosis* Ægyptii; (*d*) quæ eò libentius huc transfero; quia, quæ locorum omnium ratio à Judæis habita erat, indicat. כל ארץ ישראל וגו' *Universa Terra Israelis aliis est omnibus Terris sanctior. Quænam autem est illius sanctitas? Ex ea ferunt omerum messis, duos panes Pentecostes, & primitias;* (*e*) *quæ aliis ex terris non ferunt. Urbes muris circundatæ reliquâ sunt terrâ sanctiores. Ex iis scilicet leprosos ejiciunt,* (*f*) *nec in eis mortuum ullum sepeliunt, nisi vel septem probatorum, vel omnium planè civium consensu. Sin forte mortuum tali quavis ex urbe efferant, eundem eò referre non licet vel omnibus civibus consentientibus, &c. Ierosolyma sanctior est aliis urbibus muro cinctis; quia Sacra levia, & Decimas secundas illius intra mœnia comedunt. Mons domûs sanctior est Ierosolymâ. Quippe quò viris, fœminisve fluxione laborantibus, mulieribus menstruatis, puerperisve progredi nefas. Mortuum autem eò ferre licet. Ideóque cadavere funestatum eo quoque pervenire licere, nihil est cur moneam. Intermurale*

(d) In Beth habechira, c.7.

(e) Lev. 23.

(f) Josh. 7.3.

termurale sanctius est monte domûs, quippe quod extraneis, cadavere funestatis, aut fœminæ menstruatæ concubitu pollutis ingredi non licet. Intermurali sanctius est atrium mulierum. Eò enim pervenire nemini licet eo die, quo propter impuritatem lotus est. Verùm hoc ne liceat non nisi Senatûsconsultum est. Lex enim ob impuritatem loto, eo ipso die quo lotus est, in castra Levitica

(g) Lev.16.28. *ingressum permittit.* (g) *Sed neque piaculi reus est, qui, cum sit cadavere funestatus, in atrium mulierum ingreditur. Atrio mulierum sanctius est atrium Israelis. Huc enim rite pervenire nequit, qui expiatione caret. Israelis atrio sanctius est atrium Sacerdotum. Neque enim eò progrediuntur Israelitæ nisi officii præstandi causa. Ut victimæ scilicet manus imponant, ut juxta eam peccata deprecentur, ut eam mactent, aut profecta agitent. Ea atrii Sacerdotum pars, quæ inter porticum & aram sita est, sanctior est ejusdem parte altera. Huc enim Sacerdotibus vitiosis, caput apertum, vestésve dissutas habentibus, pervenire non licet.* Quo gravius erat eorum scelus, qui *Zachariam* ibi trucidarunt. (h) *Tem-*

(h) Mat.23.35.

plum Sanctius est ea atrii illius parte, quæ porticum inter & aram jacet. Quippe quod nemo ritè ingreditur nisi lotis manibus pedibúsque. Templo sanctius est sacrarium sacerrimum. Huc enim nisi uni Pontifici nemini planè penetrare licet; neque huic quidem nisi uno expiationis die, ipsóque ministrandi tempore. Hoc scilicet Adytum

(i) ad Lev.16. (quod *Abrabenel* (i) ipse observavit) supremi Cœli imago fuit. Hîc propitiatorium, ut Scabellum Dei; Hîc Cherubi, ut Cœlestes Ministri; quos

(k) Psal. 80.1. & 99. 1. inter Deus habitâsse dicitur, (k) atque hinc oracula

cula edidisse. (*l*) Quo minus mirum, si cuique, præter unum Pontificem (qui Princeps populi apud Deum Patronus & Advocatus erat) locus adeò sacer occluderetur. (*l*) Exod. 25. 22

IX. Eundem morem in multis Deorum suorum Templis secutæ sunt profanæ Gentes. *Quædam fana*, inquit *Minutius Felix*, *semel anno adire permittunt*, *quædam ex toto nefas visere.* Sic etiam *Pausanias* in *Bœoticis* de Templo *Dindymenes* loquens, μιᾷ δ' ἐφ' ἑκάστῳ ἔτει ἡμέρᾳ καὶ οὐ πέρα τὸ ἱερὸν ἀνοίγειν νομίζουσι. *Unico tantùm singulis annis die Templum aperire fas habent.* Et de fano *Eurynomenes* eodem in libro, ἡμέρᾳ δὲ αὐτῇ κατὰ ἔτος ἕκαστον τὸ ἱερὸν ἀνοιγνύουσι τῆς Εὐρυνομένης, τὸν δ' ἄλλον χρόνον οὔ σφισιν ἀνοιγνύναι καθέστηκε. *Eodem die quoannis Templum* Eurynomenes *aperiunt*, *alio quotvis tempore ne aperiant*, *cautum est.* Ita etiam in secundo Eliacorum de *Orci* Templo, ἀνοίγνυται μὲν ἅπαξ κατὰ ἔτος ἕκαστον, εἰσελθεῖν δὲ οὐ τότε ἐφεῖται παράγε τῷ ἱερωμένῳ. *Semel quotannis aperitur, ingredi autem vel tunc quidem nulli*, *nisi Sacerdoti licet.* Fanum denique *Neptuni Equestris* omnibus semper clausum fuisse idem ille in *Arcadicis* narrat. Ita scilicet gentibus extraneis visum, Templa ritè dedicata Deorum habitacula & domicilia, eorúmque numine plena fuisse; eâque de causâ ab hominibus raro aut nunquam ingredienda.

DE
Primis Sacrorum Miniſtris.

CAP. IV.

De Sacrorum Miniſtris.

I. SAcerdotium in primis mundi ſæculis penes primogenitos fuiſſe ſtatuunt multi tam Chriſtiani, quàm Judæi. Quod qui cenſent, cur ita judicent, multa afferunt. Primum illud eſt, quòd primogeniti Hebræorum homines eſſent Deo ſacri, ut quos præcipuo quodam jure Deus ipſe *ſuos* appellaverit. (*m*) Quos autem Deus ſuos ac ſibi ſacros dicit, hos Sacerdotes fuiſſe judicant.

(m) Num. 8.17.

Deinde & illud etiam afferunt, quòd Levitæ, qui ſacri Miniſtri erant, Deo dati eſſent pro primogenitis, eorúmque in locum ſubſtituti; ita ut quales erant Levitæ in locum primogenitorum ſuffecti, tales eſſent primogeniti, quamdiu locum ſuum tenebant. Sed & huc ſpectare judicatur, quòd *Moſes* ad ſacra obeunda juvenes quoſdam adhiberet. (*n*) Quos quidem ex primogenitis fuiſſe *Juvenum* nomen docere putant. Extremum id eſt, quod *Eſavo*, quia jus primogeniti vili vendidit, inuſta ſit hominis profani nota. (*o*) Hoc enim ideò factum judicatur, quòd, ætatis ſuæ prærogativâ cum vili pretio commutatâ, ſe ipſe Sacerdotio exueret. Id quod hominis profani fuit.

(n) Exod. 24.5.

(o) Heb. 12.16.

II. Verùm

II. Verùm his (etiamsi veri aliquam speciem habeant) & responderi posse judico, & alia quædam repugnare, quæ hanc sententiam labefactent.

Nam ut Hebræorum primogeniti homines essent Deo sacri, nec ætatis suæ prærogativâ, nec jure ad Sacerdotium factum est, sed salute sibi à Deo præstitâ, dum primogeniti Ægyptiorum subito excidio interirent. (*p*) Ita quippe Deo visum fuit, ut illud hominum pecudúmque genus, quod ipse Hebræis incolume præstabat, eodem inter Ægyptios cæso, sibi deinceps sacrum esset. (*p*) *Num.* 3.13. *&* 24. 5.

Sed hæc primogenitorum sanctitas non nisi inter Hebræos tantùm, nec quidem inter Hebræos ipsos ante id tempus locum habuit, nec eò denique postea valuit, ut primogeniti Sacerdotes essent, sed Sacerdotum peculium quoddam, quo factum erat, ut quinis siclis Sacerdotibus (*q*) datis redimendi essent. (*q*) *Num.* 18.16

Nec magis valet, quòd Levitæ (licèt hi quidem sacri Ministri essent) in locum primogenitorum succederent. Utpote qui, licèt eo in loco constituti, non tamen Sacerdotes erant, sed Sacerdotum administri; nec tamen eorum administri, priusquàm sacris quibusdam ritibus ad munus suum sacrati erant.

Jam verò quòd juvenes quidam salutares victimas & holocausta *Mosis* jussu obtulisse dicti sunt, (*r*) id, si rectè intelligatur, rem propositam non concludit. Nec enim constat Juvenes illos lectos fuisse ex primogenitis, nec illi sanè, quicunque erant, (quod Sacerdotum proprium fuit) sanguinem aræ asperserunt. Id muneris *Moses* ipse obiit, (*s*) qui tunc temporis Pontificatum cum Principatu (*r*) *Exod.* 24.5. (*s*) *ibid. v.* 6.

conjunctum habuit. Ex quibus intelligi par est eâ de causâ juvenes illos victimas obtulisse dictos esse, quia eas ad aram adducebant, (id enim offerendi voce passim designant sacræ literæ) eáque oblatio in sacrificiis hominum singulorum munus eorum proprium fuit, pro quibus immolatum erat, nec in sacrificiis totius cœtûs ad ipsos semper Sacerdotes, sed ad alios quosdam pertinebat cœtûs illius personâ indutos.

Neque denique me multùm movet, quòd *Esavus* ob ætatis prærogativam vili pretio addictam homo profanus appellatur. (*t*) Neque enim Apostolum jus *Esavi* ad Sacerdotium, sed ad duplicem in hæreditate portionem, & quidem ad principatum ipsum, dum illa scriberet, intuitum judico. Principatus enim, & amplior hæreditas, cùm ad primogenitos pertinerent divino quodam ac sacro jure (utpote quod & antiquissimum (*u*) & naturâ ipsâ (*x*) fundatum erat) Divina quædam beneficia erant, quæ nemo potuit parvi facere ut non idem profanus esset; præsertim quidem in eis sæculis, in quibus præcipuus quidam Dei amor talibus in rebus eluceret.

(*t*) Hebr. 12. 16.
(*u*) Gen. 4. 7. & 43. 33.
(*x*) Deut. 21. 17

III. Hæc itaque cum ita sint, Ego in antiquissimis sæculis ita comparatum fuisse judico, ut in sacris pro se uno factis sibi quisque suus Sacerdos esset. Nam *Cainus* & *Abel* (quod satìs docent (*y*) Sacræ literæ) sua ipsi sacra per se Deo offerebant. Quod unum indicat in primis sæculis tale nullum primogenitorum ad Sacerdotium jus fuisse, quale omne sacrificandi jus aliis omnibus abrogabat. Siquidem *Abel*, natu minor, perinde ac *Cainus* primogenitus, rem Divinam Deo fecerit, eámque quidem Deo gratam. Qui autem *Cainum* & *Abelem* sacra Deo destinata ad *Adamum* adduxisse judicant ab

(*y*) Gen. 3. 3, 4.

ab eo rite porricienda, hi cur sic judicent nihil afferunt; sed & sacris literis, ut jam monuimus, haud obscurè adversantur.

In sacris autem pro familia quavis destinatis nihil dubium quin ipse Paterfamiliâs Sacerdotii obeundi jus habuerit. Eóque jure *Noa*, (*z*) & *Jobus* (*a*) pro se, suísque immolabant.

(z) *Gen.* 8. 20.
(a) *Job.* 1. 5.

Jam verò postquàm pro eis cœtibus, qui variis ex familiis constabant, sacrificari cœptum fuit, mos erat, ut cœtûs cujusque princeps (si modò ipsi visum esset) publica Deo sacra faceret. Quo jure *Moses* ante *Aaronem* consecratam eo sanguine aram imbuebat, quo fœdus sacrum sancitum erat. (*b*) Sed & *Melchisedecus*, (*c*) ante *Mosem*, idem & Rex & Sacerdos fuit, & quidem tali Sacerdotio, quali alius nemo, nisi Christus, præditus. Quandoquidem enim *Melchisedeci*, magni & perillustris viri, Pater nullus, nulla mater, nullus ortus, aut obitus memoretur (quod in aliis omnibus viris magnis contrà à *Mose* fieri solet) fit primò, ut ille *sine patre*, *sine matre*, *sine genealogia esse* dicatur, *neque initium dierum*, *neque finem vitæ habens.* (*d*) Deinde, (ut qui talis esset, simúlque Sacerdotio præditus, *Sacerdos in perpetuum manere* dictus sit.

(b) *Exod.* 24. 6.
(c) *Gen.* 14. 18. *Hebr.* 7. 1.
(d) *Hebr.* 7. 3.

Neque verò (quod notatu dignum) à communi loquendi usu abhorret, ut nullis parentibus esse dicantur magni & illustres viri, quorum parentes non memorantur. Nam *Seneca* (*e*) duorum Regum meminit, *quorum alter*, inquit, *patrem non habet*, *alter matrem.* Quod mox explicans *de Servii matre dubitari* monet, *Anci patrem nullum dici.* Qua de re *Canuleius* apud *Livium* (*f*) contrà quidem ac *Seneca*, loquutus est, sed eodem loquendi genere usus. Nam *Servium captivâ Corniculanâ natum*, sed

(e) *Epist.* 108.
(f) *Lib.* 4. c. 3.

patre

patre nullo fuisse dicit. Eódem spectat *Horatii* illud, Lib. 1. Sermon. Satyr. 6.

——persuades hoc tibi rectè,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
Multos sæpe viros nullis majoribus ortos
Et vixisse probos, magnis & honoribus auctos.

Quo itaque loquendi genere nullis parentibus nati dicuntur clari atque celebres viri, quorum parentes non nominantur; eodem dicitur *Melchisedecus* (sed hic Spiritûs Sancti afflatu) nec ortum, nec obitum habuisse. Cúmque id ut æternum proponatur, cui nec sit ortus, nec interitus; commodè sanè in *Melchisedeco* (Deo ita rem instituente) æternitas adumbrata fuit. Quod autem in eo adumbratum, id quidem in Christo verè impletum est.

Verùm hæc loco non suo dicta sunt. Neque enim nunc aliud ago, nisi ut in primis mundi sæculis eum fuisse morem doceam, ut cœtûs cujusque Rex ac Princeps publica Deo sacra faceret. Atque huc spectat *Virgilii* illud, *Æneid.* 3.

Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbiq; Sacerdos.

Ubi *Servius*; *Sanè Majorum hæc erat consuetudo, ut Rex esset etiam Sacerdos, vel Pontifex. Unde hodiéque Imperatores Pontifices dicimus.* Idémque ad ejusdem illud *Æneid.* 10.

Vigiláſne Deûm Gens? ————

Verba, inquit, *sunt Sacrorum. Nam Virgines* Vestæ *certa die ibant ad Regem Sacrorum & dicebant.*

Vi-

Vigilásne Rex? Vigila. Quod Virgilius *jure dat* Æneæ, *quasi & Regi, & quem ubique Pontificem, & sacrorum inducit peritum.*

De Sacerdotibus Judæorum.

IV. Jam verò apud populum Hebræum ex Ægypto in deserta egressum Sacerdotium à principatu divisum, & ad *Aaronem*, ejusque posteros Dei jussu translatum fuit. His enim tunc temporis data, quæ propria erant Sacerdotii munera, ut *Deo rem divinam facerent, ejusque nomine populo benedicerent:* sed & penes hos deinceps erat rerum sacrarum æstimatio, dijudicatio mundorum & immundorum, quæ tamen non tam Sacerdotum, quatenùs Sacerdotes erant, quàm quatenùs Juris Divini periti, propria munera judicari debent. Quo fit, ut quando ea munera, ad quæ Sacerdotes Sacrati erant, in sacris literis recensentur, his in duobus consistatur, nimirùm in re Divinâ faciendâ, populóque Dei benevolentiæ solenni prece commendando. *Hos*, inquit *Moses* de Sacerdotibus *Aaronicis* loquens, (*g*) *elegit Dominus Deus tuus, ut ministrent ei, & benedicant in nomine ejus.* Quibus etiam alia illa adde, (*h*) *Separatus est* Aaron, *ut ministraret in Sancto Sanctorum, ipse, & Filii ejus in sempiternum; & adoleret incensum Domino secundum ritum suum, ac benediceret in nomine ejus in perpetuum.* Jam alia illa, judicium de litibus, legúmque sacrarum interpretatio non munera Sacerdotum propria, sed aliis etiam communia erant. Neque enim ex *Aaronicâ* tantùm, sed & quâvis aliâ

(*g*) Deut. 21.5.

(*h*) 1 Par. 23. 13.

aliâ ex familia, qui jus dicerent, & docerent, deligi ritè potuerunt.

V. Cæterùm in Sacerdotio *Aaronico* duo gradus lege ſtatuti erant; Quorum ſuperior *Aaroni* ipſi, reliquiſque deinceps Pontificibus, inferior aliis Sacerdotibus datus. Ex quo intelligitur ea munera, quæ *Aaroni*, in ſacris literis, ut ipſi propria tribuuntur, non niſi ad Pontifices ſpectâſſe, reliqua ab aliis Sacerdotibus ritè præſtari potuiſſe. In duplici autem Sacerdotii gradu octo erant dignitatis loci Senatus conſulto conſtituti.

Horum primus Pontifici datus eſt. Pontificis ea dignitas erat, ut ei niſi illibata virgo uxor nulla ducenda eſſet. (*i*) Ut funeri nulli intereſſe, ut ne in parentibus funeſtari, neque his, aliiſve propinquis mortuis veſtes ſuas lacerare liceret. Quibus alia multa addunt Judæi tanquam ad honorem pontificalem apta. Pontifex enim, inquiunt illi (*k*) quinque in rebus Fratres ſuos antecellere debuit. בנוי בכוח בעשר בחכמה ובמראה *Corporis elegantia, viribus, divitiis, ſapientia, & coloris pulchritudine.* Ita enim נוי à מראה diſtinguunt (*l*) ut vocem illam in *corporis eleganti fabrica* ponant, hanc in *coloris pulchritudine.* Quarum utramque in Pontifice, in bonæ indolis ſignum poſtulatam dicunt. Alii tamen (*m*) in Pontifice non tam coloris pulchritudinem, quàm ætatem provectam ſpectandam judicant. Neque ſatis ſibi conſtat *Maimonides*; ut qui in Sacerdote ſummo aliàs coloris pulchritudinem, aliàs Fidem ſummam poſtulat. (*n*) העיקר אצלינו כי כהן גדול צריך שלא יהיה באנשי דורו מן הכהנים יותר אלם שלם בחכמה באמונה ביופי בעושר בכוח *i. e. Apud nos pro fundamento ponitur, neceſſarium eſſe, ut Sacerdos*

(*i*) Lev. 21.13. v. 10,11.

(*k*) Maimon. *in Chele Mikdaſch, cap.5. & Bartenor. ad Joma cap. 1. & Autor libri Siphra in Paraſcha* אמור *cap.2.*

(*l*) *Aaron Ben Chajim ad dictum Siphra locum.*

(*m*) *Rabboth in* אמור. *& Baal Turim ad Lev. 21.*

(*n*) *Ad Miſnam in Joma cap. 1.*

dos maximus nulli temporis sui Sacerdoti in Sapientia, fide, forma, divitiis, aut viribus concedat. Quod si Sacerdotis summi hæres in divitiis tantùm, non in reliquis illis dotibus Sacerdoti fortè cuivis concederet, æquum visum est, ut tantus vir reliquorum Sacerdotum opibus eò usque augeretur, ut omnium opulentissimus esset. (*o*) Neque enim temerè Senatus magnus (cujus erat, ut Judæis placet, Sacerdotem maximum constituere) ei, qui Pontificis hæres erat, Pontificatum abjudicabat. Ea quippe regula apud Hebræos valere solita. (*p*) הקודם לנחלה קודם לשררת המת *Cujus est ad hæreditatem, ejusdem est ad mortui principatum jus primarium.* Quo jure (cætera si convenirent) Pontificatus ad hæredem Pontificis pervenit.

Sed & illa etiam seu dignitatis, seu officii Pontificalis (*q*) erant; Ut quisque Pontificatu præditus sese à plebe removeret, ut ne se nudum populo præberet, ut cautè semper abstineret à publicis balneis conviviisque, eamque semper gravitatem quæ se decebat, tueretur. Ut, si ad eos, qui in luctu erant, prodire vellet, Sacerdotibus aliis comitatus iret. Ut capillos quâque hebdomade tonderet; nunquam tamen novaculâ raderet: Ut in Sanctuario quotidie adesset, nec, nisi bis singulis diebus, domum iret. Ut non nisi de eis rebus, quæ ad regem spectabant, ad testimonium dicendum adigeretur, nec de his quidem, nisi à Senatu magno. Ut unam tantùm eodem tempore uxorem haberet. Ut Templum ingrediens tres alios sibi Sacerdotes adjungeret. Ut non sortitò (quemadmodùm reliqui Sacerdotes) sed quoties vellet, rem sacram faceret, sibique sumeret, quodcunque placuit, sacrificium.

(*o*) *v. Rabboth ad* אמור *&* Maimon. *in Chele Mikdasch c.5. & Obadiam de Bartenora ad Joma, c.1.*

(*p*) Maimon. *in Chele Mikdasch cap.4.*

(*q*) Maim. *in Chele Mikdasch. cap.5.*

Secundus in Sacerdotio locus Sacerdotis maximi Vicario cessit. (*r*) Is à Judæis סגן dictus est. Isque omnibus ferè in officiis Pontificis administer erat.

Tertio in loco collocati erant; quos Judæi corruptâ voce Græcâ סני קתיקולין, hoc est, *duos* καθολικοὺς vocant. De quibus ita *Moses Maimonides* (*s*), מסנון קתיקולין לחיות לסגן כמו הסגן לכג *i. e. eum locum* τοῖς καθολικοῖς *tribuunt, ut hi id præstent Pontificis Vicario, quod Pontificis Vicarius Pontifici præstat.* Hos autem alii (*t*), quæstoribus præfectos, eorúmque rationes putâsse dicunt.

Quarto in loco positi erant septem custodes clavium Sanctuarii, Judæis אמרכלין dici soliti. Quibus tamen ita claves illæ commissæ erant, ut non suo cujusque arbitrio, sed omnium conventu & consensu porta cuique data aperienda esset (*u*).

Quinto in loco constituti erant tres *Quæstores*, à Judæis גזברים nominati. Quorum munus erat sacra omnia, à quibuscunque debita, rerúmque redemptarum pretium exigere. Quò spectant illa *Mosis Maimonidis* (*x*), הם פודים את הערכין ואת החרמים ואת ההקדשות ומעשר שני *i. e. Hi rerum æstimatarum, devotarum, consecratarum, & decimarum secundarum redemptionem procurant.* Quibus illa ejusdem Autoris adde, הם שגובים כל ההקדשות ופודים את הנפדה ומוציאים אותן בדברים הראויין להן להוציאו *i. e. Hi omnia consecrata exigunt, dimittúntque ea, quæ redimuntur; eis autem conditionibus dimittunt, quibus quidem talia dimitti debent.*

Sextum locum habuit *Vigiliæ caput*, Judæis ראש המשמר.

(*r*) Maimon. *in Chele Mikdasch cap.* 4.

(*s*) *Ibid.*

(*t*) *Glossa in Schekalim in Talm. Jerosol. cap.* 5. *Vid. etiam* Baal Aruch & Buxtorf. *in voce* קתיקולין.

(*u*) Maimon. *in Chele Mikdasch c.* 4. & *ad Schekal, c.* 5. & *Obadias de Barton. ibid.*

(*x*) *ubi suprà utroque in loco.*

המשנה dictus. Erat enim totus Sacerdotum numerus à *Mose* (ut *Maimonidi* (*y*) placet) in octo Classes distributus, à *Davide* autem in viginti quatuor; quibus singulis ut sua in Sanctuario ad ministrandum hebdomas data; ita suus etiam præfectus erat. Isque *Vigiliæ caput dictus.*

(*y*) *In Chele Mikdasch, c.* 4.

Septimum ille locum habuit, qui ראש בית אב *paternæ familiæ caput* dictus est. (*z*) Sicut enim totus Sacerdotum numerus in quatuor & viginti Classes, ita classis quæque (secundum hebdomadis cujusque dies) in septem familias divisa fuit; ut uniuscujusque diei ministerium datum esset unicuique familiæ; cujus quicunque princeps erat, *paternæ familiæ caput* vocatus est. In pares classes & familias Levitæ quoque divisi erant, virique, quos diximus, Stationarii (*a*).

(*z*) *Ibid.*

(*a*) Maimon. *in Chele Mikdasch c.6.*

Ultimum in locum rejecti erant Sacerdotes gregarii, qui הדיוטים *i. e. Idiotæ* dicti sunt. (*b*) Erat tamen præter hos omnes Sacerdos quidam *ad bellum unctus*, (*c*) Judæis משוח מלחמה dictus. Cui id negotii datum fuit, ut populum in aciem prodeuntem ad prælium strenuè committendum erigeret. Huic in castris secundum Pontificem summus haberi solebat honor, in Sanctuario autem nullus, nisi qui Sacerdotis gregarii fuit (*d*).

(*b*) *Idem in eodem tractatu, c.* 4.

(*c*) *Deut.* 20. 2, 3, 4.

(*d*) Maimon. *in Chele Mikdasch c.* 4.

CAP. V.

De consecratione Sacerdotum Aaronicorum.

I. JAM Sacerdotes *Aaronici*, nequa Sacerdotio deesset sanctitatis aut honoris species, multis ritibus ac cærimoniis ad munus suum consecrati erant. Primò scilicet aquâ lustrati, tum vestibus cuique propriis induti, postea unguento sacro uncti, itémque victimis quibusdam cæsis expiati ritè, & initiati.

Ac primus consecrationis gradus, quo quisque de tam sancto munere sanctè fungendo moneretur, à lavacro (utì diximus) incepit. (*e*) Quâ eâdem ferè ratione fit, ut nos ipsi Christiani, fœdus novum inituri, fonte sacro initiemur. Ita quoque familiis extraneis ortos, siquando ad religionem Judaicam accederent, aquis mersari moris fuit. (*f*) Idémque fuit profanis gentibus suos etiam initiandi ritus. Unde illud *Clementis Alexandrini* (*g*), οὐκ ἀπεικότως ἄρα καὶ τῶν μυστηρίων τῶν παρ' Ἕλλησιν ἄρχει τὰ καθάρσια, καθάπερ τοῖς βαρβάροις λουτρόν. *Ab expiatoriis incipiunt Græcorum mysteria, sicut Barbarorum à lavacro.* Adde & *Tertulliani* (*h*) *illa, Certè ludis* Apollinaribus & Eleusiniis *tinguntur, idque se in regenerationem, & impunitatem perjuriorum suorum agere præsumunt: Item penes veteres quisquis se homicidio infecerat, purgatrice aquâ se expiabat.* Quò eódem spectat, quod *Augustinus* de baptismo contra *Donatistas* scribit; *In multis Idolorum sacrilegis sacris baptisari homines perhibentur.*

(*e*) Exod. 29. 4. Lev. 8. 6.

(*f*) Maimon. in Issure Bia, c. 13.

(*g*) Strom. 5.

(*h*) De Baptismo, c. 5.

II. Jam

II. Jam simul atque aquis ritè lustrati erant *Aaron* ejusdemque filii, primus *Aaron* ipse amictu Pontificali induitur. (*i*) Qui quidem, quò illustrior esset Sacrorum & Sacerdotii honor, splendidus & magnificus erat. Quo factum, ut vestes Pontificales לכבוד ולתפארת *ad gloriam & honorem* fieri dictæ sint. (*k*) Vestes autem Pontificis illæ erant, כתונת מכנסים אבנט מעיל אפוד חשן מצנפת וציץ *Tunica, femoralia, balteus, pallium, ephodus, pectorale, tiara, & lamina.* Quarum omnes, quoniam pulchræ erant, quædam etiam auro contextæ, à Judæis *aureæ* dici solent. Hæ *Aaroni* indutæ erant, hæ ad sacra omnia obeunda, nisi uno expiationis die, à Pontifice quoque adhiberi solitæ. Ad illius autem diei sacra quatuor tantum vestes adhibebantur, *Tunica, Femoralia, Balteus,* & *Tiara.* Hæ lineæ erant, Judæisque *vestes albæ* dictæ. Eum utique diem decebat dolor, dolorem nulla vestium pompa.

(*i*) Exod.29.5. Lev.8.7.

(*k*) Exod.28.2.

III. Jam vestium omnium Pontificalium prima induebantur femoralia; quæ à coxis ad poplites pertinebant. (*l*) Gentium quidem profanarum Flamines, quæ occultari maximè decebat, coram Pehore aperiebant. Deus autem Sacerdotes suos, ut verecundos & modestos; ita tecto corpore esse voluit. Quo factum etiam, ut non per gradus, ne fortè corporis verenda apparerent, sed per clivum quendam ad aram ascenderent. (*m*) Quæ eadem etiam ratio fuit, (ut rectè observavit *Abrabenel*) cur, cùm reliquæ vestes sacræ *Aaroni* à *Mose* induendæ essent, (*n*) femoralia (verecundiæ causâ) *Aaron* ipse sibi secretò indueret.

(*l*) Maimon. in *Chele Mikdasch* c.10.& *Kimchi* ad Ezek.44.18.

(*m*) Ex.20.26.

(*n*) Vid. Exod. 29.5,6. & Lev. 8.7,8,9.

Fe-

(o) Maimon. *in Chele Mikdasch c.8.& 10.*

Femoralibus addita erat Tunica, (*o*) Camisia utique lino facta, manicata, & opere tessellato texta; quæ ad pedes usque promittebatur.

(p) Maimon. *in Chele Mikdasch c.8.*

(q) *Joseph. Antiq. lib.3. cap.8.*

Tunicæ accinctus erat Balteus, quæ fascia quædam linea fuit, tres, (*p*) quatuórve (*q*) uncias lata, cubitósque triginta duos longa, variis amplexibus corpus cingens. Eóque factum, ut Sacerdotes & frigoris patientiores essent, & ad operam suam expeditiores.

(r) *Joseph. ibid. & Philo Judæus de vita Mosis.*

(s) Maimon. *in Chele Mikdasch c.9.*

(t) *Exod.28.6.*

(u) *Exod.28.8.*

(x) *Ibid.*

Post Balteum induebatur Pallium; quæ vestis hyacinthina fuit, (*r*) nullas habens manicas, (*s*) à collo duas divisa in alas, quarum altera à supremo pectore, altera autem à cervice ad talos ferè demittebatur. Harum infimis limbis appendebantur septuaginta duo tintinnabula, quæ malis puniceis affabrè factis alia ab aliis sejuncta erant. Pallio additus erat Ephodus (*t*) ex auro, hyacintho, cocco iterato, & bysso bilice, opere Phrygiano factus. Cujus pars anterior ab axillis ad imum pectus, posterior autem ferè ad talos pertinebat. Huic etiam parti, quæ à tergo fuit, duæ maniculæ adjunctæ erant, quæ, hinc & inde ab axillis ductæ, medio pectore constringebantur. His, sicut & Ephodo ipsi, aurum affabrè intextum erat. Unde dictæ erant חשב האפוד *artificium Ephodi*. (*u*) Sed & Pallium quoque, quia his cinctum, Ephodi Pallium vocabatur. (*x*) Quinetiam Ephodo adjuncta erant duo humeralia, humeralibúsque duo onyches inditi, iidémque palis aureis inclusi; quorum alteri sex tribuum nomina, totidémque alteri insculpta erant. Quod ideò factum videatur, ut Pontifex semper in memoriâ teneret, quorum sibi cura commissa fuit, quantíque oneris munus impositum. Levius id, quod Judæi monent, ita his lapidibus

pidibus tribuum nomina incisa fuisse, ut utroque in lapide viginti quinque literæ essent. Quod ut eveniret, יהוסף pro יוסף cœlatum ferunt. His etiam humeralibus quatuor aurei annuli annexi erant, duo nimirùm in supremis humeris, reliquíque in supremo pectore, alter hinc, altérque illinc.

Ephodo adjunctum erat monile quoddam, *pectorale* dictum, iisdem filis, eodemque opere, quo Ephodus, contextum; idémque pontificis pectori applicatum: pectorale longum erat cubitum, latum autem dimidium cubiti, ut altera ex parte in alteram replicata dimidium cubiti quadratum existeret. (*y*) Ejus inter plicas reposita erant *Urim*, & *Thummim*; pérque *Urim* talia oracula edita, qualia ad rempublicam pertinebant, (donec Regnum, rejecto Dei imperio, ad *Davidis* Familiam translatum fuit.) Eoque factum, ut pectorale חשן המשפט *pectorale judicii* dictum esset. Jam pectorali insertæ erant duodecim gemmæ, eædémque circulis aureis inclusæ, quibus, eo ordine, quem patrum ætas postulabat, totidem Tribuum nomina incisa erant. Undè didicit Pontifex quam charæ sibi esse debebant tribus illæ, quarum nomina pectori cordíque suo Dei jussu applicata erant. Sed & Deus etiam Humeralibus & Ephodo tribuum nomina insculpi voluit, ut quorum ipse curam maximam in se susceperat, eorum nomina in sanctuario quasi oculis suis obversarentur, idque, ut docent sacræ literæ (*z*) לזכרון hoc est, *recordationis ergo*. Quo *Symbolo* se suorum omnium semper memorem fore significabat.

(*y*) Maimon. in *Chele Mikdasch cap.* 9. *vide etiam Exod.* 39. 8, 9.

(*z*) *Exod.* 28. 12. 29.

Supra nomen *Reubenis*, ut tradunt Judæi, (*a*) voces illæ insculptæ erant, אברהם יצחק ויעקב infra nomen *Benjamini* שבטי יה. atque ita factum, ut

(*a*) Maimon. in *Chele Mikdasch. cap.* 9.

ut, in pectorali omnes existerent literæ Hebraicæ. Cæterùm ut Humeralibus Ephodi; ita etiam angulis Pectoralis quatuor aurei annuli juncti erant, superioresque alterius annulos alterorum superioribus astringebant duo aurei torques, inferiores autem inferioribus totidem vittæ hyacinthinæ. (*b*) Cavendum utique (*c*) Pontifici fuit, (fortè ne à munere sibi imposito animum removere videretur) ne pectorale ab humeralibus distraheret. Quod si sciens ac prudens faceret, verberibus castigandus erat (*d*).

(*b*) *Exod.* 28.
(*c*) *Ibid.* 2.28.
(*d*) Maimon. *in Chele Mikdasch c.*9.

Pontifici hunc in modum ornato mox induta est Tiara, nimirùm fascia quædam linea, sedecim cubitos longa. Quâ variis voluminibus contortâ caput illius cingebatur. Huc refer *Josephi* (†) illa, ὑπὲρ δὲ τῆς κεφαλῆς φορεῖ πῖλον ἄκωνον, οὐ διϊκνύμενον εἰς πᾶσαν αὐτὴν, ἀλλ' ἐπολίγον ὑπερβεβηκότα μέσης. *i.e. Super caput autem gestat pileum non fastigiatum, neque totum caput comprehendentem, sed paulò plùs quàm medium.* Ita factum, utì Judæis (*e*) placet, ut inter Tiaram & auream laminam commodus pateret Phylacteriis locus. Deus autem Sacerdotes suos operto capite ministrare voluit, quia apud Gentes orientales caput opertum reverentiæ, nudum audaciæ signum erat. Quæ ratio est, cur quos *Moses* ex Ægypto manu elatâ egressos dicit, eos Chaldæus בריש גלי *nudo capite* exiisse dicat (*f*).

(†) *Antiq. l.*3. *cap.*8.
(*e*) Maimon. *in Chele Mikdasch cap.*10.
(*f*) *Exod.* 14.8.

Ultima Pontificis fronti accincta est Auri Lamina, *Corona* dicta. (*g*) Cui, ne loco moveretur, per duo foramina partibus in extremis facta vitta hyacinthina trajecta fuit, arctéque in occipitio ligata. Coronæ autem, quo Pontificem Deo sacrum esse con-

(*g*) *Ex.*39.30.

constaret, cœlatura sigillari insculptum erat (*h*) קודש ליהוה *Jehovæ Sacrum.* Sed & Gentium aliarum Sacerdotes rem sacram coronati faciebant. Quod *Plinius* in Historia Naturali docet, (*i*) *Antiquitùs quidem nulla corona nisi Deo dabatur; Viritìm verò ne in certamine quidem ulli: feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo, sed ex hederâ; postea Deorum honori sacrificantes sumpsere. Novissimè & in sacris certaminibus usitatæ.* Quibus adde *Tertulliani* illa, (*k*) *Igitur purpura illa, & aurum cervicis ornamentum eodem modo apud Ægyptios, & Babylonios insignia erant dignitatum. Quo more nunc prætextæ, vel trabeæ, vel palmatæ, vel aureæ coronæ Sacerdotum provincialium, sed non eâdem conditione.*

III. Jam *Aaron* vestibus his indutus, mox, in majorem dignitatis speciem, sacro unguento ungebatur. (*l*) Id quod Judæi capiti ejus primò affatìm affusum docent, (*m*) deinde ita fronti illitum ut in eâ Græcam literam X, (*n*) vel, ut aliis (*o*) placet, Græcam K, vel, ut aliis visum, (*p*) Hebræorum כ describeret; à quâ literâ vox כהן incipit. Nihil enim est, quod *Judæi* argutiis suis non persequuntur. Habuit autem unguentum sacrum honoris, & gaudii significationem, item sanctitatis, & afflatûs divini. Atque huc pertinet *Davidis* illud, (*q*) *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ Consortibus tuis.* Ita factum etiam, ut Dei filius, supra modum Spiritu Sancto præditus, (*r*) משיח, hoc est, *Unctus* dicatur. Sed & hinc ipsi Christiani, quasi Sacerdotes & Reges spirituales facti, (*s*) *uncti,* (*t*) & *unctionem acce-*

(*h*) *Exod.* 39.36

(*i*) *Lib.* 16. *c.* 4.

(*k*) *De Idololat. cap.* 18.

(*l*) *Exod.* 29.7. & 30.25. & *Lev.* 8.12.

(*m*) Maimon. *in Chele Mikdasch c.* 1.

(*n*) *Ibid.*

(*o*) *Vid. Abraben. ad* 1 *Reg.* 1.

(*p*) *Ibid.*

(*q*) *Psal.* 45.7.

(*r*) *Joh.* 3.34.

(*s*) *Apoc.* 1.6.

(*t*) 2 *Cor.* 1.21.

pisse dicti. (u) Hinc denique apud veteres Christianos unctio ad Baptismum adhibita. *Exinde egressi de lavacro*, inquit *Tertullianus* (x), *perungimur benedictâ unctione, de pristinâ disciplinâ, quâ ungi oleo de cornu in sacerdotium solebant. Ex quo* Aaron *à* Mose *unctus est; unde Christus dicitur à Chrismate, quod est unctio, quæ Domino nomen accommodavit.*

IV. His ritibus *Aaroni* adhibitis, mox filiis ejus Vestes ipsis propriæ induuntur. (y) Erant autem Sacerdotum gregariorum Vestes, כתונת מכנסים מגבעות ואבנט *i. e. Tunica* (z), *Femoralia*, *Tiara*, & *Balteus*. Quarum duæ primæ Pontificalibus similes fuerunt. Tertiæ quoque nondum indutæ eadem quidem, ac Pontificalis, indutæ alia species erat. Gregarii enim Sacerdotes (secùs ac Pontifices, modò ex *Josepho*, fecisse diximus) *Tiaras* ad Galeæ similitudinem capitibus suis accingebant (a). Sed & Baltei Sacerdotum minorum eadem, ac Pontificalis, forma fuit; pretium minus, textura quoque minùs elegans. Hæ quatuor vestes lineæ erant, (quales etiam, ad innocentiæ speciem, Sacerdotum (b) Ægyptiorum erant.) Nec tamen ad ministerium aptæ, si vel sordibus inquinatæ, vel vetustate corruptæ essent (c). Sed & *Cicero* (d), *Colorem album præcipuè decorum Deo ex Platone* dixit.

V. Post hæc omnia ritè præstita, pro *Aarone* Filiisque ejus triplex factum est Sacrificium. Primò piaculare, deinde holocaustum, ultimò verò salutare. (e) Piaculare, ut λύτρον quoddam, quo primùm omnium lustrandi erant. Holocaustum, ut munus, sive donum, quo Domino suo commendarentur. Salutare denique, ut sacrum epulum, quo Dei Familiæ initiarentur. Sacrificiis enim salutaribus vesci ipsis etiam offerentibus licuit; iisque ritè qui vescebantur, pro Dei

(u) 1 Joh. 2.27.

(x) De Baptism. c. 7.

(y) Ex. 29.8,9. & Lev. 8.13.

(z) Tunica nonnunquam in sacris literis Ephodus lineus appellatur. vid. Buxt. Lex. Hebr. in voce אפוד

(a) Maimon. in Chele Mikdasch c. 8.

(b) Plutarch. de Iside, & Osiride.

(c) Maimon. in Chele Mikdasch c. 8.

(d) De Legib. lib. 2.

(e) Exod. 29. & Lev. 8.

Dei Famulis habiti erant. His de victimis (quarum prima ex bubus lecta fuit, duæ reliquæ ex arietibus) ita differit R. *Levi Ben Gerson* (*f*), ראוי

שלא יעלם ממנו הסבה בסדור אשר באלו קרבנות
וזה כי החטאת היה קרב ראשונה לכפרה וחלב
מעט ממנה היה קרב לשם יתעלה כי הבעלים
בלתי ראוים שיקח השם יתעלה מהם מנחה ודורון
ואחר שנתכפר להם יקריבו עולה שהוא כלה לשם
יתעלה להורות שהם מתקרבים לעבודת השם
יתעלה ואחר העולה יבוא הקרבן שהוא במדרגת
השלמים שקצתו קרב לשם יתעלה וקצתו לכהנים
וקצתו לבעלים להורות שהם באהבה עם השם
עד שיאכלו יחד על שלחן אחד *i. e. Observari debet ratio ordinis, quo facta erant hæc sacrificia. Nam primum omnium, in peccatorum expiationem factum erat sacrificium piaculare. Cujus nihil, nisi aliquanta adeps, Deo (cui laus) offerebatur; quia offerentes nondum digni erant, à quibus Deus munus & donum acciperet. Postquam autem jam lustrati erant, quo eos sacro ministerio devotos esse intelligeretur, holocaustum, quod totum aræ datum est, Deo (cui laus) immolabant. Post holocaustum autem sacrificium simile salutari, (cujus pars Deo, pars Sacerdotibus, pars offerentibus dari solet) eum in finem offerebant, ut eos jam in gratiam apud Deum eò usque receptos esse constaret, ut communi cum eò mensâ uterentur.* Quæ eadem docet *Isaacus Abrabenel* in Commentariis eundem ad locum scriptis.

(*f*) Ad Ex. 29.

Cæterùm Arietis illius sanguine, qui victimæ salutaris nomine, ut modò diximus, immolabatur, mox imbuuntur Sacerdotum omnium aures dextræ, dextrarúmque manuum pedúmque pollices. (*g*) Ita scilicet quanta discendæ legis, ministerii sacri,

(*g*) Ex. 29. 20. & Lev. 8. 23, 24

& viarum denique, (quæ mores apud Hebræos designant) adhibenda cuique cura erat, Sacerdos quisque

(h) *Ad Ex.29.* monitus fuit. Quò pertinent *Abrabenelis* illa, (h) הענין כלו להעיר את הכהן שישתדל להבין ולספע תורת האלהים ושישתדל לעבוד עבודתו בידיו וללכת במצותיו ברגליו והיה כל זה מהאזן ובהן הידים והרגלים הימנית להעיר שתהיה שמיעתו והליכותיו תמיד לצד ימין כי הוא צד השלמות *i. e. Hæc omnia eò spectabant, ut intelligeret Sacerdos quisque Legis sacræ studio gnaviter sibi incumbendum, manúsque suas ministerio sacro sedulò adhibendas esse, Deique præceptis ac viis insistendum. Dextrâ autem in aure, dextrarúmque manuum, pedúmque pollicibus, hæc quidem omnia facta erant, ut intelligeret Sacerdos quisque, auditum, opera, & mores suos ad dextram semper spectare debere. Dextra enim perfectionem notat.* Quæ eadem docet R.

(i) *Ibid.* *Levi Ben Gerson* (i).

VI. His præstitis, *Moses* (cui his in sacris Sacerdotis partes obeundæ dantur) arietis modò dicti adipem, caudam, omentum, fibram jecoris, renes ambos, armúmque dextrum, item panem unum, unam placentam oleo perfusam, crustulúmque unum non fermentatum *Aaronis* & Filiorum ejus palmis imponit, manúsque suas eorum manibus subjiciens, omnia illa quaquaversùm agitat, Deóque omnia possidenti porrigit; porrectáque mox in arâ adolet. Pectus autem ejusdem arietis eodem modo agitatum sibi ipse sumit, ut Sacerdotis partibus

(k) *Lev.* 8.25, 26, 27, 28. functus. (k) Quo facto, (quod jam reliquum fuit) *Aaronem*, atque Filios ejus, eorúmque vestimenta omnia sanguine ab arâ repetito, sacróque

(l) *Lev.*8.30. unguento aspergebat. (l) Ita scilicet & Sacerdotes ipsos, & vestes sacrabat Sacerdotales. (m)

(m) *Ibid.* Sanguis

Sanguis autem hunc ad ritum adhibitus ejusdem illius arietis erat, cujus, quæ modò diximus, profectis Sacerdotum manus implebantur. Qui quidem aries eâ de causâ איל מלואים *Aries impletionis* dictus est (*n*).

(*n*) *Ex.* 29.31. & *Lev.* 8.22.

VII. His itaque ritibus ac cærimoniis per septem dies repetitis (*o*) Sacerdotio primùm initiabatur tota familia *Aaronica.* Sed & *Aaronis* quotquot erant in Pontificatu Successores, quamdiu superfuit unguentum sacrum, Pontificatum adituri per totidem dies (*p*) inuncti erant, vestibúsque Pontificalibus induti. Unde Pontifex aliquoties in sacris literis *Sacerdos unctus* appellatur. (*q*) Consumpto autem unguento sacro à *Mose* composito (quod *Judæi* (*r*) nunquam renovatum ferunt) ad Pontificatum capessendum suffecit vestium Pontificalium indutus per septem dies repetitus. Quo fit, ut hujusmodi Pontifex quisque מרובה בגדים *i. e. vestibus initiatus* dici soleat. (*s*) Hæc scilicet à Judæis tradita; rectè, an secùs, ipsi viderint. De facto nihil temerè dixerim. Lex illud planè postulabat, ut Pontifex quisque ad munus suum unguento sacro ungeretur. (*t*) Nec usquam in sacris literis cautum est, ne unguentum illud renovaretur. Nam quod *Judæi* huc afferunt, (*u*) profanum unguenti sacri usum, non renovationem ejus vetat.

(*o*) *Lev.* 8. 33, 34.

(*p*) *Exod.* 29. 29, 30.

(*q*) *Lev.* 4. 3, 5, 16.

(*r*) *Vid. Abrab. ad* 1 *Reg.* 1.

(*s*) Maimon. in *Chele Mikdasch.* c. 4.

(*t*) *Exod.* 29. 29, 30.

(*u*) *Vid. Exod.* 30. 32, 33.

Jam verò gregarii Sacerdotes (secùs atque in Pontificibus factum est) post patres suos, *Aaronis* filios, à *Mose* semel consecratos nunquam denuò sacrati erant. Cujus ea discriminis ratio fuit, quòd Pontificatus virtutis merito, Sacerdotium jure hæreditario ad Sacerdotes perveniret. Idem mos (quod notatu dignum) in Regibus etiam ungendis valuit. Neque enim apud Hebræos uncti, nisi vel familiarum suarum qui

primi

primi omnium Reges erant, quales quidem erant *Saulus*, & *David*, (nequid hic de *Jehu* dicam) vel quorum de jure ad regnum paternum lis aliqua movebatur, quales erant *Solomon*, *Joas*, & *Joachazus*.

(x) *In Beth Mikdasch, c. 1.*

Qua de re præclarè *Moses Ægyptius*, (x) אין מושחין מלך בן מלך שהמלכות ירושה למלך לעולם שנאמר הוא ובניו בקרב ישראל ואם היתה שם מחלוקת מושחין אותו כדי לסלק המחלוקת ולהודיע לכל שזהו מלך לבדו כמו שמשחו שלמה מפני מחלוקת ארונהו ויואש מפני עתליה ויהואחז מפני יהויקים *i.e. Regem Regis filium non ungunt; quia Regnum perpetua est Regis hæreditas. Id quod eis ex verbis constat.* Ipse, & Filii ejus inter Israelitas, (y) *Sin fortè de regno certetur, Regem quidem eo consilio ungunt, ut litem dirimant, omnésque certiores faciant hunc unum pro Rege habendum esse. Ita scilicet* Solomonem *ungebant ob tumultum ab* Adonia *motum*, Joam *ob* Athaliæ *tyrannidem*; Joachazum, *ut* Joacimum *exuerent*. Horum enim Fratrum, ut monet *Abrabenel*, *Joachazus* natu minor erat, (z) sed majore gratiâ apud populum; ab eóque quidem, non à Senatu, Rex creatus. Quod & in ipsis sacris literis non obscurè monitum videtur; (a) in quibus utique *Joachazus*, nullâ principum mentione factâ, à *populo terræ* unctus dicitur. Uncti ergo apud Judæos erant, quorum adhuc jus ad munus aliquod, quod eo ritu dignum fuit, aut nullum, aut incertum erat. Quorum autem jus ad munus suum apud omnes in confesso erat, hi sanè eo ipso jure satìs sacrati videbantur.

(y) *Deut.* 17. 20.

(z) *Vid.* 2 *Reg.* 23. & *confer v.* 31. *cum v.* 36.

(a) 2 *Reg.* 23. 30. & 2 *Par.* 36. 1.

DE

CAP. VI.

De vitæ, corporis, familiæque honestate in Sacerdotibus Aaronicis *postulatâ.*

I. CUM ritus eos, ac cæremonias, quibus *Aaronici* Sacerdotes ad Sacerdotium sacrati erant, satis explicâsse videamur; deinceps sequitur, ut doceamus quanta fuit in Sacerdotibus vitæ, familiæque honestas, corporísque dignitas postulata. Quemadmodùm enim Sacrorum rituum populo Hebræo præceptorum, ita & Ministrorum etiam, quibus ritus illi obeundi erant, summus habitus est delectus. Neque enim ritè ministrare, rémve sacram, ut decebat, facere, quales sequuntur, censebantur. (b) העובד עבודה זרה הזר בעל מום הערל הטמא טבול יום מחוסר כיפורים האנן השכור מחוסר בגדים יותר בגדים פרום בגדים פרוע ראש שלא רחץ ידים ורגלים היושב מי שיש בין רגליו ובין הארץ דבר חוצץ מי שיש בין ידו ובין הכלי דבר חוצץ מי שעבר בשמאלו כל אלו פסולין לעבודה ואם עבדו חללו חוץ מפרוע ראש וקרוע בגדים והשוחט לעבודה זרה בשוגג שאם עבדו עבודתם כשרה *i. e. Idololatra, Extraneus, Corporis vitio notatus, Præputiatus, Immundus, Ad lustrationem lotus, eo die, quo lotus est, ministrans; Expiatione carens, Lugens, Temulentus, Vestibus destitutus, Vestibus redundans, Vestes laceras habens,*

(b) *v.* Maimon. *in Biath Hamikdasch, c.* 9.

Comam

Comam promittens, Manus, Pedésve illotos habens, Sedens, Cui inter pedes & terram medium quid interpositum erat, Cui medium quid erat inter manum vásque sacrum interpositum, Qui manu sinistrâ pro dextrâ utebatur. His omnibus ministerio interdictum; Hi, si ministrent, rem sacram polluunt, iis tantùm exceptis, quibus coma promissa, vestésve laceræ, victimáve Deo cuivis extraneo per imprudentiam mactata fuit, quorum, si jam ministrâssent, ministerium pro legitimo habitum est. Hæc *Maimonides*, de quibus singulis jam videndum.

II. Ac primò, inquit, Sacerdotio quisque movebatur, qui Deum quemvis extraneum coluerat. Id quod Judæi ex eo colligunt, quòd in Visione *Ezekieli* (*c*) oblatâ Sacerdotio planè exutos videant Sacerdotes Idololatriæ reos; nec quidem aliò valuisse eorum ad Deum conversionem, quàm ut munera quædam inferiora deinceps obire permitterentur. Sed & eadem leviori culpæ à *Josiâ* pœna statuta fuit; ut qui eos Sacerdotes, qui Deo in montibus immolaverant, aris omninò amovebat. (*d*) Ex quo illud *Hugonis Grotii* (*e*), *Aliæ culpæ, pœnitentiâ sequente, non amovebant reos à functione Sacerdotii: Idololatria, & cultus in loco illicito, amovebant.*

(*c*) Ezek. 44. 10, 11, 12, 13.
(*d*) 2 Reg. 23. 9.
(*e*) ibid.

2. Neque ritè Sacerdotio fungi nisi *Aarone* ortus potuit. Alii omnes hoc in munere à Judæis זרים *extranei* dici solent. Extraneo autem munus hoc arripienti mortis pœna statuebatur (*f*).

(*f*) Num. 3. 10.

Hinc

Hinc generis totius Sacerdotalis census aliquoties habiti. (*g*) Hinc (quod docet (*h*) *Moses Ægyp*tius) cujusque familia explorata, priusquàm in Sacerdotium cooptaretur. בית דין הגדול היו יושבין בלשכת הגזית ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהנים ביוחסין ובמומין כל כהן שנמצא פסול ביחוסו לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא מן העזרה וכל מי שנמצא שלם וכשר לובש לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ·מי שנמצא כשר ביחוסו ונמצא בו מום יושב בלשכת העצים ומתלע עצים למערכה וחולק בקדשים עם אנשי בית אב שלו ואוכל שנאמר לחם אלהיו מקדשי קדשים ומן הקדשים יאכל *i. e. Senatus Magnus in Conclavi lapidum Cæsorum sedet, idque negotii, præsertim quotidiani, habet, ut de Sacerdotum familiis, vitiisque judicet. Sacerdos quisque, cujus familia à Sacerdotio aliena reperta est, pullam sibi vestem induens, pullóque velo caput obnubens, è Sanctuario mox egreditur. Cujus autem & familia legitima, & corpus integrum judicatur, is, albas continuò vestes induens, abit, & cum fratribus suis, ejusdem familiæ Sacerdotibus, ministrat. Qui legitimâ familiâ ortus judicatur, corporis tamen vitio notatus, is in conclavi lignorum sedet, lignáque omnia verminosa, ne ad aram ferantur, à reliquis separat. Sacris tamen cum paterna suâ familia vescitur. Quippe de quo illud dictum est. Panem Dei sui, tum de sacris sacerrimis, tum de sacris comedet* (*i*).

Quinetiam ne in Sacerdotium labes ulla inveheretur, magna in conjugio Sacerdotum cautio semper adhibenda fuit. Pontifex enim ne viduam quidem uxorem ducere ritè potuit; (*k*) sed neque gregarii Sacerdotes וזונה גרושה וחללה *meretri*-

(*g*) *Ezr.* 2. 61, 62, 63.

(*h*) Maimon. *in Biath Hamikdasch*, c. 6. *vide etiam Misnam in Middoth*, c. 5

(*i*) *Lev.* 21. 22.

(*k*) *Lev.* 21. 14

(l) *Ibid. v. 7.*

cem, repudiatam, aut profanam. (l) Quibus addunt Judæorum Magistri à viri defuncti fratre recusatam; ut quam æquè dedecoratam ac mulierem repudiatam judicant. His etiam adde, quod *Ezekiel* (m) in viso divinitùs objecto monet, vel à gregario Sacerdote nullam, nisi Sacerdotis, viduam deinceps in matrimonium ducendam. Jam זונה à Judæis plerísque dicitur Israelitis quæque à viro quovis vitiata, cui nubere ritè non potuit, itémque omnis mulier extranea. (n) חללה Verò, hoc est, *profana* dici solet, quam vel Sacerdos maximus ex viduâ, vel gregarius ex meretrice aut repudiatâ genuit. (o) Alii autem, paulò simpliciùs, vocem זונה in *meretrice* ponunt, חללה in muliere *suspectæ pudicitiæ.* Qualis quidem serva quæque fuit, item Captiva, Caupona, & Stabularia (p).

(m) *Ezek.* 44. 22.
(n) v. Maim. *in Ijure Bia, c.* 18.
(o) *Idem in eodem tractatu, c.* 19. & R. Solomon *ad Lev.* 21.
(p) *Joseph. Antiq. lib.* 3. *c.* 10.

Quòd si fortè Sacerdos ullus conjugio illegitimo nexus uxorem repudiare recusaret, istius ea pœna fuit, ut sacro ministerio moveretur. Quò refer illa *Mosis* Ægyptii. (q) כהן שהיה נשא נשים בעבירה אינו עובד עד שידירוהו בית דין על דעת רבים כדי שלא יהיה הפרה שלא יוסיף לחטוא ועובד וירד ומגרש *i. e. Sacerdos conjugio illegitimo nexus non ministrat, donec voto ex aliorum sententiâ delato (cujus obligatio dissolvi nequit) coram Senatu fidem dedit se in peccato non persiturum. Tunc verò ministrat, domum abit, & uxorem quamque illegitimam repudiat.*

(q) *In Biath Hamikdasch c.* 6.

3. Jam corporis quovis vitio notatus ne Sacerdotio fungeretur, explicatè in sacris literis cautum est. (r) *Homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, nec accedet ad ministerium ejus: Si cœcus fuerit, si claudus, si parvo*

(r) *Lev.* 21. 17. &c.

parvo, vel grandi, vel torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus. Pro vitiis autem in Sacerdotio apud Judæos haberi solent non hæc solummodò, quæ hâc in lege enumerantur, sed & alia omnia his similia, qualia *Maimonides* centum & quadraginta numerat (*s*). Quæ verò in lege exponuntur reliquorum exempla fuisse statuunt, quemadmodùm idem Autor docuit (*t*), ולא המומים הכתובים בתורה בלבד הן שפוסלין בכהנים אלא כל המומים הנראין בגוף שנאמר כל אשר בו מום מכל המקום ואלו הכתובים בתורה דוגמה *i. e. Sacerdotes vitiant non tantùm maculæ in lege scriptæ, sed & aliæ quæcunque in corpore apparent. Quippe dictum est* (*u*) omnis qui habuerit maculam, *quocunque in loco. Maculæ autem in lege expositæ pro reliquarum exemplis proponuntur.*

(*s*) Maimon. in Biath Hamikdasch, c.8.

(*t*) Maimon. in eodem tract. c.6.

(*u*) Lev. 21. 22.

4. Sed & illi ab aris arcendi erant, quibus non detractum erat præputium. Præputii utique, ac generis extranei eadem habita fuit ratio. Ad genus autem extraneum pertinet, quod Deus apud *Ezekielem* (*x*) monet. *Incircumcisus corde, & incircumcisus carne non ingredietur in Sanctuarium meum.*

(*x*) Ezek. 44. 9.

5. Quinetiàm aris prohibebantur rituali immunditiâ polluti. Cùm enim Sacerdotibus eis, qui corporis vitio notati erant, sacris quidem vesci liceret, iis autem operari nefas esset; immundis sanè, quibus non licuit sacra edere, (*y*) facere multo minùs licuit. Immunditiæ autem, ut docet *Maimonides*, (*z*) undecim omninò fontes erant. *Immunditia reptilium, immunditia morticini, immunditia cadaveris humani, immunditia ex semine ejecto orta,* im-

(*y*) Lev. 22. 4.

(*z*) In Præf. ad Mikvaoth in Misna.

immunditia aquæ piacularis, immunditia victimarum piacularium, immunditia viri fluxione affecti, immunditia fœminæ fluxione laborantis, immunditia fœminæ menstruatæ, immunditia puerperæ, & immunditia lepræ. In quibus omnibus nihil fuit, cujus tanta erat immunditia, (a) Num.19.14. quanta erat cadaveris humani; quippe quod non eos tantùm, qui id tangebant, sed & tectum, (a) in quo erat, subeuntes, ita continuò polluebat, ut (b) Num.19.22. hi etiam omnia, quæ tangebant, immunda redderent. (b) Atque hâc de causâ lege cautum, ne (c) Lev.21.11. Sacerdos maximus vel in parentibus funestaretur: (c) Ne, nisi in parentibus, aut liberis, in fratribus, (d) v.2,3. aut sororibus suis, quæ virgines illibatæ erant, se funestarent Sacerdotes reliqui; (d) quibus etiam, quoties in luctu erant, nè ritibus externis uterentur; ne capita raderent, ne barbas tonderent, ne corpo- (e) v. 5. ra sua notis compungerent, sacrosanctâ lege præceptum fuit (e).

Ac quidem apud profanas gentes tanta labes, & immunditia cadaveris humani censebatur, quanta quemque funere inquinatum ab aris, sacrísque amovebat. Ita scilicet *Servius* ad *Æneid.* 11. *Consuetudo,* inquit, *Romana fuit, ut polluti funere minimè sacrificarent.* Et ad *Æneid.* 3. *Moris Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni,* (f) De Abstin. lib.2.§.50. *ne quisquam Pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus.* Quo spectant etiam *Porphyrii* illa (f), οἱ τῶν τῆδε ἱερεῖς καὶ ἱερόσκοποι καὶ τάφων ἀπέχεσθαι κελεύουσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις. Dæmonum *Sacerdotes, & Aruspices tum sibi, tum aliis præcipiunt, ut à sepulchris abstineant.*

6. Sed

6. Sed & perperàm quoque miniſtrabat, qui eodem die, quo ad munditiam lotus erat, manus ad ſacra admovebat. Ut cui, licet aquis luſtrato, ad munditiam ſibi perficiendam expectandus eſſet ſolis occaſus (*g*).

(*g*) *Lev.* 22.6,7.

7. Neque verò ritè rem divinam Sacerdos quiſquam faciebat, qui expiatione indigebat. Expiatione autem indigere dicti ſunt, qui quidem tempus integrum tranſegerant immunditiæ ſuæ conſtitutum, ſed ea nondum ſacra fecerant, quibus ad munditiam luſtrandi erant. Quâ de re *Moſem Ægyptium* audi. (*h*) ארבעה הן נקראין מחוסרי כפרה הזבה והיולדת והזב והמצורע ולמה נקראין מחסרי כפרה שכל אחד מהן אף על פי שטהר מטומאתו וטבל והעריב שמשו עדיין הוא חסר ולא נגמרה טהרתו כדי לאכול קדשים עד שיביא קרבנו. *i. e. Quatuor hominum genera expiatione indigere dicuntur. Fœmina fluxione laborans, puerpera, Vir fluxione affectus, & leproſus. Quî autem fit, ut horum quiſque expiatione indigere dicatur? Quia eſt, quo talis quiſque indiget, licèt immunditiâ purgatus fuerit, licèt aquâ lotus, licèt Sol occiderit*; neque enim adeò *mundus eſt, ut ſacris ritè veſci poſſit, donec victimam ſibi imperatam dederit.*

(*h*) *In Mechuſ-ſere cappara, c.* 1.

8. Sed neque eis, qui in luctu erant, rei Divinæ operari datum. Cùm enim vitioſis Sacerdotibus veſci quidem ſacris liceret, (*i*) eis autem operari nefas eſſet; (*k*) Lugentibus, (inquit (*l*) *Moſes* Ægyptius) quibus non licuit ſacris veſci, (*m*) eis operari minùs licuit. In luctu autem Sacerdos eſſe cenſebatur, quando quis è propinquis ejus, in quo funeſtari ritè potuit, mortem obierat. Tempúſque luctui Sacerdotis (ut Judæis viſum) lege datum una tan-

(*i*) *Lev.* 21.22.
(*k*) *Lev.* 21.21.
(*l*) *In Biath Hamikdaſch, c.* 2
(*m*) *Lev.* 10.19. *Deut.* 26.14. *Hoſ.* 9.4.

tantùm illa dies erat, quâ talis aliquis è propinquis ejus, qualem jam diximus, mortem obibat. Neque eò minùs ita Senatui magno visum, ut totum temporis intervallum, quod inter propinqui defuncti mortem funúsque ejus intervenit, Sacerdotis luctui adderetur, totáque etiam dies funebris (*n*).

(*n*) v. Maimon. *in Biath Hamikdasch, c.* 2.

9. Quinetiam Sacerdoti cuique, rem divinam mox facturo, vino ac temeto abstinendum erat. Ita Deus *Aaroni* edicit; (*o*) *Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis, tu, & filii tui, quando intratis in tabernaculum testimonii, ne moriamini: quia præceptum sempiternum est in generationes vestras. Et ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum & profanum, inter pollutum & mundum.* Quam satis explicatam legem Judæi miris modis implicant; utpote de quâ ita disserunt. (*p*)

(*o*) *Lev.* 10. 9.

(*p*) v. Maimon. *in Biath Hamikdasch, c.* 1.

כל כהן הכשר לעבודה אם שתה יין אסור לו להכנס מן
המזבח ולפנים ואם נכנס ועבד עבודתו פסולה וחייב
מיתה בידי שמים שנאמר ולא תמותו והוא ששתה
רביעית יין חי בבת אחת מיין שעברו עליו ארבעים יום
אבל אם שתה פחות מרביעית יין או שתה רביעית
והפסיק בה או מזגה במים או ששתה יין מגתו בתוך
ארבעים יום אפילו יתר מרביעית פטור ואינו מחלל
עבודה שתה יתר מרביעית מן היין אעָף שהיה מזוג
ואעָף שהפסיק ושתה מעט מעט חייב מיתה ופוסל העבודה

i. e. Sacerdoti ad ministerium apto à vino modò antè potato ultra aram penetrare interdictum est. Si ultra penetret, & ministret, irritum est ministerium ejus, isque ipse morti addictus per Dei manus infligendæ. Quippe quia, ne moriamini, *dictum est. Verum hoc de eo intelligendum, qui quadrantem* (logi) *vini vividi, cui dies quadraginta*

draginta accesserunt, sine ullo temporis intervallo inter bibendum interjecto biberit. Quod si vel quadrante minus, vel quidem si quadrantem biberit, sed vel temporis aliquod intervallum inter bibendum interposuerit, vel vino immiscuerit aquam, vel denique si vinum è torculari intra quadragesimum diem biberit, tum licèt plus quadrante epotaverit, culpæ expers est, nec ministerium profanat. Sin fortè vini vetustioris *plus quadrante epotaverit, tum, licèt aquam ei immiscuerit, licètque temporis intervalla inter bibendum interposuerit, morti tamen addictus est, atque etiam ministerium polluit.* Quod siquis aliâ ullâ re, præterquàm vino, inebriatus, manus ad sacra admoveret; de eo Judæi ita judicant, ut nec ministerium ejus irritum, nec ipsum quidem morti obnoxium, sed verberandum fuisse doceant (*q*). (*q*) Maim. *ibid.*

Sacerdotibus autem sacra facturis (ut missas faciam has argutias) idcircò vino, temetóque abstinendum erat, ut & constaret rationis usus, (*r*) & abessent libidinis incitamenta. Quæ eædem etiam fuere causæ, quare Ægyptii Sacerdotes vino parcissimè uterentur. Atq; huc spectant *Porphyrii* illa, (*s*) Οἶνον γὰρ οἱ μὲν οὐδ' ὅλως, οἱ δὲ ὀλίγιστα ἐγεύοντο, νεύρων αἰτιώμενοι βλάβας, καὶ πλήρωσιν κεφαλῆς, ἐμπόδιον εἰς εὕρεσιν, ἀφροδισίων τε ἔφασαν αὐτὸν ὀρέξεις ἐπιφέρειν. *i. e. Vinum enim alii non omninò, alii parcissimè degustabant. Causam interponentes, quòd nervos læderet, caput gravaret, inventionem impediret; causabantur etiam, quòd libidines venereas excitaret.*

(*r*) *Lev.* 10.10.

(*s*) *De Abstinen. lib.* 2. §. 6.

10. Sed

10. Sed & illud etiam Sacerdoti cuique cavendum erat, ut nunquam rem Divinam faceret nisi vestibus sibi propriis indutus. Erant enim, ut suprà diximus, utrique Sacerdotii gradui vestes propriæ constitutæ; ut qui eis non indutus manus ad sacra admoveret, huic mors denunciata esset. (t) Atque huc refer *Maimonidis* illa de Sacerdotibus differentis. (u) בזמן שבגדיהם עליהן כהונתם עליהן אין בגדיהם עליהן אין כהונתם עליהן אלא הרי כזרים ונאמר והזר הקרב יומת *i.e. Vestibus sibi propriis induti, Sacerdotio quoque induebantur, vestibus autem suis exuti, exuebantur Sacerdotio, & quidem pro extraneis habiti. Extraneus autem, ut edictum est, (x) qui ad ministrandum accesserit, morietur.*

(t) *Exod.* 28. 40, 41, 42, 43.
(u) *In Chele Hamikdasch, c.*10.
(x) *Num.*3.10.

11. Neque verò minùs cavendum erat Sacerdotibus rem divinam facturis, ne plures fortè vestes induerent, quàm quæ sibi statutæ erant, (y) cùm enim certus vestium numerus Sacerdotio constitutus esset, Sacerdoti cuique tenendus erat numerus à Deo imperatus.

(y) Maimon. *in Chele Hamikdasch, c.*10.

12. Adde quòd perperàm ministrare Sacerdotes illi censerentur, quibus vestes suæ laceratæ erant. Enimverò vestes lacerare lugentium consuetudo fuit. (z) Quo factum (utì Judæis placet) ut quibus vestes laceratæ erant, eis, æquè ac his qui in luctu erant, ministerio sacro interdictum esset.

(z) *Lev.* 10. 6.

13. His annumeratur פרוע ראש quâ locutione Christiani *eum, cui caput adapertum*, Judæi *eum, cui coma promissa erat*, intelligunt. (a) Comam autem promittere censebatur, qui quidem ad *Naziræi* morem, triginta dies eam alebat. (b) Id quod Pontifici (cujus erat quotidiè in Sanctuario ad-

(a) *v.* Rabbinos *ad Lev.* 10. 6. *& Lev.* 21. 10.
(b) Maimon. *in Biath Hamikdasch, c.* 1.

adesse) nunquam non illicitum erat. (*c*) Sacerdotibus reliquis semper licitum, nisi quando eis in Sanctuario ministerii vices obeundæ erant. Sicut autem Pontifici comam alere, ita reliquis omnibus Sacerdotibus caput radere interdictum. (*d*) Quod contrà ferè fieri solebat inter gentium profanarum Sacerdotes. Ita *Minutius Felix* in *Octavio*, *Isis perditum filium cum Cynocephalo & Calvis Sacerdotibus luget, plangit, inquirit.* Ita etiam *Lampridius* de *Commodo*, *Sacra Isidis coluit, ut & caput deraderet, & Anubin portaret.* Ita denique *Herodotus* in *Euterpe*, οἱ ἱρέες τῶν Θεῶν τῇ μὲν ἄλλῃ κομέουσι, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ξυρεῦνται. *i. e. Sacerdotes Deorum alibi quidem comam alunt, in Ægypto autem raduntur.* (*e*) Quorum neutrum Hebræorum Pontifici licuit.

(*c*) Lev. 21. 10.

(*d*) Ezek. 44. 20

(*e*) v. etiam Plutarch. de Iside, & Osiride.

14. Neque Sacris ritè operari potuit, cui manus, pedésve illoti erant. Monentur enim Sacerdotes, ut rem divinam aggredientes manus ac pedes aquâ lavent. Secùs facientibus denunciatur mors. (*f*) Ita etiam & apud alias Gentes mos erat ante sacra lavare. Unde *Hectoris* illud apud *Homerum*, *Iliad.* 2.

(*f*) Exod. 30. 20, 21.

Χερσὶ δ' ἀνίπτοισιν Διῒ λεῖβειν αἴθοπα οἶνον
Ἅζομαι———

i. e. Manibus verò illotis Jovi libare nigrum vinum vereor. Adde illud *Hesiodi in operibus & diebus.*

Μηδέ ποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον
Χερσὶν ἀνίπτοισιν, μηδ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν.

Neque unquam manè Jovi libato nigrum vinum
Manibus illotis, neque aliis immortalibus.

Quò etiam quidam *Plauti* illud in *Rudente* referunt.

——*Siqui sacrificant, semper petant*
Aquam hinc.——

15. Sed & sacra temerare censebatur, qui eis *Sedens* operam dabat; ut qui minus reverentiæ Deo immortali adhiberet, quàm quæ à mortalium famulis patrisfamiliâs adhiberi soleat. Atque hinc illud *Mosis Ægyptii* (g), אין עבודה אלא מעומד שנאמר לעמוד לשרת וכל העובד והוא יושב חלל ועבודתו פסולה *i. e. Nullum est nisi Stantis ministerium. Propterea quòd dictum sit,* (h) ut stent ad ministrandum. *Quisquis itaque Sedens ministrat, profanus est, irritúmque est ministerium ejus.* Quod idem docet R. *Solomon Jarchi* ad *Deut.* 18. 5. Neque verò Sacerdotes tantùm, sed & alii omnes in Sanctuario sacra stantes peragebant. Ex quo etiam *Maimonidis* illud (i), אין מתפלל אלא מעומד *Nemo ritè nisi stans orat.* Atque ita fit, ut à Judæis אנשי מעמד *viri stationarii appellentur,* qui totius cœtûs personâ induti sacris publicis interfuere, eorúmque ut opera sacris data ab iisdem מעמד *statio* dici soleat.

(g) Maimon. in *Biath Hamikdasch, c.* 5.

(h) *Deut.* 18. 5. *v. etiam S.* Chrysostomum *ad Hebr.* 10. 11.

(i) *Tephilla ubirchath Cohanim, c.* 5.

16. Vitiosum quoque judicatum erat Sacerdotis cujusque

cujusque ministerium, cui inter pedes & atrii solum medium quid interpositum erat. Ita enim qui ministrabat, perinde facere censebatur, ac si calceatus ministraret. Calceatis autem ne quidem ingredi in sanctuarium, nedùm ministrare licuisse Judæi omnes ex eo colligunt, quòd *Moses* (*k*) & *Joshua*, quando locis sacris versabantur, calceos exuere jussi essent. (k) Exod. 3.5. Josh. 5.15. Hunc morem imitatus est *Pythagoras*: cujus apud *Iamblychum* tertium illud *Symbolum* est, Ἀνυπόδητος θύε, καὶ προσκύνει, *i.e. sine calceis sacrificato, & adorato.* Id quod eò pertinebat, ut quisque Deum reverenter coleret.

17. Perperàm quoque sacra tractare censebatur, cui inter manus & vas sacrum medium quid interpositum erat. Lotis nimirùm manibus pedibúsque facienda erat res divina. Jam frustrà omninò manus lotæ, nisi nudæ etiam sacris admotæ.

18. Sed & labem denique, ut Judæis visum, sacris afferebat, qui sinistrâ pro dextrâ utebatur. Dextra scilicet *Aaronis* (*l*) dextræ etiam filiorum ejus (*m*) (l) Lev. 8.23. Sacerdotium mox aditurorum sacrificali sanguine sacratæ. (m) v.24. Sed & dextræ quoque auspicatior visa est, ideóque potior in sacris opera.

III. Verùm hâc de re, ut sibi libet, quisque judicet. Illud constat, alios quidem eorum rituum, qui Gentium aliarum Sacerdotibus in usu erant, Sacerdotibus Hebræis imperatos, alios planè illicitos fuisse; eóque Deum his in rebus delectu usum, qui Sacris & Sacerdotibus suis (nequid amplius hoc in loco dicam) præcipuum quendam honorem adderet. Sed hæc hactenùs; nunc ad Levitas transeamus, qui Sacerdotibus Hebræorum pro administris dati erant.

CAP. VII.

De Levitis.

1. IN Sacerdotum administris, qui ex patre, à quo ortum ducebant, Levitæ appellari solent, ista præcipue consideranda. Consecratio, Munus, & Ætas ea, quâ munus illud adeundum erat.

Consecratio ab aquis lustralibus cœpit, quibus ritu sacro conspersi erant, (n) ut munus sacrum mundiores accederent. Qui idem erat eos etiam purgandi mos, qui funere contaminati erant. (o) Eis autem aquis lignum cedrinum, coccum iteratum, hyssopus, vaccæque rufæ cineres immiscebantur. Earumque ea vis erat, ut eædem & funestatos mundare (p), & mundos quoque polluere (q) solerent. Alterum, quia vacca rufa, cujus cineres eis immisti erant, victima piacularis erat populi lustrandi causâ cæsa: (r) alterum; fortè quia tales victimæ, quales extra castra cremabantur (quasi fontium peccatis in se translatis contaminatæ) reciprocâ quâdam immunditiâ tangentes quosque inquinabant. (s) In eo enim victimarum genere rufa, quam diximus, vacca fuit. (t) Ut quæ & extra castra cremaretur, & cremantes quoque contaminaret.

Levitæ autem aquis lustralibus jam conspersi, mox, ad majorem munditiæ speciem, corpora novaculâ radere jubentur. (u) Quo de ritu ita differit R. *Levi*

(n) Num. 8.7.
(o) Num. 19.13.
(p) Num. 19. 17, 18, 19.
(q) Num. 19, 21
(r) v. Abrab. ad Num. 19.
(s) Lev. 16.27, 28.
(t) Num. 19.3.
(u) Num. 8.7.

vi Ben Gerson (x), צוה׳ אותם לגלח את כל שערם כאלו יעידם וזה׳ שיעובו את הדברים החמריים כפי היכלת וישתדלו בעבודת ה׳ יתב׳ *i. e. Deus his præcepit, ut omnes planè pilos abraderent, id monitos volens, ut, abjectâ quantum fieri potuit, rerum corporearum curâ, se totos sacro ministerio darent.* Quinetiam, ne immundo amictu mundata corpora polluerentur, vestes etiam aquâ perluere jubentur (*y*). *(x) ad Num. 18.* *(y) Num. 8.7.*

Atque his ritibus emundati, populíque sibi manibus impositis (quod deinceps (*z*) factum) consecrati, quasi viventes quædam hostiæ Deo ab *Aarone* porriguntur. (*a*) Quos ita sibi primogenitorum loco datos Deus continuò Sacerdotibus, ut sacra quædam servitia, tradit. (*b*) Deerat adhuc ad peccatorum expiationem, præsertim munus sacrum adituris, piaculare sacrificium. Bove itaque sacrum expiatorium faciunt. (*c*) Quo facto, quod unum reliquum erat, bovem alterum, holocausti nomine, (*d*) eumque quidem ferto mactum (*e*) Domino suo ut donum offerunt. Eóque illi dono dato in familiam ejus adsciscuntur. *(z) Num. 8.10.* *(a) Num. 8.11.* *(b) Num. 8.18, 19.* *(c) Num. 8.12.* *(d) Ibid.* *(e) Num. 8.8.*

II. Jam his cærimoniis initiati continuò munus suum adeunt; Quod aliud, atque aliud erat pro variâ temporum ratione. Enimverò priusquàm Arca sacra certam nacta esset sedem, id negotii Levitis datum, ut custodirent Tentorium sacrum, ut, quoties loco movendum erat, omnia ad illud pertinentia vel suis ipsi humeris portarent, vel plaustris sibi datis imposita, quò oportuit, circumvehenda curarent. Nam Arca sacra, panum *appostitiorum* mensa, ara utraque, & candelabrum, & quidem omnia vasa sacra à Cahathensibus bajulanda erant. (*f*) Aulæa autem, & tegumenta *(f) Num. 7.9.*

Ten-

Tentorii sacri, quibus Gershonenses præfecti erant, item asseres ejus, columnæ, & bases, reliquáque omnia ejusdem generis, quorum cura Merarensibus commissa erat, plaustris circumvehenda erant. Atque ita factum, ut his Familiis (Gershonensem dico, & Merarensem) plaustra darentur, & jumenta (*g*); quæ Cohathensibus non data erant (*h*).

(*g*) Num. 7.7,8.
(*h*) Ibid. v.9.

Utprimùm autem Arcæ sacræ sedes non mutanda contigit, nullus his laboribus Levitarum locus deinceps relinquebatur. Quo factum erat (*i*) ut à *Davide* (qui Arcam sacram in Ierosolyma, fixâ utique sede collocavit) Levitarum alii negotiis civilibus præfecti essent, apparitores, judicésve facti, (*k*) alii Sanctuarii portis præpositi, (*l*) alii musicis instrumentis, cantúque sacra celebrare jussi, (*m*) alii denique Sacerdotibus, omnibus in rebus, ministrare, quæ ad Sanctuarium pertinebant. (*n*) Hi panem mensæ sacræ impositum, hi similam, & ferta procurabant. (*o*) Hi, si quando opus erat, (quod feriis majoribus accidebat) victimas mactabant, (*p*) mactatis pelles detrahebant, (*q*) aliáque officia exequebantur pro re natâ imperata (*r*).

(*i*) 1 Par. 23.26
(*k*) v.4.
(*l*) v.5.
(*m*) Ibid.
(*n*) 1 Par. 23.28
(*o*) v. 29.
(*p*) 2 Par. 35. 6, 11.
(*q*) 2 Par. 29.34
(*r*) vid. v.16.

III. Cæterùm stante Tentorio sacro Levitæ ad varia officii munera ætate variâ vocabantur, nempe ad custodiam Tabernaculi ab anno vigesimo quinto exacto; at verò ad onera bajulanda, vel quidem plaustris imponenda nec annos triginta nondùm nati, nec ultra quinquagesimum provecti. Ita in consensum rediguntur duæ specie contrariæ leges, quarum altera à trigesimo anno, (*s*) altera à vigesimo quinto (*t*) Levitas ad ministerium vocat. Enimverò illa graviores illos, quos jam dixi, labores

(*s*) Num. 4.3.
(*t*) Num. 8.24.

bores ſpectat, hæc Tentorii ſacri curam. Alia itaque atque alia munera alias Miniſtrorum Vires, aliam ætatem poſtulabant. Non mihi latet alios eſſe, qui nodum illum aliter expeditum eunt. Ut qui Levitas ab anno quidem vigeſimo quinto ad miniſterii diſciplinam vocatos, ſed non ad miniſterium ipſum ante trigeſimum exactum judicent. (*u*) Verùm id, ut *Abrabeneli* viſum, (*x*) parùm convenit cum ſacris literis, quippe quæ Levitis annos viginti quinque natis עבודה explicatè tribuunt. Quæ ſanè vox, ut illi placet, non miniſterii *diſciplinam*, ſed *miniſterium* ipſum notat. Nec dubium quidem, quin ante annum vigeſimum quintum ad miniſterium inſtitui cœperint.

(*u*) Maimon. *in Chele Hamikdaſch*, c.3.

(*x*) *ad Num.* 8. *v.*24.

Verùm hæc de Levitis intelligenda à *Davide* nondùm recenſitis. *Davidi* enim, jam ſeni, placuit, ut ad miniſterium vocarentur, qui annos viginti nati erant. (*y*) Atque eâ qui ætate erant, & ſanctuarii miniſterio dati (nihil enim hìc de eis dico, qui rebus civilibus præficiebantur) tres in ordines, ut antè diximus, diviſi erant, ordóque quiſque in viginti quatuor claſſes tributus. Eorum ordinum unus Sacerdotibus miniſtrare, alter ſanctuarii portas cuſtodire, tertius denique modis muſicis ſacra publica celebrare juſſus eſt. Ita tamen, utì Judæis placet, ut quiſque annis quinquaginta major (ne Dei ſacra dedecorarent parùm jucundi ſenum cantus) ſuggeſto muſico moveretur. Huc ſpectant *Abrabenelis* illa (*z*), בלויים שנים פוסלין ואין מומים פוסלים אבל בכהנים מומים פוסלים ואין שנים פוסלין בהם *i. e. Levitas vitiat ætas, non vitiant corporis maculæ. Sacerdotes vitiant corporis maculæ, ætas autem non vitiat.* Quamvis enim Sacerdotum filii annos viginti nondum

(*y*) 1 *Par.*23.27.

(*z*) *ad Num.* 8.

dum nati rem sacram facere non solerent, nihil tamen, ut idem Autor docuit, obstabat ulla Dei Lex, quò minùs facere potuissent. Quænam ergo ætas per Dei legem ad Sacerdotium fungendum legitima? eadem, inquit idem *Abrabenel*, cui leges Divinæ observandæ (*a*), הכהן שהיה חייב במצוות היה כשר לעבודה אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין אותו לעבוד עד היותו בן עשרים שנה: *i. e. Sacerdos, simul atque eâ ætate sit, ut Legis jussa observare obligetur, reverà aptus est ad ministerium. Sed Fratres ejus Sacerdotes eum ministrare non permittunt, donec viginti annos habeat.*

IV. Jam ut Levitæ Sacerdotibus, ita Levitis *Nethinæi*, sed conditione pejori, dati. Hi natione Gibeonitæ erant. Quos *Joshua*, ob fœdus cum eis ictum, funditùs quidem delere noluit, ob dolum autem ad fœdus impetrandum adhibitum Sanctuarii Lixas esse jussit, Lignatores utique, & Aquatores (*b*).

(a) Abrab. ibid.

(b) Josh. 9.27.

DE

DE
Sacrificiis Judæorum.

CAP. VIII.

Quid, & quotuplex sit Sacrificium, ad Hebræorum sensum docetur. De fertis eorum speciatim agitur.

I. HActenùs de Sacris locis dictum, itémque de sacrorum Ministris populo Hebræo constitutis. Quibus explicatis, ad ejusdem populi sacrificia paulò expeditiùs aggrediemur. Jam quia Judæi nulla sacra pro sacrificiis habent propriè dictis nisi talia, qualia Scriptores sacri קרבנות sive προσφορὰς, alii *oblationes* vocant, primò videamus oportet, quid sit, quod קרבן in sacris literis dici solet. Ac quidem קרבן ibi dicitur, quod Deo pro arâ offerebatur. Nec quid prætereà eo nomine appellatur, nisi ligna ad sacra adolenda data, (*c*) quæ & ipsa ita dicta arbitror, quia aræ destinata erant. Pro arâ autem oblata fuisse ea omnia sacra intelligi debent, quæ ad Tentorii sacri ostium afferebantur. Eo quippe in loco (quo utique Deus sacra sibi offerri (*d*) voluit) ara illa major posita fuit, (*e*) quæ, Templo condito, in Sacerdotum atrium translata erat. Ut quod ad ostium Tentorii sacri, idem id pro arâ offerretur.

(*c*) *Neh.* 10.34. & 13. 31.

(*d*) *Lev.* 17.4,5.

(*e*) *Exod.* 40.6, 29. & *Lev.* 17. 6. & *passim.*

Eorum autem, quæ Deo pro arâ offerebantur, alia dimissa & ablegata, ut hircus in deserta du-

ctus, alia sanctuarii ministerio illæsa & integra dedicata, alia confecta & consumpta erant. Ac Sanctuarii ministerio integra dedicata erant cùm vasa ministerii sacri, tum sacrorum ministri Levitæ dicti. Levitæ scilicet ab *Aarone* pro Tabernaculi sacri ostio & Deo ritè offerebantur, (*f*) & קרבן, hoc est, *Oblatio* dicti sunt, (*g*) nec tamen, uti victimæ, mactati, sed integri muneri sacro dati. Sed & vasa illa ministerii sacri (lances, phialæ, & scutellæ) quæ ad aram ritè dedicandam tribuum principes conferebant, cùm Deo pro ara obmovebantur, (*h*) (unde etiam קרבנות *oblationes* (*i*) vocantur) tum ad sanctuarii ministerium integra deinceps servabantur. Quo factum est, ut nec Levitæ, neque ministerii sacri vasa, etiamsi Deo offerrentur, sacrificiis accenseri soleant. Quod idem quoque statuendum de hirco isto, qui Deo ante aram oblatus in deserta vivus abducebatur.

(*f*) Num. 8. 10, 11.
(*g*) Num. 8. 11, 13.
(*h*) Num. 7. 10.
(*i*) ibid. & per totum caput.

II. Jam verò quæ Deo ante aram, vel in mensâ sacrâ in adyto exteriori posita, ita quidem offerebantur, ut ritè consumenda essent, ea Judæi in sacrificiorum censum referunt. Quæ cùm ita sint, sacrificium, ad eorum sententiam, ita definiri potest, ut sit προσφορὰ ritè consumpta. Seu, ut paulò explicatiùs dicam, sacrificium, apud populum Hebræum, ejusmodi sacrum erat, quod cùm Deo oblatum erat, tum ritè confectum & consumptum. Sacra autem ritè consumpta erant, quæ ritu divinitùs instituto interempta, cremata, aut effusa, aut ad epulas sacras adhibita erant. Quibus de ritibus, ac religionibus latiùs alibi disserendum.

Verùm

Verùm hæc jam posita definitio ea tantùm continet sacrificia, quæ à Judæis (ut antè diximus) in sacrificiis censeri solent, & qualia in sacris literis קרבנות *i. e. oblationes* dicta sunt. Id quod eâ de causâ moneo, quia alia quædam sacrorum genera in sacra Scriptura commemorantur, quæ, quia Deo pro arâ ejus neutiquàm obmovenda erant, *oblationes* nusquam appellantur, & tamen sacra piacularia rectè, ut opinor, dici possunt. Hoc in genere censeri debet avis ad leprosum purgandum confecta. (*k*) Item vacca illa, quæ ad ex- (k) Lev. 14.
piandum homicidium, homicidâ ipso ignorato, capite suo truncanda erat. (*l*) Ut quæ, etiamsi (l) Deut. 21.
in sacris literis *oblatio* nusquam appellatur, verè tamen piaculum esset, & sensu quodam laxiori sacrificium fortè dici possit. Præsertim cùm Sacerdotum opera vaccæ illi adhibenda esset (*m*). Ne- (m) Deut. 21. 5.
que multò aliter de vaccâ rufâ judicandum, cujus ad lustrandos funestatos cineres asservandi erant. (*n*) Quamvis enim extra Sanctuarium, imò verò (n) Num. 19.
extra populi castra vacca illa mactanda erat, eò magis tamen in sacrificiis censeri posse videatur, quia sanguis ejus sanctuarium versus septies aspergendus erat, (*o*) ídque Sacerdotis ipsius digito. (o) v. 4.
Quo facto vaccæ istius vita Deo reddita censebatur, & quidem ei sacra facta. Jam hircus ille, qui solenni expiationis die populi peccata in se conjecta in deserta vivus asportabat, Deo quidem obmovebatur, (*p*) idémque כפר *expiare* dicitur, (*q*) (p) Lev. 16. 7.
& quidem piaculum dici potest, sed non propriè sa- (q) v. 10.
crificium. Ut qui ritu sacrificali minimè conficiendus esset, sed potiùs (quantum ex lege constat) in deserta vivus dimittendus. Nam quod Judæi hircum istum de monte quodam צוק vocato præci-

(r) v. *Misnam in Joma*, c.6.

pitari ſolitum ferunt, (*r*) tantùm abeſt ut lege præceptum putem, ut vetitum potiùs exiſtimaverim. Atque his ex rebus intelligi poteſt, quæ eorum ſacrorum ratio fuerit, quæ vel ſacrificia propriè dicta, vel quidem piacula quædam erant, ſed minùs propriè ſacrificia. Illa & Deo oblata erant, & mox confecta & conſumpta. Hæc vel non oblata erant (qualia erant, quas ante diximus, vaccæ) vel non confecta & conſumpta, etiamſi Deo ritè obmota; qualis erat hircus in deſerta ductus.

III. Eorum autem, quæ & oblata, & ritu ſacro conſumpta erant, (qualia ſola à Judæis pro ſacrificiis haberi ſolent) alia erant ex inanimis, alia autem ex animantibus, omnia ferè ex eis lecta, quæ in humano victu erant. Quippe quæ ſibi Deus dari voluit, ut eorum Domino ac datori, quæ ad vitam ſuſtentandam pertinent. Quæ ex inanimis data erant in ſacris literis מנחות dicta ſunt, Latinè *ferta*, *dona*, & *dapes*. Lecta autem ex animantibus, ſi modò volatilia exceperis, à Judæis זבחים i.e. *victimæ*, aut *hoſtiæ* dici ſolent. Quod tamen nomen ſcriptores ſacri vix ullis omninò ſacrificiis, niſi tantùm ſalutaribus tribuunt. Sed parùm attinet de verbis laborare, modò rem ipſam teneamus. Quare nos omnia ſacrificia, quæ ex animantibus lecta erant, victimas, aut hoſtias appellabimus; reliqua autem ferta, aut dapes.

(s) *Ea ſcilicet quæ* מנחות *appellantur.*

IV. Jam omnia (*s*) Judæorum ferta farinâ triticeâ, aut hordeaceâ facta erant; aliáque vino aucta erant, alia non item. Quæ vini libamine augebantur, ob vinum additum מנחות נסכים *ferta libaminum* Judæis dicta ſunt, oleóque omnia ſubigenda erant, eadémque ſemper conjungenda cum aliquo victimarum genere, nunquam citra victimam

danda

danda. Victimæ autem, quibuscum Deus ferta semper conjungi voluit, omnia erant totius cœtûs, (*t*) omniáque hominum singulorum (*u*) holocausta, & sacra salutaria ex grege aut armento lecta, sed nulla ex volatilibus data, nisi quando volatilia ipsa quadrupedi substituta erant, (*x*) nulla sacrificia piacularia nisi à sanato leproso data. Leprosus autem jam sanatus tres sibi imperatas victimas, unam pro peccato, alteram pro noxâ, tertiam holocausti nomine cæsam, tribus auxit decimis Ephæ similæ. (*y*) Quo fit, ut ad unamquamq; victimam unam Ephæ decimam pertinuisse Judæi magno consensu statuant. Id quod eò probabilius faciunt, quia tale erat sanati leprosi holocaustum, quali lex de hujusmodi rebus lata unam tantùm tribuit Ephæ decimam. (*z*) De vino autem leprosi purgandi ferto addendo nihil sacræ literæ speciatim monent. Vinum autem addi oportuisse Judæi ex lege generali colligunt, quæ extat *Numer.* 15. 3,4,5,&c. Quam legem illi sic intelligunt, ut & fertum omni holocausto ex grege aut armento lecto, atque etiam tali cuique ferto vinum addendum fuisse judicent.

(*t*) *v. Num.* 28, & 29.
(*u*) *v. Num.* 15. 2,3,4,&c.
(*x*) *v. Lev.* 14. 31.
(*y*) *Lev.* 14. 20.
(*z*) *Confer. Lev.* 14. 10. *cum Num.* 15. 4, 5.

V. Non omni autem pecorum generi eadem similæ, olei, viníque portio; sed alia bubus, alia arietibus, alia capris ovibúsque fœminis, item agnis, & hædis adhibenda fuit. Ac bubus quidem tres decimæ Ephæ similaginis dimidio Hinis olei subactæ, dimidiúmque Hinis vini. Arietibus autem duæ decimæ Ephæ similaginis triente Hinis olei perfusæ, triénsque etiam Hinis vini. Ac denique capris ovibúsque fœminis, sed & agnis & hœdis maribus, fœminísque una tantùm decima Ephæ similæ quadrante Hinis olei subacta, itemque quadrans

(a) *Num.* 15. & Maimon. *in Maase Korbanoth*, cap. 2.
(b) *Lev.* 23. 10.
(c) *v.* 13.

drans Hinis vini. (*a*) Ita tamen ut agno illi, qui eodem die offerebatur, quo *Omer*, *primitiarum* dictus, (*b*) duæ decimæ Ephæ similaginis rite adjiciendæ essent (*c*).

(d) *Lev.* 2. 13.
(e) *Æneid.* 2.

VI. Jam fertis vini libamento auctis, quæ sale semper condienda erant (*d*), non absimilis fuisse visa est gentium profanarum mola salsa. Quippe quæ & ipsa victimis addi, & vino quoque augeri solebat. Huc spectat *Virgilii* illud (*e*),

——Mihi sacra parari,
Et salsæ fruges——

Ubi *Servius*, *Sal*, *& far*, *quod dicitur mola salsa: quâ & frons victimæ*, *& foci aspergebantur*, *& cultri*. Quod autem Latinis mola salsa, id Græcis οὐλαὶ, οὐλόχυτα, & οὐλοχύται dictum. Erant enim οὐλαὶ, ut docet *Eustathius*, κριθαὶ μετὰ ἁλῶν μεμιγμέναι, ἃς ἐπέχεον τοῖς ἱερουργουμένοις ζώοις πρὸ τοῦ θύεσθαι, *Hordeum sale commistum*, *quod sacratis animalibus mox mactandis aspergebant*. Sed & vinum etiam post molam salsam victimæ fronti affundi solebat, eóque ritu victima *macta*, ceu magis aucta, dicebatur. *Ovid.* 1. *Fastorum*,

Rode caper vitem, tamen hinc, cum stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit.

Virgilius Æneid. 6.

Quatuor hic primùm nigrantes terga juvencos
Constituit, frontique invergit vina Sacerdos.

Verùm

Verùm alius Hebræis ritus erat ferta vino aucta porriciendi. Apud eos enim fertum integrum in arâ majori adoleri solebat, vinum aræ ejusdem crepidini affundi (*f*).

VII. Ferta nullis vini libamentis aucta vel totius Hebræorum cœtûs, vel singulorum hominum erant. Ac tria quidem totius cœtûs, עומר התנופה ושתי הלחם שמביאין יום עצרת ולחם פנים *i. e. Omer* primitiarum coram Deo *agitatus* (*g*). *Duo panes, quos die Pentecostes offerunt* (*h*). *Panésque facierum dicti* (*i*).

In *Omero* primitiarum sacrando moris, ut Judæi (†) docent, erat, ut tribus ex fasciculis segetis tria in sanctuarii atrio hordei sata excuterentur, ut ex satis illis, ventilatis, tostis, molitísque *Omer* unus deligeretur, qui uno olei logo subactus, additóque thuris pugillo auctus, primò omnes mundi plagas versus (quasi Deo omnium conditori) ritu sacro porrectus erat, deinde verò partim aræ, partim Sacerdotibus datus; ante quod fertum Deo redditum far recens nemini gustare licuit (*k*). Ex hordeo autem (quod & à *Mose* (*l*) traditum fertur) Omerum illum delectum esse eò probabilius videatur, quòd, cùm in fertis nullius farris, nisi tritici, & hordei usus esset, decimo sexto die mensis *Nisan*, quo die *Omer* primitiarum Deo ritè reddendus erat (*m*), eò nondum maturuisset triticum, ut spicam haberet frumenti plenam. In omni enim Canaane, eíque vicinis regionibus hordeum in frugibus præcocibus erat, triticum verò in serotinis (*n*).

Panes duo die Pentecostes oblati duas continebant Ephæ decimas, alter unam, alterq; alteram ex tritici recentis similâ factam (*o*). Quod ferti genus pro arâ Deo por-

(*f*) Maimon. *in Maase Korbanoth, cap.* 2.

(*g*) Lev. 23. 11.

(*h*) v. 17.

(*i*) Ex. 25. 30.

(†) Maimon. *in Temidin umosaphin, cap.* 7. & *Misn. cap.* 10.

(*k*) Lev. 23. 14.

(*l*) Maimon. *in Temidin umosaphin, cap.* 7.

(*m*) Lev. 23. 11.

(*n*) Exod. 9. 31, 32. *confer etiam* Ruth. 1. 22. *cum* 2. 23.

(*o*) Maimon. *in Temidin umosaphin, cap.* 8.

(p) Maimon. in Maasé Korban. cap. 12. Lev. 2. 12.
(q) Ibid.
(r) Lev. 7. 13.

porrigendum erat (p), ſed quia fermentatum erat (q), in arâ minimè adolendum, ſed integrum Sacerdotibus dandum. Neque enim dapes fermentatas in arâ adolere licuit. Quo factum (uti Judæi docent) ut panis ille fermentatus, qui ſacris Euchariſticis adjungebatur (r), in arâ non adoleretur, ſed Sacerdotibus, ut Dei famulis, ad epulandum donaretur.

(s) Abraham Harophe in Schilte Hagiborim, cap. 74.
(t) Lev. 24. 8.

Panes, quos *facierum* vocant, quibuſdam ita dicti videntur, quòd quatuor latera, ceu facies, haberent (s). Sed rectiùs alii panes illos ita vocatos arbitrantur, quòd menſæ ſacræ in exteriori ſacrario poſitæ לפני יהוה *in conſpectu Dei* (t) imponerentur. Hi Tritici ſimilâ facti erant; ſinguli duabus Ephæ decimis. Cúmque numero duodecim eſſent, menſæ auratæ ſerie duplici ſeni apponendi erant, ſeriéſque utraque Thuris pugillo adaugenda. Thus Sabbato quoque in arâ majori adolendum erat, panes Sacerdotibus dandi, recentibus in locum veterum repoſitis (u).

(u) Lev. 24. 5, 6, 7, 8, 9, &c.
(x) Mal. 1. 12.
(y) Ibid.

Nec quis miretur panes hos menſæ Dei (talis enim erat menſa aurata) apponi ſolitos in oblationum cenſum referri, etiamſi non eidem aræ, cui reliqua ferta, admoverentur. Sicut enim ara menſa Dei (x), ita menſa Dei ara quædam erat, aræque planè vicem præſtabat; Ut panes ei menſæ admoti, Deo appoſiti, Deo oblati cenſerentur. Quod ipſum & ſacræ literæ notant, cùm panes illos לפני יהוה *coram Deo* apponi jubent (y).

(z) Saturnal. l. 3. c. 11.

Neque verò apud Judæos tantùm, ſed etiam apud profanas gentes menſas ritè dedicatas ararum vices præſtitiſſe legimus. *In Papyriano enim jure*, inquit *Macrobius* (z), *evidenter relatum eſt aræ vicem præſtare poſſe menſam dicatam. Ut in Templo,*

Templo, inquit, Junonis Populoniæ augusta mensa est. Namque in fanis alia vasorum sunt, & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. Quæ vasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus sacrificia conficiuntur. Ornamenta verò sunt clypei, coronæ, & ejusmodi donaria. Neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. At verò mensa, arulæque eodem die, quo ædes ipsæ, dedicari solent. Undè mensa hoc ritu dedicata in Templo aræ usum, & religionem obtinet pulvinaris. Ergò apud Evandrum quidem fit justa libatio; quippe apud eam mensam, quæ cum arâ maximâ, more utique religionis, fuerat dedicata, & in luco sacrato, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur. Atque hactenùs de fertis totius cœtûs.

VIII. Jam ferta hominum singulorum novem, ut Judæis visum, erant (*a*). Quorum quatuor lege jussa dicunt, quinque suâ cujusque sponte data. Eorum, quæ lege jussa dicunt, unum מנחת חנוך i. e. *fertum initiationis* vocare solent, quippe quod Sacerdoti cuique Sacerdotium adituro imperatum dicunt; at mihi quidem nequaquàm probant. Utcunque sit, hoc ferti genus tritici similâ factum statuunt, Ephæque decimâ constitisse tribus olei logis subactâ. Idémque ut *Maimonidi* (*b*) placet, decem in collyras dividi solebat, si Sacerdotis gregarii erat, in duodecim autem, si Pontificis. Quas Collyras thuris pugillo auctas in arâ omnes rite adolendas fuisse monet.

Alterum מנחת חביתין, *fertum patellarium* vocare solent. Cui eadem similæ, oleíque portio, quæ proximè dicto, tributa fuit, eáque, ut *Maimonidi* placet (*c*), divisa in duodecim collyras;

(*a*) Maimon. in *Maase Korban.* c. 12.

(*b*) *Cap.* 13. *ejusdem tract.*

(*c*) *Ibid.*

quæ

quæ ita dimidiatæ erant, ut manè altera singularum pars, vesperi altera porriceretur. Quo eodem modo thuris pugillus eisdem additus dividi solebat, & adoleri. Hoc ferti genus Pontifex quisque eo die offerebat, quo sacro unguento ungebatur (d); & quidem, siqua Judæis fides, deinceps etiam unoquoque die, quamdiu Pontificatum gerebat. Sed neque hoc ex sacris literis satis probant.

(d) Lev.6.20, 21,22.

Tertium erat מנחה חוטא *fertum sontis*; quod decimam Ephæ similæ triticeæ continebat nullo oleo, thuréve auctam. Quale fertum iis imperatum erat, qui, cùm piaculi rei essent, aliàs sanguine expiandi, nec agnam tamen, nec capellam, nec par turturum, aut columbarum, quo se purgarent, consequi poterant (e).

(e) Lev.5. 1, 2, 3,4,5,11,12.

Quartum hujus generis fertum מנחה קנאות *zelotypiæ fertum* dici solet. Utpote quod vir zelotypus ad uxoris stuprum coarguendum pro eâ offerendum curabat (f). Hoc fertum decimâ parte Ephæ farinæ hordeaceæ factum erat, eâque, instar sontis-ferti, nullo oleo, aut thure auctâ. Neque enim sacra de peccatis facta ulla decebant odoramenta, ullæve dapes delicatæ.

(f) v. Num.5.

Fertis suâ cujusque sponte datis nunquam, uti Judæi statuunt, minus Ephâ similæ adhibendum erat; plus autem, quantum cuique visum, si modò cuique Ephæ similæ olei logus adderetur. Thuris autem una eadémque portio, pugillus utique, ut eisdem placet, vel maximis fertis sufficiebat; thúsque (quod priùs notandum erat) quibus quidem cunque fertis additum in arâ totum adolendum erat; at ferti ipsius, nisi fortè à Sacerdote dati, vel vini libamento aucti, pars saltem Sacerdoti danda.

Ve-

Verùm à Sacerdote ipso datum in arâ totum cremandum erat (*g*). (g) Lev.6.23.

Jam verò, quæ injussu legis Deo offerri solita erant ferentis voto, aut voluntate, fertorum genera quinque erant. Primum מנחה סלת *fertum similæ incoctæ* (*h*). Alterum מנחה מחבת *fertum in patellâ planâ coctum* (*i*). Tertium מנחה מרחשת *fertum in sartagine frictum* (*k*). Quorum illud crassius, ne difflueret, hoc liquidius compositum erat (*l*). Quartum מנחה מאפה תנור *fertum in clibano, furnóve pistum* (*m*). Quæ omnia oleo perfusa erant. At Quintum, רקיקין appellatum, genus quoddam erat *placentarum*, quæ quidem oleo delibutæ, minimè verò perfusæ erant (*n*). Ita autem quatuor illa genera, quæ jam proximè descripta sunt, Judæi (*o*) fieri solita dicunt, ut unumquodque eorum generum decem in collyras divideretur.

(h) Lev.2.1.
(i) v.6.
(k) v.7.
(l) Maimon. in Maase Korban. cap.13.
(m) Lev.2.4.
(n) ibid.
(o) Maimon. in Maase Korban. cap.13.

IX. Atque hæc de variis Judæorum fertis. Quæ omnia, sive totius cœtûs, sive quidem hominum singulorum, præter Omerum primitiarum, fertúmque zelotypiæ dictum, farinâ triticeâ facta erant, ea autem duo hordeaceâ. Quæ farinâ triticeâ facta erant, non tantùm aræ obmovenda, sed & Deum versus elevanda, & quidem, ut Judæi docent, quaquaversùs ei porrigenda erant. Adde, quòd panibus *facierum* dictis thus, non oleum; fertis vini libamento auctis oleum, non thus; reliquis omnibus, præter Omerum primitiarum, fertúmque sontis, & zelotypiæ, & thus, & oleum; ut illis tribus nec thus, nec oleum adderetur. Huc refer & duas alias leges, quarum alterâ cautum, nequid mellis fertis ullis immisceretur (*p*), alterâ autem, nequid fermenti inderetur fertis in arâ

(p) Lev.2.11.

(q) *Ibid.* adolendis (*q*). Prior illa, ut quibusdam visum, nimiis voluptatibus abstinendum; hæc omnem malitiam, & superbiam exuendam esse significabat (*r*). (r) *v.1 Cor.5.7.*
Melli autem à Judæis ficus & dactyli accensentur. Cæterùm omnibus fertis Deo libatis rite adhibendus erat sal (*s*); (s) *Lev.2.13.* atque ita quidem, ut Judæis placet, adhibendus, ut libamento aræ imposito sal continuò aspergendus esset. Sali utique gratus sapor inest, & vis cibaria conservandi. Quo factum, ut fœdus diuturnum *fœdus salis* appelletur (*t*). (t) *Num.18.19. 2 Par.13.5.*

X. Hactenùs sententia Judæorum de ejusmodi sacris explicata, quæ מנחות appellari solent. Neque enim hi primitias illas frugum fructuúmque, (*u*) (u) *Deut. 26.2.* quas ad ædem sacram quisque quotannis afferre jussus est, מנחות vocant. Verùm quicquid de voce מנחות statuas, primitiæ illæ προσφοραὶ seu ferta rectè dici posse videntur; utpote quæ & ante aram statuendæ erant (*x*), (x) *v.4.* (quo ritu Deo (*y*) (y) *v.Lev.2.12* offerebantur) &, siqua sit Judæis fides (*z*), (z) *v. R. Sol. Jarchi, & Abrabenel, ad Deut.26.* Deo quaquaversùm porrigendæ. Neque id Judæos movere debet, quòd nihil earum primitiarum in ara adolere liceret (*a*), (a) *Lev. 2.12.* siquidem panes *facierum* dicti, panésque duo Pentecoste dati (quos utique in fertorum numerum Judæi ipsi referre solent) in arâ minimè adolendi essent, sed, primitiarum ipsarum instar, integri Sacerdotibus dandi.

Cæterùm de his frugum, fructuúmque primitiis Judæi ita ferè judicant (*b*) (b) *v.Abrab.ad Deut.26.* primò è Canaane tantùm legis jussu dandas fuisse; sapientum autem decreto cautum, ut è Syriâ etiam afferrentur, terrâque Ogi, & Sihonis (*c*). (c) Maimon.*in Biccurim, c.2.* Deinde varia frugum, fructuúmque genera eidem fortè sportæ indita non unà confundenda fuisse, sed re aliquâ interpositâ alia ab aliis separanda (*d*). (d) *Idem in Biccurim, c.3.* Tertiò nihil primitia-

rum

rum ad aram ferri licuisse, nisi è septem frugum fructuúmque generibus, è tritico, hordeo, uvis, ficubus, malis puniceis, dactylísque (*e*). Quarum rerum laude Canaan maximè floruisse dicitur (*f*). Quartò nec ante Pentecostem, nec post *dedicationis* ferias primitias reddi debuisse (*g*). Quintò nullam primitiis frugum fructuúmve certam portionem lege statutam, sapientibus autem placuisse, ut sexagesima saltem pars eo nomine Deo sacra fieret (*h*). Sextò alia illa postulata dicunt. Primò, ut suas quisque primitias, simul atque ad montem domûs venisset, suis ipse humeris portaret, licèt idem ille vel Rex esset (*i*). Deinde, ut primitias suas vasi alicui semper imponeret (*k*). Tertiò, ut montem domûs ingressus, sportámque adhuc humeris gerens, Sacerdotem ita alloqueretur. *Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum in terram, pro quâ juravit patribus nostris, ut daret eam nobis* (*l*). Tum verò, ut sportâ Sacerdoti traditâ (& quidem manibus utriusque Deo quaquaversùs porrectâ) apud Deum hanc confessionem ederet. *Syrus miser pater meus, &c.* (*m*) Quartò, ut suis quisque primitiis holocausta, & sacra salutaria adderet (*n*). Quintò, ut, primitiis sanctuario illatis, Levitæ hymnum hunc accinerent. *Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me, &c.* (*o*) Sextò, ut sporta primitiarum (id quod in transitu priùs monitum) quaquaversùm Deo porrigeretur (*p*). Ultimò, ut qui primitias reddidit, in Ierosolymâ pernoctaret (*q*). Atque hæc Judæi hoc de genere primitiarum, quæ, quia aræ obmovendæ erant, ferta quodammodò dici possunt. At verò decimæ decimarum (*r*), placenta ex quâque massâ libatâ (*s*), aliæque denique pri-

(*e*) *Idem eodem tractatu, cap.* 2.
(*f*) *Deut.* 8. 8.
(*g*) *Ibid.*
(*h*) *Ibid.*
(*i*) Maimon. *in Biccurim, c.* 3.
(*k*) *Ibid.*
(*l*) *Deut.* 26. 3.
(*m*) *v.* 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. Maimon. *in Biccurim, c.* 3.
(*n*) *Ibid.*
(*o*) *Psal.* 30. Maimon. *in cap. jam dicto.*
(*p*) *Ibid.*
(*q*) *Ibid.*
(*r*) *Num.* 18. 26, 27, 28.
(*s*) *Num.* 15. 20, 21.

primitiæ illæ, Judæis תרומה גדולה *donum magnum* dictæ (*t*), etiamsi Sacerdotibus dandæ, fertorum tamen ratione carebant, quia aræ non obmovendæ erant.

XI. His expositis, sequitur ut suffimenta attingam in æde sacrâ fieri solita; quæ quamvis in fertorum numerum minimè quidem referri solent, talia tamen sacra erant, qualia & ex inanimis legenda, & Deo ritè adolenda erant. Eóque magis explicari debent, quia ut ipsa populi preces, sic Sacerdos ea in æde sacrâ Deo obmovens Christum etiam adumbrabat Deo jam in adyto cœlesti sanctorum preces commendantem. Erat itaque suffitus, sacer variis ex aromatibus confectus (*u*), semelque quotannis in sacrario intimo (*x*), bisque quotidiè in exteriori, semel manè, vesperique semel, adolendus (*y*).

Ad quotidianam suffitionem (siqua sit Judæis (*z*) fides) tres Sacerdotes adhibebantur. Primo id negotii datum ferunt, ut cineres aræ inauratæ (quâ quotidiana suffimenta legis jussu facienda erant) in aureum quoddam vas congereret. Alteri, ut candentes prunas ex arâ victimariâ petitas, & in batillo quodam positas aræ auratæ admoveret. Quibus duobus Templo egressis, Tertius (jam ad aram astans) à præside foris stante monitus suffitum è thuribulo manu sumptum in aræ focum porriciebat; Quo facto, & ipse Templo exibat. Ita tamen, ut antequàm hinc exiret, corpore adytum intimum versus summâ reverentiâ inclinato Dei numen adoraret. Quod idem etiam ab aliis omnibus æde illâ sacrâ egressuris fieri oportuisse dicitur. Quo autem tempore suffimenta à Sacerdote adolebantur, eodem etiam & ipse populus,

(*t*) *Num.* 18. 1

(*u*) *Lex scripta (Exod. 30.) quatuor genera numerat. Judæi undecim in monte Sinai* Mosi *indicata fuisse tradunt. v.* Maimon. *in Chele Hamikdasch, c. 2.*

(*x*) *Lev.* 16.

(*y*) *Exod.* 30. 7, 8.

(*z*) *v.* Maim. *in Temidin umosaphin, c. 3. & Misnam in Tamid. c. 5.*

pulus, suo quisque loco consistens, preces suas peragebat (*a*). Cùm enim suffimenta sacra ita (*a*) *v.Luc.*1.10 populi preces adumbrarent, ut Sacerdos altera Deo adolens alteras etiam ritu symbolico illi commendare censeretur, par erat, ut eodem tempore utraque illa sacra fierent. Atque hoc quidem sicut in transcursu monendum erat, ita illud minimè prætereundum, suffitum sacrum singulis diebus adoleri solitum centum denariorum pondo fuisse (*b*). (*b*) Maimon. *in Tmidin umosaphin*, c.3. Ita quod Lex non definivit, Sapientibus definire visum.

Cæterùm odoramenta illa, quibus intimum ædis sacræ adytum semel quotannis suffiendum erat, ipse Pontifex adolebat solenni expiationis die (*c*). (*c*) *Lev.* 16. Quo die (ut Judæis placet) sinistrâ thuribulum suffitûs pugillo, dextrâ batillum prunis candentibus refertum tenens, in adytum intimum penetrabat. Eò ingressus, batillóque de manu posito, suffitum in prunas porriciebat; adytóque nube densâ oppleto, continuò in exterius sacrarium pedetentìm ac retrò gradiebatur. Quò cùm pervenerat, ita populum Deo commendabat. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שאם היתה שנה שחונה תהיה גשומה ולא יסור שבט מבית יהודה ולא יהיה עמך בית ישראל צריכין לפרנסה ואל תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים i.e. *Placeat tibi Domine Deus, ut, si hic annus calidus fuerit, idem quoque sit pluviosus. Ut ne discedat sceptrum à familia Judæ, nec victu careat populus tuus Israeliticus, irritæque ut sint impiorum preces.* Quam brevem precem executum è Templo statim exiisse ferunt, ne quam fortè rei divinæ perperàm factæ populo suspicionem præberet (*d*). Nonnunquàm enim acci- (*d*) *v.Luc.*1 disse, ut Pontifex ob violatos ritus Dei jussu institutos

ſtitutos in æde ſacrâ interiret. Quod genus mortis à Judæis מיתה בידי שמים *mors per Dei manus* dicitur.

XII. Jam nihil neceſſe eſt, ut illud moneam, Qualia omnium conditori ab Hebræis conſecranda erant, talia ferè ab aliis Gentibus fertorum & ſuffituum genera Diis extraneis adoleri ſolita. Illud intereſt, quòd cùm Hebræis his in rebus ſummus delectus imperatus eſſet, profani populi, in ſacris ſuis delectu nullo uterentur. Hi herbas virentes, flores, & folia, hi allium, cepas, & papaver. Hi poma, nuces, & glandes quernas, hi omnia fere fructuum genera, itémque mel, lac, & aquam diis ſuis libare ſoliti (*e*). Quanquam & Hebræi etiam, Tabernaculorum ferias celebrantes, aquam quidem libare ſolerent; ſed hoc nullo Legis juſſu.

(*e*) *v. Porphyrium de abſtinentia, l. 2. § 5, 6, 7, &c. Item Saubertum de ſacrificiis, cap. 24, 25.*

CAP.

CAP. IX.

De victimarum delectu apud Judæos habito.

I. **T**Anta apud profanos populos ſacrificandi libido fuit, támque exiguus victimarum quibuſdam in regionibus delectus, ut nullum fere animalium genus tam fœdum eſſet, aut immanſuetum, quod nuſquam gentium immolabatur. (*f*) At verò apud Iſraelitas longè ſecùs comparatum. Apud eos enim ſacrâ lege cautum erat, ne genus ullum animantium, niſi è bubus, capris, ovibus, columbis, aut turturibus lectum, ad ſacrificia adhiberetur. Hæc utique talia genera erant, qualium erat & ſumma manſuetudo, & maxima in Canaane copia, & præcipuus in victu communi uſus. Quibus adde, quòd quædam horum generum apud nonnullas ſaltem gentes ſacro quodam cultu afficienda, at neutiquàm, ſine ſummo ſcelere, mactari poſſe viderentur. Quæ qui conſiderare velit, facilè intelligere poteſt, quid eſſet, quare & illa omnia, quæ jam diximus, & nulla alia animantium genera populo in fœdus ſacrum adſcito in ſacrificiis permitterentur. Atque huc pertinent *Philonis* illa (*g*), τῶν ἐν ταῖς ἱερουργίαις ζώων τὰ μὲν ἐστι χερσαῖα, τὰ δὲ ἀεροπόρα. τὰ μὲν οὖν τῶν πτηνῶν ἔθνη μυρία ὅσα παρελθὼν, δύο μόνα ἐξ ἁπάντων εἵλετο, διότι περιστερὰ μὲν τῶν φύσει τιθασι-

(*f*) v. *Saubertum de ſacrificiis, cap.* 24.

(*g*) *De animalibus ad ſacrificia adhibitis.*

κῶν καὶ ἀγελαστικῶν ἡμερώτατοι. τρυγὼν δὲ τῶν φύσει μοναστικῶν τιθασσότατοι. τὰς δὲ τῶν χερσαίων ἀμυθήτους ἀγέλας, ὧν οὐδ' ἀριθμὸν εὑρεῖν εὔπορον, ὑπερβὰς, τρεῖς ἀριστίνδην ἐπέκρινε, βοῶν, καὶ προβάτων, καὶ αἰγῶν. ἡμερώταται γὰρ αὗται, καὶ χειροηθέσταται. *Animalia, quæ in ſacris ſunt, alia terreſtria ſunt, volucria alia. Volucrium cùm ſint innumera genera, præteritis cæteris omnibus, duo tantùm ſelegit Deus: quoniam columba inter naturâ manſuetas, & gregatim volitantes eſt mitiſſima, turtur verò inter ſolitarias maximè cicur. Terreſtrium quoque innumeris gregibus omiſſis, tria præcipuâ ſecrevit genera, bubulum, ovillum, & caprinum, ut mitiora, manſuetioráque.* Et paulò pòſt, de bubus, ovibus, & capris loquens. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ βιωφελέστατα τῶν ζώων ἐστί. κριοὶ μὲν εἰς ἐσθῆτας, τὴν ἀναγκαιοτάτην σκέπην σωμάτων. βόες δὲ εἰς τὸ ἀρόσαι γῆν, καὶ προετοιμάσασθαι σπόρον, καὶ τὸν κιόμενον ἀλοῆσαι καρπὸν εἰς μετουσίαν, καὶ ἀπόλαυσιν τροφῆς. αἰγῶν δὲ αἱ τρίχες, αἱ δοραὶ συνυφαινόμεναί τε καὶ συρραπτόμεναι, φορηταὶ γεγόνασιν ὁδοιπόροις οἰκίαι, καὶ μάλιστα τοῖς ἐν στρατείαις οὓς ἔξω πόλεως ἐν ὑπαίθρῳ διατρίβειν ἀναγκάζουσιν αἱ χρεῖαι τὰ πολλά. *i. e. Huc accedit, quòd hæc animalia maxima afferunt vitæ commoda. Arietes utique veſtes præbent, neceſſaria corporum tegumenta. Boves arando terram ſementi præparant, & fruges ipſas triturâ reddunt alimento utiles. Ex pilis caprinis tergoribúſque contextis & conſutis vectilia fiunt domicilia viatoribus, militibus præſertim,*

quos

quos sæpe extra urbes sub dio degere necessitas cogit.

His etiam addit *Moses Ægyptius* (*h*), eò turpissimæ ignorantiæ lapsas fuisse nonnullas gentes, ut quædam ex dictis animalibus sanctè colenda judicarent, mactare summum scelus ducerent. Quare summo Dei consilio factum, (quò cœca ista superstitio penitùs tandem deleretur) ut cædes eorum animalium, quæ nunquam citra grave peccatum cædi posse censebantur, peccata ipsa expiaret. אמרה התורה כפי מה שפירש אונקלוס שהמצרים היו עובדים מזל טלה ומפני זה היו אוסרים לשחוט הצאן והיו מואסים רועי צאן אמר הן נזבח את התועבות מצרים וכן היו כתות מן הצאבה עובדים לשדים והיו חושבים שהם ישובו בצורת העזים ולזה היו קוראים לשדים שעירים וכבר התפשט הדעת הזה מאד ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם ולזה היו אוסרים הכתות ההם גם כן אכילת העזים אבל שחיטת הבקר כמעט שהיו מואסים אותו רוב עובדי עבודה זרה וכולם היו מגדלים זה המין מאד ולזה תמצא אנשי הודו עד היום לא ישחטו הבקר כלל ואפילו בארצות אשר ישחטו שאר מיני בעלי חיים ובעבור שימחה זכר אלו הדעות אשר אינם אמתיות צונו אלו השלשה מינים לבד מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם עד שיהיה המעשה אשר חשבוהו תכלית המרי בו יתקרבו אל השם ובמעשה ההוא יכופרו העונות כן מרפאים הדעות הרעות אשר הם חליי הנפש האנושי בהפך אשר בקצה אחרון *Docet Lex, secundùm Onkelosi explicationem, Ægyptios sydus Arietis coluisse, eamque ob causam edixisse, nequis ovem mactaret, Pastorésque summo in odio habuisse. Ex quo Moses,* (*i*) Abominationes Ægyptiorum immolabimus.

(*h*) *More Nevochim. par.* 3. *c.* 46.

(*i*) *Exod.* 8. 26.

mus. *Præterea quædam Zabiorum sectæ Dæmones colebant, quos, formam caprinam habere rati,* שעירים *hoc est, hircos vocabant; quæ sanè opinio longè latéque diffusa erat, inde enim illud apud* Mosen (*k*). Et nequaquàm ultrà immolabunt hostias suas Dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. *Quare hæ Sectæ hircis etiam vesci prohibebant. Jam à boum mactatione abhorrebat multò maximus eorum numerus, qui cultui extraneo dediti erant. Ac quidem omnes bovillum genus summo habebant in honore. Ita ut in India quosdam in hunc usque diem reperias, qui nullos omninò boves mactant, ne eis in locis, quibus alia mactant animalium genera. Harum ergo falsarum opinionum memoria penitùs ut deleretur, lege cautum erat, ut tria tantùm pecudum genera immolaremus. Ita enim à Deo edictum* (*l*). De bubus & balantibus (*m*) victimam vestram offeretis, *ut cui facto grave admodum inesse peccatum censebatur, eo aditus ad Deum fieret, eo peccata expiarentur. Ita scilicet pravæ opiniones, quæ morbi sunt humani animi, planè contrariis curari solent.* Et pòst paulò, וזהו טעם בבחירת השלש מינים האלה לבד לקרבן מחובר אל היות אלו השלשה מינין גם נמצאים מאד ולא כמעשה עובדי ע״ז שהיו מקריבים האריות והדובים והבהמות המדבריות כמו שוכר בטבעם ומפני שרוב בני אדם לא היו יכולים להקריב בהמה צורה להקריב קרבן גם כן ממין העוף מן הנמצא בארץ ישראל יותר ומן הנאה והקל למוצאו והם התורים ובני יונה *i. e. Huic etiam causæ quâ factum diximus, ut hæc tantùm tria animantium genera ad sacrificia adhiberentur, id accedit; nempe quòd horum trium generum magna admodum esset copia; quæ nulla erat Leonum,* *Ur-*

(*k*) Lev. 17. 7.

(*l*) Lev. 1. 2.

(*m*) צאן *utramque genus continet, ovillum scilicet, & caprinum.*

Ursorum, & Sylvestrium animalium. Quæ (ut in libro מסכת dictum) Idololatræ immolabant. Quoniam autem bene multi erant, quibus quidem ad sacrificium quadrupes nulla suppetebat, præcepit Deus, ut sacrificia etiam ex avibus deligerentur, ex eis utique, quarum erat & copia major in terra Israelis, & major pulchritudo, & captura facilior.. Quales quidem sunt turtures, pullique columbarum.

II. Quinetiam sicut ipsius generis, ità singulorum animalium ad sacrificia adhibitorum delectus summus habendus erat. *Neque enim cæcum, aut fractum, aut mutilatum, aut verrucosum, aut scabiosum, aut mentiginosum, cuive testes suppressi, contusi, abrupti, aut effossi erant (n)*, ad aram ritè admoveri potuit. Bovem vero, ovem, aut capram, cui membrum quodvis præter modum aut longum, aut curtum erat, ad sacrificium voluntarium (ut mihi videtur) adhibere licuit: quod in voto secùs comparatum fuit (*o*), quanquam Judæi & hanc legem ita explicant (*p*), ut neque talia animalia aræ admoveri licuisse, sed ad curandam templi labem Sacrari rite potuisse velint. Sed & illud etiam statuunt Judæi, in vitiis modò enumeratis non omnium vitiorum numerum, sed specimen quoddam contineri. Quare & alia multa addunt, quorum quodvis victimam polluisse, perinde ac jam dicta, judicant (*q*). Eóque factum, ut quodque animal diligenter explorari soleret, priusquàm ad aram admovebatur. His etiam adde, nullam pecudem vel pretio canis (quod vile (*r*) Hebræis animal erat) vel meretricio comparatam Deo sacram fieri potuisse (*s*). Nequaquàm enim fieri potuit ut non vilescerent sacrificia tam turpibus modis acquisita.

(*n*) *Lev.* 22. 22, 24.

(*o*) *Lev.* 22. 23.

(*p*) *v. Sol. Jarchi in Lev.* 22. 23.

(*q*) *v.* Maimon. *in Issure Mizbeach, c.* 2. *& in Biath Hamikdasch, c.* 7.

(*r*) *v.* 1 *Sam.* 17. 43. *&* 24. 14.

(*s*) *Deut.* 23. 18.

III. Ne-

III. Neque verò apud Judæos tantùm, ſed & profanas aliquas gentes nequid hoſtiis vitii ineſſet, magnâ diligentiâ cautum erat. Græci (quod ex *Porphyrio* (*t*) diſcimus) animalia mutila non immolabant; ſed neque illa, quæ notabantur alio quovis inſigni vitio. Quod docet *Scholiaſtes* ad *Ariſtophanem* (*u*), τὰ γὰρ κόλουρα ἐν ταῖς ἱερουργίαις οὐ θύεται, καὶ καθόλου ὅπερ ἂν ᾖ μὴ τέλειον καὶ ὑγιὲς οὐ θύεται τοῖς θεοῖς· *i. e. In Sacrificiis non mactantur, quæ caudâ truncantur. Et in univerſum, quod integrum non eſt, atque ſanum, diis non mactatur.* Eundem & alibi fuiſſe morem *Virgilii* iſta ſatìs docent (*x*),

(*t*) *De abſtin. l.2.§.23.*

(*u*) *Ad Acharnenſes.*

(*x*) *Æneid.4.*

——Mactant lectas de more bidentes.

Ubi *Servius*, *Non vacat*, Lectas. *Moris enim fuerat, ut ad ſacrificia eligerentur oves, quibus nihil deeſſet.* Adde ejuſdem Poetæ (*y*) illa,

(*y*) *Æneid.6.*

Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.

Ubi idem *Servius*, Intacto, i. e. *indomito, ut, intactâ totidem cervice juvencas.* Lectas de more bidentes. *De more antiquo, ſcilicet, quem prætermiſit, quaſi omnibus notum; id eſt, ne habeant caudam aculeatam, ne linguam fiſſam, ne aurem nigram.* Hinc & apud profanas gentes victimas probandi mos extitit. Id quod refert *Lucianus* (*z*), στεφανώσαντες τὸ ζῶον καὶ πολύγε πρότερον ἐξετάσαντες εἰ ἐντελὲς, ἵνα μηδὲ τῶν ἀχρήστων τι κατασφάττωσι,

(*z*) *De ſacrificiis.*

προσ-

προσάγουσι τῷ βωμῷ, καὶ φονεύουσιν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ. *i. e. Sertis coronant pecudem, multóque antè explorant, an legitima sit, & sacris idonea, nequid forte mactent ex eis, quæ religio repudiat: deinde ad aram adducunt, ac sub oculis Dei jugulant.*

IV. Sed & eorum animalium, quæ quisque aræ destinabat, ætas quoque spectanda fuit. Nam Turtures, ut Judæi docent (*a*), nulli, nisi adultiores, (quia tales maximè in pretio erant) Columbarum autem pulli duntaxat (quasi grandioribus meliores) quadrupedum tales tantùm fœtus, quales octavum diem attigerant (*b*), ad sacra rite adhibebantur. Neque enim pecudis ullius fœtus satìs in suo genere perfectus ante id tempus censebatur. Ita scilicet *Maimonidi* visum (*c*), הזהיר מהקריב מה שלא ישלמו לו שבעת ימים להיותו חסר במינו והיותו נמאס מפני שהוא כנפל *i. e. Monuit Deus, nequid sibi immolaretur, nisi quod septem dies completos natum est. Quippe aliud quodque in suo genere imperfectum est, &, quasi abortivum, spernitur.* Quæ eadem ratio eò valuisse quibusdam visa est, ut neque hominum ipsorum maribus ante octavum à partu diem præputium detrahendum esset, fœdúsque sacrum ineundum (*d*). Jam verò licèt pecorum fœtus octavo quidem à partu die immolari rite potuissent, in omnibus tamen sacrificiis, præter primogenitum, & Paschale, & quod decimando obveniebat, laude dignior censebatur, qui nullum immolabat pecoris fœtum, nisi qui trigesimum diem attigerat.

(*a*) Maimon. *In Isure Misbeach, c.3. & in More Nevochim, par. 3. c. 46.*

(*b*) *Lev.22.7.*

(*c*) *More Nevoch.par.3.c.46.*

(*d*) *v.Abrab.ad Lev.22.27.*

V. Nec

V. Nec multò aliter apud alias Gentes de victimarum ætate visum est. Id quod *Plinii* illa docent (*e*), *Suis fœtus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octavo, bovis trigesimo.* Sed de suis fœtu aliter *Varro* (*f*), *Cum porci*, inquit, *depulsi sunt à mamma à quibusdam Delici appellantur, neque jam lactentes dicuntur. Qui à partu decimo die habentur puri, ab eo appellantur ab Antiquis Sacres, quòd tum ad sacrificia idonei dicuntur primùm.*

(*e*) *In Hist.Nat.* *l.8.c.5.*

(*f*) *De re rustica, l.2.c.4.*

VI. Cæterùm sicut apud Judæos fœtus cujusque recèns editi illegitimus in sacris usus erat, ità vetulæ pecudes ad sacrificia parùm idoneæ videbantur. Unde usu venit, ut nihil ex ovibus, aut capris lectum, postquàm annum secundum excesserat, nec boves annum tertium egressi ad aram admoveri solerent. Qui tamen mos non est ita intelligendus, quasi pecora quadrima, aut quinquennia planè impura ad sacrificia, sed minùs apta censerentur. Unde illud Auctoris libri Siphra, אף בני ארבע ובני חמש כשורין אלא שאין מביאין זקנים מפני הכבוד: *i.e. Quadrimis & quinquennibus animalibus ad Sacrificia quidem uti licet, sed honoris ergò vetula non adducunt.*

Docent etiam Judæi (quod hoc in loco monere visum est) agnum anniculum כבש, arietem bimum איל, vitulum anniculum עגל, juvencum bimum פר, bimum caprum שעיר עזים, caprum secundum annum agentem שעיר in sacris literis dici (*g*).

(*g*) Maimon. *in Maase Korban.* c. 1.

VII.

VII. Jam sexûs in avibus sacrificandis delectus nullus institutus erat. Pecudes autem pro variâ tam sacrificiorum, quàm sacrificantium conditione, nunc masculæ, nunc fæminæ, aliquando alterutræ immolabantur. Alterutræ scilicet in salutaribus hominum singulorum sacris voto aut voluntate factis, masculæ in totius cœtûs sacris, cujuscunque illa generis erant, omnibúsque sive totius cœtûs, sive singulorum holocaustis, omnibúsque sacris pro noxâ factis, & quidem in sacris pro peccato à Principe aut Pontifice datis. At verò homo quisque plebeius pecudem pro peccato immolaturus fæminam immolare jussus est, eamque quidem ex grege lectam (*b*).

(*b*) v. Lev. 4.

De Holocaustis.

CAP. X.

Proponuntur omnia victimarum genera Lege Mosaïcâ *designata. De holocaustis speciatim agitur.*

I. Quandoquidem satìs expositum sit, quæ, & qualia animalia ad Sacrificia Hebræorum Lege *Mosaicâ* adhibenda erant; deinceps sequitur ut doceamus, quænam erant victimarum genera eâdem Lege designata. Atque ea quidem in sacris literis ita appellari solent, עולה שלמים חטאת ואשם *Holocaustum*, *Sacrificia Salutaria*, *Sacrificium pro Peccato*, & *Sacrificium pro Noxâ*. Sed & sacrorum salutarium tria genera recensentur, נדר נדבה ותודה *votivum*, *voluntarium*, & *Eucharisticum*. Quibus etiam addenda sunt alia illa, quæ aliquo modo ad Eucharistica referri possunt, Judæísque ita vocari solent, שלמי חגיגה ושמחה איל נזיר פסח בכור ומעשר *Salutaria Festiva*, & *Lætifica*, *aries Naziræi*, *Sacrum Paschale*, *Sacrum Primogenitum*, & *quod decimando obveniebat*. Quorum omnium victimarum generum antiquissima erant holocausta.
(i) Gen. 22. 13. Hoc enim genus ab *Abrahamo* (*i*), imò hoc à *Noa*
(k) Gen. 8. 20. (*k*) factum legimus. Nec dubium sanè, quin sacrificia ab *Abele* facta hujus ejusdem generis essent. Neque

Neque enim aliud ullum genus nisi diu post *Abrahamum* natum in sacris literis memoratur. Illud tamen non dubitandum, quin ante legem per *Mosem* latam salutaria sacra in usu fuerint. Hoc enim indicat *Mosis* illud *Pharaoni* dictum (*l*), גם אתה (*l*) Ex. 10.25.
תתן בידינו זבחים ועולות ועשינו ליהוה אלהינו
i. e. Sacrificia quoque, & holocausta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro. Quibus adde illa de *Jethro* dicta, ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלהים *i. e. Obtulit ergo* Jethro *Socer* Mosis *holocaustum, & sacrificia Deo* (*m*). Quibus (*m*) Ex.18.12.
in locis vox זבחים *sacra* designat *salutaria.* Quod & Judæi omnes docent, atque etiam vocis ipsius usus. Quippe quæ vox in sacris literis, præsertim voci עולה addita, nulla designat sacrorum genera, nisi tantùm sacra salutaria. Jam verò sacra piacularia, qualia à *Mose* descripta sunt, usquámne fortè in usu fuerint ante legem sacram Hebræis datam, ego minimè definiverim. Illud constat, & hæc, & alia victimarum genera talibus ritibus & cærimoniis à *Mose* definita fuisse, quales eò maximè pertinebant, ut sacrificia Judæorum sacrificium Christi adumbrarent.

II. Jam omni sacrificiorum generi cultûs sacri ratio inerat, *Holocausta* Deo immolabantur, ut omnium conditori, ac Domino, omniúmque itidèm conservatori, omníque cultu & honore digno; *Sacrificia Salutaria* ut eorum omnium, quæ ad vitam pertinent, largitori, sive ea antè impetrata essent, unde ortum est *Sacrum Eucharisticum*, sive nondum impetrata, sed expetita; idque vel voto interposito, unde extitit *Sacrificium Votivum*, vel sine voto nuncupato, unde ortum habuit *Sacrum voluntarium* suâ cujusque sponte datum, merâ-

que liberalitate factum. Quamvis autem & holocausta etiam voto & voluntate fierent, hæc tamen nomina חודה נבר נדבה, *Eucharisticum*, *votum*, & *voluntarium*, non nisi sacris salutaribus in sacris literis tribui solent. Jam verò *Sacra piacularia* (sive חטאות sive אשמות dicta) Deo facta erant ut Domino vitiis infenso, pœnæque ac veniæ jus habenti. Quibus ex rebus intelligitur, eódem spectâsse sacrificia, quò preces ore enunciatæ, gratiarúmque actiones pertinent. Illud tamen interfuisse, quòd ejusdem utique voluntatis alia in precibus enunciatis, atque etiam in gratiarum actionibus, alia autem in sacrificiis signa externa adhiberentur. In illis scilicet explicata verba, in his sacri quidam ritus, quibus tamen eadem desideria, quæ verbis explicatis, subjecta erant.

III. Cæterùm (quod deinceps notandum) sicut cultus Dei naturalis vel in impetrandâ ejus gratiâ, vel in gratiâ ejus commemorandâ, laudibúsque celebrandis cernitur; ita omnia planè sacrificia eisdem in rebus versabantur. Ac sacra solida, sive holocausta utroque fine facta erant. Nimirùm & ad impetrandam, & ad commemorandam Dei gratiam, laudésque ejus celebrandas. Quæ duplex eis ratio constitit ex primitivo ipsorum usu. Enimverò in primordiis mundi, cum nulla essent sacrificia nisi holocausta fieri solita, hoc idem sacrificii genus & εὐχτικὸν erat, & εὐχαριστικὸν & cuivis, ut cuique visum esset, cultûs naturalis generi adhibitum. Quod eò rectiùs fieri potuit, quòd Deus in omni cultûs genere tanquam omnium conditor, ac conservator, omniúmque Dominus spectari debeat. Jam verò reliqua sacrificia minùs latè quàm holocausta patebant. Neque enim facta erant Eucharistica,

ristica, nisi ad celebrandas Dei laudes, gratiámque ejus commemorandam; nec piacularia, votiva, aut voluntaria nisi gratiæ ejus impetrandæ causâ. Ac quidem sacra piacularia (sive חטאות sive אשמות vocata) ad impetrandam culparum veniam (quâ summa Dei gratia cernitur) facta erant; votiva autem, & voluntaria ad gratiam illam conciliandam, quæ vel in periculis depellendis, rebúsque prosperis conservandis, vel in eisdem augendis cernitur. Illuc vota ferè omnia, utróque voluntaria pertinebant.

IV. Hactenùs dicta cùm omnia victimarum genera, earumque vim, & rationem aliquo modo adumbrare possint; reliqua, quæ hunc ad locum pertinent, eo ordine exequenda, ut primò de victimis singulorum hominum, deinde de Paschali hostiâ, singulis Hebræorum familiis, parvísve sodalitiis imperatâ, ultimò de eis victimis dicam, quæ ad totum cœtum pertinebant.

Ac quidem singulis pro hominibus omnia, præter Paschale sacrum, fieri solebant sacrorum genera; holocausta scilicet, & piacularia, & sacrificia salutaria; omniáque etiam & salutarium, & piacularium sacrorum genera.

V. Jam holocaustum in sacris literis עולה dictum, à verbo עלה, quod est *ascendit*, ita dicitur. Idque idcircò nomen habet, quòd aræ totum imponeretur, ibíque igne dissolutum maximâ ex parte sursum iret. Hinc illæ argutiæ *Abrabenelis*, qui mentis ad cœlestia ascensum holocaustis adumbratum judicat (*n*), היה תכלית העולה שהוא לרבק נשמה השכלית עם יוצרה. *Eò pertinet holocaustum, ut hinc discat anima intelligens creatori suo se adjungere.* Quo factum ait, ut sacra pia-

(*n*) *Abrab. in præf. ad Lev.*

piaculiaria nullo modo paria sint holocaustis. Verùm missis inanibus conjecturis, illud præcipuè, quod modò dixi, retinendum, holocausta olim adhibita fuisse omni cultûs naturalis generi, sive illud in gratiis Deo agendis, sive in deprecandis malis, bonísve precandis versaretur. Quæ omnia docet historia sacra. *Noas* enim Deo gratias agens de salute sibi, suisque datâ, cùm reliquum omne mortalium genus aquarum diluvio periisset, holocausta Deo immolabat (*o*). Contrà autem *Jobus* filiorum suorum (*p*), & amicorum (*q*) peccata deprecans, holocausta precibus adhibebat. *Balaamus* denique (solitum & ipse sine omni dubio morem sequens) *Balaco* salutem, Hebræis exitium precaturus holocausta sibi parari jussit (*r*). Ex quibus intelligi par est, qui vel ante legem *Mosaicam* vixerunt, vel quibus illa ignota fuit, hos cuilibet cultûs sacri generi holocausta quandoque adhibuisse.

(*o*) Gen. 8. 20.
(*p*) Job. 1. 5.
(*q*) 42. 8.
(*r*) Num. 23.

VI. Neque verò post legem per *Mosem* datam minùs latus apud Judæos erat ejusdem victimæ generis usus. Judæi enim ut legis jussu, ita etiam voto, ac voluntate (quâcunque scilicet de causâ placuit) holocausta immolare solebant. Ac quidem legis ipsius jussu Naziræi funere inquinati (*s*), atque etiam voto suo perfuncti (*t*). Item quotquot à lepra (*u*), quotquot à sanguinis, aut genituræ morboso fluxu purgandi erant (*x*). Sed & mulieres post puerperium (*y*), & Pontifex in die ἱλασμῶν, (*z*) omnésque adulti Israelitæ tribus illis majoribus feriis (Paschate, Pentecoste, Festóque denique umbraculorum) quibus quisque ad Sanctuarium venit Deo coràm appariturus (*a*). Holocausta autem solennibus his temporibus data, quia eò valere

(*s*) Num. 6. 11.
(*t*) v. 14.
(*u*) Lev. 14. 19, 20.
(*x*) Lev. 15. 15, 30.
(*y*) Lev. 12. 8.
(*z*) Lev. 16. 24.
(*a*) Deut. 16, 16

valere censebantur, ut quisque coràm apud Deum majori cum gratiâ appareret, Judæis עולות ראיה *holocausta apparitionis* dicta sunt (*b*).

Quinetiam sicut legis jussu, ita etiam voto, ac voluntate fieri solebant holocausta. Quod satìs docent *Davidis* illa (*c*). *Introibo in domum tuam in holocaustis, reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione meâ. Holocausta medullatorum offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boves cum hircis.* Quibus adde etiam alia illa (*d*), *Benignè fac Domine in bonâ voluntate tuâ Sion, ut ædificentur muri Jerusalem. Tunc acceptabis sacrificia justitiæ, holocaustum, & solidam rem divinam, tunc imponent super altare tuum vitulos.* Quos ego locos sic intelligo, ut prior holocausta voto facta, alter voluntaria designet.

VII. Cæterùm quoniam holocausta eos, à quibus facta erant, *lustrare* כפר in sacris literis dicta sunt (*e*), fit, ut Judæi certa quædam peccatorum genera hujusmodi victimis expiata judicent. Talia autem, ut eisdem placet, peccata erant malæ cogitationes, & consilia (*f*), & quæ peccabantur contra leges jubentes, itémque contra leges vetantes, quæ jubentibus ita implicitæ erant, ut qui contra vetantem faceret, jubenti debitam obedientiam nullo modo præstare posset (*g*). Qualis erat Lex de non occidendâ matre cum pullis. Utpote quam qui violabat, alteri etiam legi deerat, quæ matrem pullorum dimitti jussit. Judæi autem eò magis holocaustis expiata judicant hæc, quæ diximus, peccatorum genera, utpote quibus expiandis victimæ propriè piaculares (חטאות & אשמות appellatæ) neutiquam institutæ essent. Verùm hæc (quod

(*b*) v. Maimon. *in præf. ad codicem zebachim & Abrab. in præf. ad Lev.*

(*c*) Psal. 66. 13, 14, 15.

(*d*) *Ps* 51. 20, 21.

(*e*) *Lev.* 14.

(*f*) *v. Jonath. paraphr. ad Lev.* 6. 9. *& Abrab. in præf. ad Lev. & David. de pomis in voce* עולה.

(*g*) *v. R. Solom. Jarchi ad Lev.* 1. 4. *& R. Sol. Ben Melech, ib.*

(quod maximè observandum) non sunt ita intelligenda, quasi omnia perperàm cogitata, omnia malè prætermissa ullo legis ipsius jussu holocaustis semper expianda essent, (quippe cui rei nulli greges, nulla armenta suffecissent) sed ita, ut, qui peccata talia deprecatum iret, holocausta etiam precibus suis, si vellet, ritè adhibere posset; tum etiam, ut holocausta illa precibus addita precantem Deo commendarent. Idque ipsum est, quod voce כפר designatur, quoties ea vel in holocaustis, vel in sacrificiis salutaribus, vel proximo rectè factis ponitur. Quorum omnium vocis istius usuum in sacris literis exempla extant.

VIII. Jam illud, ut Judæis visum, holocaustorum proprium fuit, quòd extraneis perinde ac Hebræis genus hoc sacrorum facere liceret apud Templum Ierosolymæ positum. Quod secùs comparatum volunt in aliis omnibus sacrificiis, quæ nulla Sacerdotes Hebræi ab alienigenis accipiebant. Non piacularia propriè dicta, חטאות & אשמות nominata, quia leges his de sacris latæ Judæis tantùm, non aliis gentibus datæ erant. Nec sacrificia salutaria feriis solennibus fieri solita, quia feriæ Israelitis indictæ ad extraneos minimè pertinebant. Nec denique sacra salutaria voto, aut voluntate facta, ut quibus, utì Judæis visum, panis semper adjungendus esset, ab extraneo neutiquàm accipiendus (*b*). Unde usuvenit, ut siquæ victimæ piaculares ad Templum Ierosolymæ situm ab alienigenis adducerentur, eæ à Sacerdotibus Hebræis ritu holocaustorum proprio confici solerent, & consumi. Ita tamen ut si extraneus quilibet pro salute populi Israelitici sacrificia suppeditare vellet, ea proprio salutarium ritu rectè facta crederentur (*i*).

(*b*) Lev. 22. 25.

(*i*) Maimon. in Maase Korban. c. 3.

IX. Neque

IX. Neque verò apud Hebræos tantùm, alióſque unius Dei cultores, ſed etiam apud Idololatras holocauſta paſſim in uſu erant. Quò ſpectant illa apud *Herodotum* in *Polymnia*, ὁ δὲ Ἐυμίλκας ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐθύετο καὶ ἐκαλλιερέετο ἐπὶ πυρῆς μεγάλης σώματα ὅλα καταγίζων. *Hoc tempore immolabat, litabátque Eumilcas magnâ pyrâ integra ſacrans corpora.* Eodem de genere eſt apud *Senecam* in *Oedipode.*

——*Solidáſque urit pecudes.*

Nam *ſolidæ pecudes* holocauſta ſunt. Adde etiam & *Virgilii* illud *Æneid.* 6.

Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.

Ubi docet *Servius*, *ſolida viſcera* non *exta*, ſed *carnes* ſignificare. *Nam viſcera,* inquit, *ſunt quicquid inter oſſa & cutem eſt. Unde etiam viſceratio dicitur convivium de carnibus factum, ut diximus ſuprà. Ergo* ſolida viſcera *holocauſtum ſignificat; quod detractis extis aræ ſuperimponebatur.* Idemque ad *Æneid.* 3. *Sunt autem hæ animales hoſtiæ quæ tantùm immolantur, & caro Sacerdotibus proficit. Alibi tantùm ſanguinem in aras fundi ſignificat. Ut,* Sanguinis & ſacri Pateris. *Alibi partem corporis. Ut,* Extaque ſalſos porriciam in fluctus. *Alibi integras victimas.*

Et ſolida imponit Taurorum viſcera flammis.

Verùm ſolidas victimas, quæ uni omnium conditori, vitæ necíſque, omniúmque Domino lege *Moſaicâ* mactandæ erant, Gentes profanæ diis inferis, tanquam omnia vorantibus, immolabant.

DE

Sacrificiis Salutaribus.

CAP. XI.

De Sacrificiis salutaribus, eisque, quæ ad Salutaria aliquo modo referri possunt, qualia erant, quæ primogenitorum, & decimarum nomine facta erant.

I. HActenùs de holocaustis dictum. Sequuntur sacra salutaria Hebræis שלמים à שלם dicta. Est autem שלם vel *retribuere*, vel *pace frui*; Ac quidem *Pax* in sacris literis vel *mutuam amicorum concordiam*, vel *prosperitatem* designare solet. Ita fit, ut aliis atque aliis alia ratio videatur, cur sacrificia salutaria scriptoribus sacris שלמים dicta sint. Quibus enim שלם idem est quod *retribuere*, hi sacra de salute facta שלמים appellata judicant, quia ex hoc sacrorum genere Deus, offerentes, & Sacerdotes, suam quisque partem habuerunt. Atque hæc sententia Autori libri *Siphra* placuit. שלמים, inquit, שהכל שלום בהן hoc est, שלמים dicta sunt, *quippe quòd ex eis sua cuique rata portio cessit*. Quibus autem *Pax* idem valet, quod *concordia*; hi sacrificia salutaria שלמים dicta arbitrantur, quasi *symbola* quædam amicitiæ inter Deum, Sacerdotes, & offerentes; quippe quibus

quibus omnibus hoc ex genere portio aliqua data fuit. Sanguis utique & exta Deo, pectusculum & armus Sacerdotibus, reliqua caro & pellis offerentibus.

וכבר נקרא שלמים מענין שלום ר״ל שהוא יבוא אחרי היות שלום בין האדם למקום ולוה היה ענינו שיאכלו בו על שלחן אחד הבעלים והכהנים וה׳ יתע וזה כי הדם והאמורים היו למזבח וחזה ושוק לכהנים והעור והבשר לבעלים *Jam* שלמים *dicta sunt* sacra salutaria, *ut quæ fieri tum solerent, cùm quis in gratiâ apud Deum erat; eóque omninò pertinerent, ut offerentes, Sacerdotes, & Deus (cui laus) communi mensâ uterentur. Nam sanguis & exta aræ cedebant, pectusculum & armus Sacerdotibus, pellis ac caro offerentibus.* Hæc scilicet R. *Levi Ben Gerson* (*k*). Quîcum etiam sentiunt Rabbi *Solomon Jarchi* (*l*), *David Kimchius* (*m*), & Autor libri *Aruch* inscripti (*n*). Utpote qui communem mensam amicitiæ indicium fuisse judicant, eosque, qui sacris vescebantur, communi cum Deo mensâ usos. Verùm hæc etiamsi ita sint, ego tamen eorum sententiam, ut magis simplicem; facilémque probo, qui, *prosperitatis* significationem voci שלם subjicientes, sacrificia salutaria in sacris literis שלמים dicta arbitrantur, ut quæ semper de rebus prosperis fieri solerent, impetratis utique, aut impetrandis. Quod idem Græcis interpretibus, & *Philoni Judæo* placuisse video. Siquidem quæ sacræ literæ שלמים, hi σωτήρια vocare soleant, nempe sacrificia de *salute*, sive de *rebus prosperis* facta (*o*). Quinetiam ut sacra salutaria, quia prosperis de rebus facta erant, שלמים appellari solent: ita, quoniam ab ipsis offerentibus ad sacras epulas adhibita erant, זבחים quo-

(*k*) *Ad Lev.* 3.
(*l*) *Ibid.*
(*m*) *In voce* שלם.
(*n*) *In eadem voce* שלם.

(*o*) *v. vers. 70 Interpr. Ex.* 20. 24. *Num.* 10. 10. & 29. 39. *Phil Jud.* περὶ ζώων εἰς θυσ.

quoque passim dicta sunt, nempe *victimæ ad convivia cæsæ.* Qualia, dum populus in desertis in viciniâ Sanctuarii degeret, toties celebranda erant convivia, quoties quis quadrupedem ullam cæderet, quæ sacrificio idonea erat; omnis enim pecudis ex bovillo, ovillo, caprinoque genere ibi cæsæ sanguis in aram fundendus erat, extáque in ea adolenda (*p*). Ut nisi de pecude immolatâ nemini planè in desertis caro pecorina gustanda esset. Quæ tamen postea lex cessavit; cùm populus longiùs à Sanctuario varias in sedes digressus esset (*q*). Tum enim suis cuique in ædibus mundam quamvis pecudem jugulare datum, carnibúsque ad epulas familiares uti.

II. Jam tria (quod & antè dictum) sacrorum salutarium genera in sacris literis recensentur (*r*). נדבה נדר ותודה *Voluntarium*, *Votivum*, & *Eucharisticum.* Quorum illa duo facta erant pro rebus prosperis impetrandis, ultimum autem pro impetratis. Quo fit, ut *Abrabenel* (*s*) sacra Eucharistica הודאה על העבר *laudem pro bonis impetratis* vocet, voluntaria autem & votiva תפלה על העתיד *preces pro nondum impetratis.* Neque aliò spectant quæ idem Autor alibi affert (*t*), אחרי שזכר הכתוב שלמי התודה זכר אחריו שלמי נדר ונדבה והם הבאים על דבר תפלה ונדר שיקריב אדם שלמיו ליי׳ כדי שיצליחו מעשיו *Scriptura, post sacra Eucharistica, votiva memorat, & voluntaria, quæ quisque ad res secundas impetrandas, tanquam preces & vota adhibebat.* Ea quippe Veterum sententia fuit etiam ante legem è *Sinai* datam, nec accommodatiùs commemorari, nec quidem faciliùs impetrari Dei gratiam potuisse in rebus prosperis dandis elucentem quàm rerum à Deo acceptarum li-

(*p*) Lev. 17. 3, 4, 5, 6.

(*q*) Deut. 12. 15.

(*r*) Lev. 7. 11, 12, 16.

(*s*) In præf. ad Lev.

(*t*) Ad Lev. 7.

libatione aliquâ Deo factâ. Quod ipsum sacris salutaribus (nequid de holocaustis dicam) ante legem sacram Hebræis traditam fieri solitis ortum dedisse videatur. Eóque apud profanas gentes eadem sententia tandem valuit, ut, nisi pane ac vino diis libato, mensis accumbere nefas ducerent. Qui mos, ut ex *Daniele* patet, apud Chaldæos olim obtinuit (*u*). (*u*) *Dan.* 1.8.

III. Cæterùm etiamsi tam votiva, quàm voluntaria sacrificia pro rebus prosperis impetrandis fierent, alia tamen votivi fuit, alia voluntarii nuncupandi ratio. Enimverò votum qui nuncupabat, in hanc sententiam locutum ferunt. Ego pecude, ferto, hujúsve pecudis, similæve pretio Deo me facturum sanctè recipio; secùs atque qui voluntarium sacrabat, quippe quem sic locutum volunt, ego hâc pecude, aut hâc dape Deo faciam. Quâ de re ita *Moses Maimonides* (*x*), אי זהו נדר ואי זהו נדבה האומר הרי עלי עולה או הרי עלי שלמים או הרי עלי מנחה או הרי דמי בהמה זו עלי עולה או שלמים זהו הנדר אבל האומר בהמה זו או דמי בהמה זו עולה או שלמים או הרי העשרון הזה מנחה הרי זה נדבה *Quodnam est sacrificium votivum? quodnam itidem voluntarium? Siquis dixerit, ego holocaustum, ego sacrum salutare, ego fertum; aut ego hujus pecudis pretium pro holocausto, aut sacro salutari Deo me daturum sanctè recipio; hoc votum est. Sin dixerit, ego hanc pecudem, aut hujus pecudis pretium, holocausti, aut victimæ salutaris nomine Deo reddam, ego hanc Ephæ decimam pro ferto dabo; hoc est sacrum voluntarium.* Et alio in loco (*y*), qui dicit, עלי, hoc est, *sanctè in me recipio*, hic votum concipit. Qui dicit זו, id est, *hoc Deo sacrum erit*. Hic sacrum voluntarium

(*x*) *In Maaseh Korban*, c. 14.

(*y*) *Nedarim*, cap. 1.

rium nuncupat. Neque multò aliter *Isaacus Abrabenel* (z), נדר הקרבן הפשוט הוא שיאמר הרי עלי עולה או הרי עלי שלמים אבל הנדבה היא שיכוין בהנדר לנדבת בעל חיים מיוחד ויניח ידו בו ויאמר הרי זה עולה או הרי זו שלמים *Sacrificium votivum est sacrum generatim nuncupatum; ut siquis dixerit, Ego holocaustum, ego sacrum salutare Deo me facturum sanctè recipio. Voluntarium autem, cùm quis unum aliquod animal intuetur, manúque ei admotâ, dicit, hoc animal holocausti nomine, aut nomine victimæ salutaris immolabo.*

(z) *In præf. ad Lev.*

Quæ varia nuncupandi ratio eò valuit, ut siquod fortè periret animal ad sacrum voluntarium nuncupatum, continuò nuncupationis ejus, (sine ullâ victimâ immolatâ) dissoluta esset obligatio. Quod in voto contrà comparatum erat. Neque enim quisquam voti reus, nisi tali victimâ, qualem vovisset, immolatâ, voto unquàm exolvi potuit (*a*). Adde quòd sacra voluntaria ab iis sæpe facta essent, quibus nulla pericula imminebant. Votiva autem (sive holocausta, sive sacrificia salutaria) illi præcipuè nuncuparent, qui in periculis versabantur, ut *Jephtes* instante bello *Ammonitico* (*b*), *Jonas* in ventre piscis clausus (*c*), ac denique (utì præ se ferebat) *Absolomus* patriâ suâ exulans (*d*). Atque huc pertinet *Davidis* illud, de quo paulò ante memini; *Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea* (*e*). Quibus etiam alia illa adde (*f*), *In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi; quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu.* Ex quibus facilè intelligitur eos præcipuè sacra votiva nuncupâsse, qui in periculis constituti erant.

(a) *Abrab. ibid.*
(b) *Judic.* 11. 30, 31.
(c) *Jon.* 2. 9.
(d) 2 *Sam.* 15. 7, 8.
(e) *Ps.* 10. 13, 14.
(f) *Psal.* 56. 12, 13.

IV. Sed

IV. Sed & eadem quoque Sacrorum genera, votiva utique & voluntaria, gentibus extraneis in usu erant; quæ & tum præcipuè faciebant, cùm vel versarentur in periculis, vel gravia & ardua aggrederentur. Ita nautas illos, quibus se credidit *Jonas* vates, cùm gravi tempestate perculsi essent, alia fecisse, alia vovisse sacra legimus (*g*). Ita *Galli* etiam, ut docet *Cæsar* (*h*), *Quoties affecti erant gravioribus morbis, vel prælιis periculisq; versabantur, pro victimis etiam homines immolabant, aut se immolaturos vovebant.* Unde, quod ex Scholiaste in *Euripidem* liquet, mos immolandi ante bellum extitit. εἰώθασιν οἱ βασιλεῦς εἰς πόλεμον μέλλοντες ἐξιέναι θύειν τοῖς Θεοῖς (*i*), *Reges ad bellum ituri diis sacrificare solent.* Sed & sacra quoque vovere soliti, qui ardua quævis suscipiebant: Quo factum, ut prætores Romani, antequàm in provincias suas irent, vota plerumque nuncuparent (*k*). Formulam autem, quâ vota ista concepta erant, præire solebat Pontifex maximus. Eáque, ut aiunt, ejusmodi fuit. *Quod si Jupiter faxis, tunc tibi bove aurato futurum vovemus.* Sacra autem votiva & voluntaria profanis gentibus usitata an victimarum salutarium, an fortè holocaustorum ritu, an utrovis, ut visum esset, fierent, nostri non est instituti quærere. Quare nunc ad Judæos redeundum.

V. Ac quidem ut votiva & voluntaria pro rebus prosperis impetrandis fieri solebant sacrificia; ita Eucharistica pro impetratis; præsertim ab his, qui vel periculis gravioribus liberati erant, & elapsi, vel magnis beneficiis affecti. Quod satis docet *Davidis* illud (*l*), *Quia ego servus tuus, ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ, dirupisti vincula.*

(g) Jon. 1.16.
(h) De bello Gallic. l.6.
(i) In Orest.
(k) Cæsar de bello civili, l.1.
(l) Psalm. 116. 16, 17.

cula mea (לך אזבח זבח תודה *tibi sacrificabo hostiam Eucharisticam, & nomen Domini invocabo.*
(m) 2 Par. 29. 30. Ita factum erat, ut *Hezekias* (*m*), exutis ritibus peregrinis, patriâque religione restitutâ Eucharisticas victimas immolari vellet. Quales etiam *Manassem* mactâsse constat patriæ suæ, regnóque redditum (*n*). (n) 2 Par. 33. 16. Quippe par optimo cuique visum, quoties de salute sibi præstitâ Deo gratias solennes ageret, in majorem grati animi speciem Eucharisticas victimas immolare. Huc etiam spectant, quæ Judæi hoc de sacrorum genere docent. Quippe quo de genere sic *Abenezra* (*o*), (o) Ad Lev. 7. טעמו סיחן תודה לשם שנמלט מצרה Sacrificium Eucharisticum *eò pertinet, ut quisque angustiis liberatus propter hoc laudem Deo tribuat.* Et R. *Solomon Jarchi* (*p*), (p) ibid. על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברי וחבושי בית האסורין וחולה ונתרפא שהן צריכי להודות Sacrum quisque Eucharisticum Deo reddet, *cui aliquid miraculi simile factum est. Qui maria navigavit, qui peragravit deserta, qui carcere liberatus est, qui convaluit ex morbo: par enim est, ut hi maximè Deum laudent.* Eadémque de hoc sacrificii genere *Abrabenelis* etiam est sententia (*q*). (q) Ibid.

VI. Cæterùm ad sacra Eucharistica aliquo modo referri possunt alia illa salutaria legis jussu imperata. Nimirùm *aries Naziræi* dictus, & שלמי חגיגה ושמחה *salutaria festiva, & lætifica* feriis majoribus fieri solita. Naziræus enim voto perfunctus arietem immolare jussus erat, ut sacrum quoddam Eucharisticum, ob votum ritè persolutum (*r*). (r) Num. 6. 17. Quo factum, ut arieti illi panes azymi addendi essent, quales ad sacra Eucharistica rite adjungendos fuisse

con-

conſtat (*s*). Atque etiam ſacra ſalutaria feriis ſolennibus fieri ſolita ad commemorandas Dei laudes (*t*), ut & feriæ ipſæ, pertinebant. Quanquam quidem, ut Judæis (*u*) placet, ſalutaribus ſolennium feriarum ſacris panis nullus adjungendus eſſet; ſecùs atque in reliquis comparatum fuit. Sed & ſacrum fœtu primogenito factum, & quod decimando lectum erat, (quod utriuſque ratio docet) in genere Euchariſtico poni poſſunt. Deus enim, poſtquàm Iſraelitis hominum, & pecudum primogenitos à peſte Ægyptiacâ conſervârat, in tanti beneficii memoriam maſculos primo partu editos ſibi ſacros eſſe deinceps voluit (*x*). Ita factum, ut tales omnes maſculos pecorum ad ſacrificia purorum poſteà ſibi immolari vellet (*y*). Ita factum etiam, ut pueros omnes, qui matribus primogeniti erant, quinis redimi ſiclis vellet Sacerdotibus ſuis numeratis (*a*). Quæ tamen Lex, ut Judæis viſum, minimè pertinebat ad tribum Leviticam, quippe cujus erant mares omnes ſacris in perpetuum addicti. Ita factum denique, ut maſculos aſinorum fœtus primo matrum partu editos vel ove ſurrogatâ redimi, vel ſaltem (nequis ex ſacrilegio commodum fortè ullum caperet) capitibus ſuis truncari vellet (*b*). Quæ tamen Lex minimè valuiſſe dicitur in aliis ejuſmodi animalibus, equis putà, aut camelis. Utpote qualia populo Hebræo apud Ægyptios ſervienti nulla fuiſſe judicantur. Ita ſcilicet *Abenezræ* viſum (*c*), לא היו לישראל בהמות טמאות כי אם החמורים לבדם על כן לא יפדה בכור מן אחר *Iſraeli* in Ægypto ſervienti *nullum*, *præter aſininum*, *pecorum immundorum genus fuit. Ideóque niſi ex hoc genere nihil primogenitum redimendum.* Ea ergo

(*s*) Lev. 7.12.

(*t*) v. Deut. 16. 2, 10, 11, 12, 16, 17.

(*u*) Maimon. in præf. ad Zebachim & in Maaſe Korban. cap. 3.

(*x*) Num. 3. 13.

(*y*) Ex. 13. 15. & Num. 18. 17.

(*a*) Num. 3. 47.

(*b*) Ex. 13. 13.

(*c*) Ibid.

Abenezræ sententia est; Nullos omninò legis jussu redimi debuisse primogenitos, nisi quales sibi sacravit Deus à peste Ægyptiacâ conservando. Nullos ab eâ peste servatos, nisi qui populi Hebræi erant. Nullúmque pecorum immundorum genus populo Hebræo tum fuisse, nisi tantùm genus asininum. Quamobrem quod alio in loco dicitur (*d*), *primogenitum animalis immundi redimes*, de uno genere asinino Judæi intelligendum judicant.

(*d*) Num. 18. 15.

Jam omnis victimæ ex fœtu primogenito datæ caro integra Sacerdoti cessit. Ita Deus Sacerdotem alloquens (*e*), *Primogenitum bovis, & ovis, & capræ non facies redimi, quia sanctificata sunt Domino: sanguinem tantùm eorum fundes super altare, & adipes adolebis in suavissimum odorem Domino. Carnes verò in usum tuum cedent, sicut pectusculum consecratum, & armus dexter tua erunt.* Ex quibus id, quod aliàs dicitur de maribus primo partu editis (*f*), *In conspectu Domini Dei tui comedes ea*, non gregis armentíve Domino, sed Sacerdoti dici liquet. Quòd si quis fortè fœtus masculus primo matris partu editus vitio ullo notaretur, is sanè sacrificii nomine neutiquàm immolandus erat (*g*), veruntamen Sacerdotibus dandus; ejusque carnibus ubivis vesci non tantùm ipsis Sacerdotibus, sed & aliis quibuscunque licuit (*h*).

(*e*) Num. 18. 17, 18.

(*f*) Deut. 15. 20.

(*g*) v. 21.

(*h*) v. 22.

VII. Huc etiam pertinent victimæ illæ, quæ ex agnis, hædis, vitulísque decimandi sorte lectæ erant (*i*). Nam decimæ ex grege & armento Deo quotannis reddendæ erant, ut sacra quædam Eucharistica pro omnibus eis vitæ commodis, quæ quis-

(*i*) Lev. 27. 32.

quisque ex pecore percipiebat. Qualis autem pecudes decimandi apud Hebræos mos fuit, *Maimonidis* illa satis explicant (*k*), מי סחיו לו עשרה טלאים והפריש אחד מי' היו לו מאה והפריש י' למעשר אין אלו מעשר אלא כיצד עושה כנס כל הטלאים או כל העגלים לדיר ועושה לו פתח קטן כרי שלא יצאו שנים כאחד ואמותיהן מעמיד מבחוץ והן גועות כדי שישמעו הטלאים קולן ויצאו מן הדיר לקראתן שנאמר כל אשר יעבור תחת השבט שיעבור מצותו ולא שיוציאו בידו וכשיוציאו מן הדיר זה אחר זה מתחיל ומונה אותם בשבט אחד שנים שלש ארבעה חמש ששה שבעה שמונה תשעה והיוצא עשירי בין זכר בין נקבה בין תמים בין בעל מום סוקרו בסקרא ואומר הרי זה מעשר *Siquis ex decem agnis unum, vel è centum decem segregaverit, hic sanè decimas nequaquàm reddit. Quid ergo facit? agnos, hædos, vitulósve omnes in caulâ claudit, cui ostium tam angustum facit, ut duo simul exire nequeant. Quo facto, matres foris sistit, earum ut audito balatu fœtus ad eas egrediantur. Huc utique spectat edictum illud* (*l*). Quicquid sub virgam exierit; *quâ lege cautum est, ut fœtus suâ sponte exeant, & ne manu extrahantur. Egredientes autem, alterum ex altero virga numerat sic. Unus, duo, tres, quatuor, quinque, sex, septem, novem, eumque, decimus qui egreditur, sive integer, sive maculatus, sive masculus, sive fœmina fuerit, minio notat; dicítque, Hic ad decimas consecrator.* Decimus itaque qui exibat, si sacrificio idoneus erat, Deo ritè immolandus erat; sin fortè vitio maculatus esset, ubivis ritè comedi potuit, nequaquàm verò pecuniâ redimi, aliáve cum pecude commutari. Qualis verò cunque erat, caro tota gregis armentíve Domino, nulla

(*k*) *In Bechoroth, cap. 7.*

(*l*) *Lev. 27.32.*

Sacerdotibus cessit. Ita saltem *Maimonidi* visum hâc de victimâ differenti (*m*), אין לכהנים בו כולם אלא כולו לבעלים כפסח ואם היה בעל מום בין שנפל בו בין שהפרישה בתחלה במומו הרי זה נאכל בכל מקום *Nulla est in ea Sacerdotis portio; ea quippe tota ad offerentes, sicut Paschalis victima, pertinet. Quod si maculâ ullâ notetur, seu macula illa, postquàm ad decimas sacrata fuit, seu quidem anteà, nata esset, ubivis rite comedi potest.* Neque aliter *Obadias de Bartenora* (*n*), לא מצינו בכל התורה שחיה לכהנים חלק בו Pecudis ad decimas consecratæ *partem ullam Sacerdotibus datam esse totâ ex lege non comperimus.* Verùm hæc ad alium locum pertinent. Nunc aggrediendum ad sacra illa, quæ, quia ad piacula expianda, veniámque impetrandam facta erant, piacularia dici solent.

(*m*) *In Bechoroth, cap.6.*

(*n*) *Ad Zebachim, c.5.*

C A P.

CAP. XII.

De Sacrificiis piacularibus חטאות *appellatis.*

I. DUO Hebræis imperata erant ſacrorum piacularium genera; quorum alterum חטאת, alterum אשם in ſacris literis appellatur. Illud noſtris *Sacrificium pro peccato*, hoc *pro delicto*, *pro reatu*, itémque *pro noxâ* dici ſolet. Quæ vocabula, rerum ipſarum vim etiamſi parùm quidem attingant, nobis tamen retinenda ſunt, quia aptiora non occurrunt. Sed & ſacrificiorum pro peccato Judæi duo ponunt genera, quorum illud pauperibus ac divitibus prorſùs æquale ſtatutum erat, hoc autem majus minúſve fuit pro variis hominum facultatibus. Quo fit ut illud חטאת קבועה *ſacrum piaculare definitum*, hoc עולה ויורד *aſcendens & deſcendens*, nempe majus minúſve nominetur.

II. Prius illud, quod *definitum* vocant, Judæi ſic definire ſolent, ut talia contra leges vetantes inſciorum aut imprudentium facta expiaret, qualia, ſi conſciorum fuiſſent, *exitio* divinitùs inferendo כרת dicto luenda eſſent; Ita ut peccati cujuſque ratio, quod quidem hoc ſacrificii genere expiandum fuiſſe judicatur, quatuor ex conditionibus exiſteret. Primò ſi contra legem vetantem, deinde ſi incogitatò fieret, tertiò ſi factis ſubjiceretur, non dictis tantùm, aut cogitatis, ultimò ſi

tale

tale etiam esset, quale quidem cogitatò factum peccantis exitio luendum erat. Ac tria illa primò posita, nimirùm ut contra legem vetantem, ut per ignorantiam aut imprudentiam, ut opere quoque, non dictis tantùm, aut cogitatis peccarentur, quæ hujusmodi victimis purganda erant, legis ipsa verba docere judicant. *Anima quæ peccaverit per ignorantiam, & de universis mandatis Domini quæ præcepit, ut non fierent, quicquam fecerit* (*o*), juvencum, hædum, agnam, capellámve offeret pro peccato suo. Omissa scilicet officio posteà ritè præstito plerúmque saltèm redimi poterant, atque ita sanè, quàm sacrificiis rectiùs redempta censebantur. Quæ verò dictis, & cogitatis per imprudentiam peccabantur, ea profectò plura erant, quàm quibus singulis expiandis greges ulli suffecissent, ideóque pœnitenti cuique sine sacrificio condonata. Jam verò id, quod ultimum erat, nimirùm ut peccatum omne hujusmodi victimâ expiandum tale esset, quale cogitatò factum peccantis exitio luendum erat, Judæi hinc constare judicant; quòd Deus cùm inconsultò peccantes hoc ipso sacrificii genere culpam expiare jusserat, his, qui elatâ manu peccabant, exitium continuò comminetur (*p*). Hinc enim colligunt peccata omnia hujusmodi victimis expianda eo in genere extitisse, cui cogitatò perpetrato exitium denunciatum fuit. Verumenimverò locutio illa, quâ quis in Deum *elatâ manu* peccare dicitur, certum nullum indicat peccati genus, sed certam peccandi rationem; qualis est eorum, qui jussa Dei aspernantur, legibúsque ejus contemptum afferunt quovis in peccati genere. Quod cùm ita sit, ego id probabile judicaverim, omnia contra leges vetantes insciorum

(*o*) Lev. 4. 2.

(*p*) Num. 15. 27, 28, 29, 30.

rum aut imprudentium facta piaculo, quod definitum vocant, rite fuisse expianda, præter ea, quæ vel aliis piaculis, (de quibus mox videndum est) vel aliâ ratione expiabantur. Atque huc homicidium involuntarium, (id quod *exilio* (*q*), non *piaculo* purgandum erat) huc noxas in re familiari incogitatò proximo factas, miniméque abjuratas refero; quæ sine victimâ piaculari damnum præstantibus remissa erant.

III. Cæterùm, ut ad Judæos redeam, hi duo notant peccatorum genera, quæ, licèt cogitatò facta exitio quidem luenda essent, facta tamen incogitatò majori, minoríve victimâ expiari rite potuerunt. Ea autem duo eorum erant, qui, cùm immunditiâ polluti essent, vel rebus sacris vescebantur (*r*), vel in sanctuarium penetrabant (*s*). Ita fit, ut Judæorum Magistri tria tantùm & quadraginta peccata, eáque incogitatò facta, piaculis definitis expianda judicent. Quippe plura minimè fuisse statuunt, (si dicta exceperis, & omissa, duóque jam nominata facta) quibus vel cogitatò admissis exitium denunciatum fuerit. Ac quidem eorum peccatorum viginti sex, ut Judæis placet (*t*), ex illicito coitu extiterunt, quæ omnia prudens prætermitto. Reliqua verò (*u*) eorum erant, qui magos consulebant hariolósve (*x*); qui prolem Molocho immolabant (*y*); qui Sabbatum (*z*), diémve expiationis (*a*) profano opere temerabant; qui cibum, potúmve capiebant eodem expiationis die (*b*); qui intra septem Paschales ferias quicquam gustabant fermentatum (*c*); qui rebus sacris vescebantur ultra tempus statutum asservatis (*d*); qui sebo (*e*), qui sanguine (*f*) vescebantur, fœtidísve victimarum carnibus (*g*); Qui vi-

(*q*) *Num.* 35. & *Deut.* 19.

(*r*) *Lev.* 7. 20, 21.

(*s*) *Lev.* 15. 31. & *Num.* 19. 20.

(*t*) Maimon. *de Schegagoth*, c. 1.

(*u*) *Ibid.*

(*x*) *Lev.* 20. 6.

(*y*) *Lev.* 20. 5.

(*z*) *Ex.* 31. 14.

(*a*) *Lev.* 23. 30.

(*b*) *Lev.* 23. 29, 30.

(*c*) *Ex.* 12. 15.

(*d*) *Lev.* 19. 8.

(*e*) *Lev.* 7. 25.

(*f*) *Lev.* 7. 27.

(*g*) *Lev.* 7. 18.

(b) Lev. 17.4. victimam mactabant in loco profano (h), hoc est, extra sanctuarium; qui in loco profano profecta porriciebant (i); qui sacrum unguentum, (k) qui suffitum sacrum (l) ad usus profanos conficiebant; & (quod peccatum gravius erat) qui unguento illo se ungebant (m). Tot ergo, ac talia peccata erant, qualia, cum incogitatò fierent, piaculo, quod definitum vocant, ritè expurganda fuisse Judæi plerique omnes judicant. Unum excipio *Abenezram*, qui idem hoc sacrificii genus his etiam imperatum judicat, qui talia inscii admittebant, qualia cogitatò perpetrata verberibus punienda erant (n). Peccata autem, quibus quidem cogitatò factis flagra proposita fuisse dicunt, ducenta septem numerare solent (o); ita ut sententia *Abenezræ* multò minùs à nostrâ distet, quàm quæ Judæis reliquis placet. Nostra quæ sit, cum paulò antè explicaverim, nihil est cur hoc in loco repetam.

(i) Ibid.
(k) Ex. 30.33.
(l) Ex. 30.38.
(m) Ex. 30.33.
(n) ad Lev. 4.
(o) Maimon. in Sanhedrin, c. 19.

IV. Jam ad piaculum definitum Pontifex vitulum (p), princeps hœdum (q), homo quisque gregarius capellam, aut agnam (r) adhibere jussus est; ita tamen, ut Naziræis funestatis (s), hisque, quibus immolandum erat ad expurgandam immunditiam sanguinis, seminísve fluxu ortam (t), cujuscunque ordinis, aut sexûs essent, turtur, aut columbæ pullus piaculi nomine imperatus esset. Cui etiam & altera ejusmodi avis jungenda fuit holocausti ritu conficienda (u). Quod autem victimâ purganda esset gravior omnis corporis immunditia, id quidem eò spectâsse putant, ut hinc quisque intelligeret multò magis cavendum esse ab omni animi impuritate, quippe quòd plurimæ Hebræorum leges ejusmodi *symbolicas* significationes, sen-

(p) Lev. 4.4.
(q) v. 23.
(r) v. 28. 32.
(s) Num. 6. 10, 11.
(t) Lev. 15. 15, 30.
(u) Ibid.

ſenſúſque quoſdam arcanos haberent. Adde quòd eis immunditiis, quæ victimis expurgari debuerint, contagio talis adhæreret, qualis alios morbo inquinaret, ut qui eis polluebantur, iidem & alios polluiſſe, aliis nocuiſſe crederentur, ideóque etiam piaculi rei. *Sciendum*, inquit *Grotius* (*x*), *in Syriæ locis, & vicinis non minùs* τὴν γονόῤῥοιαν, *quàm* τὰ ἔμμηνα *habere aliquid contagione nocens, unde iſta legibus, quæ à lepræ legibus non longè abeunt, conſtringuntur.* Accedit etiam, quòd lepra, ac ſanguinis, ſeminíſque fluxio ex vitâ minùs ſanctè actâ ortum ſæpenumerò haberet. Quò minùs mirum, ſi ſacrâ lege cautum eſſet, ut morbis illis inquinati piaculari hoſtiâ purgarentur. Sed & ita fortè ſignificatum, mortalia & immunda hominum corpora non niſi ſacrificio aliquo (id autem eſt ſacrificium Christi, cujus hæc omnia figuræ erant) ad immortalitatem ſacratum iri. Utcunque ſit, ad ſanctuarii reverentiam pertinebat, ut nemo, qui graviori aliquâ corporis immunditiâ pollutus fuerat, niſi victimâ piaculari luſtratus eò redire permitteretur. Quod autem ad ſanctuarii reverentiam, idem illud ad reverentiam Dei, ejuſdem incolæ, pertinebat.

(x) ad Lev. 15. 2.

V. Hactenùs de piaculo definito, nunc ad alterum illud venio, quod עולה ויורד *majus minuſque* dici ſolet. Ac quidem his quoque ſacrificiis, quæ pro facultatibus offerentis majora minorave erant, certa quædam & peccatorum, & immunditiarum genera purganda erant. Atque ita fit, ut hoc in genere ſex ſacrificia reperiantur. Quorum quæ duo inſtituta erant ad luſtrandam corporis impuritatem, ita quidem lege conſtringebantur, ut cui

nec agnæ, nec capellæ facultas esset, hic unum turturem, columbæve pullum piaculi nomine sacrificare, alterum autem holocausti, deberet. Quod in quatuor reliquis paulò laxiùs provisum fuit. Quippe quæ sic comparata erant, ut qui piaculi reus esset, si paupertate premeretur, similaceo
(y) v. Lev. 5. ferto litare posset (*y*); quod מנחת חוטא *fertum sontis* dici solet; de quo priùs satis dictum est.

VI. Primum itaque hujus generis sacrificium leprosis institutum erat post lepram exutam faci-
(z) Lev. 14. endum (*z*). Cujus quidem legis, ut antè monui, variæ rationes afferri possunt. Judæis una præ reliquis placet; utpote qui neminem unquàm nisi ob culpam piacularem leprâ affectum esse ju-
(a) ad Lev. 14. dicant. Ex quo *Abrabenelis* illa (*a*) והיה זה לפי שיסוד הדת ופנת האמונה הוא שנדע שזה שיקרה לאנשי האומה יהיה בהשגחה לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ומפני זה יחשב המצורע שבחטאו ואשמו נצטרע: *Hoc* leprosi sacrificium *eâ de causâ factum erat, quia scilicet fundamentum legis, fideique omninò caput est, omnia, quæ hominibus eveniunt, pro suis cujusque factis ac meritis Divinâ Providentiâ evenire. Ita ut se leprosus quisque propter peccata noxásque suas leprâ pollutum judicare debeat.* Ac lepra quidem *Maimonidi* maledicentiæ
(b) More Nevoch. part. 3. c. 4. pœna (*b*), *Grotio* verò superbiæ (*c*) visa est.
(c) ad Lev. 14. Quo factum judicat, ut lignum cedrinum, vermiculus, & hyssopus ad leprosum lustrandum adhiberentur. *Lepra*, inquit, *superbiæ pœna, ut apparet in* Miriamne Mosis *sorore*, Giezi, *&* Ozia. *Hanc superbiam cedrus significat: vermiculus, sive coccinum, peccatum, & hyssopus oppositam virtutem* ταπεινοφροσύνην. *Humi enim nascitur, & vim habet purga-*

tricem

tricem hyssopus, *ut Ægyptiis creditum ex* Chæremone *docet* Porphyrius, *de abstinentiâ quarto.*

VII. Alterum ejusdem generis sacrificium puerperis imperatum fuit post puerperium faciendum (*d*). Cujus eadem atque proximè dicti *Abrabeneli* ratio visa est (*e*), מפני שאין אדם שעובר עליו צרה וצוקה בעולם הזה אם לא יחטא ויסלף דרכו באולתו וכאו׳ל אין יסורין בלא עון והיולדת סבלה צרה וסכנה בהיותה על האבנים לכן היתה מקריבה גם כן חטאת *Cùm nemo dolores & molestias citra culpam hoc in mundo ferat, cúmque, ut docent optimæ memoriæ Rabbini nostri, nulla sine peccato sit castigatio, cúmque denique mulier quæque cum dolore periculóque pariat, fit, ut sacrificium piaculare puerperæ cuique imperetur.*

(*d*) *Lev.* 12.
(*e*) *ad Lev.* 12.

VIII. Tertium ejusdem notæ sacrificium eis omnibus imperatum erat, qui, dum immunditiâ polluebantur rei immundæ contactu ortâ, sacris inscii vescebantur (*f*). Cui etiam & quartum simile fuit; ut quod ab eis faciendum esset, qui in Sanctuarium penetrabant immunditiæ, quâ polluebantur, vel nescii omnino, vel obliti (*g*). Jam verò hi, qui labe aliquâ polluebantur aliunde sibi affricatâ, nisi vel sacris vescerentur, vel in sanctuarium penetrarent, piaculi minimè rei erant; veruntamen ad lustrationem suam carnem ac vestes lavare jussi (*h*), ac quoties funere polluebantur, curare, ut aquis piacularibus corpora sua conspergerentur (*i*). Quos utique ritus executi sine sacrificio piaculari ritè lustrati censebantur (*k*). Neque enim ulla immunditia nisi vel lepra, vel pu-

(*f*) *Lev.* 5.
(*g*) *ibid.*
(*h*) *Lev.* 11.28. 40. & *passim.*
(*i*) *Num.* 19.19. 20.
(*k*) *Confer Lev.* 5.3, 4. *cum Num.* 19. 19, 20.

puerperio, vel ſanguinis feminiſve fluxu orta, ſine voto aut facto accedente, ipſa per ſe tanta fuit, ut victimâ expurgari deberet. Quare hi, qui labe polluebantur rei immundæ contactu ortâ, exceptis ſolummodò Naziræis, piaculi minimè rei erant, niſi vel ſacra, vel ſanctuarium per imprudentiam inquinarent. Naziræi autem funeſtati idcircò piaculi rei erant, quia cuique, qui Naziræi votum in ſe ſuſceperat, ab humano cadavere cavendum erat, quoad voto ſuo perfunctus eſ-
(l) *Num*, 6.6. ſet (*l*).

IX. Quintum huc referendum ſacrificium eis omnibus imperatum erat, qui, cùm de re, cujus conſcii erant, ad jusjurandum vocabantur, teſti-
(m) *Lev.* 5.5. monium ſuum ſupprimebant (*m*). Hebræis utique moris fuit, quò veri confeſſionem exprimerent, ſolennibus uti obteſtandi formulis. Cujuſ-
(n) 2*Par*.18.15 modi fuit *Achabi* illud *Michaiæ* dictum (*n*), אני מסביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם יהוה *Obteſtor te per nomen Dei, ne mihi aliud quàm verum dicas.* Idque, quod Pontifex Chriſto dixit (*o*),
(o) *Mat*.26.63 ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. *Adjuro te per Deum viventem, ut nobis dicas, an tu ſis Chriſtus Dei filius.* Ejuſmodi formula aliqua fuit,
(p) *Prov*.29.24 quâ teſtes pro tribunali (*p*) ſtantes ad teſtimonium dicendum adacti erant. Eáque *Moſi* קיל אלה, Græcis Interpretibus φωνὴ ὁρκισμοῦ *vox adjurationis*
(q) *Lev*.5.1. dicta eſt (*q*). Quâ auditâ ſiquis veri conſcius teſtimonium ſuum ſubticeret, piaculi omninò reus erat.

X. Ul-

X. Ultimum ejusdem generis sacrificium *Maimonides* his imperatum dicit, qui vel de re præteritâ per imprudentiam pejerabant, vel de re futurâ, ac possibili, & quidem sibi licitâ jurati secùs, atque se facturos juraverant, memoriæ lapsu faciebant (*r*). Hebræi scilicet quadruplex jusjurandum ponunt (*s*); Primum שבועת עדות *jusjurandum testimonii*; quale est testium pro tribunali; de quo antè satis dictum. Alterum שבועת פקדון *jusjurandum de pignore*. Quale est eorum, qui de re alienâ sibi concreditâ, aut inventâ, aut vi, dolóve ereptâ jurant (*t*), de quo mox dicturi sumus. Tertium שבועת שוא *jusjurandum vanum*. Cui generi partes quatuor subjiciunt. Quarum prima est de re præsenti, eâdemque manifestò falsa: Ut siquis marmor aurum esse juret. Altera etiam de re præsenti, eâdemque manifestò verâ, quæ nemini dubia esse potest: Ut siquis juret marmor esse marmor. Tertia de re prorsus illicitâ; ut siquis se officium quodvis deinceps minimè præstiturum juret. Ultima de re planè impossibili: Ut siquis decem dierum jejunium jurejurando in se recipiat. Atque hoc de genere, cui omnes istas partes subjiciunt, ita judicant, ut qui in eo prudens peccabat, hic peccatum in se admissum flagris omninò luere deberet. Inscius autem qui delinquebat, huic ad culpam expiandam, sine ullâ victimâ piaculari, sola pœnitentia sufficeret. Quartum jurisjurandi genus (quod unum hunc ad locum referunt) nomine ex sacris literis sumpto (*u*), שבועת בטוי *jusjurandum pronunciatum* vocant. Cujus generis quatuor faciunt partes; priores duas de re præteritâ, alteram affirmantem, negantem alteram. Ut siquis ju-

(*r*) Maimon. *in Schebuoth, c.* 1.

(*s*) *Ibid.*

(*t*) *Lev.* 6.

(*u*) *Lev.* 5 4.

juret hoc, vel illud factum, vel non factum esse. Totidémque, ac tales de re futurâ: ut siquis se dormiturum hodie, vel non dormiturum esse juret. Atque hoc de genere omnibúsque adeò ejusdem partibus Judæi ita statutum judicant, ut qui in earum partium aliqua sciens atque prudens peccaret, huic nulla victima piacularis, sed verberum pœna statueretur, qui verò per imprudentiam peccaret, huic culpa, quando comperta esset, sacrificio majori minorive, pro suâ cujusque facultate, legis jussu expianda esset. Hæc Judæi. Quid autem *Moses* hâc de re legem scribens? *Anima*, inquit, *quæ juraverit*, & *protulerit labiis suis*, *ut malè quid faceret*, *vel benè*, & *id ipsum juramento* & *sermone firmaverit*, *oblitáque posteà intellexerit delictum suum*, *confiteatur peccatum*, & *offerat de gregibus agnam*, *aut capram* (*x*), nempe si alterutram assequi possit, sin minùs, binos turtures, binósve pullos columbinos, alterum piaculi, alterum holocausti ritu conficiendum ad Sacerdotem afferre jussus est. Quales tamen volucres præ paupertate cui defuerunt, siliginis Ephæ decimâ parte litare potuit (*y*). Jam verba illa, *Anima quæ juraverit*, & *protulerit labiis suis ut malè quid faceret*, *vel bene*, nullum designant (quicquid Judæi contrà disputant) jurisjurandi genus aliud, nisi quod de futuro conceptum erat. Quod autem de malè faciendo dicitur, illud de pœnis lege permissis intelligendum; ut de postulatione talionis, & de vindictâ in homicidam, aliísque ejusdem generis pœnis.

(*x*) Lev. 5. 4, 6.

(*y*) v. 7. 11.

CAP.

CAP. XIII.

De Sacrificiis piacularibus אשמות *dictis. Itemque de Sacrificio Paschali.*

I. HActenùs de sacris pro peccato factis, quæ *Mosi* חטאות dici solent. Sequuntur victimæ pro noxâ cæsæ. Earumque, ut Judæis visum, duo quoque genera extiterunt. Quorum alterum אשם תלוי *victima pro noxâ dubiâ*, alterum אשם ודאי *victima pro noxâ certâ* dicitur. Jam victimam pro noxâ dubiâ dictam Judæi his imperatam dicunt, quibus aliqua suspicio injecta fuit tale se piaculum admisisse, quale, cùm certò compertum esset, ejusmodi victimâ expiandum erat, quæ חטאת קבועה *piaculum definitum* dicitur (z). Ita ut eorum peccatorum, quæ vel hoc, vel illo sacrificii genere expianda erant, eadem planè natura esset, sed non eadem conscientia. Si cui scilicet, inquiunt Judæi, certò notum & compertum esset se sebum, aut sanguinem, aut sacra aliqua ultra tempus statutum asservata per imprudentiam comedisse, huic culpa illa בחטאת קבועה *piaculo definito* expianda erat. Qui verò talis alicujus culpæ dubius tantùm, non certò sibi conscius esset, huic אשם תלוי *victimam pro noxâ dubiâ* dictam lege imperatam fuisse statuunt; neque eò minùs eandem culpam, si posteà certò comperta esset sacrificio piaculari definito expiari denuò debuisse.

(z) Maimon. in Schegagoth, c. 8.

buisse. Neque enim aliò valuisse victimam pro noxâ dubiâ dictam, nisi tantùm ut suspenderet pœnam, quoad culpa certò comperta esset.

II. Jam legem fortè si requisiveris, quâ victima pro noxâ dubiâ dicta instituta sit, & imperata, Judæi *Mosis* illam proferunt (*a*), ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות יהוה אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם ונשא עונו והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם אל הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע ונסלח לו Quibus utique verbis hanc sententiam subjectam judicant. *Homo autem cùm peccaverit, & contra quodvis præceptorum Domini, quod facere minimè licet, fecerit; etsi hoc se fecisse non certò nôrit, reus tamen est; & arietem integrum de pecore secundum æstimationem tuam ad Sacerdotem adducet, cujúsque errati non sit certò sibi conscius, eo purgabit eum Sacerdos, ita ut ei remittatur.* Ac quidem illud parùm dubium, quin quæ peccata in lege de piaculis definitis lata (*b*), eadem etiam hâc in lege designentur, utpote quæ (quod cuique patet) eisdem verbis describuntur (*c*). Neque tamen magis dubitandum, quin aliud in illâ, aliud autem hâc in lege victimæ genus imperetur. Nam illa plebeio cuique homini agnam omninò, aut capellam, hæc arietem omnibus imperat. Quî ergo factum, ut modò hoc, modò illo victimarum genere eadem peccata expianda essent? quia eorundem peccatorum aliàs certa, aliàs incerta conscientia fuit. Idque ipsum, inquiunt Judæi, *Moses* quoque explicatè docet; qui victimam pro peccato חטאת dictam tum demùm, cùm de peccato admisso certò constat, immolari jubet (*d*). Victimam autem, de quâ nunc agimus, huic, qui culpæ

(*a*) Lev. 5. 17, 18.

(*b*) Lev. 4.

(*c*) Confer Lev. 4.2,22,27. cum Lev. 5.17.

(*d*) Lev. 4. 14, 23,28. & Lev. 5.4.

pæ dubius erat, ſed non certò conſcius imperat (*f*). Quo fit, ut hujuſmodi quæque victima אשם תלוי *victima pro noxâ dubiâ* dicatur.

III. Jam victima de noxâ certâ cæſa, Hebræis אשם ודאי dicta, (ut & reliqua ferè omnia piacula) tam ad corporis quaſdam immunditias, quàm quidem ad noxas propriè dictas ritè expurgandas ſtatuta fuit. Atque ita fit, ut huic generi quinque victimæ accenſeantur (*g*). *Prima* Naziræis injuncta fuit inopinato funere inquinatis (*h*). *Altera* leprâ contaminatis poſt morbum exutum ſacrificanda (*i*). *Tertia* his, qui ſervam Hebræam vitiabant ſervo Hebræo deſponſatam (*k*). Cujuſmodi culpæ affines erant, qui, cùm ipſi Hebræi eſſent, fœminas tamen alienigenas in matrimonium accipiebant. Quo factum, ut Sacerdotes quidam, qui in exilio Babylonico uxores extraneas ſibi junxerant, hanc culpam hoc Sacrificij genere in Judæam reduces expiarent (*l*). Quod tamen, ut rectè monent Judæi, legis injuſſu faciebant. *Hoc*, inquit R. *Solomon Jarchi* (*m*), הוראת שעה היתה *horæ illius conſilium erat.* Et *Abenezra* (*n*), לא מצאנו עונש אשם לבועל נכריה ואולי עצת הראשים היה לעשות כן *Non comperimus piaculum noxale uxorem extraneam ducenti imperatum. Sed hoc fortaſſè principum conſilio factum erat.* *Quarta* hujus generis victima his omnibus conſtituta fuit, qui ſacra inſcii defraudabant (*o*). Qui tamen victimâ imperatâ ita demùm expiabantur, ſi ſacra Sacerdotibus redderent quintâ parte auctiora. *Ultima* his imperata fuit, qui rem alienam ſibi concreditam, aut inventam, aut vi ereptam, aut interverſam jurejurando abnegabant (*p*). Quibus tamen ad veniam impetrandam illud etiam

(*f*) Lev. 5. 17.
(*g*) Maimon. in Schegagoth, c. 9.
(*h*) Num. 6. 12.
(*i*) Lev. 14. 12.
(*k*) Lev. 19, 20, 21.
(*l*) Ezr. 10. 19.
(*m*) Ibid.
(*n*) Ibid.
(*o*) Lev. 5. 15.
(*p*) Lev. 6. 2, 3, 4, 5, 6.

præceptum fuit, ut rem falsò abjuratam, eámque quintâ parte auctam ejusdem justo ac proprio Domino, eóve mortuo, propinquis ejus, vel si propinquos non haberet, Sacerdotibus redderet (*q*). De damnis utique, quæ alteri alter inferebat, ita *Mosis* legibus constitutum erat. Qui noxam proximo suo factam suâ ipse sponte confitebatur, hic ut simplum damnum, sed nihil ampliùs, proximo præstaret, cautum erat (*r*). Qui verò noxam abnegabat, hic, si testibus incorruptis apud Judices reus peragеretur, nullum victimæ piaculari, quâ se purgaret, locum habuit; sed aliàs duplo (*s*), aliàs quadruplo (*t*), aliàs quintuplo (*u*), aliàs tamen simplo tantùm (*x*) damnum præstare jussus erat. Jam verò noxæ proximo factæ qui coram Judicibus postulatus erat, neque tamen testibus convinci poterat, ad jusjurandum, *Domini* dictum (*y*), quo se purgaret, adigendus erat. Atque hic quidem, ut Judæis visum, licèt culpæ conscius pejeraret, si tamen suâ ipsius sponte culpam posteà confiteretur, summámque quintâ parte auctam his, quibus debuit, restitueret, piaculo expurgari poterat. Quod enim aliis in peccatis peccantis ignorantiæ aut imprudentiæ, nempe ut piaculo locus esset, illud in hoc pœnitentiæ datum, & quidem reipublicæ commodo. Pœnitentiæ autem testimonium luculentius esse nullum potuit, quàm culpæ sine testibus admissæ, culpæ priùs abnegatæ confessio planè voluntaria, damnique illati compensatio.

IV. Verùm huic sententiæ maximè repugnat *Episcopius*, qui legem, cujus jam meminimus, nullas notare noxas judicat, nisi quas inscius, aut imprudens proximo quilibet inferebat (*z*). *Nec obstat,*

(*q*) *Num.* 5. 7, 8.
(*r*) Maimon. in Genibh. c. 1.
(*s*) *Ex.* 22. 4, 7.
(*t*) *Ex.* 22. 1.
(*u*) *Ibid.*
(*x*) *Ex.* 22. 6, 7.
(*y*) *Ex.* 22. 11.
(*z*) Inst. l. 3. c. 3.

ſtat, inquit, *quod in textu legitur de extorſione, quæ per vim fit. Nam extorſio ejuſmodi ex errore etiam fieri poteſt. Ut ſiquis rem proximi, ſuam eſſe credens, proximo per vim extortum eat, ſibique vendicet.* Quod quidem etſi fieri poteſt, quò minùs tamen nullas noxas, niſi quæ errore natæ erant, modò dictâ lege notatas putem multa faciunt. Enimverò legis ipſius verba, כי כיחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא את אבדה וכיחש בה ונשבע על שקר *Siquis proximo mentitus fuerit in re ſibi concreditâ, aut in re, cui manum ſuam attulit, aut in rapto; vel ſi oppreſſerit proximum ſuum, aut perditum invenerit, & in eo mentitus fuerit, & pejeraverit.* Hæc, inquam, verba talium noxarum, qualium nocentes ſibi conſcii erant, tantam ſignificationem habent, ut niſi maximâ vi adhibitâ ad noxas per imprudentiam factas torqueri nequeant. Vox כחש de verbis prolatis dicta (quantum aliis ex locis colligi poteſt) dolum ſemper adſignificat. תשומת יד ejuſmodi actionem notat, quâ quis rei alienæ *fraude adhibitâ manum affert* (*a*). גזל ſemper id deſignat, quod quis prædæ loco habet. עשק De eo dici ſolet, qui ita proximum ſuum opprimit, ut ſe quoque ipſe gravi culpâ (quæ raro imprudentis eſt) obſtringat. Et שקר denique in tali mendacio poni ſolet, quale eſt eorum, qui falſum falſi conſcii loquuntur. Adde quòd quoties de piaculis errore natis expiandis agitur, peccantium error aut imprudentia (nequis fortè conſultò factis veniam proponi judicet) explicatis verbis memorari ſoleat (*b*). At hoc in loco nihil de peccantis ignorantiâ, nihil de imprudentiâ cautum, quod tamen, ſi de erratis tantùm hâc in le-

(*a*) Ex. 22.8.

(*b*) Lev. 4.13, 22, 27. & Lev. 5.2, 3, 4, 18.

ge ageretur, eo explicatiùs monendum erat, quo legis verba (quod cuique patet) noxarum cogitatò factarum majorem præ ſe ſpeciem ferunt. Neque verò illud prætereundum, quòd ſacræ literæ errore lapſos tum demùm immolare jubeant, cùm ſe peccâſſe intellexerint (*c*). Quale nihil in hâc, de quâ nunc agimus, lege dictum. Quamobrem verò; Sanè quia hîc de iis agitur, qui ſe peccare tum, cùm peccabant, intelligebant.

(*c*) *Lev.* 4.14, 23,28. & *Lev.* 5.4.

V. Quid autem ad hoc *Epiſcopius*? *Nullo*, inquit, *modo veriſimile eſt. Quia hoc repugnat locis iſtis duobus*, *Exod.* 20. 7. *Num.* 15. 30. *ubi Deus ait non inſontem abiturum eum*, *qui falſò juraverit*, & *excindendum è populo*, *qui elatâ manu peccaverit* (*d*). Quarum legum neutra mihi *Epiſcopii* ſententiam probat. Nam, ut Judæorum hâc de re argutias mittam, prior illa, quâ edixit Deus non inſontem abiturum eum, qui falſò juraverit, lex valdè generalis eſt; ſpecialis autèm hæc, de quâ in præſentia diſputatur. Jam lex generalis ſpeciali non derogat, ſed ſpecialis generali. Ex quo efficitur legem illam, quam hâc in cauſâ *Epiſcopius* urget, cum illâ ſemper intelligi debere exceptione, quam affert hæc, de quâ nunc agimus. Nec mirum ſanè, ſi erga tale hominum genus, quale hâc in lege deſignatur præcipua quædam Dei gratia eluceret. Hoc enim genus eorum erat, qui, cùm aliorum teſtimonio fraudis minimè comperti eſſent, nec quidem comperiri poſſent, ſuâ tamen ipſorum ſponte & culpam poſteà confitebantur, & damnum quoque reſarciebant. Quò & id (quod multùm refert) accedit, quòd reipublicæ intereſſet ſpes remiſſionis his propoſita. Quippe quæ eò pertinebat, ut damna aliis clàm

(*d*) *Epiſc. Inſt.* l.3.c.3.

clam illata libentiùs quiſque compenſaret, quod deſperatâ remiſſione nemo unquàm præſtitiſſet. Quanquàm & id dubitari poteſt, an quibus ad veniam impetrandam victima immolanda erat, hi ut inſontes abiiſſe legis ſententiâ dici poſſint. Siquidem lex & hos etiam, eò quòd ad culpam expiandam victimam immolare deberent, *peccatum ſuum laturos* dicit (*e*). (*e*) *Lev.* 5. 1, 17

VI. Jam alterum illud, quod huc affert *Epiſcopius*, nempe his, qui elatâ manu peccabant, excidium denunciatum eſſe, ad locum hunc, quem nunc aperimus, nequaquàm pertinet. Hoc enim in loco (ut antè diximus) de iis agitur, qui licèt ſibi quidem conſcii, ſine teſtibus tamen delinquebant, idque nullâ legis aſpernatione, ſed rei alienæ cupiditate; quales non peccabant *elatâ manu*. Neque enim *elatâ manu* peccabant, niſi qui (quod proximè dicta docent) *Deum probro afficiebant* (*f*). (*f*) *Num.* 15.30 Nec quiſquam Deum probro afficere cenſebatur, niſi qui in luce, oculiſque hominum juſſa ejus aſpernabatur. Ac quidem *Abrabenel* eos tantùm elatâ manu peccare judicat, qui legem divinitùs datam negant, idque בפרסום ובכל רצונו ודעתו *palàm, protervè, & conſultò* (*g*). *Abrabenelem* (*g*) *ad Num.* 15 ſequitur *Grotius* (*h*), ut qui locutionem illam, (*h*) *Ibid.* quâ quis in Deum *elatâ manu* peccare dicitur, de eo intelligendum ſtatuat; *qui præfractè negat eſſe Deum, aut legem à Deo datam.* Verùm optimè hâc de re *Maimonides* (*i*), העושה ביד רמה (*i*) *In More Nevoch. part.* 3. *c.* 41.
הוא המזיד שיעיז פניו ויעבור בפרהסיא שזה אינו עובר לתאבון לבד ולא לעשות מה שמנעה התורה לעשותו לרוע מדותיו לבד אבל לחלוק על התורה ולעמוד כנגדה מפני זה אמר את יי הוא מגדף והוא יהרג בלא ספק ולא יעשה זה אלא מי שעלה בלבו דעת

דעת אחרת לחלוק בו על התורה *Elatâ manu peccat ille, qui frontem perfricat, palámque peccat. Qualis quisque contra legem facit non tantùm, quòd libidine suâ, pravisque cupiditatibus victus in rem vetitam abripiatur, sed quia legi fidem derogat, eique planè repugnare vult. Unde Deum probro afficere dicitur. Quod qui fecerit, sine dubio morte mulctari debet. Nemo enim ita unquam peccat, nisi cui in animo ejusmodi aliqua opinio insidet, quæ Legis autoritatem tollit.* Quod lex de eo judicari noluit, qui suâ ipsius voluntate damnum proximo clàm illatum confitebatur, & præstabat; etiamsi rei alienæ pravâ cupiditate abreptus contra animi sui conscientiam culpam illam priùs abjuraverat.

VII. Neque illud quenquam movere debet, quòd Autor divinus ad Hebræos peccata illa ἀγνοήματα vocet, quæ victimis expiata erant Jejunio anniversario cæsis (*k*). Illæ enim victimæ tales erant, quales חטאות dici solent, nempe victimæ de *peccato* cæsæ. At nunc de altero illo genere, quod pro *noxa* mactabatur, & in sacris literis אשם dicitur, vel potiùs de unâ quâdam parte generi illi subjectâ quæritur. Ut nihil ex altero eorum generum de altero toto judicari debeat. Quid? quòd Apostolus peccata victimis expiata ἀγνοήματα commodè vocare potuit, quia quidem talia omninò erant multò maximus eorum numerus, quæ victimis expianda erant. Quibus adde id, quod *Grotio* visum est, Apostolum eâ voce usum esse, ut Sacerdotis Maximi honori parceret. *Quanquam*, inquit, *in die ἱλασμῶν expiabantur omnia peccata, quibus in lege non erat adjecta mortis pœna, aut* ἐξο-

(*k*) Heb. 9. 7.

ἐξολοθρεύσεως, tamen maluit hic Scriptor uti voce ἀγνοημάτων, ut Summi Sacerdotis Hebraici honori parceret, qui & pro se offerebat, & precabatur; præsumi autem non debebat aliter peccâsse quàm per ignorantiam (*l*). Ego itaque (his ne diutiùs immorer) iis omnibus, qui damnum alteri clàm illatum vel culpæ conscii abjurabant, locum victimæ piaculari, quâ se purgarent, relictum puto, si modò suâ ipsorum sponte culpam posteà confiterentur, damnúmque etiam resarcirent. Quod minùs mirum videri debet, cùm certò constet alios quosdam expiari victimâ potuisse, qui culpæ conscii delinquebant. Tales enim erant (ut antè dixi) qui, cùm de re cujus conscii erant, solenni quâdam obtestatione testimonium dicere monerentur, testimonium suum supprimebant. Neque aliter de iis judicandum, qui servam Hebræam vitiabant servo Hebræo desponsatam. Quamvis enim fieri quidem posset, ut quis sponsalium eorum nescius ejusmodi culpam in se admitteret, eâ tamen in lege, quæ culpam illam victimâ expiari jubet, nulla talis cautio memoratur. Perperámque planè cautio omnis, cujus lex ipsa non meminerit, his in rebus interponitur, in quibus; quoties caveri vult, lex ipsa explicatè cavet.

(*l*) Grot. ad Hebr. 9. 7.

VIII. Atque hæc de sacris piacularibus tam de *peccato*, quàm *noxâ* factis. Quorum illa חטאות, hæc אשמות in sacris literis (ut antè diximus) dici solent. Ita tamen, ut eidem victimæ nomen utrumque nonnunquàm detur (*m*). Illud fortè si requisiveris, inter culpas ipsas חטאות & אשמות appellatas quid interfuit, mihi hâc de re sæpe multúmque cogitanti nihil profectò unum occurrit, quo culpæ istæ internosci queant. *Abrabenel* quidem

(*m*) Lev. 5. 6.

(n) *In praef. ad Lev.* dem (*n*) חטאת dictum esse statuit, quod quis se peccâsse certò nôrit. אשם verò de quo dubitaverit. Quæ definitio vitiosa est, quia אשם ודאי *noxam certam* non complectitur. *Abenezra* quod legis ignorantiâ fit, illud חטאת, quod oblivione, (o) *ad Lev. 5.* illud אשם dictum judicat (*o*). Verùm ut neutrum eorum probat; ita etiam (quod & ipse monet) *noxam dubiam* hinc excipit. Interpretes Græci חטאת ἁμαρτίαι, אשם verò πλημμέλειαι vocant. Ex quo nihil planè proficimus. Neque enim constat quid intersit inter ἁμαρτίαι, & πλημμέλειαι, multò minùs idem interesse, quod inter חטאת & אשם interest. *Grotius culpam in omittendo* חטאת dictam esse judicat, אשם *culpam* (p) *Ibid.* *in committendo* (*p*). Quo nihil longiùs à vero abest. Sæpissime enim חטאת dicitur, quod contra legem vetantem fit. Quod & ipse *Grotius* a- (q) *ad Lev. 4.* liàs monet (*q*) *Sauberto* חטאת dici videtur *er-* (r) *v. Saubert. de Sacrif. c. 3.* *ror per imprudentiam admissus.* אשם verò *malitia ex electione, & violenter patrata* (*r*). Sed neque hoc constare potest, siquidem sacrorum diminutio per errorem, aut imprudentiam facta אשם (s) *Lev. 5. 15.* in sacra scriptura dicta sit (*s*). Alii denique illud חטאת dictum judicant, quod ita in Deum peccabatur, ut homines tamen nihil inde detrimenti caperent, אשם verò damnum quodque hominibus illatum. Quorum verò hæc sententia est, hi non advertunt idem illud peccati genus, quod quoties certò compertum erat, חטאת in sacris literis dicitur, אשם dici oportere quoties de facto dubitatum erat, quod tamen ita omninò est, si modò illa vera sint, quæ de victimâ pro noxâ dubiâ dixi- (t) *§. 1. & 11. hujus capitis.* mus (*t*). Ac quidem illa si vera sint, ego, etiam-

si

si voces illas, חטאות, & אשם, idem sæpe valere video, tamen culpam eam præcipuâ quâdam ratione אשם dictam existimaverim, quæ vel reo dubia erat, unde extitit victima pro noxâ dubiâ; vel proximo damnum inferebat, unde ortum habuit victima pro noxâ certâ dicta; quæ (si Naziræos funestatos, hominésque leprâ pollutos dempseris, quorum, quia tum victimis pro peccato, tum etiam victimis pro noxâ dictis purgandi erant, nulla hìc habenda ratio est) nemini imperata fuit, nisi his, qui ita contra Deum, ut & contra proximum etiam peccaverant. Tales utique erant, qui sacra inscii defraudabant, quippe quod Sacerdotibus damno fuit (*u*). Tales etiam (quod cuique patet) qui rem alienam apud se depositam, aut inventam, aut vi ereptam, ant interversam, jurejurando abnegabant (*x*). Tales denique (neque enim plures erant, quibus erat hoc sacrificii genus legis jussu imperatum) quorum in Hebræâ servâ servo Hebræo desponsatâ libido fortè lapsa erat. Utpote qui & sponsæ verberum autores erant (*y*), & sponso dedecoris, & doloris.

(*u*) *Lev.* 5. 15.

(*x*) *Lev.* 6. 2, 3, 4.

(*y*) *Lev.* 19. 20, 21.

IX. Cæterùm quicquid inter culpas חטאות & אשמות dictas interfuit, sanè inter ipsa sacrificia eisdem nominibus designata illud interfuisse constat, quòd ad sacrificia pro noxâ dicta alii prorsùs pecudum sexus, aliíque ritus adhibendi essent, ac qui ad sacra pro peccato facta adhiberi ritè potuerunt. Enimverò ad sacra pro noxâ dicta arietes semper, agníve masculi adhibendi erant. Quorum in sacrificiis pro peccato nullus omninò usus erat. Sed & sanguis victimarum pro peccato altarium cornibus, (*z*) victimarum pro noxâ aræ lateribus (*a*) aspergendus erat. Adde quòd sacra pro peccato dicta

(*z*) *Lev.* 4.

(*a*) *Lev.* 7. 2.

U uni-

universo Judæorum cœtui (ut mox patebit) imperata essent; at nulli, nisi singuli homines, alia illa facere jussi erant, quæ sacra pro noxâ dici solent. Id tamen utrumq; illud genus cum altero planè commune habuit, quòd neutrum nisi legis jussu, neutrum voto aut voluntate ritè factum censeretur. Id enim sacrorum salutarium, & holocaustorum proprium fuit. אין אדם רשאי לדור ולא התנדב חטאת ולא אשם אבל מביא בנדר או בנדבה עולה ושלמים בלבד: *Nemo*, inquit *Maimonides* (*b*), *sacrificium pro peccato, aut pro noxâ voto nuncupare ritè potest, suáve ipsius sponte dare. Sola enim holocausta, & sacra salutaria voto, aut voluntate ritè facta sunt.* Quod idem etiam docet *Abrabenel* (*c*), nihil esse ratus (ut ego arbitror) cur quisquam sacrum piaculare, nisi piaculi reus, faceret. Nam licèt multa peccarentur, quæ reis nunquàm innotuere, ejusmodi tamen peccata omnia piaculis illis expiabantur, quæ pro universo Judæorum cœtu statis temporibus facta erant.

X. Atque hæc de victimis singulorum hominum; sequitur Paschale sacrificium singulis Hebræorum familiis, parvísve sodalitiis imperatum (*d*). Nam quoties ad epulas sacrificales statuto tempore comedendas una familia sufficiebat, ad unam eandémque victimam plures minimè vocandæ erant (*e*). Id autem aliter si accideret, tum quidem ad eandem hostiam sodalitia quædam adsciscebantur ex proximis familiis sociata (*f*). Jam sacrum Paschale, פסח dictum, à voce פסח, quod est *transiit*, nomen habet, erátque, ut indicant sacræ literæ, *Victima transitûs Domini, quòd transivit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos Israelitarum liberans* (*g*). Atque hæc victima ex agnis aut hœdis, iísque masculis, & immaculatis decimo die mensis *Nisan* quotannis eligenda

(*b*) *In præf. ad Zebachim in Misna.*

(*c*) *In præf. ad Lev.*

(*d*) *Ejusmodi etiam victima fuit juvencus iste piacularis, qui pro familia Aaronica die expiationis mactabatur. Lev.* 16.6.

(*e*) *Exod.* 12.3.

(*f*) *v.* 4.

(*g*) *Ex.* 12.27.

da fuit (*h*), decimóque quarto sub crepusculum immolanda (*i*). Quare cùm ad Paschale sacrificium etiam pecudes ex armento lectas in sacris literis imperatas legimus (*k*), non designatur illa victima, quæ פסח propriè appellatur, sed alia quædam sacrificia eidem victimæ adjungenda. Ac quidem, ut Judæis placet, holocausta *apparitionis* dicta, & sacrificia salutaria *festiva*, & *lætifica* nominata; de quibus utrisque priùs memini.

(h) v. 5.
(i) v.6.
(k) Deut.16.2.

XI. Neque illud mirum videri debet, quòd sacrificiis propriè dictis sacrum Paschale accenseamus. Nam agni ad sacrum hoc adhibiti & קרבנות in sacris literis dicti sunt (*l*), &, post populi Israelitici ex Ægypto migrationem, in sanctuario mactandi erant, eorúmque sanguis à Sacerdotibus aræ victimariæ aspergendus (*m*). Quibus in rebus sat elucet sacrificii propriè dicti ratio. Illud fortè si quæratur, quonam in victimarum genere sacrum Paschale censeri debeat, ego id in genere Eucharistico commodè poni posse judico. Enimverò quamvis primum illud ipsa in Ægypto celebratum sacrificium ἀποτρόπαιον erat, quo pestis tum Ægyptiis imminens à familiis Hebræis averteretur (*n*), reliqua tamen deinceps omnia facta erant ob salutem Israelitis præstitam, dum primogeniti Ægyptiorum (non pecudum tantùm, sed & hominum) subito exitio interirent (*o*). Unde erat in Paschalibus ritibus brevis harum rerum *commemoratio*, à Judæis הגדה dici solita (*p*).

(l) Num.9.7,13.
(m) 2 Par. 35. 11.
(n) Ex. 12.13.
(o) v. 14.
(p) Ex. 12.25, 26,27.

U 2 CAP.

CAP. XIV.

De Sacrificiis totius cœtûs Israelitici.

I. HActenùs de Paschali sacro cuique Hebræorum familiæ quotannìs ritè celebrando. Sequuntur victimæ totius cœtûs. Illæ autem ita dici solent, primò quia cuncto populo, ut sacræ cuidam civitati legibus sociatæ, imperatæ erant. Deinde quia ab his procurandæ, qui totius populi personam gerebant, tum etiam, quia mactandæ erant totius cœtûs Israelitici nomine, ac denique, quia earum vis legis ipsius instituto ad cunctum populum pertinebat. Earum aliæ pro re natâ, aliæ verò statis temporibus mactabantur. Pro re natâ aliàs juvencus piacularis (q), פר העלם דבר *juvencus de re ignoratâ* cæsus scriptoribus Hebræis passim dictus; aliàs piacularis hircus, שעיר עז *hircus de cultu extraneo* cæsus iisdem Auctoribus dici solitus; cui etiam juvencus additus erat holocausti nomine immolatus (r). Ac quidem, uti Judæis placet, hircus unà cum juvenco, imò verò (sic enim numerum augent) duodecim utriusque generis pecudes ritè mactari debuerunt, quotiescunque populus Senatûs magni errore nixus extraneo cultu se pollueret; totidémque juvenci piaculares, quoties idem populus Senatûs ejusdem errorem secutus aliud quodvis peccatum faceret, quod cogitatò perpetratum peccantium exitio luendum erat. Ad-

(q) Lev. 4. 13, 14.

(r) Num. 15. 24.

Addunt etiam hæc victimarum genera sacrificari debuisse, quoties fortè vel major tribuum, etiamsi minor populi numerus, vel quidem major populi pars, etiamsi minor tribuum numerus, ita ut dictum est peccaret. Quod si fortè peccaret populus suo ipsius judicio fretus, non Senatûs magni doctrinâ, pro se quęmque seorsùm immolare debuisse, pro toto cœtu nihil immolandum fuisse statuunt. Nihil enim ad totum cœtum pertinere, quod non sit idem Senatûs magni consulto factum, כל דבר (inquit (†) *Maimonides*) שחיבין על שגגתן חטאת קבועה אם שגג בית דין הגדול בהוראה והורו להתיר ושגגו העם בהוראתן ועשו העם והם סומכין על הוראתן ואחר כך נודע לב״ד שטעו הרי בית דין חיבין להביא קרבן חטאת על שגגתן בהוראתן ואף על פי שלא עשו הן בעצמן מעשה שאין משגיחין על עשית ב״ד כלל בין עשו בין לא עשו אלא על הוראתן בלבד ושאר העם פטורין מן הקרבן ואף על פי שהם העושין מפני שתלו בב״ד ומהו הקרבן שמביאין על שגגה זו אם בעבודה זרה שגגו והורו מביאין פר לעולה ושעיר לחטאת מכל שבט ושבט וקרבן זה הוא האמור בפרשה שלח לך שנ׳ והיה אם מעיני העדה נעשתה בשגגה מפי השמועה למדו בשגגת עבודה זרה הוא מדבר ואם בשאר כריתות שחייבין על שגגתן חטאת קבועה. שגגו והורו מביא כל שבט ושבט פר חטאת וזה האמור בפרשת ויקרא שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו *Siquando in doctrinâ eorum, quæ, cùm per imprudentiam fiant, victimâ piaculari definitâ ritè expurgari debeant, Senatus magnus erraverit, fas esse docens quod nefas est, populúsque ejus doctrinam sequens tale aliquod peccatum fecerit: Senatus, postquàm errorem suum certò resciverit, victimam*

(†) Maimon. *in Schegagoth*, c. 12.

mam adducet piacularem, licèt ipse per se nihil fecerit, (neque enim quid Senatus faciat, aut non faciat, sed quid doceat, consideratur) reliquus autem populus, licèt ipse quidem quod perperàm factum fuit, fecerit, quia Senatûs judicio nixus erat, piaculi minimè reus erit. Quænam autem est victima, quam Senatus pro hoc errore immolare debet? Si de extraneo cultu erraverit, tum quidem ex unaquàque tribu juvencum unum pro holocausto, unúmque hircum pro victimâ piaculari adducet; quo de sacrificio meminit lex, quæ (s) Num. 15. 24. *extat in* שלח לך. (s) Siquid à cœtu per ignorantiam commissum fuerit. *Quam legem de cultu extraneo ferri ex Veterum traditione constat. Quod si erraverit, perperámque docuerit de aliis peccatis exitialibus, quæ qui per imprudentiam admiserit, definito piaculo lustrari debeat, tum quidem unaquæque tribus juvencum adducet piacularem, cujus meminit lex in* ויקרא. (t) Lev. 4. 13. *Ibi enim (t) dicitur, Si totus Israelis cœtus erret.* Hæc *Maimonides*. Quîcum etiam, præter *Abenezram*, reliqui ferè Judæi sentiunt. *Abenezra* autem (qui sacras literas simpliciùs interpretari solet) quæ à toto cœtu per errorem perperàm commissa erant, ea juvenco piaculari, hirco autem piaculari, juvencóque ad holocaustum adhibito & commissa, & omissa etiam ritè expurganda fuisse judicat (u). (u) Abenez. ad Num. 15. Quod quidem statuere videatur eâ potissimùm ratione fretus, quòd in lege his de victimis latâ & commissorum, & omissorum mentio fiat.

II. Jam verò mea his de rebus quæ sit sententia, si quæsiveris, ego (etiamsi in re obscurâ nihil asseverantiùs dixerim) juvencum quidem piacularem mactandum fuisse existimaverim tum, cùm totus

totus populi cœtus, alioqui patrios ritus retinens, verique Dei cultum ſequens, communi tamen errore ductus contra legem vetantem inſcius faceret. Ita enim illa *Moſis* verba optimè intelligi poſſe judico (*x*). *Quod ſi omnis turba Iſrael ignoraverit, & per imperitiam fecerit, quod contra mandatum Domini eſt, & poſtea intellexerit peccatum ſuum, offeret pro peccato ſuo juvencum.* Jam verò hircum piacularem, eúmque unà cum juvenco holocauſti ritu conficiendo, ſacrificandum fuiſſe arbitror, cùm populus omiſſis patriis ritibus, legúmque ſacrarum parùm memor (quod ſæpè ſub malis Regibus accidit) in extraneas quaſlibet religiones communi errore lapſus eſſet. Ita alteram illam intelligi poſſe legem judico. *Quod ſi per ignorantiam non fueritis executi hæc omnia præcepta, quæ Moſi Jehova elocutus eſt, videlicèt omnia, quæ vobis Jehova per Moſem præcepit, ex quo primùm præcepit apud patres veſtros, & deinceps; & ſiquid à cœtu per ignorantiam commiſſum fuerit, totus cœtus juvencum bovillum unum pro holocauſto in odorem ſuavem Domino ſacrificato, unà cum ferto & libamine ejus, & hircum caprinum pro piaculo* (*y*). Quæ quidem lex ut ejuſmodi videtur populi ſtatum indicare, quo patrii Hebræorum ritus per ignorantiam prætermiſſi, extraneíque recepti erant: ita fortè holocauſtum fieri jubet in patrii cultûs, ac religionis dènuò jam ſuſceptæ ſignum; victimam autem piacularem ad ea omnia expianda, quæ anteà contra patrios ritus extraneo ritu facta erant. Ita factum arbitror, (unde huic ſententiæ magna accedit probabilitas) ut rex optimus *Hezekias* poſt templum aliquamdiu clauſum, (*z*) omiſſáque ſacra quotidiana, multóſque denique

(x) Lev. 4. 13, 14.

(y) Num. 15. 22, 23, 24.

(z) 2 Par. 28. 24. & 29. 3.

que extraneos ritus à populo per ignorantiam receptos, juvencos aliquos pro holocaustis, hircósque
(†) 2 Par.29. itidem piaculares pro toto cœtu mactari juberet (†).
21,22,23,24. Ita factum etiam, ut Judæi è Babyloniâ in patriam reduces post Templum denuò instauratum, cultúmque patrium restitutum, eadem illa victimarum
(a) Ezr.8.35. genera pro toto cœtu immolarent (*a*). Nec quicquam refert, quòd cùm *Moses* unum tantùm juvencum, hircúmque unum imperâsset, *Hezekias* utriusque generis septem, Judæíque in patriam suam reduces duodecim quidem sacrificarent. Quippe quos ita fecisse arbitror, minorem numerum planè necessarium, majorem autem potiorem ratos. *Hezekias* enim numero septenario, ut perfectioni sacro, usus est. Exuléſque reduces duodenario tribuum numerum intuentes.

III. Cæterùm totius cœtûs victimis pro re natâ immolatis quidam etiam vaccam rufam addunt extra populi castra (quoties opus erat) legis jussu comburendam. Quippe cujus corpus, ut corpora
(b) Num.19.2. omnium victimarum, vitii expers esse debuit (*b*), & sanguis sanctuarium versùs septies à Sacerdote
(c) v.4. spargi (*c*), ac cineres denique ad eos omnes ritè lustrandos adhiberi, qui cadavere humano funestabantur
(d) v.13. bantur (*d*). Erat, inquit *Abrabenel* (*e*) vacca rufa
(e) ad Num.19. קרבן חטאת בעד כל העדה *sacrificium piaculare totius cœtûs.* Et paulò pòst, לפי דעתי היתה הפרה אדומה קרבן בעד כל עדת בני ישראל לטהר אותם מטומאת מת כדי שלא יחללו הקדש וקדשיו *Erat, meâ sententiâ, vacca rufa sacrificium pro toto cœtu filiorum Israelis, quo mundarentur à funeris pollutione, nequando fortè sanctuarium, ejúsve sacra inquinarent.* Cujus ego sententiam ita probo, ut vaccam illam piaculum, aut sacrum pia-

piaculare rectè quidem dici posse, at קרבן ex sacræ scripturæ usu minimè dici posse judicem. Neque enim קרבן dici solet, nisi quod Deo pro arâ ejus ritu solenni offerebatur. Quin etiam de alterâ illâ vaccâ, cui caput amputandum erat, quoties, homicidii in agro facti quis autor esset nesciretur (*f*), idem judicium esse debet. Illa enim ut קרבן dici nequit, quia aræ minimè obmovebatur, sacrum tamen erat piaculare ad homicidii expiationem factum: Quod docet deprecatio illa juxta vaccam illam edi solita. *Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt. Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, & ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel* (*g*).

Jam verò licèt optimus quisque, præsertim Reges, ac viri magni eo animo nonnunquàm immolarent, ut Deo totum populi cœtum sacrificiis suis commendarent, (id quod *Samuelem* (*h*), & *Davidem* (*i*), & *Solomonem* (*k*) fecisse constat) sacrificia tamen ita facta nihilo magìs totius cœtûs sacrificia, quàm singulorum hominum preces pro totius populi salute adhibitæ totius cœtûs preces, erant. Adde quòd talia sacrificia, qualia pro salute totius populi ab hominibus singulis facta erant, sacrificia essent voluntaria; cujusmodi, ut Judæi docent, nulla totius cœtûs erant. Ex quo illud *Mosis Ægyptii* (*l*), אין הציבור מתפללין תפלה נדבה שאין הציבור מביאין קרבן נדבה *Ecclesia nullis nisi statis precibus utitur, quia Ecclesia nullas adducit victimas nisi legis jussu imperatas.*

IV. Hactenùs de victimis totius cœtûs pro re natâ immolatis. Quæ statis temporibus mactandæ erant, aliæ quotidianæ, aliæ hebdomariæ, aliæ menstruales,

(*f*) Deut. 21.

(*g*) Deut. 21. 7, 8.

(*h*) 1 Sam. 7. 9.
(*i*) 1 Par. 16. 2.
(*k*) 2 Par. 7.

(*l*) In Tephil. ubircath cohanim, cap. 1.

ſtruales, aliæ anniverſariæ erant. Earúmque, quæ anniverſariæ erant, aliæ ad Paſchales ferias, aliæ ad feſtum Pentecoſtes, aliæ ad Tubarum feſtum, aliæ ad diem propitiationis, aliæque denique ad feſtum umbraculorum pertinebant. Nos paucis omnes complectemur.

Ac quidem unoquoque die bini agni, alter manè, veſperi alter, pro holocauſtis immolandi erant (*m*). Quæ ſacra erant quotidiana. His etiam, Sabbatis hebdomariis, bini alii addendi erant agni, iidémque pro holocauſtis cædendi (*n*). In noviluniis bini juvenci, unus aries, agníq; ſeptem pro holocauſtis immolandi erant, hircúſq; pro victimâ piaculari (*o*). Singulis itidem Paſchalibus feriis (eæ autem feriæ ſeptem erant) talia ſacra facienda erant qualia facta erant in noviluniis (*p*) eíſque etiam ſecundo die, quo frugum primitiæ ſacratæ erant, alter addendus erat agnus, idémque pro holocauſto cædendus (*q*). Quinetiam feſto Pentecoſtes talia ſacra facienda erant, qualia ſpectabant ad novilunia (*r*). Eíſque addendi pro holocauſtis juvencus unus, bini arietes, ſeptem agni, pro ſacris ſalutaribus bini alii agni, & pro piaculo alter hircus (*s*). Feſto tubarum, nempè primo die menſis *Tiſri* unà cum victimis menſtrualibus unus juvencus, aries unus, ſeptem agni pro holocauſtis immolandi erant, hircúſque pro victimâ piaculari (*t*). Quales etiam, menſtrualibus exceptis, ſolenni expiationis die iterùm mactandæ erant victimæ (*u*) eíſque addendus pro holocauſto aries alter (*x*), altérque pro victimâ piaculari longè omnium celeberrimus hircus (*y*), quippe cujus ſanguis à Pontifice in adytum intimum inferendus erat, quod in nullâ aliâ victimâ factum, niſi eo juvenco piaculari, qui pro familiâ *Aaronicâ* eodem die macta-

(*m*) Num. 28. 3.
(*n*) v. 9.
(*o*) v. 11, 14, 15
(*p*) v. 19. 22.
(*q*) Lev. 23. 12.
(*r*) Num. 28. 27, 30.
(*s*) Lev. 23. 18, 19.
(*t*) Num. 29. 2. 5
(*u*) Num. 29. 8, 11.
(*x*) Lev. 23. 5.
(*y*) v. 15. 2 —

mactabatur. Primo die festi umbraculorum tredecim juvenci, bini arietes, quatuordecim agni pro holocaustis immolandi erant, hircúsque unus pro piaculo (*z*). Qui idem similium victimarum numerus sex proximè consequentibus diebus ritè quoque immolandus erat, nisi quod de juvencorum numero unus quotidiè minuendus esset, ut septimo umbraculorum die juvenci septem mactarentur (*a*). Octavo ejusdem festi die unus juvencus, unus aries, agnique septem pro holocaustis, pro victimâ autem piaculari hircus unus immolandus erat (*b*). Atque his omnibus in sacrificiis ea lex omninò tenenda fuit, ut quoties in eundem diem plures fortè feriæ inciderent, toties & sacra quotidiana, & sacra earum feriarum propria suo quæque ordine obeunda essent (*c*). Fac ergo Sabbatum, & novilunium, & festum tubarum eundem in diem incidisse; primum omnium ritè faciendum erat Sacrum quotidianum matutinum, deinde Sabbati sacrificia, tum sacrificia novilunii, mox sacra festi tubarum propria, ultimúmque omnium sacrum quotidianum vespertinum (*d*).

(z) Num.29.13, 14, &c.

(a) v.32.

(b) v.36.38.

(c) Num.28.15, 23, 24, 31. & 29.6, 11, 16, &c.

(d) Maimon. *in præf. ad Zebachim in Misna, & Abrab. in præf. ad Lev.*

V. Ac quidem ut holocausta illa, quæ singulis diebus facta erant, ad quotidianum Dei cultum, (quò gratia ejus & impetrari, & commemorari quotidiè posset) pertinebant: ita reliqua omnia holocausta, atque etiam sacra salutaria statis temporibus immolata ad majorem valebant eorum temporum celebritatem, quæ sibi Deus sacrari voluit aliis atque aliis de causis. De quibus hoc in loco dicere ad nostrum institutum nihil attinet. Jam verò sacra piacularia statis temporibus fieri solita eò pertinuisse judico, ut ea peccata (siqua essent) expiarent, quorum fontes ipsi ignari erant. Quò spectat illud R. *Judæ* (*e*), על שאין ידיעה לא בתחלה ולא

(e) v. Schebuoth in Misna, c. 1.

 בסוף

בסוף שעירי הרגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין *Peccata illa, quæ neque antè quàm facta sunt, nec posteà sontibus innotescunt, hircis majorum feriarum & noviluniorum expiantur.*

VI. Talia itaque, qualia jam posuimus, Hebræorum erant sacrificia *Mosis* legibus instituta. Quorum alia קדשי קדשים *sacra sacerrima*, alia קדשים קלים *sacra levia* Judæis dicta sunt. Sacra sacerrima dici solent, quibus vel nemini prorsùs vesci, vel nemini nisi Sacerdoti, aut Sacerdotis filio licuit, neque his nisi intra sanctuarium; ita ut omnia holocausta, omnia sacra piacularia, & quidem universi cœtûs sacrificia etiam salutaria hoc in genere contineantur. Sacra autem levia appellantur, quibus vesci & aliis etiam licuit ubivìs intra Ierosolymam. Cujus generis erant salutaria hominum singulorum sacra, aliáque illa his similia, Paschale scilicet, & quod pro decimis sacratum erat. Quibus adde etiam fœtum masculum primogenitum, quo quidem non Sacerdotibus tantùm eorúmque filiis, sed & aliis quibusdam, (quod alibi docendum) eàdem in urbe vesci licuit.

CAP.

CAP. XV.

De Ritibus quibuſdam ſacrificalibus, præſertim de Oblatione, & agitatione victimarum, manibúſque earum capitibus imponendis, precibúſque ei ritui adjunctis.

I. CUM ſatìs expoſitum videatur, quæ, ac qualia victimarum genera *Moſis* legibus inſtituta fuerint, deinceps ſequitur, ut ritus ſacrificales explicem; qui quidem aliis in ſacrificiis alii atque alii erant. Quoties enim immolanda erant ſingulorum hominum holocauſta, iſta ferè poſtulata erant. Primò ut ſuam quiſque victimam ante majorem aram ſiſteret. Deinde ut manum capiti ejus, ac utramque quidem, utì *Maimonidi* placet, imponeret; eodémque tempore ſolennes quaſdam preces ederet, quibus finitis, victima continuò cædenda fuit, ejúſque ſanguis aræ lateribus circumcircà affundendus. Poſt ſanguinem aræ lateribus affuſum victima mox deglubenda fuit, & proſecanda. Tum crura, & inteſtina lavanda, eadémque poſteà cum proſectis ad aræ clivum offerenda, omniáque ibi ſale reſperſa ejuſdem in focum porricienda. Quæ, præter manuum impoſitionem, precéſque ei ritui adjunctas, in holocauſtis totius cœtûs eadem omnia obeunda erant. Jam verò reliquis in ſacrificiis & alii quidam ritus additi, & quidem ex his detracti erant, & quidam etiam aliter peracti.

Nam

(f) *Lev.* 14.12. (g) *Lev.* 23.20. Nam piacularis leprosi agnus (*f*), agníque toti Israelis cœtui pro sacris salutaribus imperati (*g*), postquàm ad aram adducti erant, omnes mundi plagas versùs adhuc vivi porrigendi erant. Idémque ritus armo dextro, pectori, & ablegminibus victimarum salutarium singulorum hominum (*h*) alteríq; armo arietis Nazirǽi, sed priùs cocto (*i*), adhibendus erat. Adde, quòd caro aliarum victimarum extra populi castra, aut Ierosolymam cremanda esset, aliarum autem comedenda. Quinetiàm ut variæ fuere victimæ, quarum carnes comedendæ erant: ita de carnibus comedendis variæ leges extiterunt. Sed hæc, aliáque his similia alibi latiùs exponenda.

(h) *Lev.* 7. 30, 34. (i) *Num.* 6.19, 20.

II. Jam rituum ad hostias singulorum hominum pertinentium alii ab ipsis offerentibus, alii à Sacerdotibus exequendi erant, quidam verò à puro quolibet peragi ritè potuerunt. Offerentis erat victimam suam ad aram ducere, manúsque capiti ejus imponere. At cædere, deglubere, prosecare, crura, & intestina lavare (quod in holocaustis factum erat) is, qui victimam offerebat, si fortè parùm commodè posset, alteri cuivis mundo licuit. Enimverò quamvis hæc omnia offerentibus imperata videantur (*k*) ea tamen lex non est ita intelligenda, quasi nullis nisi offerentibus ritus hos peragere licuisset, sed ut ritè peracti censerentur, licèt non à Sacerdotibus peracti. Id quod in aliis quibusdam ritibus contrà planè statutum erat. Nam victimam, ejúsve partes ullas Deo quaquaversùm porrigere, sanguinem spargere, struem componere, aras accendere, prosecta reddere non nisi Sacerdotis erat. Cujus etiam erat volucres aræ destinatas cædere; quippe in quibus cum ipsâ cæde sanguinis

(k) *Lev.* 1.

guinis aſperſio conjuncta fuit (*l*). Jam hoſtias piaculares totius cœtûs pro re natâ immolatas Senatores populi perſonâ induti ad aram ducere juſſi erant, eiſque manus ſuas imponere (*m*). Cæteros autem obire ritus in omnibus totius cœtûs victimis Sacerdotes, & Levitæ ſolebant. Sacerdotes utique eoſdem omnes, quos in victimis ſingulorum hominum eiſdem imperatos diximus; reliquos vel ipſi (*n*), vel Levitæ (*o*). Ita tamen, ut hujuſmodi ritus, quos in totius cœtûs victimis Levitæ ritè obire poterant, Minimè pollui cenſerentur, etiamſi fortè ab alio quovis, qui mundus erat, peragerentur (*p*). Sed neque illud prætereundum, quaſdam ſcilicet fuiſſe victimas, quarum non niſi à Pontifice ſanguis aſpergi ritè potuit. Quales erant omnes, quarum ſanguis in adytum utrumvis inferendus erat. Nempè juvencus piacularis, itémque piacularis hircus, ille pro familiâ *Aaronicâ*, hic pro toto populi cœtu die expiationis cædi ſolitus (*q*). Quibus etiam adde totius cœtûs victimas omnes piaculares pro re natâ immolatas (*r*), atque etiam Sacerdotis ſummi juvencum illum piacularem (*s*), quem (quod priùs notandum fuit) *Maimonides* cædendum fuiſſe ſtatuit, quoties idem ille Sacerdos ſummus tale aliquid per ignorantiam & ipſe fecerat, & alios docuerat, & quidem ſuo judicio nixus, quale cogitatò perpetratum exitio puniendum erat (*t*). Quibus de rebus quid ipſe ſentiam, ex alibi dictis intelligi poteſt. Verùm hæc omnia hoc in loco leviter attigiſſe ſufficit. Deinceps ritus Sacrificales paulò latiùs explicandi.

(*l*) *Lev.* 1. 15. & 5. 8.
(*m*) *Lev.* 4. 14. 15.
(*n*) *v.* 2 *Par.* 29. 24.
(*o*) 2 *Par.* 29. 34. & 30. 16, 17.
(*p*) *v.* Maimon. *in Biath hamikdaſch*, *c.* 9.
(*q*) *v. Lev.* 16.
(*r*) *Lev.* 4 16.
(*s*) *Lev.* 4. 5.
(*t*) Maimon. *in Schegagoth. cap.* 15.

III. Ac primò victima ritè lecta ante aram majorem ſiſtenda fuit. Quod ibi præcipi intelligendum, ubi quiſque jubetur victimam ſuam (quod paſſim fit (*u*) in ſacris literis) ad oſtium Tabernaculi ducere, quippe quo in loco ara illa major poſita fuit (*x*). Maluit autem Deus, ut ego arbitror, tabernaculi oſtium quàm aram dicere, ne quod ad aras alibi poſitas immolabatur, ritè immolatum cenſeretur. Id quod fieri potuiſſet, ſi aram ſolummodò nominâſſet, non Tentorii ſacri oſtium. Adde, quòd Tabernaculum nominans, propriam utique ipſius ædem, ac quidem Majeſtatis Divinæ umbratile quoddam domicilium, ſibi uni ſacrificandum eſſe, non diis extraneis, admoneret. Quæ ſanè ipſa ratio fuit, cur hunc ad locum victimas omnes adduci vellet. *Homo*, inquit (*y*), *quilibet de domo Iſrael ſi occiderit bovem, aut ovem, ſive capram in caſtris, vel extra caſtra, & non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem Domino, ſanguinis reus erit: quaſi ſi fuderit ſanguinem, ſic peribit de medio populi ſui. Ideo Sacerdoti offerre debent filii Iſrael hoſtias ſuas, quas occident in agro, ut ſanctificentur Domino ante oſtium tabernaculi teſtimonii, & immolent eas hoſtias pacificas Domino; fundétque Sacerdos ſanguinem ſuper altare Domini ad oſtium Tabernaculi teſtimonii, & adolebit adipem in odorem ſuavitatis Domino: & nequaquàm ultrà immolabunt hoſtias ſuas Dæmonibus, cum quibus fornicati ſunt.* Munus autem omne, quod quidem ſtante Tentorio ſacro ad aram, ejus ad oſtium poſitam, præſtari debuit, poſt Templum Ieroſolymæ conditum ad aram ante fores ejus ſitam obeundum erat.

(*u*) *Lev.* 1.3. & 4.4,14. & 12. 6. & 14.23. & 15.14,29. & 17.4,5,9.

(*x*) *Ex.* 40.6, 29. *Lev.* 1. 5. & 4. 7. & 17. 6.

(*y*) *Lev.* 17.3, 4,5,6,7.

IV. Jam

IV. Jam victimæ ante aram collocatio ejusdem ipsa *oblatio* fuit; ea ipsa, inquam, victimæ oblatio, quam Deus in sacris literis designat tum, cùm ad ostium Tabernaculi suam quemque victimam *offerre* jubet. Id quod maximè advertendum, ne quis ab iis decipiatur, qui cum duobus illis ritibus, mactatione scilicet, & oblatione, victimam quamque confectam judicent, mactationem post oblationem ponunt. Quasi nulla fuisset oblatio victimæ, quæ mactationem antecessit. Cùm tamen pecudis mox mactandæ ante tentorii sacri ostium, arámve eo in loco positam collocatio, pecudis illius oblatio esset, & ita passim dici soleat. Illud tamen non inficior, sanguinem, ablegmina, & prosecta, quando ad aram admovebantur, nonnunquàm quidem in sacris literis *offerri* dici. Verùm hæc oblatio, eorum, quæ aræ admovebantur, nempe sanguinis, ablegminum, & prosectorum, non victimæ ipsius (quæ adhuc vivens offerri dicta est) oblatio fuit. Ac quidem sanguis aræ aspergi, aut affundi, ablegmina, & prosecta *adoleri* sæpiùs multò, quàm *offerri* dicta sunt. Quanquàm nequis fortè in re perspicuâ cavilletur, ego facilè in sacrificiis duplicem agnosco oblationem, imò verò in ipsis sacris literis duplicem passim poni video; alteram victimæ adhuc viventis, alteram sanguinis & ablegminum; seu mavis, alteram mox mactandæ, alteram jam mactatæ victimæ. Illa ad victimarum Dominos, hæc ad Sacerdotes pertinuit. Quæ qui tenuerit, huic de victimæ oblatione nullus errandi locus erit.

V. Cæterùm hostiæ oblationem in sacris salutaribus totius cœtûs (*z*), & piaculari leprosi agno (*a*) mox sequebatur agitatio omnes mundi plagas versùs facta (*b*); quæ תרומה, & תנופה dici solet. Erat enim תרומה *agitatio sursum*, תנופה *prorsum, & retrorsùm, dextrorsùm, & sinistrorsum* facta, quibus ritibus Deo omnia implenti, omnia tuenti, ac possidenti victima ritè porrecta fuit. Ita scilicet hâc de re *Abrabenel* (*c*), והתנופה היתה מעלה ומוריד מוליך ומביא לששת צדדי העולם להראות כי ליי׳ הארץ ומלואה *Agitatio sic peracta est à Sacerdote. Sursùm, ac deorsùm, huc, & illuc, sex mundi plagas versùs porrigit, ut indicet Domini esse terram, & plenitudinem ejus.* Et R. *Bechai* (*d*), מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו מעלה ומוריד למי שהשמים וארץ שלו *Prorsùm ac retrorsùm illi admovet, cujus sunt quatuor mundi plagæ. Sursùm ac deorsùm illi porrigit, qui cœli ac terræ dominus est.* Neque aliò spectat quod statuit R. *Levi Ben Gershom* (*e*), qui sacra ideò agitata judicat, להורות על השם יתעלה משגיח בעליונים בתחתונים בכל פנות שהם בו *Ut intelligamus Dei providentiam supremis, ac infimus, ubicunque existant, interesse.*

VI. Jam verò in aliis quibusdam victimis, prætermissâ pecudis agitatione, oblationem excepit manuum impositio. Quippe ita sacrâ lege sancitum, ut pecudis ad ostium Tentorii sacri statæ capiti offerentis manus imponeretur, ac quidem, si *Maimonidi* credas, manus utraque ac totis cujusque viribus (*f*). Hic utique ritus, ut sacræ literæ explicatè docent, talibus omnibus adhibendus erat singulorum hominum holocaustis (*g*), itémque sacris salutaribus (*h*), sacrísque pro peccato factis (*i*), qualia

(z) Lev. 23. 20.
(a) Num. 14. 12, 24.
(b) Maimon. in Mechussere chippurim, c. 4.
(c) ad Lev. 23.
(d) ad Lev. 8.
(e) Ibid.
(f) In Maase Korban. cap. 3.
(g) Lev. 1, 4.
(h) Lev. 3. 2, 8, 13.
(i) Lev. 4. 4, 24, 29.

qualia erant ex quadrupedibus lecta. Quinetiam de sacris pro noxâ factis, (quorum quæ sacrorum pro peccato eadem erat vis, ac ratio) idem Judæis est judicium. Qui tamen de sacris volatilibus, sacróque Paschali, ac primogenito, eoque, quod decimando obvenit, aliter omnes judicare solent. כל קרבנות בהמה (inquit *Maimonides*) שיקריב היחיד בין חובה בין נדבה סומך עליהן כשהן חיין חוץ מן הבכור והמעשר ופסח *Omnibus singulorum hominum hostiis ex genere bovillo, ovillo, aut caprino lectis, sive illæ lege imperatæ fuerint, sive voluntariò nuncupatæ, præter sacrum Paschale, ac primogenitum, & quod decimando sacratum erat, offerentis manus imponendæ erant* (k). Quibus mox adjicit, והעוף אינו טעונה סמיכה *Volucribus autem manus imponere non necesse est.* Neque aliter aliis Judæis visum. Atque hæc ut vera esse possunt (neque enim sacris literis repugnant) ita illud explicatè præceptum, ut suæ ipsius victimæ capiti suæ cujusque manus propriæ, non vicariæ imponerentur (l). Quâ de re est in libro *Siphra* (m), וסמך ידו לא יד עבדו ידו ולא יד שלוחו ידו ולא יד אשתו *Et imponet quisque manum suam, non manum servi sui, manum suam, non manum vicarii sui, manum suam, non manum uxoris suæ.* Quod tamen *Maimonides* sic intelligit (n), ut mortui cujusque holocaustis, & victimis etiam salutaribus ante mortem ejus nuncupatis (quæ, quia jam nuncupatæ erant, immolari debere censebantur), hæredis manus imponi oportuisse judicet. מי שמת והניח קרבנו עולה או שלמים היורשו ומביאו וסומך עליו ומביא נסכים *Siquis fortè vitâ functus sacrificium suum post se reliquerit, holocaustum utique, aut salutare, id*

(k) Maimon. in Maase Korban. cap. 3.

(l) Lev. 1.4. & 3.2, 13. & 4.4, 24, 29.

(m) v. Korban. Aaron. cap. 17.

(n) In Maase Korban. cap. 3.

id hæres ejus ad aram ducit, eique manus suas imponit, & libamenta quoque præstat, nempe tantum vini, olei, similæque addit, quantum victimæ nuncupatæ convenit. Huc addit etiam (*o*) holocaustis & victimis piacularibus ad Boreale aræ latus (quippe quo in loco (*p*) ejusmodi victimæ mactandæ erant) manus imponi debuisse; salutaribus ubivis in Sanctuario. Ita tamen ut cuique manus suas pecudis immolandæ capiti quovis in loco imponenti Occidentem, sive Templum versus facies, oculíque dirigendi essent. Quod eò magis decere visum est, quòd quisque victimæ manus imponens solennes quasdam preces ederet, quæ nisi facie ad Templum versâ perperàm editæ censebantur. Atque hinc ejusdem *Maimonidis* illud (*q*), היה עומד בחוצה לארץ מחויר פניו נכח ארץ ישראל ומתפלל היה עומד בארץ מכוין פניו כנגד ירושלם היה עומד בירושלם מכוין פניו כנגד בית קדש היה עומד במקדש מכוין פניו כנגר בית קדש הקרשים *Stans quisque extra Terram* Israeliticam *preces suas edet facie ad Terram Israelis versâ. Stans intra Terram* Israeliticam *Jerosolymam versus faciem convertet. Stans in Jerosolyma faciem suam diriget Sanctuarium versus. Stans in Sanctuario adytum intimum versus faciem vertet.* Sed & illud etiam Judæis visum, legem de manuum impositione victimarum capitibus adhibendâ nullos, nisi adultos mares Israelis satu oriundos, eósque sensibus, & intellectu satìs valentes obligasse. Eóque fit, ut hunc ritum ad mulieres, pueros, extraneos, servos, surdos, cœcos, aut fatuos minimè pertinuisse judicent (*r*), quâ de re disputare nihil attinet.

(*o*) *Ibid.*

(*p*) *Lev.* 1.11. & 6.25. & 7.2.

(*q*) *In Tephilla* *nbircath cobanim.cap.*5.

(*r*) *Maimon. in Maase Korban. cap.*3.

VII. Jam

VII. Jam verò quod ad victimas attinet pro toto cœtu immolatas, illud inter Judæos convenit, nullis omninò totius cœtûs nisi tantùm victimis piacularibus manus imponi debuisse. Quod quidem ut contra nullam legem, ita veteri ac recepto mori satìs convenienter statuunt. Enimverò quando *Hezekiæ* jussu holocausta, ac victimæ piaculares pro toto cœtu immolabantur, victimis quidem piacularibus, minimè verò holocaustis, Senatorum manus impositas legimus (*s*). Verùm etsi nullis totius cœtûs nisi tantùm victimis piacularibus manus imponere moris fuit, hoc tamen obiri debuisse in omnibus ejusdem generis victimis Judæi omnes non consentiunt. Quidam enim (*t*) sacro nulli, quod ad totum cœtum pertinebat, ritum hunc adhiberi solitum judicant, nisi hirco in deserta ducto (*u*), juvencísque de re ignoratâ cæsis (*x*). Quam qui sententiam amplectuntur, ex eo facilè redarguuntur, quòd hircis iis piacularibus, quibus *Hezekias*, ut modò dixi, totum lustrari cœtum jussit, Senatorum manus imponerentur. Ita fit, ut alii (*y*) eis omnibus hostiis piacularibus pro toto cœtu immolatis, quarum sanguis in Templum inferendus erat, manus imponi solitas putent. Senatores autem alii tres (*z*), alii quinque (*a*), alii duodecim (*b*) totidem, scilicet Tribuum principes, hunc ad ritum obeundum adhiberi oportuisse statuunt. Quâ de re contendere eâ de causâ parùm refert, quia vel plures, vel pauciores totius populi personam sumere, ejúsque adeò loco, ac nomine ejusmodi ritus obire poterant.

(*s*) 2 *Par.* 29. 23. 23, 24.

(*t*) Maimon. in *Maase Korban.* cap. 3.

(*u*) v. *Lev.* 16.

(*x*) *Lev.* 4. 15.

(*y*) *R. Simeon ut docet Autor libra Siphra*, cap. 6.

(*z*) Maimon. in *Maase Korban.* c. 3. & *Sectatores R. Simeonis in Siphra*, c. 6.

(*a*) *R. Juda in Siphra*, c. 6.

(*b*) *Jonathan Targumistes ad Lev.* 4. 15.

VIII. Jam

VIII. Jam manuum impositio ritus erat ea notandi, ac designandi, quæ vel morti devota erant, vel Dei gratiæ commendata, vel denique gravi alicui muneri, usuíve sacro destinata. Eíque ritui semper adhiberi solebant verba aliqua explicata, quæ rei susceptæ rationi maximè congruere viderentur. Ita qui Deo maledixerat, testium manibus capiti suo jam admotis (*c*), his verbis, utì docet *Maimonides*, ad necem designari solebat (*d*). דמך בראשך שאתה גרמת לך *Sanguis tuus in caput tuum recidat, tuo enim merito periisti.* Contra autem *Jacobus* Patriarcha Ephraimo & Manassi manus admovens utrumque Deo precibus suis eodem tempore commendabat (*e*). Atque etiam *Moses* eodem ritu *Joshuæ* Magistratum mandans sine dubio eidem precabatur afflatûs divini incrementa, quibus tanto muneri par evaderet (*f*). Ac quidem Pontifex (quod hâc in causâ valdè refert) vel pecudi rationis experti, nempe hirco in deserta ducendo, ritu sacro manus admovens unà quoque ejusdem capiti peccata populi imprecabatur (*g*). Ita ut manuum impositio nunquam non vel precandi, vel imprecandi, vel utriusque ritus esset. Atque ita fit, ut uno χειροθεσίας nomine preces sacræ passim designentur, ubi tamen nulla disertis verbis precum ullarum mentio fiat (*h*). Ita ut eadem illa lex, quæ victimæ mox mactandæ capiti offerentis manus imponi jussit, hoc ipso quoque preces aliquas, quibus victima illa sacranda esset, tacitè jussisse censeatur. Hinc illud *Aaronis Ben Chajim* (*i*), במקום שאין ודוי אין סמיכה שהסמיכה היא להתוודות *Ubi non est* peccatorum *confessio, ibi non est impositio manuum, quia manuum impositio ad confessionem pertinet.* Adde etiam &

(*c*) Lev. 24.14.
(*d*) In Aboda Zara, cap. 2.
(*e*) Gen. 48.14, 16,20.
(*f*) Num. 27. 18,23. Deut. 34.9.
(*g*) Lev. 16.21.
(*h*) Deut. 34.9. 1 Tim. 5.22. Hebr. 6.2. Mat. 19.15. Marc. 5.23. & 6.5. & 16.18. Luc. 4.40. & 13.13. Act. 8.18,19. & 19.6.
(*i*) Ad Siphra in diburath, hachataoth. fol. 95. Edit. Venet.

& *Maimonidis* illud (*k*), מניח שתי ידיו בין שני קרניו ומתודה על חטאות עון חטאת ועל אשם עון אשם ועל עולה מתודה עון עשה ועון לא תעשה שניתק לעשה *Ambas quisque manus suas inter bina* victimæ *cornua ponit*, & *peccatum confitetur juxta victimam pro peccato, noxámque juxta victimam pro noxa cæsam; ac juxta holocaustum confitetur ea, quæ contra leges jubentes facta sunt, vel quidem contra leges vetantes, quibus jubentes implicantur.* Ac victimæ cujusque salutaris dominum nullas hujusmodi confessiones, sed laudes Dei juxta victimam suam edidisse judicat (*l*), ויראה לי שאינו מתודה על השלמים אבל אומר דברי ובח *Juxta victimas salutares, ut mihi videtur, non confitetur peccata sua, sed Dei laudes commemorat.*

(k) *In Maase Korban. cap.* 3.

(l) *Ibid.*

IX. Atque illud sanè verisimile est, eódem pertinuisse preces juxta victimam quamque edi solitas, quò victimæ ipsæ pertinebant. Ita ut sacris piacularibus culparum potissimùm confessiones cum pœnæ deprecatione junctas, voluntariis bonorum precationes, Eucharisticis autem, & votivis post res prosperas impetratas, periculáve depulsa factis laudes, & gratiarum actiones, omníque denique victimarum generi ejusmodi preces adjunctas putem, quæ cuique maximè conveniebant. Quod tamen nihil impediebat, quò minùs omni sacrificio (cujuscunque tandem generis esset) rite, aptéque addi posset peccatorum aliqua deprecatio. Ut quæ vel optimum quemque deceret, quâcunque de causâ immolaret. Sanè Gentes aliæ sacrificiis suis pro variâ eorum ratione preces varias adjungebant. *Quippe victimas cædi, sine precatione non videtur re-*

referre, nec Deos rite consuli, inquit *Plinius* (*m*). *Præterea alia sunt verba impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis* (*n*). Nec dubium arbitror, quin idem Hebræis mos esset. Illud Judæi omnes statuunt, nemini ad culpæ suæ veniam sacrificium ullum valuisse, nisi qui culpam expiandam prece supplici confiteretur. Ita *Abrabenel* (*o*) ex Talmudistis, ביארו חז״ל במסכת זבחים שבכל חטאת היה וידוי בהכרכם *Docuerunt laudatæ memoriæ Sapientes in codice Zebachim, omni sacrificio pro peccato culpæ admissæ confessionem necessariò addi debuisse*. Et R. *Abuavus* ista de confessione loquens, cujus meminit *Moses*, *Lev.* 5. 5. וזה וידוי כולל לכל חטאות *Hæc confessio ad omnia sacrificia pro peccato pertinet*. Sed & idem statuit *Abenezra* (*p*), idem R. *Moses Ben Nachman* (*q*), idem quoque docet *Maimonides*, ac quidem tam de victimis pro noxâ, quàm pro peccato quovis cæsis (*r*), בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנן עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה *Victimarum pro peccato, noxáve Domini, quo tempore de culpis incogitatò aut cogitatò factis sacrificant, nisi pœnitentiam agant, & peccatorum confessionem disertis verbis conceptam edant, sacrificiis suis non purgantur, dictum enim est* (*s*), *& confitebitur in quo peccavit.*

X. Cæterùm in scriptis Judæorum tres extant supplicandi formulæ juxta victimas mactandas edi solitæ. Earum una â Pontifice edi solebat juxta juvencum piacularem die expiationis cædendum (*t*), & sua, & familiæ suæ peccata quotannis confitente (*u*), אנה השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי אנה השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי

(*m*) Hist. Nat. lib. 28. cap. 2.

(*n*) Alii legunt commendationis.

(*o*) ad Lev. 16.

(*p*) ad Lev. 5.

(*q*) Ibid.

(*r*) in Teshuba, cap. 1.

(*s*) Lev. 5. 5.

(*t*) v. Misnam in joma. & Siphrain Acharemoth, & Maim. in jom hakippurim, cap. 4.

(*u*) Lev. 16.

ושעויתי ושפשעתי אני וביתי ככתוב בתורת משה עבדך לאמור כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו *Obsecrò Domine, peccavimus, deliquimus, rebellavimus in conspectu tuo ego, & familia mea. Obsecrò Domine, remitte nunc peccata, delicta, & rebelliones, quibus peccavimus, deliquimus, & rebellavimus ego, & familia mea. Sicut scriptum est in lege* Mosis *servi tui, ubi dictum est, in hâc die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini* (*x*). Cui formulæ & altera similis erat juxta victimam eandem edi solita, quâ idem Pontifex peccata sua, suorúmque, totiúsq; familiæ *Aaronicæ* eodem die confitebatur (*y*). אנה השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדשך אנה השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדשך ככתוב בתורת משה עבדך לאמור כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו *Obsecrò Domine, peccavimus, deliquimus, rebellavimus in conspectu tuo ego, & familia mea, & filii* Aaronis *populus sanctus tuus. Obsecrò Domine, remitte nunc peccata, delicta, & rebelliones, quibus peccavimus, deliquimus, & rebellavimus in conspectu tuo ego, & familia mea, & filii* Aaronis *populus sanctus tuus. Sicut scriptum est in lege* Mosis *servi tui, ubi dictum est, in hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris: coram Domino mundabimini.* Cui Pontificis orationi Sacerdotes ita respondebant, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד *laudetur nomen venerabile regni ejus in sæcula sæculorum.*

(*x*) *Lev.* 16.30

(*y*) *Misn. & Siphr. & Maim. in locis paulò antè indicatis.*

Z His

His adde tertiam deprecandi formulam, quam manibus victimæ capiti impositis reus ipse suo ore edidit (*z*), אנה השם חטאתי עויתי פשעתי עשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה וזו כפרתי *Obsecrò Domine, peccavi, deliqui, rebellavi, hoc, & illud feci, nunc autem pœnitentiam ago, sitque* hostia *hæc expiatio mea.* Ea autem verba, *hoc & illud feci*, quæ mediæ formulæ inseruntur, nulla illius pars erant, sed tantùm locum illum indicant, quo quisque culpam nominabat victima sua expiandam. Quæ verò verba formulam claudunt, *sitque hæc expiatio mea*, hostiam ipsam designabant offerentis manibus jam subjectam; ac quidem, ut Judæi docent (*a*), hujusmodi significationem habent, sit hostia hæc meum in locum substituta, ut quod ipse malum merui, id in hostiæ meæ caput recidat.

(*z*) Maimon. in Maase Korban. cap. 3.

(*a*) vid. quæ dicta sunt sup.

XI. Sed & peccata confitendi duæ etiam aliæ extant formulæ, quarum altera à Sacerdote maximo juxta hircum in deserta abducendum die expiationis edi solebat totius populi Israelitici nomine, altera à pœnitente quovis sine victima culpam confitente. Prior illa sic concepta fuit (*b*), אנה השם חטאו עוו פשעו לפניך עמך בית ישראל אנה השם כפר נא לחטאים ולעונות ולפשעים שחטאו ושעוו ושפשעו לפניך עמך בית ישראל ככתוב בתורת משה עבדך לאמור ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו *Obsecrò Domine, peccavit, deliquit, rebellavit in conspectu tuo populus tuus, Gens Israelitica. Obsecrò Domine, remitte nunc peccata, delicta, & rebelliones, quibus peccavit, deliquit, & rebellavit in conspectu tuo populus tuus, Gens Israelitica. Sicut scriptum est in lege* Mosis *servi tui, ubi dictum est.*

(*b*) v. Misn. in Joma, c. 6. & Siphra in ac hare moth. & Maimon. in jom. hakippurim cap. 3.

In.

In hâc die expiatio erit vestri; atque mundatio ab omnibus peccatis vestris: coram Domino mundabimini. Quibus precibus ita respondebant populus juxta ac Sacerdotes; ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד *laudetur nomen venerabile regni ejus in sæcula sæculorum.* Formula autem altera sic se habet (*c*), אנא השם חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה *Obsecrò Domine, peccavi, deliqui, rebellavi, hoc, & illud feci. Nunc mei me facti pœnitet, pudétque; neque unquam iterùm ad id revertar.* Quam precem qui cum tertiâ illâ paulò ante positâ confundunt, & juxta victimas piaculares edi solitam arbitrantur (quod *Grotium* (*d*) judicâsse video) nullo modo audiendi sunt. Enimverò, alia ut prætoream, huic formulæ desunt verba illa, ותהא כפרתי *sitque hæc expiatio mea.* Quæ verba tertiam illam finiunt; id quod eò magis refert, quia quæ de victimis piacularibus, eárumque vi, ac ratione Judæorum communis sit sententia, (ut suo loco apparebit) ista præcipuè verba docent. Jam verò alia illa verba, עשיתי כך וכך *hoc & istud feci*, perinde in hâc, atque alterâ illâ antè positâ, locum indicant, quo quisque culpam in se admissam disertis verbis confitebatur. Quod quò prolixiùs, eò meliùs factum censebatur. Quippe quâ de re sic *Maimonides* (*e*), כל המרבה להתודות ומאריך בעניין זה הרי זה משובח *Qui frequens est in confessione, atque etiam eâdem in re prolixus, hic laude dignus.*

(*c*) v. Maimon. in Teschuba, c. 1.

(*d*) ad Lev. 5.

(*e*) In Teschuba, cap. 1.

XII. Cæterùm (ut ad preces redeam juxta victimas mox cædendas habitas) idem quoque profanis Gentibus victimas suas nondùm cæsas prece sacrandi mos fuit, sed sine manuum impositione Judæis imperatâ adhibitus. Atque huc pertinent, quæ *Herodotus* de victimis Ægyptiorum prodidit (f). Θυσίη δέ σφι ἥδε κατέστηκε. ἀγαγόντες τὸ σεσημασμένον κτῆνος πρὸς τὸν βωμὸν, ὅκου ἂν θύωσι, πυρὴν καίουσι. ἔπειτα δὲ ἐπ' αὐτοῦ οἶνον κατὰ τοῦ ἱρηίου ἐπισπείσαντες, καὶ ἐπικαλέσαντες τὸν Θεὸν, σφάζουσι. *Sacrificandi autem is eis est ritus, pecude, quæ obsignata est, ad aram adductâ, pyram accendunt. deinde vino pecudi, è regione Templi, affuso, Deóque invocato, eam mactant.* Eodem valet, quod docet *Plinius* (g), *Victimas cædi sine precatione non videtur referre.* Et mox, *Vidimus certis precationibus obsecrâsse summos Magistratus. Et nequid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari, qui attendat, alium verò præponi, qui faveri linguis jubeat.* Idem ex Poetis observavit *Vossius* (h), *Primum*, inquit, *Sacerdos adducebat victimam ad aram, quam manu tenebat. Inde conceptis verbis hostiam sacrabat Numini.*

(f) In Euterpe.

(g) Hist. Natur. lib. 28. cap. 2.

(h) De Theolog. Gent. l. 9. c. 8.

Seneca in *Thyeste*;

Ipse est Sacerdos, ipse funestâ prece
Letale carmen ore violento canit.
Stat ipse ad aras, ipse devotos neci
Contrectat, & componit, & ferro admovet.

Ju-

Juvenalis Satyr. 6.

——dictatáque verba
Protulit, ut mos est, & apertâ palluit agnâ.

Verba ait dictata, quia semper erat, qui præiret, nequid vel omitteretur, vel præposterè diceretur. Imò & alter addebatur, qui sedulò attenderet, alius item, qui favere linguis juberet. Sed & aliæ etiam post cædem victimæ à Judæis æquè, ac aliis Gentibus preces adhiberi solitæ erant. Verùm hæ non sunt hujus loci; quippe nunc de eis tantùm agimus, quibus victima ante aram stata sacranda, ac devovenda fuit.

DE

D E

Mactatione Victimarum.

C A P. XVI.

De mactatione victimarum. De aspersione sanguinis. De pellium detractione, ritúque, quo victimæ prosecandæ erant.

I. Quamprimùm pecudis immolandæ capiti manus quisque imposuerat, precésque etiam ritè peregerat cerimoniæ isti adjungendas, victima continuò cædenda fuit; cædésque ita conficienda, ut in vas pecudis jugulo subjectum totus sanguis emanaret. Id quod fore censebatur, si uno, duplicive saltem ictu (nempe cultro prorsùm ac retrò acto) & gulæ, & arteriæ asperæ, ac denique venarum jugularium pars saltem maxima persecaretur (*i*). Atqui in hostiis lentiùs cæsis metus intrò sanguinem revocare, ibíque sistere censebatur (*k*). Quod ne fieret, cavendum erat; ne quibus caro comedenda fuit, sanguinis esu polluerentur. Ex quo illud *Mosis Maimonidis* de cæde victimarum differentis (*l*), כיצד הוא עושה אוחז הסימנים בידו ומוציאן עם הורידין לתוך המורק ושוחט שנים או רוב שנים כדי שיתקבל הדם כולו בכלי *Cultrarius quomodò agit? gulam, asperam arteriam, venásque juguli manu prehensas mediæ pateræ admovet. Eásque, earúmve*

(*i*) *Maimon. in Schechita, c.* 2.

(*k*) *Ibid. c.* 3.

(*l*) *In Maase Korban. c.* 4.

earúmve partem ſaltem maximam perſecat, ut omnis in vas ſanguis effluat. Quare quò faciliùs patrari poſſet hoſtiarum cædes, propter boreale aræ latus in atrii pavimento fixi erant annuli quidam (*m*), quibus injici pecudum mactandarum colla (*n*), vel ut aliis (*o*) placet, pedes alligari ſolebant. Quod quidem apud profanas gentes grave piaculum putabatur. Jam ad boreale aræ latus cædendæ erant tales hoſtiæ ex bubus, ovibus, capriſve lectæ, quales ſacris ſacerrimis accenſebantur; nempe quæ vel pro holocauſtis (*p*), vel de peccato (*q*), noxáve quâlibet (*r*) mactabantur. Atque hæc quidem ſacræ literæ explicatè docent. Ac quoniam (quod jam ante diximus) ſalutares totius cœtûs hoſtiæ ad ſacra ſacerrima pertinebant, hæ quoque ad idem aræ latus ritè cædendæ cenſebantur. Jam verò ejuſmodi omnes hoſtiæ, quæ Sacra Levia vocari ſolent, (quales fuere ſingulorum hominum victimæ omnes ſalutares, item ſacrum Paſchale, & primogenitum, & quod decimando obveniebat) ubivis in atrio Sacerdotum mactari ritè potuerunt (*s*). Neque enim hujuſmodi hoſtiis cædendis certus ullus eſt in ſacris literis atrii illius locus ſtatutus. Verùm hæc omnia de victimis ex quadrupedibus lectis, non de avibus intelligenda. Aves enim ad aræ majoris cornua Sacerdotis ungue cædendæ erant. Nempe quæ holocauſtis deſtinatæ erant (ita enim Judæis placet) ad cornu ejus euroauſtrale, piaculares ad notozephyrinum. Illæ ſic cædendæ erant, ut capita à corporibus dividerentur (*t*), quod in his neutiquàm faciendum erat (*u*).

(*m*) *Miſna in Middoth, cap.* 3.
(*n*) *Obadias de Bartenora ad Middoth, c.* 3.
(*o*) *Maimon. ib.*
(*p*) *Lev.* 1.11.
(*q*) *Lev.* 6.25.
(*r*) *Lev.* 7.2.
(*s*) *Maimon. in Maaſe Korban. c.* 5.
(*t*) *Idem eodem tractatu, c.* 5.
(*u*) *Lev.* 5.8.

De

De aspersione Sanguinis.

II. Mactatâ victimâ, sanguis continuò spargendus erat; verùm alio fere ritu, ac loco, aliis atque aliis in sacrificiis. Enimverò quædam erant victimæ, quarum sanguis in Tentorium sacrum, Templúmve inferendus erat. Quales fuere totius cœtûs hostiæ omnes piaculares pro re natâ immolatæ (*x*). Item hircus pro eodem cœtu, juvencúsque pro familiâ *Aaronicâ*, uterque die expiationis cæsus (*y*). Ac denique juvencus piacularis Sacerdoti maximo imperatus (*z*). De reliquis ita statutum erat, ut sanguis aliarum cornibus aræ exterioris, aliarum autem lateribus ejus aspergeretur. Nam quoties victimæ pro peccato ex bubus, ovibus, caprísve lectæ mactabantur; aliquantum sanguinis singulis aræ majoris cornibus Sacerdotis digito (*a*) illinendum erat (*b*), reliquúmque aræ ejusdem radicibus (*c*), (ac quidem ut Judæis (*d*) placet, notozephyrinis) affundendum; quippe quo in loco duo foramina patuerunt, per quæ in ductum subterraneum, inde in fluvium Cidronem fluxit (*e*). Jam verò sanguis victimarum aræ lateribus affundendus aliàs supra mediam aram, aliàs infra, ut Judæis visum, aspergi debuit. Quo factum erat, ut mediæ aræ (nequis errori locus esset) filum coccineum accingeretur (*f*). Supra mediam aram aspergendus erat earum omnium avium sanguis, quæ pro holocaustis cædebantur, infra autem sanguis avium piacularium (*g*). Quinetiam, ut Judæis visum, infra mediam aram affundi debuit reliquarum omnium victimarum sanguis,

(*x*) *Lev.* 4.16.
(*y*) *Lev.* 16.14, 15.
(*z*) *Lev.* 4.5.
(*a*) *Judæi sanguinem indice aspergi debuisse docent.*
(*b*) *Lev.* 4.25, 34.
(*c*) *Ibid.*
(*d*) *v. Misnam in middoth, c.* 3.
(*e*) *Ibid.*
(*f*) *Ibid.*
(*g*) *Maimon. in Maase Korban. cap.* 6.

guis, quo aræ latera imbuenda erant, sed alio, atque alio ritu. Nam agni Paschalis, & fœtûs masculi primogeniti, pecudísque decimando lectæ sanguis ritè aspergi censebatur, si modò cuivis aræ angulo crepidine instructo affunderetur (*h*). Habuit autem crepidinem angulus quisque præter unum angulum euroaustralem (*i*). At quoties holocausta ex quadrupedibus lecta (*k*), aut sacrificia salutaria (*l*), aut sacrificia pro noxâ fierent (*m*), *sanguis aræ circumfundendus erat*, sive, ut Judæi hoc intelligunt, singulis ejus lateribus aspergendus. Quo factum, ut in his sacrificiis, duobus angulis decussatim oppositis, nempe euroboreali, & notozephyrino, ita aspergi solitus esset, ut duabus tantùm aspersionibus omnia aræ latera imbuerentur. Unde dictæ sunt aspersiones istæ שתי מתנות שהן ארבעה *aspersiones duæ, quæ sunt instar quatuor* (*n*). Quia scilicet victimæ cæsæ sanguine quatuor aræ latera imbuebant. Qui idem sanguinem aræ circumfundendi mos apud alias etiam gentes valuit ita quippe factum, ut Sacerdos τὸ αἷμα τῷ βωμῷ περιχέων à *Luciano* inducatur (*o*).

(*h*) Idem in Maase Korban. cap. 5.
(*i*) Ibid.
(*k*) Lev. 1. 5.
(*l*) Lev. 3. 2, 8, 13.
(*m*) Lev. 7. 2.
(*n*) v. Maimon. in Maase Korban. c. 5.
(*o*) Lucian. de sacrificiis.

III. Hactenùs de sanguine victimarum extra ædem sacram aspergendo. Jam aliæ quædam, ut antè dictum, fuere victimæ, quarum sanguis ritè illa in æde spargi debuit. Inter quas tamen id interfuit, quod sanguis aliarum non nisi in adyto exteriori, aliarum in utroque spargendus esset. Prius ad genus pertinuere juvenci illi piaculares, qui vel pro Sacerdote maximo, vel pro toto cœtu Israelitico è re natâ mactabantur (*p*). Quibus adde hircos piaculares, quos שעירי עז *hircos de cultu extraneo* cæsos vocare solent (*q*). Utpote

(*p*) v. Lev. 4.
(*q*) Horum mentio fit Num. 15. 24.

qui juvencis illis, utì *Maimonides* rectè docuit, pares, similésque essent victimæ; nimirùm & pro toto cœtu, & pro re natâ immolatæ. שעירי עבודה זרה והן שעירין נשרפין לא נתפרש בהן בתורה כיצד נותנין דמם ולהיכן הוא נותן אלא לפי שהם חטאות הקהל דינן כדין פר העלם שהוא חטאת הקהל לכל האמור בו למתן דמים שריפת ולטמא את השורף (r), *Lex nusquàm docuit, quomodò, aut ubi sanguis hircorum de cultu extraneo mactatorum (qui hircis cremandis accensentur) spargendus erat. Hi verò cùm totiùs cœtûs tales essent victimæ piaculares, qualis erat juvencus de re ignoratâ immolatus, eandem, quam iste, rationem habent in eis omnibus, quæ vel de sanguinis aspersione, vel de combustione, vel de comburentium pollutione dicta sunt.* Quare quoties tales ullæ victimæ, quales jam diximus, cæsæ erant, sanguis in adytum exterius illatus, primò septies intimi aulæum versùs, posteà semel singulis aræ auratæ cornibus Pontificis digito spargi debuit. Quo facto, quod ejus reliquum erat, ad aræ exterioris radices è patera mox effundendum erat (s).

IV. Jam sanguinem juvenci piacularis pro totâ familiâ *Aaronicâ* die expiationis cæsi, hircique istius celeberrimi pro universo populi cœtu eodem die immolati Sacerdos maximus in adytum intimum inferre jussus est (t): ac primò quidem sanguinem juvenci, sanguinísque eò illati partem propitiatorium versùs, ut Judæis placet, semel superiùs, inferiùs septies digito spargere; tum verò in adytum exterius regredi, intimíque adyti aulæum versùs sanguinis ejusdem partem aliam eodem planè modo spargere, quo propitiatorium versùs sparserat, nempe semel superiùs, inferiùs septies; ac posteà in

(r) Maimon. in Maase Korban. cap. 5.

(s) Lev. 4.

(t) Lev. 16.

in hirci quoque ſanguine eoſdem omnes ritus repetere. His peractis, mox utriuſque victimæ ſanguinem eâdem in paterâ confundi oportuiſſe tradunt (*u*), ejúſque partem Pontificis digito ſemel ſingulis aræ auratæ cornibus, ejuſque faſtigio septies aſpergi debuiſſe (*x*), reliquúmque denique ad aræ majoris radices effundi. Harum autem duarum pecudum ſanguinem octies propitiatorium verſus, nempe ſemel ſuperius, inferius ſepties aſpergi rite debuiſſe *Maimonides* ex Veterum traditione (*y*), *Solomon* autem *Jarchi* ex ipſis ſacris literis colligit. Quippe hæc verba (*z*), *& aſperget digito ſuo contra faciem propitiatorii ad orientem, & coram propitiatorio aſperget ſeptem vicibus digito ſuo*; ita explicat *Solomon Jarchi* (*a*), והזה באצבעו הזאה אחת במשמע ולפני הכפרת יזה שבע פעמים הרי א׳ למעלה וז׳ למטה Et aſperget digito ſuo. *Ecce una aſperſio etiam ſenſu plano.* Et coram propitiatorio aſperget ſeptem vicibus. *Ecce ſemel ſuperiùs, inferiùs ſepties.* Quod autem iſta *Moſis verba*, על פני הכפרת (*b*) & על הכפרת (*c*) non *ſuper*, ſed *contra propitiatorium* vertam, in eo non tam meam ipſius, quàm Judæorum ſententiam ſequor; qui neutiquàm propitiatorio ipſi, ſed iſtud verſùs ſanguinis guttas aſperſas judicant. Ita *Obadias de Bartenorâ* (*d*), לא על הכפרת נוגעים אלא לארץ נופלים ſanguinis guttæ *non perveniunt ad propitiatorium, ſed in terram decidunt.* Quinetiam quod de propitiatorio, idem de aulæo ſtatuunt. אינו מזה על הפרוכת אלא כנגד הפרוכת *non ſpargit ſuper aulæum, ſed coram aulæo* (*e*). Cæterùm quoties propitiatorium, toties adyti intimi aulæum verſùs victimarum, de quibus nunc agimus, ſanguinem aſpergi debuiſſe aliis quibuſdam

(*u*) *Id colligunt ex* Lev. 16. 18.

(*x*) Lev. 16. 18, 19.

(*y*) *In jom hakippurim*, c. 3.

(*z*) Lev. 16. 14.

(*a*) *Ad locum.*

(*b*) Lev. 16. 14.

(*c*) v. 15.

(*d*) *Ad Joma cap.* 5.

(*e*) *Gemara, ib.*

ex verbis colligunt. *Et sic faciet Tabernaculo congregationis* (*f*). Ubi *Solomon Jarchi*, כשם שהזה מסניהם בפעם אחת למעלה ושבע למטה כן מזה על הפרוכת משניהם אחת למעלה ושבע למטה *Sicut partem sanguinis utriusque victimæ semel superiùs, inferiùs septies in adyto interiori spargit: ita spargit etiam aulæum versùs semel superiùs, inferiùs septies.* Cujus sanè numeri septenarii frequens erat in ritibus sacris usus.

(*f*) *Lev.* 16.16.

V. Ac quidem (ut pauca hoc de instituto dicam) quandoquidem Deus sex diebus rerum universitatem condidit, non tantùm septimum, quo cessavit, in memoriam mundi à se conditi (*g*), posteà sacrum esse jussit, sed etiam numeri septenarii frequentem admodùm in sacris usum. Nam, ut victimas modò dictas prætercam, quarum in sanguine aspergendo numerus iste jussus erat, Septies vaccæ rufæ sanguis sanctuarium versùs aspersus erat (*h*). Septies sanguine respergendum, quicquid à leprâ purgandum erat (*i*). Septies oleum aræ dedicandæ aspersum (*k*). Septem dies ei dedicandæ (*l*), septem consecrandis Sacerdotibus (*m*), totidémque sæpe immundis lustrandis constituti (*n*); totiésque *Naaman* sese in *Jordanem* immergere jussus (*o*). Septem dies Jericho Dei jussu obsidenda fuit, septimóque septies ab obsessoribus circumeunda, septem Sacerdotibus tubas septem præferentibus (*p*). Quid multa? dies quisque septimus dies Sabbatarius sacérque fuit, septimus quisque annus Sabbatarius annus (*q*), anníque denique septies septem annum Jubilæum attulerunt (*r*). Infinitus sim, si alia hujusmodi omnia persequar. Quare numerus septenarius apud Hebræos perfectioni sacer erat. Atque ita fit, ut

(*g*) *Gen.* 2.2,3. *Exod.* 20.11.
(*h*) *Num.* 19.4.
(*i*) *Lev.* 14.17,51
(*k*) *Lev.* 8.11.
(*l*) *Ex.* 29.37.
(*m*) *Ex.* 29.35. *Lev.* 8.33.
(*n*) *Lev.* 14.8. & 15.13,24. & *Num.* 19.12,19.
(*o*) 2 *Reg.* 5.10.14.
(*p*) *Josh.* 6.
(*q*) *Lev.* 25.4.
(*r*) *Lev.* 25.8, 9,10.

quod

quod sæpe factum sit, septies fieri dici soleat (*s*). (*s*) *Psal.* 12. 6. *Prov.* 24. 16. & 26. 25. *Isa.* 4. 1. *Jer.* 15. 9.

VI. Jam, ut eò redeam, unde parumpèr digressus sum, Aspersio sanguinis ritus omnium longè sacerrimus erat, quippe quo vita, animáve hostiæ Deo reddi censebatur tanquam summo vitæ, necísque Domino. Sicut enim in his religionibus Deo redditum putabatur, quod aris ejus impositum fuit: ita quidem sanguis vehiculum vitæ animæque est, imò vita ipsa nonnunquàm dicitur (*t*), ut cui sanguis, ei vita, ac anima redderetur. Hinc intelligitur, quod apud S. *Johannem* extat (*u*), *vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant.* Quas enim animas hic commemorat, illæ, ut verba ipsa docent, eorum erant, qui tanquam sacræ quædam victimæ sanguinem suum profuderunt. Eorúmque animæ sub arâ videndæ objiciuntur, quia animæ, (seu sanguis) victimarum ad aræ exterioris radices, ut antè diximus, effundi solebant. Qui verò aram inauratam, quæ in æde sacrâ posita fuit, hoc in loco indicatam putant, ex eo falsi intelliguntur, quòd victimarum nullarum sanguis hujus aræ radicibus affunderetur. Eos id fallit, quòd visi Apostolo objecti scenam, quæ non modò ultra ædem sacram, sed & ultra Sanctuarium patuit, intra ædem illam contentam judicent. Verùm hæc hactenùs, nunc ad reliqua progrediendum.

(*t*) *Gen.* 9. 4. *Lev.* 17. 14.

(*u*) *Apoc.* 6. 9.

De Pellium Detractione.

VII. Aspersio sanguine, quoties holocausta ex avibus fierent, primò caput, ut Judæis placet, simul atque sale respersum esset, in aram porriciendum erat; tum plumæ & ingluvies adimendæ, & in cinerarium abjiciendæ (*x*). Mox alæ aliquantum divellendæ, sed non à corpore dividendæ (*y*); ac denique corpus sale inspersum in aræ focum porriciendum (*z*). Quod secùs comparatum fuit in avibus omnibus piacularibus, utpote quarum, præter sanguinem, nihil ad aram pertinebat; prout *Maimonides* (*a*) rectè docuit de ave piaculari differens, אין לסובח בה אלא דמה והשאר נאכל לזכרי כהונה *Nihil ex eà nisi sanguis ejus aræ cedit. Reliquo vescuntur Sacerdotes, & Sacerdotum filii.* Ita factum erat, (ne ita unquam immolaretur, ut nihil dapis aræ cederet) ut nulla avis piacularis sine holocausto unquàm fieret (*b*).

Jam victimis ex quadrupedibus delectis, post sanguinem ita, ut antè dictum est, aspersum, pelles mox detrahendæ erant. Quod quo faciliùs fieri posset, ad boreale aræ latus octo positæ erant columnæ lapideæ, iisque transtra interjecta in quibus singulis tres uncorum ferreorum versus fixi erant (*c*), ut victimæ maximæ de uncis supremis, minores de mediis, minimæque denique de infimis suspensæ pellibus commodè exui possent (*d*). Quoties autem plures fortè victimæ, quam quas reciperent unci illi, immolarentur, (quod die Paschali fieri solitum) tum quidem moris fuisse perhibent (*e*), ut baculis quibusdam, qui inter hominum duorum humeros transversi erant,

(*x*) Lev. 1. 16.
(*y*) v. 17.
(*z*) v. Maimon. in Maase Korbanoth, c. 6.
(*a*) Ibid.
(*b*) v. Lev. 5. 7. & 12. 6, 8. & 14. 22. & 15. 15, 30. & Num. 6. 11.
(*c*) Misna in middoth, c. 3.
(*d*) Obadias de Bartenora. ibid.
(*e*) Misna in pesachin, c. 5.

erant, suspenderentur Paschales agni, itáque suspensi degluberentur. Quanquam quidem R. *Eliezer* hos, qui agnos deglubebant, cùm Pascha in diem Sabbati incideret, brachiis suis, ut baculis, usos judicet (*f*), ne baculis istis sustinendis Sabbati otium violarent. Verùm hoc *Sapientes* nihil movet, ut quibus illud ratum sit, אין שבות במקדש *nullum esse in sanctuario Sabbati otium* (*g*). Quale etiam est & Christi illud (*h*), τοῖς σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι. *Sabbatis in Sanctuario Sacerdotes Sabbatum profanant, & tamen insontes sunt.*

(*f*) *Ibid.*

(*g*) *v. Obadiam de Bartenora, & Maimon. ib.*

(*h*) *Matth.* 12.5.

De ritu quo victimæ prosecandæ erant.

VIII. Detractâ pelle, vel quidem dum ea detrahebatur, victima prosecanda fuit. Quod licet aliter fere fieret aliis, atque aliis in sacrificiis, omni tamen victimarum ex quadrupedibus lectarum generi execanda erant ablegmina ista, quæ à Judæis אימורים dicta sunt. Ablegmina autem אימורים dicta, alia in ovibus, alia in bubus caprísque erant. Id quod *Maimonides* (*i*) ex sacris literis (*k*) rectè docuit. אלו הן האימורים של שור או של עז החלב אשר על הקרב ובכללו חלב שעל גבי הקיבה׃ ושתי כליות בחלב שעליהן עם החלב אשר על הכסלים ויותרת הכבד ונוטל מן הכבד מעט עם היותרת ואם היה קרבן ממין הכבשים מוסיף על אלו האליה תמימה עם החוליות מן השדרה עד מקום הכליות שנאמר לעומת העצה יסירנה׃ *Hæc sunt in bubus, caprísque ablegmina; adeps, quæ operit intestina, quâ comprehenditur adeps ventriculi; ambo renes, eorúmque adeps, cum adipe*

(*i*) *In Maase Korbanoth, c.* 5.

(*k*) *Lev.* 3.

dipe ilibus adhærente. Item reticulum jecoris, quocum aufert is, qui victimam profecat, *jecoris particulam. Sin fortè quicquam ex genere ovillo immoletur, his* ablegminibus *caudam integram addit, una cum articulis usque ad renum regionem pertinentibus. Dictum enim est, contra Spinam dorsi auferet eam* (*l*). Caudæ scilicet ovium apud *Syros*, utì refert *Plinius* (*m*), admodùm grandes esse solent, sebóque quodam onerari; quo factum arbitror, ut ablegminibus adderentur in arâ ritè adolendis. Ac quidem ut hæc, quæ jam diximus, omni semper victimarum ex quadrupedibus lectarum generi ablegmina execanda erant, ita quidem victimis piacularibus ex eodem animantium genere datis, ac salutaribus totius cœtus nihil aliud, nisi hæc ablegmina, execari detrahíve jussum. Neque aliter de fœtu primogenito, pecudéque decimando sacrata, agnóque Paschali statutum erat. Quippe quarum omnium victimarum vel offerentibus, vel Sacerdotibus integra corpora cessisse constat; ut nihil esset, quare ea rite prosecarentur.

(*l*) *Lev.* 3.9.
(*m*) *Hist. Nat.* l.8.c.48.

IX. Jam verò singulorum hominum victimis omnibus salutaribus armus dexter unà cum pectusculo, arieti Naziræi etiam armus alter execandus erat. Quippe hæc primò cum ablegminibus ritu sacro agitanda erant (*n*), deinde ab eis auferenda, & Sacerdotibus in victum danda (*o*). Quæ autem sacra singulorum hominum istoc ritu agitata erant, ea in offerentium manus à Sacerdote tradita erant, deinde manibus Sacerdotis manibus offerentium suppositis Deo quaquaversum porrecta. (*p*) *Sacerdos*, inquit *Moses Ægyptius*, כיצד הוא מניף *quomodo agitat?* מוליך ומביא מעלה ומוריד ואם הוה

(*n*) *Lev.* 7.30. *Num.* 6. 19, 20.
(*o*) *Ibid.*
(*p*) *Num.* 6.19, 20. *confer Lev.* 7.30. *cum Exod.* 29.24.

היה קרבן תודה לוקח מן הלחם הבא עמה אחד מי'
ומניחו עם החזה ושוק והאימורים ומניף הכל על ידי
הבעלים כמו שביארנו וכיצד מניחין על ידי הבעלים
נ ותן את החלבים על ידי הבעלים וחזה ושוק למעלה
ושתי הכליות ויותרת הכבד למעלה מהם ואם יש
שם לחם מניחו למעלה ומניף הכל ואם היה קרבן איל
נזיר מוציא חאימורין ומפריש חזה ושוק ומבשל שאר
האיל בעזרת הנשים ולקח הכהן הזרוע בשלה מן האיל
עם אחד מעשרה מן הלחם הבא עמו עם החזה
והשוק והאימורין ומניף הכל על ידי הנזיר והכהן מניח
ידיו תחת ידי הבעלים ומניף הכל כמו שביארנו

Prorsùm, & retrorsùm, sursùm, & deorsùm movet. Ac, si sacrificium Eucharisticum fiat, unam ex decem eis crustulis, quæ ei rite addi debent, pectusculo, armo, & ablegminibus apponit, eáque omnia, ut antè diximus, per manus offerentium agitat. Ista autem in manibus offerentium quomodo collocat? In manibus offerentium adipes ponit, eisque superponit pectusculum, & armum; hisque renes ambos, & reticulum jecoris. Ac siquæ fortè adsint crustulæ, earum unam his superaddit; atque ista omnia simul agitat. Quod si immoletur Nazirræi aries huic primò ablegmina detrahit, tum pectus & armum execat, reliquúmque omne mox in atrio mulierum coquit. Quo facto, Sacerdos arietis illius armum coctum, cúmque eo unam è decem crustulis eidem ritè adjungendis, item pectus, armúmque alterum crudum, *ac denique ablegmina quoque sumit, eaque omnia per Nazirræi manus agitat. Sacerdos enim, ut antè diximus, omnia agitat manus suas offerentium manibus subjiciens.*

X. Cæterùm ſic proſecanda erant holocauſta ex quadrupedibus lecta, ut pecudis caput, crura, armi, reliquáque omnia majora membra (de quibus mox explicatiùs dicam) alia ab aliis dividerentur. Ex his pedes, & interanea aquâ ritè lavanda erant (*q*). Quo de ritu ſic *Maimonides* (*r*), ומדיחין במים שנאמר והקרב והכרעים ירחץ במים לא ביין ולא בסוג ולא בשאר משקין וכל המימות כשרין כמה מדיחין הכרס מדיחין אותה בבית כל צרכה הקרבים אין פוחתין משלשה פעמים ומדיחין אותן על שלחנות של שיש שבין העמודים. *Et aqua lavant, quia dictum eſt*; interanea & pedes aquâ lavabit; *aquâ ſcilicet; non mero, nec mixto, nec aliis liquoribus: aquæ autem omne genus approbatur. Quantum autem lavant? ventriculum lavant in conclavi, quantum ſufficit; inteſtina verò ter ad minimum. Atque hæc quidem ſuper menſas marmoreas inter columnas poſitas lavant.* Quod tamen minimè faciebant (ne atrium ſtercore contaminarent) priuſquàm in conclavi lavaſſent. הקרבים מדיחים פעם ראשונה בלשכת מדיחים בצנעה שמלאו כוליהם הרבה בפרש *Inteſtina, quia ſtercore valdè ſordent, primâ vice ſecretò lavant in conclavi lavantium* (*s*). Quod idem poſteà ad menſas marmoreas iterabant, inteſtinorum corruptioni marmoris frigus obſtare rati (*t*). Jam verò *Philo* (ut aliàs ſolet) pedum & ventris lotioni in ſacris juſſæ ſublimiores ſenſus ſubjectos judicat. ἀποπλύνεσθαι δὲ κοιλίαν καὶ πόδας διείρηται πάνυ συμβολικῶς· διὰ μὲν γὰρ τῆς αἰνίττεται ὡς τὴν ἐπιθυμίαν ἀπονίπτεσθαι συμφέρον κηλίδων καὶ μέθης καὶ παροινίας μεστὴν, κακὸν βλαβερώτατον ἐπὶ λύμῃ τοῦ βίου τῶν

ἀν-

(*q*) Lev. 1. 9.
(*r*) In Maaſe Korban. c. 6.
(*s*) v. Toſaphoth ad middoth, c. 3.
(*t*) v. Obadiam de Bartenora ad middoth, c. 3.

ἀνθρώπων συγκροτούμενοί τε καὶ συνασκούμενοι. διὰ δὲ τοῦ τοὺς πόδας ἀπολούεσθαι, τὸ μηκέτι βαίνειν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αἰθεροβατεῖν (*u*). Quæ ita vertit *Sigiſmundus Gelenius. Nec myſterio caret, quod jubemur inteſtina, & pedes abluere. Per inteſtina enim lota ſubinnuitur oportere cupiditates ablui, abſtergique maculas contractas ex ebrietate, ac crapulâ,* vitiis *humanæ vitæ valde noxiis. Pedum verò lotio ſignificat non humi poſthàc incedendum, ſed per æthera.*

(*u*) *Philo de animalibus ſacrificio puris.*

XI. Profectâ victimâ, quicquid in ara adolendum erat, ad clivum ejus mox afferri, ibique ſale inſpergi ſolebat. Partes autem in arâ adolendæ in avibus piacularibus nullæ erant, at in holocauſtis ex avibus lectis omnes (ut diximus) præter ingluviem, & inteſtina; in aliis holocauſtis planè omnes. Nam quod Judæi muſculum quendam (qualis *Jacobo* cum Angelo luctanti (*x*) contractus erat) in aræ cineres rejicere ſolebant (*y*), id legis injuſſu factum erat. Jam verò in reliquis ſacrificiis, nempe in Paſchali, & primogenito, eóque, quod decimando obvenit, itémque in ſacris piacularibus, ſacriſque de ſalute factis nihil in ara cremandum erat præter ablegmina אימורים dicta. In his fuit, utì antè diximus, ſebum omne חלב dictum. Item renes ambo, & reticulum jecoris, atque etiam jecoris ipſius particula. Ex quo *Grotius* Rabbinos (*z*) ſequens *myſticum ſenſum eſſe* dicit, *intermendas in Dei honorem cupidines; quarum inſtrumenta adeps, renes, iecur* (*a*). Notandum etiam talem adipem, qualis in arâ adolenda fuit, (nempe ſebum Hebræis חלב dictum) Judæis ad epulandum impuram, reliquam verò omnem pu-

(*x*) *Gen.* 32.25
(*y*) *Maimon. in Maaſe Korban. cap.* 16.
(*z*) *v. Abrab. ad Lev.* 3. 5. & *Baal Turim. ib.*
(*a*) *Grotius. ib.*

(b) *Ad Lev.* 3. ram fuiſſe. Ea adipum genera ſic diſtinguit R. *Bechai* (*b*), השומן הנפרד והנקלף מן הבשר נקרא חלב ושאינו נפרד ומתערב בבשר נקרא שומן *Adeps, quæ ſeparatur à carne, neque illa, tanquam cortice tegitur,* חלב (hoc eſt, *ſebum*) *dicitur. Quæ autem non ſeparatur à carne, ſed una cum eâ commiſcetur,* שומן *adeps* ſimpliciter *appellatur.* Et paulò pòſt, השומן הנפרד קר ולח ויש לו גסות ועובי קשה להתבשל באצטמכא והשומן המחובר בבשר הוא חם ולח *Adeps ſeparata frigida eſt & humida, habétque craſſum quid & ſpiſſum, quod ægrè in ventriculo conficitur. Adeps autem cum carne concreſcens calida eſt & humida.* Hac cuique veſci licuit, at illam comedenti exitium de- (c) Lev. 7.23.25 nunciatum erat (*c*).

XII. Jam holocauſta totius cœtûs, ritè, ut modò dixi, profecta, vinúmque ac ferta his addenda certus quidam Sacerdotum numerus ad aræ clivum ferre ſolebat. Juvencorum utique profecta, ferta, ac libamina viginti quatuor; arietum unde- (d) *Miſna in Joma, c.* 2. *Maimon. in Maaſe Korban. c.*6. cim, agnorum autem, hædorúmque octo (*d*). Ita tamen ut agnos ad ſacra quotidiana adhibitos aliàs novem, aliàs decem, aliàs undecim, aliàs duodecim Sacerdotes, pro varia temporum ratione, (e) *Ib. in Joma.* ad aram ferre ſoliti eſſent (*e*). Quod ſi (quod mane quoque factum eſt, niſi fortè dies feſtus eſſet) novem tantùm Sacerdotes ad hoc officium vocarentur, primus agni caput, pedémque dextrum, adipéſque ad aræ clivum afferebat. Secundus ambas, quas vocant, manus, pedes ſcilicet anteriores. Tertius ſpinam dorſi, reticulum jecoris, ambóſque renes. Quartus pectus, & gut-

tur.

tur. Quintus duas costas. Sextus intestina pateræ imposita, quibus etiam crura superposita erant. Septimus fertum similaceum agno solido accommodandum. Octavus fertum Sacerdotis magni. Nonúsque denique vini libamen agni ferto adjiciendum (*f*). Quibus Sacerdotibus hæc officia (quemadmodum etiam reliqua reliquis) sortitò semper obtingebant (*g*). Verùm hæc de holocaustis totius cœtus, ut modò dictum, intelligenda. Nam quæ singulorum hominum erant, ea nec sortito offerebantur, nec à certo Sacerdotum numero (*h*). Neque enim necessarium visum est, ut quæ in sacrificiis publicis; eadem quoque in privatis ordinis ratio haberetur.

(*f*) *Misna in Tamid, c.* 4.

(*g*) *Misna in Joma, c.* 2.

(*h*) Maimon. *in Maase Korban. cap.* 6.

XIII. Cæterùm profecta holocaustorum in aræ clivo, vel (quod in noviluniis (*i*) fieri solebat) super aram ipsam sale inspersa in struem illam, quæ à Judæis מערכה גדולה *strues magna* appellatur, deinceps ita porrici solebant, ut nulla adhuc situs ratio haberetur; postea verò sic disponi, ut quem quodque in viva pecude situm habuit, eundem, quantum fieri potuit, in ara quoque obtineret (*k*). Id quod fieri debuisse Judæi his ex verbis colligunt (*l*), וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים *Frusta autem, caput, & sebum, super ligna ordinabunt Sacerdotes filii Aaronis.* Quam verò struem magnam vocant, ea alios etiam lignorum ordines in ara solitos fuisse indicat; quorum tamen de numero inter Judæos parum olim convenisse docent, quæ in *Misna* (*m*) de die expiationis extant, בכל יום היו שם ארבע מערכות והיום חמש דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר בכל יום שלש והיום ארבע רבי יהודה אומר

(*i*) Maimon. *in Temidin umosaphin, c.* 6.

(*k*) *Idem in Maase Korban. cap.* 6.

(*l*) *Lev.* 1. 8.

(*m*) *In Joma, cap.* 4.

אומר בכל יום שתים והיום שלש *Alio omni die quatuor ibi erant lignorum ordines, & hodie quinque. Verba R.* Meir, *R.* Jose *dicit*, alio *omni die tres, & hodie quatuor R.* Jehuda *dicit*, alio *omni die duo, & hodie tres. Maimonides* (*n*) R. *Josem* sequitur, שלש מערכות של אש עושין בראש המזבח בכל יום ראשונה מערכה גדולה שעליה מקריבין התמיד עם שאר הקרבנות שנייה בצדה קטנה שממנה לוקחין אש במחתה להקטיר קטורת בכל יום שלישית אין עליה כלום אלא לקיום מצות האש שנאמר אש תמיד תוקד *Triplicem ignis struem super aram singulis diebus faciunt; primam scilicet struem magnam, in quam sacrum quotidianum, reliquaque etiam sacra porriciunt. Alteram parvam, juxta illam positam, unde batillo ignem sumunt ad suffitum quotidie adolendum. Tertiam, quæ non aliò pertinet, nisi ut illud exequantur, quod de igne conservando jussum est* (*o*). *Dictum enim est; Ignis perpetuò ardebit.* Quibus omnibus die expiationis, כדי להדר המזבח ולעטרו *in aræ decus & honorem*, quartam etiam struem adjunctam docet (*p*). At verò rejicit quintam illam, qua R. *Meir* reliquias victimæ vespertinæ sequenti mane cremari solitas fuisse judicat, quippe quas reliquias ad primam struem manè appositas arbitratur (*q*). Docet etiam *Maimonides* (*r*) moris fuisse, ut ignis aliunde petitus igni antè de cœlo lapso, & in ara deinceps conservato, singulis diebus apponeretur. אף על פי שהאש ירדה מן השמים מצוה להביא אש מן ההדיוט שנאמר ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח *Quamvis ignis de cælo descendit, tamen ignem nostrum admovere jussum est, dictum enim est. Et dabunt Sacerdotes filii* Aaronis

(*n*) *In Temidin umosaphin, c. 2.*
(*o*) *Lev. 16.13.*
(*p*) *In Jom hacippurim, c. 2.*
(*q*) *In Temidin umosaphin, c. 2.*
(*r*) *Ibid.*

ronis *ignem super aram* (*s*). Verumenimvero hoc præceptum ideo potius datum arbitror, ut hinc quisque intelligeret nemini nisi Sacerdoti ignem denuo ad aram admovere fas fore, quoties is vel inde detractus esset, (quod, quando castra movebantur, factum innuunt (*t*) sacræ literæ) vel penitus extinctus ac deletus; quod Templo ab *Achazo* clauso (*u*), & à Babyloniis diruto accidit. Neque enim postquam ista fierent, ignis de cœlo in aram lapsus, sed à Sacerdote admotus erat; eúmque illuc sic admotum tum ad sacra omnia comburenda, tum ad suffitum adolendum ara ipsa consecrabat. Neque alia de causa extincti erant *Nadab* & *Abihu*, quàm quod ignem ab ara non petitum ad suffitum adolendum adhiberent (*x*).

(*s*) *Lev.*1.7.

(*t*) *Num.*4. 14.

(*u*) 2 *Par.*28. 24. & 29. 3, 4.

(*x*) *Confer Lev.* 10. 1,2. *cum Lev.* 16. 12.

C A P.

CAP. XVII.

De victimis comedendis, & extra castra comburendis.

HActenus ea persecuti sumus, quæ holocaustis fieri solebant. Videamus sequitur de reliquis victimis, quarum, præter ablegmina, ut antè dictum est, nihil in ara adolebatur. Earum aliæ extra castra comburendæ, aliæ verò comedendæ erant. Ac quidem extra castra cremandæ, quarum erat sanguis in ædem sacram inferendus (†). Quales erant (quod jam antè docui) piaculares cœtus totius hostiæ pro re nata immolatæ (*a*), item hircus pro eodem cœtu, juvencúsque pro familia *Aaronica*, uterque die expiationis piaculi nomine sacrificatus (*b*). Ac denique juvencus piacularis Sacerdoti maximo imperatus (*c*). Quas qui victimas extra castra comburebant, eadem opera polluebantur. *Vitulum autem & hircum*, inquit Deus (*d*), *qui pro peccato fuerant immolati, & quorum sanguis illatus est in sanctuarium, ut expiatio compleretur, asportabunt foras extra castra, & comburent igni tam pelles, quàm carnes eorum, ac fimum. Et quicunque combusserit ea, lavabit vestimenta sua & carnem aqua, & sic ingredietur in castra.* Nemo autem, nisi ob impuritatem, populi castris exclusus erat, carnémque, ac vestes lavare jussus (*e*). Ac quamvis ista, quæ jam posuimus, legis verba non nisi de

(†) *Lev.* 6.30. *Hebr.* 13.11.
(*a*) *Lev.* 4.21.
(*b*) *Lev.* 16.27.
(*c*) *Lev.* 4.11,12
(*d*) *Ibid.*
(*e*) *v. Lev.* 15.5. *Num.* 19.8.

de victimis die expiationis cæsis dicta sunt, reliquarum tamen, quibus iidem planè ritus legis jussu adhibendi erant, nempe quarum sanguis in ædem sacram inferendus erat, ac corpora extra cremanda, eadem omnino ratio fuit; ut illas etiam qui cremarent, istac opera polluerentur. Ex quo illud Judæorum (*f*), זה בניין אב כל שדמו נכנס לפנים השורפו מטמא בגדים *Conclusio planè generalis est, cujus sanguis in ædem sacram infertur, id comburentium vestes polluere.* Adde & comburentes ipsos, utpote qui non vestes tantùm, sed & carnem lavare jussi erant. Quod idem quoque præceptum eis, qui vaccam rufam comburebant (*g*). Nam & hæc piaculum quoddam fuit pro universo cœtu factum, ac quidem eis totius cœtus victimis piacularibus simile, quæ pro re nata mactabantur. Sicut enim earum victimarum corpora extra castra cremanda erant, ita etiam corpus vaccæ rufæ (*h*). Quinetiam sicut earum sanguis septies intra tentorium sacrum, ita hujus etiam illud versus septies aspergendus erat (*i*).

(*f*) v. Siphra in Acbare moth.

(*g*) Num. 19.8.

(*h*) Num. 19.3.

(*i*) v.4.

II. Jam verò ratio si quæratur, cur victimæ illæ, quæ extra castra cremabantur, cremantes semper polluebant, nulla alia cogitari potest, nisi quòd ipsæ pollutæ essent. Neque ipsæ (quantum ego intelligo) alio modo polluebantur, quàm quo hircus in deserta die expiationis ductus; quem quidem peccatis alienis ritu symbolico in se congestis ita pollutum fuisse patet (*k*), ut hunc, à quo abductus erat, labe reciproca inquinaret. Quo factum erat, ut huic etiam, priusquam in castra regrederetur, caro ac vestes lavandæ essent (*l*). Verùm his de rebus alibi latiùs differendum. Illud in præsentia notandum, quæ victimæ extra populi castra,

(*k*) Lev.16,21

(*l*) v 26.

ſtra, dum gens univerſa in deſertis errabat, cremandæ erant; eaſdem extra Ieroſolymam (cujus utique, ac caſtrorum populi eadem, ut diximus, ratio fuit) poſtea cremari debuiſſe. Quo pertinet illud *Moſis Maimonidis* (*m*) de ſacris cremandis differentis, מקומות השריפה שלשה א׳ מהן בעורה ושם שורפין פסולין המוקדשין ואימורים קרשים קלים כשנפסלו גם בן ופרים ושעירים שאירע בהם פסול בין קודם זריקה בין אחר זריקה ומקום השני הר הבית ושם שורפים פרים ושעירים הנשרפים כשאירע בהם פסול אחר יציאתו מן העורה ושם אותו מקום בירה והמקום השלישי הוא שקורין בית הרשן והוא מחוץ לכל העיר ורוגמתו אל הקדש כרוגמת המקום חוץ למחנה ישראל אל אהל מועד ששם סורפים פרים ושעירים הנשרפים שנאמר בהן אל מחוץ למחנה *Tria ſunt loca ſacris comburendis conſtituta. Eorum primus in ſanctuario eſt; quo in loco ſacra rejicula cremant, & rejectánea ſacrorum levium ablegmina, & juvencos hircóſque, quibus ante, vel poſt aſperſum ſanguinem macula aliqua oborta fuerit. Secundus eſt Mons Domus, in eo hircos, & juvencos cremandos, ſiqua eis labes acciderit, poſtquam è ſanctuario efferantur, cremant; is locus Bira appellatur. Tertius, quem locum cinerum vocant, extra totam urbem poſitus eſt. Eandémque ad Templum rationem habet, quam ad tabernaculum conventûs locus extra caſtra Iſraëlis ſitus. Hoc in loco cremant juvencos & hircos comburendos, quos ſacræ literæ extra caſtra cremari jubent* (*n*). Atque hæ victimæ ut maxima omnium piacula erant: ita hos, à quibus cremabantur, labe ſymbolica maculabant.

(*m*) *Ad Zebachim in Miſna*, c. 12.

(*n*) *Lev.* 4. 12, 21. & *Lev.* 16. 27.

III. Sed

III. Sed & idem erat profanis populis de victimis piacularibus judicium. Has enim victimas qui attigisset, hunc & pollui judicabant, & corpus ac vestes lavare debere, priusquam vel in urbem rediret, vel quidem suam ipsius domum. Unde ista *Porphyrii* de abstinentia (*o*), Πάντες γὰρ ἐν τούτῳ ὡμολόγησαν οἱ θεόλογοι, ὡς οὔτε ἁπτέον ἐν ταῖς ἀποτροπαίοις θυσίαις τῶν θυομένων, καθαρσίοις τε χρηστέον. μὴ γὰρ ἴοι τις εἰς ἄστυ, μηδ' εἰς οἶκον ἴδιον, μὴ πρότερον ἐσθῆτα, καὶ σῶμα ποταμοῖς, ἢ πηγῇ ἀποκαθήρας, φασίν. *Omnes in hoc consentiunt Theologi, in sacrificiis, quæ ad malum aliquod avertendum fiunt, immolata minimè comedenda; sed lustralia adhibenda esse. Nemo enim (aiunt) eat in urbem, vel in propriam domum, nisi veste ac corpore fluviis, aut fonte priùs lustratis.*

(o) *Lib.* 2. §. 44.

IV. Jam victimæ illæ, quarum carnes comedendæ erant, salutarium omne genus erant, omnésque etiam piaculares, nisi quarum sanguis in ædem sacram inferendus erat; item agnus Paschalis, fœtusque masculus primogenitus, pecúsque omne decimando lectum. Quarum tamen omnium victimarum carnibus nec cuivis hominum generi vesci, nec quovis tempore, locóve licuit. Enimvero victimis piacularibus (seu de peccato, seu noxa cæsis) aut salutaribus totius cœtus nemini nisi Sacerdoti, ejúsque filio vesci licuit, neque his nisi intra Sanctuarium (*p*), & pura quoque corpora habentibus (*q*). Quod idem in omnibus postulatum, qui ad convivia sacra accederent (*r*). Quinetiam Sacerdotibus cessit caro omnis fœtus primogeniti (*s*), armúsque dexter, & pectusculum de salutaribus

(p) *Confer Num.* 18. 9, 10. *cum Lev.* 6. 16. *v. etiam Lev.* 23. 20.
(q) *Lev.* 22. 4.
(r) *Lev.* 7. 21.
(s) *Num.* 18. 17, 18.

taribus hominum singulorum victimis (*t*), quibus de ariete Naziræi armus alter, ísque coctus, accessit (*u*). Verùm his omnibus ubivis intra Ierosolymam (*x*) non tantùm Sacerdotibus ipsis, eorúmque filiis vesci licuit, sed etiam uxoribus, ac filiabus aut nondum nuptis, aut repudiatis, viduísve paternam in familiam revocatis, modò vel nullos omnino liberos, vel à Sacerdote genitos haberent (*y*). Id quod secundum *Abenezram* (*z*), contra *Mosem Maimonidem* (*a*) judico. Sed & idem licuit Sacerdotum vernis, itémque servis pretio emptis (*b*), sed non mercenariis, aut inquilinis (*c*). Notandum etiam (quanquam hoc quidem non sit hujus loci) Israelitam quemque, quoties bovem, ovem, caprum, caprámve, aut quicquam ex his generibus lectum ad victum familiarem cæderet; maxillas, armum, & ventriculum Sacerdotibus dare jussum esse (*d*). Sicut enim portio ex omni massa ad mensas quotidianas subacta (*e*), ita his ex animantium generibus ad epulas familiares cæsis Sacerdotibus, ut famulitio Dei, visceratio quædam præbenda fuit. Quæ cùm ex ore, armo, & ventriculo sumpta esset, sermones, opera, & appetitus Deo Sacrari oportere mysticè significasse creditur (*f*). Unde *Grotius* (*g*), *Abrabenelem* sequens, *Apud Hebræos*, inquit, *cedebat Sacerdoti de capite maxilla, de pedibus armus dexter, de corpore stomachus, ea redimere non licebat, significatur sacrandos Deo sermones, actus, appetitus.*

V. Jam ut armus dexter & pectusculum de victimis salutaribus singulorum hominum, & de ariete Naziræi armus etiam alter, ísque coctus, Sacerdotibus cessit, ita reliqua caro offerentibus. Eâ-

que

(*t*) Lev. 7. 33, 34.
(*u*) Num. 6.19.
(*x*) Deut. 12.6, 7, 17, 26, 27.
(*y*) Confer Num. 18. 11. cum Lev. 22. 12, 13.
(*z*) ad Lev. 22. 13.
(*a*) In Terumoth cap. 6.
(*b*) Lev. 22. 11.
(*c*) v. 10.
(*d*) Deut. 18. 3.
(*e*) Num. 15. 20, 21.
(*f*) Abrab. ad Deut. 18. 3.
(*g*) ad Lev. 3. 9.

que vesci viris fæminísque Israeliticis ubivis in Ierosolyma licuit (*h*). Quod idem etiam intelligendum de victima quaque decimando lecta (quæ integra (*i*) offerentibus cessit) itémque de Paschalibus victimis, seu ex agnis, seu ex hœdis lectis; quæ igne ita torrendæ erant, ut nullum eis frangeretur os, ac mox variis in sodalitiis unà cum pane non fermentato, herbísque amaris à convivis solidæ comedendæ erant (*k*).

(*h*) *Deut.* 12.6,7

(*i*) Maimon. *in Bechoroth*, c. 6.

(*k*) *Exod.* 12.

Jam caro victimarum salutarium offerentibus ad epulandum data speciem quandam mutuæ amicitiæ inter offerentes & Deum præbuit. Enimvero sicut communis mensa mutuam fere indicare solet hominum inter se concordiam, (unde usuvenit, ut unà epulari solerent, qui mutua fœdera sociabant; quo utique ritu inter *Isaacum* & *Abimelechum* (*l*), inter *Jacobum* & *Labanem* (*m*), inter *Hebræos* & *Gibeonitas* (*n*) fœdera olim pacta legimus) ita qui victimis vescebantur, aræ participes censebantur, communíque cum Deo mensa uti. Quippe ara *mensa Dei* dicitur, *ejúsque fructus Dei cibus* (*o*); ita ut quos Deus aræ suæ participes faceret, hos sibi amicitia quadam conjunctos esse significaret. Quæ eadem quoque ratio fuit, quare qui illa comedebant, quæ Dæmonibus immolata erant, (qui mos profanarum gentium fuit) Dæmonum consortes censerentur (*p*).

(*l*) *Gen.* 26.28, 30.

(*m*) *Gen.* 31.46.

(*n*) *Josh.* 9.14, 15.

(*o*) *Mal.* 1.12.

(*p*) 1 *Cor.* 10.20.

VI. Ac quoniam sacra offerentibus data speciem quandam fœderatæ amicitiæ inter eos ac Deum præbuere, hinc cautum nequis ea victima vesceretur, quam pro piaculo faciebat. Quippe qui ut reus apud Deum, sacróque hospitio parum aptus in hoc sacrificio spectabatur. Atque hinc evenit, ut quisque victimam piacularem prius, quàm salu-

tarem

tarem faceret, quoties utrumque illud genus eodem die immolaret (*q*). Ita quippe factum, ut hostia piaculari purgatus, gratiamque denuo apud Deum nactus salutari rite vesci posset, sacráque ad convivia uti. Adde, quod piaculorum reos, quum veniæ impetrandæ causa victimas suas sacrificarent, maximè deceret pœnitentia, pœnitentes de peccatis dolor, & ab epulis omnibus abstinentia, præsertim ab eis, quæ suis ex piaculis factæ erant. Id quod à *Grotio* observatum est de sacris salutaribus differente (*r*). *De his* inquit, *licebat post effusum sanguinem privatis, qui obtulerant, eorumque uxoribus ac liberis epulari in signum amicitiæ cum Deo. Id in oblatione similæ non licebat. Quia id inter privilegia erat Sacerdotalia; nec in victimis pro peccato ac delicto, ne de culpa lætarentur.*

VII. Hactenus expositum, quibus victimis vesci fas erat, & quibus personis, & quibus in locis istud licuit. Videamus sequitur quo temporis spatio victimæ quæque comedendæ erant. Quod quidem paulò aliud erat aliis atque aliis in sacrificiis. Votivis enim, ac voluntariis & eo die, quo facta erant, & postero quoque vesci licuit (*s*). Quod idem etiam statuunt Judæi de pecude decimando lecta, fœtúque masculo primogenito (*t*). At agno Paschali (*u*), ariete Naziræi, victimis Eucharisticis (*x*), aut piacularibus, aut salutaribus totius cœtus non nisi die, quo mactabantur, vel saltem ante sequens mane ad epulas uti licuisse judicant (*y*). Eandémque legem in fertorum reliquiis valuisse monent (*z*). Eucharisticas autem hoc in loco ejusmodi tantùm victimas voco, quas quisque & sua sponte obtulerit ob res prosperas impetratas, léxque ipsa

(*q*) v. Exod. 29. 14, 22. & Num. 6. 14, 16, 17.

(*r*) Lev. 3.

(*s*) Lev. 7. 16.

(*t*) Maimon. in *Maase Korban.* cap. 10.

(*u*) Ex. 12. 8, 10

(*x*) Lev. 7. 15.

(*y*) Maimon. *ubi suprà.*

(*z*) *Ibid.*

ipsa ita vocare solet (*a*). Quod ideo moneo, quia agnus Paschalis, fœtúsque masculus primogenitus, pecúsque omne decimando lectum, ac denique salutares victimæ feriis solennibus cædi solitæ ad genus Eucharisticum, ut ante diximus, aliquo modò revocari possunt. (*a*) Lev.7.12.

VIII. Jam eò brevius temporis spatium, quo victimæ rite comederentur, lege statutum videatur, nequis sacrorum corruptioni, nequis offerentium, aut Sacerdotum avaritiæ locus esset. Atque huc pertinent *Philonis* ista (*b*), Δυσὶ δὲ μόναις ἡμέραις ἐπιτρέπει τὴν χρῆσιν τῆς τοῦ σωτηρίου θυσίας ποιεῖσθαι, μηδὲν εἰς τὴν τρίτην ἀπολείποντας, πολλῶν χάριν. ἑνὸς μὲν, ὅτι τὰ τῆς ἱερᾶς τραπέζης πάντα καιρίως δεῖ προσφέρεσθαι, σπουδὴν ποιουμένους, ὡς μὴ μεταβάλῃ μήκει χρόνου. κρεῶν δὲ ἑάλων εὔσηπτος ἡ φύσις, κᾂν ἡδύσμασι παραρτυθῇ. ἑτέρου δὲ, ὅτι τὰς θυσίας ἀταμιεύτους εἶναι προσήκει, καὶ πᾶσιν εἰς μέσον προκεῖσθαι τοῖς δεομένοις. εἰσὶ γὰρ οὐκέτι τοῦ τεθυκότος, ἀλλ' ᾧ τέθυται τὸ ἱερεῖον, ὃς εὐεργέτης καὶ φιλόδωρος ὢν κοινωνοὺς ἀπέφηνε τοῦ βωμοῦ καὶ ὁμοτράπεζον τὸ συμπόσιον τῶν τὴν θυσίαν ἐπιτελούντων, οἷς παραγγέλλει μὴ νομίζειν ἑστιᾶν. ἐπίτροποι γὰρ εὐωχίας εἰσὶν, οὐχ ἑστιάτορες. ὁ δ' ἑστιάτωρ ἐστὶν, οὗ συμβέβηκεν εἶναι καὶ τὴν παρασκευὴν, ἣν οὐ θέμις ἀποκρύπτειν, φειδωλίαν καὶ ἀνελεύθερον κακίαν φιλανθρωπίας ἀρετῆς εὐγενοῦς προκρίνοντας. Hoc est, (vertente *Sigismundo Gelenio*) *In sacrificiis salutaribus duobus tantùm diebus epulari fas est, ita ut nihil reliquiarum supersit in tertium, idque de causis pluribus. Una, quia sacræ mensæ usus tempestivus debet esse, curando nequid corrumpatur morâ temporis; cum carnium vel* (*b*) *In Libro de victimis.*

con-

conditarum natura sit obnoxia putredini. Altera, quia victimarum partes non sunt in penum retrudendæ, sed in medium proponendæ omnibus indigentibus. Jam enim sunt non offerentis, sed ejus, cui litatum est: qui, cùm sit beneficus ac munificus, vult convivis vocatis communicari suum epulum, non ejus, qui exhibet; quem sic cogitare jubet ministrum esse ipsum convivii, non dominum. Nam apparatus fit de liberalitate domini, quam dissimulari non decet præferendo humanitati sordidam parsimoniam. Quod ne fieret, cautum est, ut sacra ultra tempus statutum asservata igne penitus absumerentur (*c*).

(c) Lev. 7. 17.

IX. Citiùs autem sacra Eucharistica, quàm vel votiva, vel voluntaria comedenda erant. Quia hæc duo pro rebus prosperis nondum impetratis, sed impetrandis, illa pro jam impetratis fierent, eáque de causa minùs parcè habenda essent, optimóque quoque invitato, ad epulas statim adhibenda. Quæ ratio fuit, cur sacris Eucharisticis panis omne genus adjungeretur (*d*). Ita quippe factum, ut ad epulum omnia paratiora essent, ταύτην τὴν θυσίαν, inquit *Philo* (*e*), οὐχ ὥσπερ τὴν προτέραν τοῦ σωτηρίου, δυσὶν ἡμέραις ἀναλίσκεσθαι προστάττει, μιᾷ δὲ αὐτὸ μόνη, ἵν' οἱ ἐπιτυγχάνοντες ἑτοίμων καὶ προχείρων εὐεργεσιῶν ἑτοίμην καὶ ἀνυπέρθετον ποιῶνται τὴν μετάδοσιν. *Hanc victimam non biduo, sicut priorem illam salutarem, sed ipsa prima die lex jubet absumi. Ut qui propensam paratámque Dei beneficentiam experti sunt, sine mora aliis impertiantur.* Quæ eadem quoque hac de re *Abrabenelis* est sententia (*f*).

(d) Lev. 7. 12, 13

(e) Lib. de victimis.

(f) ad Lev. 7.

CAP.

D E

Ratione ac vi Typi Sacri.

CAP. XVIII.

Quæ typi ſacri ratio ac vis ſit, explicatur; & quæ ſacrificia Judæorum ſacrificii Chriſti typi præcipui extiterunt.

I. CUM ſacrificia Judæorum, prout in ſe ſpectari ſolent citra intuitum ſacrificii Chriſti, ita, ut potui, explicuerim; Quod reliquum eſt, duobus in locis continetur. Quorum in altero videndum eſt, quæ præ reliquis ſacrificia ita ſacrificium Chriſti, ut typi antitypum, adumbrabant. In altero autem, Quid omnibus inerat Judæorum victimis, eis præſertim, quæ præ cæteris ſacrificium Chriſti adumbrabant, ex quo propria vis ac ratio Sacrificii ejus intelligatur.

Ac prior locus quò faciliùs patefiat, in anteceſſum docere viſum eſt, & quid ſit *typus*, & quomodo à ſimili, ſymbolóque differat, typúmque denique & antitypum inter ſe conferre. Jam *typus* (quatenus vox iſta ſenſum habet theologicum) ita definiri poſſe videtur, ut ſit futuri alicujus ſymbolum quoddam, aut exemplum ita à Deo comparatum, ut ipſius planè inſtituto futurum illud præfiguret. Quod autem ita præfiguratur, illud *antitypus* dici ſolet.

Illud utique primò ad typum pertinet, ut id, cujus typus eſt, adumbret. Unum autem alterum adumbrare poteſt vel re aliqua, quam cum altero illo communem habet, (quemadmodum Judæorum victimæ Chriſtum, qui pro humano genere opportuno tempore moriturus erat, morte ſua adumbrabant) vel rei, quæ alteri inſit, ſymbolo, (quemadmodum Cheruborum imagines in intimo Templi adyto poſitæ Angelorum cœleſtium celeritatem, nulla quidem ſua celeritate, ſed idoneo celeritatis *ſymbolo*, nempe alis ſibi affabrè appoſitis ſatìs commodè adumbrabant) vel denique alio quovis modo, quo utique fiat, ut res adumbrâns cum adumbrata aliquatenus comparari queat. Uti *Melchizedecus* Dei Sacerdos æternum noſtrum Sacerdotem, Ieſum Chriſtum, adumbravit. Enimvero etiamſi *Melchizedecus* reipſa quidem Sacerdos æternus non extiterit, ei tamen æternitatis ſpeciem, tenuem illam quidem, & umbratilem attribuerunt ſacræ literæ; utpote quæ tam illuſtris viri neque parentes, neque genealogiam, neque ortum, obitúmve memoraverunt, ſed, contra atque in tantis viris facere ſolent, divino conſilio reticuerunt.

Sed & illud quoque ad typum pertinet, ut ita à Deo comparetur, ut antitypum ſuum ipſius inſtituto adumbret. Id quod inter typum & ſimile intereſt. Similia enim multa ſunt, quæ tamen eo ipſo conſilio minimè facta ſunt ſimilia, ut altero alterum adumbretur. Quo factum eſt, ut licet *omnis caro ut gramen*, & *omnis gloria hominis ut*
1 Pet.1.24. *flos graminis* eſſe dicatur (*g*), nemo tamen teneritatem graminis humanæ continuò fragilitatis, aut graminis florem humanæ gloriæ typum putet. Quod idem

idem esse debet judicium de eo quoque similium genere, quorum alteri datur alterius nomen. Quamvis enim *Herodes* ex subdola sua calliditate *vulpes* quidem nominatus sit (*h*), *Judásque* ex fortitudine sua *Leonis catulus* (*i*), nemo tamen *vulpes Herodis* typos, *Judæve Leonum catulos* judicat. Cujus ea omnino ratio est, quòd hæc, & hujus generis similia non sint eo consilio facta; ut alterum altero adumbraretur.

(h) Luc. 13.32. (i) Gen. 49.9.

Quod autem ad typi rationem id etiam pertinere faciam, nempe ut futurum aliquid adumbret; in eo sanè & sensum illum, qui in ea voce inveteravit, & sacras quoque literas sequor, quæ propriam typi sacri rationem nulla fortè in re agnoscunt, nisi quæ Dei instituto futurum aliquid adumbraverit. Sanè illa *Mosis* instituta, in quibus inerat typorum ratio, *σκιὰ τῶν μελλόντων futurorum umbra* appellantur (*k*), & quæ veteribus τυπικῶς evenerunt, in eorum admonitionem facta dicuntur, *in quos fines sæculorum devenerunt* (*l*). Qua eadem ratione Lex *Mosaica*, quæ typis plurimis referta fuit, *bonorum, quæ futura erant, umbram quandam habuisse* dicitur (*m*). Eáque denique, quæ olim in Tentorio sacro Dei jussu facta erant, eorum, quæ in cœlesti Tabernaculo deinceps facienda erant, *figura quædam* appellantur (*n*). Quibus ex rebus intelligitur, idem inter typum & symbolum interesse, quod inter genus & partem interest. Æquè enim symbolum dici potest, quod præsens aliquid, aut præteritum ac quod (quæ typi ratio est) futurum aliquid adumbraverit. Ita ut ejusmodi ritus omnes, quibus virtus aliqua Judæis colenda adumbrabatur, sacra potius symbola,

(k) Col. 2.17. (l) 1 Cor. 10.11 (m) Hebr. 10.1 (n) Hebr. 9.11, 12, 23, 24.

 quàm

quàm typi ſacri vocari debeant. Iſti autem ritus (ſiqui forte erant) quibus & præſentium & futurorum ſymbolica ſignificatio inerat, & ſymbola, & typi dici poſſunt. Symbola, quatenus res præſentes, typi autem, quatenus futuras inſtituto Dei deſignabant.

II. Quandoquidem quid ſit typus ſacer, ac quomodo à ſimili, ſymboloque differt, ſatis explicatum videatur; deinceps typus & antitypus inter ſe mutuò conferendi. Ac primò ita his in rebus comparatur, ut antitypus in typi locum ſuccedat, eúmque adeo loco moveat; ut ſimul atque antitypus adſit, nullus deinceps typo locus, nullus uſus reperiatur. Deinde (quod maximè advertendum) id inter antitypum & typum intereſt, quod quæ revera in antitypo vis ineſt, ea nonniſi ſpecie tenus, aut gradu longè exiliori in typo extiterit. Enimverò quamvis (quod ante dictum eſt) typus nonnunquam rem aliquam cum antitypo ſuo communem habuerit, ea tamen res multò minus in typo, quàm in antitypo, ſemper valet; quemadmodum mors earum victimarum, quibus mors Chriſti adumbrabatur, longè minorem apud Deum homineſque vim habuit, quam quæ ad mortem Chriſti pertinet. Ita ut vis rei adumbrantis virtutis in adumbrata repertæ nil niſi ſymbolica quædam ſpecies, aut tam exilis gradus fuerit, ut pro umbra quadam haberi poſſet. Hinc illa Apoſtoli ad Hebræos (o), *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, eiſdem ipſis hoſtiis, quas per ſingulos annos offerunt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere.* Quo in loco ſicut rerum imaginem pro rebus ipſis dixit, (quemadmodum & Latini autores *effigiem*

(o) Hebr. 10.1.

pro

pro re ipsa ponunt) ita Judæorum sacrificia, quæ typi erant sacrificii Christi, umbram tantum virtutis illius habuisse dicit, quæ verè inest sacrificio Christi. Eoque factum, ut ista sacrificia eos, à quibus facta erant, perfectè nunquam expurgarent. Eodem spectant ejusdem Apostoli alia illa (*p*), *Si enim sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus sanctificat ad emundationem carnis; quantò magis sanguis Christi, qui per spiritum æternum seipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam vestram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi?* Cujus ea est consecutionis ratio, quòd vis, quæ non nisi specie tenus, aut tenui exilíque gradu in re adumbrante reperta fuit, ea verè ac gradu præstantiori in re adumbrata locum habeat. Quod idem mox explicatiùs dicit, cùm iis quidem sacrificiis quæ apud Judæos facta erant, *cælestium exempla lustrata* docet, *potioribus autem cælestia ipsa* (*q*). Hinc usuvenit, ut sicut umbra solido corpori, reive species rei ipsi; ita *Mosis* lex, quæ plurimos jussit ritus typicos, Evangelio Christi opponatur; utpote quod res ipsas habet typis istis adumbratas. Ita scilicet illa intelligenda, *Lex per* Mosem *data est, at gratia, & veritas per Iesum Christum facta est* (*r*). Ubi solida rerum ipsarum effigies in Evangelio repræsentata typicis legis umbris opponitur. His etiam adde alia illa, *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbræ futurorum, Corpus autem Christi* (*s*). Ubi S. *Hieronymus*, *Nullum ergo in hoc judicium est, quod est umbra, & cessavit corpore veniente, quia imagine opus non est veritate præsente.* Et *Photius*,

(*p*) Heb.9.13,14

(*q*) Heb.9.23.

(*r*) Joh.1.17.

(*s*) Col.2.16,17

tius, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τυπικῶν ἡ ἀλήθεια, *Corpus Christi est, hoc est, veritas.* Quo refer, quod
(t) vers.9. Apostolus antè dixerat (*t*), *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Bene enim hoc de loco *Augustinus*, *In ipso inhabitat plenitudo divinitatis corporaliter, quia in Templo habitaverat umbratiliter.*

III. Quare cùm typi propria ratio in re futura quovis modo adumbranda sita sit, ut nihil referat an re aliqua, quam cum antitypo communem habuerit, an ejusmodi rei, quæ antitypo insit, symbolo aliquo, tenuíve ac exili specie vim antitypi adumbraverit, minimè audiendus est *Socinus*, qui *rem adumbrantem ea qualitate penitus carere non*
(u) Prælect. cap.22. *posse* dicit, *quam in re adumbrata præfigurat* (*u*). *In eo*, inquit, *vehementer peccatur, quod pro concesso sumitur rem adumbrantem ea qualitate penitus carere posse, quam in re adumbrata præfigurat, id enim plane falsum est. Semper enim in re adumbrante aliquid ejusdem generis est cum eo, quod in re adumbrata præfigurat, quamvis id ejusmodi sit, ut, si cum eo quod præfigurat, comparetur, imago quædam veritati opposita videatur. Exempli causa, serpens ille æneus Christum adumbravit; inque eo exaltationem sive in crucem, sive in cælum, salutémque, quam adepturi essent quicunque ei fidem habuissent, præfiguravit. Atqui interim ipse quoque serpens exaltatus fuit, omnésque in eum intuentes servabantur. Itaque utrobique exaltatio, utrobique intuitus aliquis, utrobique salus: sed hic multò præstantiora omnia, quam ibi.*

Quæ

Quæ *Socinus* eo animo ſcripſit, ut nulla ſacrificii Chriſti vis ullis Judæorum ſacrificiis vel adumbrata cenſeatur, niſi quæ eiſdem in ſacrificiis verè ac reipſa inerat. Quod qui cenſuerit, maximè profecto à vero aberit. Quid enim evidentius eſſe poteſt, quàm ita nonnunquam comparatum fuiſſe, ut res adumbrans ſpeciem tantum, aut ſymbolum aliquod qualitatis ejus, non eam ipſam qualitatem haberet, quam in re adumbrata deſignabat? Quid enim Cheruborum imagines ſupra propitiatorium poſitæ? Sanè Angelorum celeritatem nulla ſua celeritate (quod ante diximus) adumbrabant, ſed tantùm alis ſibi additis, apto quidem celeritatis ſymbolo, ſed nulla celeritate prædito. Neque verò ſuffimenta ſacra in Templo adoleri ſolita, quæ (uti ſacræ literæ (*x*) docent) ſanctorum preces adumbrabant, veram ullam qualitatem cum precibus communem habuerunt. Neque enim ſuavis eorum odor (etſi quam gratæ Deo eſſent piæ omnes ſanctorum preces, ſatis commode ſignificabat) ejuſdem generis qualitas fuit, cujus utique fuit altera illa, quam in precibus eis adumbrabat. Nec video ſanè, quid ille ipſe in ſerpentem æneum oculorum intuitus, quem *Socinus* cum fide Chriſto habita, ut typum cum antitypo confert, cum fide illa reipſa ac verè commune habuit. Licet enim oculorum intuitus cum mentis ipſius aſcenſione aliquo modo conferri poſſit, haud ſcio tamen, quidnam ejuſdem propriè generis (quod poſtulat hac in re *Socinus*) utrique adjudicari queat. His omnibus adde, quod ſalutaris ea vis, qua illi omnes ſanabantur, qui oculos ſuos in æneum ſerpentem defigebant, ſerpenti iſti non niſi ſpecie tenus ineſſet; contra atque divina illa vis, qua, qui Chriſto fidem

(*x*) *Apoc.* 5. 8. & 8. 3, 4.

dem habent, æternam salutem assequuntur, in Christo inest; quippe in quo *ipsa divinitatis plenitudo σωματικῶς habitare* dicitur. Utcunque sit, illud certum est, typum antitypum adumbrare posse non tantùm tali aliqua re, qualis in antitypo reperta fuerit, sed vel ejusmodi rei symbolo, vel tenui umbratilique specie, vel denique tali aliqua re, qualis cum ea, quam adumbrat, aliquo modo conferri possit.

IV. Cæterùm etiamsi typus omnis ita quidem comparatus sit, ut aliquid in antitypo suo Dei ipsius instituto adumbret, nihil obstat tamen, quo minùs eadem illa res, in qua typi ratio cernitur, alios etiam aliquos fines habeat; siquidem ejusdem planè rei varii esse possint fines, qui unà facile constare queant, licet alii huc, alii autem aliò spectent. Fac itaque (quod Christiani veteres, quidámque Judæorum statuunt) Hebræis ex Ægypto egressis partim quidem ea de causa imperata fuisse sacrificia, ut populus adhuc sibi indultis, quibus antè assueverat, religionibus, facilius ad Dei veri cultum adjungeretur, eique firmius adhæreret, nihilo tamen minus alia etiam causa subesse potuit, cur Deus eadem sacrificia eidem populo imperaret, nimirum ut illa sacrificium Christi, ut typi antitypum, adumbrarent, præsertim cum sacrificia illa, quibus populus in Ægypto assueverat, novis quibusdam ritibus & legibus corrigi possent, & emendari, ut multò aptius hoc præstarent. Id quod revera factum judico eis saltem in victimis piacularibus, quarum utique sanguis in ædem sacram illatus erat, corporáque extra castra combusta. Quod quare judicem, nihil est cur hoc in loco dicam. Illud interim ex jam dictis sequitur, omnia illa sacrificia

crificia sacrificii Christi typos fuisse, quibus aliquid legis ipsius jussu, eoque consilio præscriptum fuit, ut alterum aliquid in sacrificio Christi aliquo modo adumbraret, licet eadem illa sacrificia eo etiam consilio imperata essent, ut populus religiones illas, quibus jampridem assuetus fuerat, deinceps ad Deum verum transferens hoc pacto in ejusdem cultu faciliùs contineri posset.

V. Hæc itaque cum ita sint, ego sanè nihil obstare arbitror, quo minus omnes Judæorum victimæ pro sacrificii Christi typis aliquo modo haberi possint. Sicut enim victimæ cujusque mors satìs commodè mortem Christi adumbrare potuit, ita summam puritatem Christi, *qui se planè immaculatum Deo obtulit* (*y*), immaculata corporis inte- (*y*) *Heb.* 9. 14.
gritas in victima quaque postulata; idque, licet eadem illa lex, quæ integritatem illam postulabat, eo etiam pertineret, ut quisque inde intelligeret, quanta illius esset puritas, cui nulla prorsus nisi pura hostia immolanda erat, quámque sanctè is ab immolantibus adeundus esset.

Adde quod Apostolus ad Hebræos omnia victimarum genera (nominat enim θυσίαν, ϗ προσφοράν, ϗ ὁλοκαυτώματα, ϗ περὶ ἁμαρτίας) cum uno sacrificio Christi, ut typos cum antitypo suo tacitè conferre videatur (*z*). *Ideo*, inquit, *ingrediens in* (*z*) Heb.10.5, 6,7,8,9,10.
mundum dicit; hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: holocautomata & victimæ pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, ecce venio, in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superiùs dicens, quia hostias, & oblationes, & holocautomata, & victimas pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi,

quæ secundum legem offeruntur; tunc dixi, ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Aufert primum, ut sequens statuat, in qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Christi semel. Vult utique Apostolus (quod verba illa, *aufert primum, ut sequens statuat,* apertè indicant) in locum omnium victimarum, *quæ secundum legem offerebantur*, successisse sacrificium Christi; atque ita factum, ut hoc peracto istæ omnes evanescerent; quæ quidem ita perspicua sunt, ut à *Crellio* ipso concedantur (*a*). *Poterat*, inquit, *cogitari, quid hoc ad nos, peccatorúmve nostrorum expiationem pertinet, quod Christus oblationum legalium loco Dei sese voluntatem facturum dicat; eámve perfecerit? ostendit nempe Autor, Dei hanc voluntatem, ejusque executionem in sacrificio & oblatione Christi pro nobis facta consistere; unde etiam tacitè cum sacrificiis & oblationibus confertur, iisque simul tanquam longe præstantior, ac Deo acceptior opponitur.* Christum ergo Dei voluntatem oblationum legalium loco facturum fuisse idem his in verbis *Crellio* ipsi est, ac Christum earum oblationum loco Deo sese oblaturum fuisse. Ex quibus patet sacrificium Christi in victimarum omnium legalium locum (de omnibus enim his in verbis agitur) *Crellio* ipso judice, successisse. Quare cùm in locum victimarum omnium ad legis præscriptum immolatarum successerit Christi sacrificium, eásque omnes loco moverit; cúmque idem hoc sacrificium ejus eis omnibus præstantius esset; sanè par videtur, ut eas omnes hujus typos fuisse judicemus, hócque unum earum omnium antitypum. Satìs enim elucere videtur mutua antitypi & typi ratio in duabus aliquibus ejusmodi

(*a*) *ad Hebr.* 10. 10.

ejusmodi rebus, quarum illa in istius locum Dei instituto successerit, eámque insuper vim attulerit, cujus ista non nisi speciem aliquam, aut gradum admodum exilem habuit; præsertim quando earum rerum tanta fuerit similitudo, quanta inter omnes Judæorum victimas & Christi sacrificium intercessit.

VI. Hæc autem utcunque sint, illud minimè dubitandum, quin illæ Judæorum victimæ, quarum corpora extra castra cremabantur, & typi fuerint sacrificii Christi, & quidem reliquis præstantiores. Præterquam enim quod ad has omnes eadem illa pertinerent, quibus reliquæ Christum adumbrabant, (nempe mors, & illibata integritas, &c, siqua sunt, ejusmodi alia) harum quæque piacularis fuit, quale fuit & sacrificium Christi. Imò verò (quod multo magis refert) hæ omnes sacrificium Christi hoc ipso magis adumbrabant, quòd harum corpora extra castra legis jussu cremanda essent. Atque huc pertinet Apostoli illud ad Hebræos (*b*), *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Cujus sanè de loco illo, ubi Christus mortem pati debebat, nulla esset argumenti vis, nisi omnes Hebræorum victimæ, quarum sanguis rite in ædem sacram inferendus erat, sacrificium Christi adumbrassent. Neque enim si ejusmodi victimæ extra castra cremarentur, idcirco Christo extra Ierosolymam (cujus utique ac castrorum populi eadem plane ratio fuit) moriendum erat, nisi ut major inter eas victimas Christúmque con-

(b) Hebr.13. 10,11,12.

convenientia intercederet. Quæ tamen nisi inter typos & antitypum nulla omnino requirenda fuit. Ex quibus sequitur omnes victimas, quarum corpora extra castra cremabantur, & typos fuisse sacrificii Christi, & quidem reliquis præstantiores; siquidem quæcunque tales fuerint non solummodo mortem ejus, sed & mortis locum præfigurarent.

Quod autem quidam in modò positis Apostoli verbis de nullis victimis agi judicant, nisi quarum sanguis in intimum ædis sacræ adytum inferendus erat, in eo sanè vehementer errant. Agitur enim de omnibus victimis piacularibus, quibus vel ipsis Sacerdotibus nulla vescendi potestas fuit, id quod verba illa docent, *habemus altare de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt.* Tales autem erant omnes victimæ, quarum sanguis in utrumvis adytum inferendus erat. Ut vox ἅγια hoc in loco non solummodo intimum illud (quod ἅγια τῶν ἁγίων dici solet) sed utrumque planè adytum designet.

Quod autem ad victimas illas attinet, quarum sanguis in intimum Templi adytum inferendus erat, corporáque extra castra cremanda, in illis sanè non solummodo Christi mors mortísque locus adumbrabantur, verùm etiam ingressus ejus in cœlum adyto isto adumbratum. Ex quo illa ejusdem Apostoli (c) Hebr. 9.11, 12. (c), *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum per amplius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem* (secus atque Judæorum Pontifex) *introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.* Quo in loco Pontifex Judæorum, & Pontifex noster Iesus Christus; sanguis hircorum & vitulorum (eo-

rum

rum utique, qui diebus expiationis mactabantur) & sanguis Christi; intimum adytum, & cœlum supremum; ac denique (id quod jam posui) Pontificis in adytum illud ingressus per victimarum earum sanguinem, & ingressus Christi in cœlum ipsum sui ipsius sanguinis vi; ut res adumbrantes & adumbratæ inter se mutuò conferuntur.

VII. Hæc itaque cùm ita sint, nihil longiùs à vero abest, quàm quod *Socinus* pro certo posuit (*d*), nullas scilicet victimas piaculares sacrificium Christi adumbrasse, nisi quæ & temporibus statis, & pro toto cœtu mactabantur. Erant enim inter has ipsas victimas, quarum sanguis in Templum inferendus erat, corporáque extra castra cremanda, duo illi juvenci piaculares, quorum alter quidem pro toto cœtu (*e*), alter autem pro uno Pontifice (*f*) pro re nata mactabatur, neuter verò statis temporibus. Quod idem etiam, ut antè docui, de hirco illo statuendum, qui universi cœtus nomine toties immolandus erat, quoties cœtus iste per imprudentiam, patriarum religionum loco, ritus extraneos suscepisset (*g*). Huc accedit, quòd cùm Apostolus ad Hebræos de eis ipsis victimis ageret, de quibus, ut de sacrificii Christi typis præstantissimis, meminit, (quales erant illæ, quarum sanguis in intimum adytum inferebatur) vitulos semper, sive tauros cum hircis junxerit (*h*). Jam verò vituli, seu tauri illi, quorum sanguis in intimum Templi adytum inferebatur, non pro toto populi cœtu, sed pro una familia *Aaronica*, ut ante diximus, immolabantur.

At, inquit *Socinus* (*i*), cùm Christus se piaculum fecerit pro universo humano genere, *nulla piacula sacrificium ejus ita adumbrare potuerunt, ut res adumbrans rei adumbratæ responderet, nisi quæ pro populi Israelitici universo cœtu facta erant.* Quasi verò

(*d*) Prælect. c.22.

(*e*) Lev.4.13, 14,21.

(*f*) Lev.4.3, 11, 12.

(*g*) Num.15.24.

(*h*) Hebr.9.12, 13. & 10.4.

(*i*) Prælect. cap. 22.

verò leves quædam argutiæ ſacris literis opponi debeant, idque ab eo, qui tamen ipſe nihil profectò inde attulit, quo ulla Judæorum piacula ſacrificium Chriſti adumbraſſe doceat. Quanquam (nequis forte *Socini* illa refutari minimè poſſe putet) fac hoc quidem ipſum, nempe Chriſtum pro toto humano genere mortem oppetiturum fuiſſe per ſacrificia ſingulorum hominum adumbrari minime potuiſſe, potuit tamen ipſa ejus mors, potuit locus, quo mortem oppetiturus fuit, potuit & vis expiatoria, quæ ad ejuſdem mortem pertinet, potuit denique Chriſti puritas per ea ſacrificia adumbrari. Réque ipſâ ſanè hæc omnia per illa piacula adumbrabantur, quæ pro Pontifice facta erant. Quibus adde, quod in juvenco illo, qui pro familia *Aaronica* die expiationis immolabatur, tales aliqui ritus obirentur, quales planè Chriſti in cœlum ingreſſum, ut antè monuimus, præfigurabant. His adjici alia multa poſſent à *Socino* ejuſque ſectatoribus de ſacrificii Chriſti typis parum enucleatè, ac falſò dicta. Verùm hac in re nihil eſt cur valde elaboremus; quia quæ ad Chriſti ſacrificium rite intelligendum pertinent (quò hoc in capite dicta ſpectant) nihilo planè minus conſtabunt, licet nulla piacula Judæorum ſacrificium Chriſti adumbraſſent, niſi quæ pro toto Iſraelis cœtu, ídque ipſo expiationis die, (ne dicam aliis temporibus ſtatis) legis juſſu facienda erant.

Sa-

Sacrificiorum vis circa Deum versatur.

CAP. XIX.

Probatur omnium Sacrificiorum vim non circa homines, sed circa Deum primò ac proprie versatam fuisse.

I. QUandoquidem satis expositum sit, quæ præ reliquis sacrificia ita sacrificium Christi, ut typi antitypum, adumbraverint (id quod eorum primum fuit, quod paulo antè proposuimus) videamus sequitur (quod alterum restat) quid omnibus inerat Judæorum victimis, eis præsertim, quæ præ reliquis sacrificium Christi adumbrârunt, ex quo propria vis, ac ratio sacrificii ejus intelligatur. Atque hoc quidem duabus maximè in rebus cernitur. Quarum prima est, quòd omnium victimarum vis circa Deum propriè versaretur. Altera, quòd victimis piacularibus irrogata esset pœna vicaria, quarum rerum prior eò pertinet, ut sacrificii Christi vim non circa homines, sed circa Deum primò ac propriè versatam esse intelligamus. Altera autem ejusmodi est, ut Christum pro peccatis nostris pœnam vicariam subiisse doceat. Quorum utrumque à *Socino*, ejusque Discipulis negari nôrunt, qui mediocriter his in rebus versantur. Illud quidem concedit *Socinus*,

cinus, noluisse Deum nisi post piaculum rite factum reo ignoscere. Atque huc pertinent *Crellii* ista (*k*), *Si eo modo Deum sacrificiis motum dicas ne peccata puniret, quod non aliter nisi hac conditione præstita voluerit pœnam remittere, id libenter fatetur* Socinus, *docet enim victimarum oblationem obedientiam quandam Deo præstandam, quanquam levem, continuisse, quam ex promisso Dei levium quorundam erratorum ac peccatorum venia consequebatur.* Verum hæc omnia ejusmodi sunt, ut vel cum scriptura sacra parum congruere videantur, vel id omittere, quod maximè explicandum erat. Quod enim *Socinus*, referente *Crellio*, *Victimarum oblationem obedientiam quandam Deo præstandam, quanquam levem, continuisse* dicit, *quam ex promisso Dei levium quorundam erratorum ac peccatorum venia consequebatur*, in eo sanè ita loquitur, quasi immolantis obedientia in victima jussa immolanda posita sola planè conditio fuerit, quam quidem ex promisso Dei peccati venia consequebatur. Qua in re aliter profectò loquitur, quàm de sacrificiis piacularibus loqui solent sacræ literæ; quæ non tam fontis obedientiæ (quanquam ea quidem accedere debebat) quam victimæ immolatæ sanguini peccati expiationem tribuunt. *Est enim sanguis*, inquit Deus de sanguine victimarum loquens (*l*), *qui pro anima expiationem facit.*

(*k*) Contra Grot. cap. 10. partic. 10.

(*l*) Lev. 17.11.

Porro cum duo sint obedientiæ Deo rite præstandæ genera, quorum alterum propriè circa Deum (quale est, quod in precibus sacris cernitur) alterum circa homines versatur, qualia sunt nimirum, quæ homines ex præcepto Dei inter se mutuò rectè faciunt; non docuit *Socinus*, utrum ad genus

genus referri debeat victimarum oblatio; quod tamen maximè docendum erat. Si enim ad prius genus pertinuit, (id quod omnino ſtatui debet, niſi homines rite immolantes alios aliis victimas ſuas immolaſſe dixeris) ſanè ſacrificiorum omnium vim, perinde ac vim ſacrarum precum, ac gratiarum, circa Deum verſatam fuiſſe patet. Neque aliter de ſacrificio Chriſti, quàm de reliquis omnibus judicandum; niſi forte quis id ſacrificio ejus detrahendum putet, quod & ad omnia ſacrificia, quibus id adumbratum fuit, pertinuit, & in ipſa ſacrificii cujuſque ratione propria continetur. Verùm hæc loco non ſuo dicta ſunt.

II. Jam verò, ut in viam redeam, licet omnia illa ſacrificia, quæ quidem Deo facta erant, ita comparata fuiſſe dicam, ut vis eorum primò ac proprie circa Deum, non circa homines verſaretur, hoc tamen ita intelligi nolim, perinde quaſi vim illam talem tantámve fuiſſe putem, quanta per ſe erga immolantes Dei gratiam impetraret. Neque enim in præſentia quæritur, quanta erat ſacrificiorum vis, ſed circa quem, utì jam dixi, primò ac propriè verſabatur. Neque aliud aliquid nunc contendo quàm ſacrificia Deo facta eodem planè pertinuiſſe, quo pertinent gratiarum actiones, precéſque ſacræ Deo adhibitæ; quæ perinde circa Deum verſantur, ſive magnum aliquid, ſive nihil omnino ab eo impetrent. Id quod ita verum eſt, ut vel ipſæ impiorum preces, quas Deus *abominari* dicitur (*m*), nihilo minus circa Deum verſentur, quàm quæ ab optimo quoque fiunt, maximéque apud Deum valent.

(*m*) Prov.28.9

III. Cùm satis explicasse videar, & quid sit illud, & quorsum spectet, quod primo demonstrare statui, nempe ita comparata fuisse Judæorum omnia sacrificia, ut vis eorum circa Deum primò ac proprie versaretur; deinceps aggredienda est rei ipsius demonstratio. Atque huc spectat (quod primò considerari velim) natura, ac ratio loci ejus, ubi Judæorum sacrificia legis jussu facienda erant. Is primò Tentorium sacrum fuit, postea vero Templum illud, quod Ierosolymæ positum fuit; cujus utique ac Tentorii sacri idem usus, eadem ratio, sanctitásque fuit. Nam utrumque Majestate illa, nube scilicet, ac luce sacra, quæ singularis præsentiæ Dei *symbolicam* quandam speciem præbuit, ejusque כבוד & δόξα dicitur, ut alias (*n*) monuimus, sacratum fuit. Utrumque eo consilio conditum, ut Dei habitaculum foret, idque legis ipsius jussu. Id quod de alio ullo loco in universo terrarum orbe in sacris literis nusquam dicitur. Quinetiam sanctuarium ingredientes coram Deo apparuisse dicti, & quod in eo factum erat, coram Deo factum censebatur. Hîc Deus adiri, consulíque voluit, hoc versus etiam ab exulantibus, peregréve profectis invocari. Id quod *Danielem* in Babylonia fecisse legimus (*o*). Quæ omnia singularem quandam Dei præsentiam in Sanctuario fuisse indicant. Quorsum hæc? ut hinc intelligas sacrificia eo in loco facta, quem Deus inter populum suum sibi ipse incolendum ceperat, suaque præsentia consecraverat, ejusmodi plane sacra fuisse, quæ facta erant pro populo apud Deum. Neque enim alia ratio fuit, cur fieri debuerint in sanctuario, nisi quod sanctuarii incolæ fierent, neque ei fieri poterant, ut non circa eum versarentur, vimque

(*n*) *De his & seq. vide quæ antè dicta sunt, cap.2.*

(*o*) *Dan.6. 10.*

vimque ſuam, quantillacunque eſſet, (perinde ac gratiarum actiones, preceſque ſacræ ei adhibitæ) circa eum quoque exercerent. Quid, quod quædam eſſent victimæ, quarum ſanguis die expiationis in adytum intimum inferendus eſſet? Jam quorſum in hoc ipſum adytum, quod Sacrum Dei penetrale fuit, ſanguinem illatum judicemus, idque ipſo expiationis die, niſi ad impetrandam gratiam ejus, cujus in conſpectu ſpargebatur? Quod ſi ita erat, ſanè vis earum victimarum, quarum ſanguis eo illatus erat, circa Deum proprie verſabatur. Neque aliter de reliquis judicandum. Siquidem totum ſanctuarium ejuſmodi officiis ac religionibus deſtinatum eſſet, in quibus rite peragendis quiſque ad Deum accedebat, eique præſtabat cultum ſacrum, qui quin circa Deum verſaretur, nemo ſanus dubitaverit. Sed hac de re latius mox diſſerendum eſt. Id unum addo, officia omnia in ſanctuario peragi juſſa preces fuiſſe, & ſacrificia. Quibus utriſque æque inerat cultus ſacri vis, & ratio. Atque ita factum, ut Sanctuarium בית תפלה *locus orationis* (*p*), & בית זבח *locus ſacrificii* (*q*) diceretur. Solennis autem ſacrarum legum coràm apud populum recitatio ſeptimo quoque anno facta (*r*) non in ipſo Sanctuario, ſed in atrio mulierum habita fuit (*s*).

IV. Jam quod ex ſacrificandi loco populo Hebræo conſtituto ſatis apertè colligi poteſt, id multò clariùs ex munere Sacerdotali liquet. Hoc enim quale munus fuit, Deus ipſe *Moſem* allocutus docuit (*t*), *Aaronem, filióſque ejus veſtibus ſacris indues, unges, initiabis, conſecrabis*, וכהנו לי & *mihi miniſtrabunt in Sacerdotio.* Ex quibus ſequitur Sacerdotio fungi idem fuiſſe quod *Deo mini-*

(*p*) *Iſ.* 56.7.
(*q*) 2 *Par.* 7.12.
(*r*) *Deut.* 31. 10,11.
(*s*) Maimon. *in Chagiga*, c.3.
(*t*) *Exod.* 28. 41. *v. etiam* 29. 44. & 30.30. & 40.13,15. & *Hoſ.* 4. 6.

strare, jam verò *Deo ministrare* idem est, quod tali officio fungi, quod proprie circa Deum versatur; id quod & ipsa locutio docet, & alia illa Dei verba (*u*), *Isti sunt filii* Sadoc, *qui accedunt de filiis* Levi *ad dominum*, *ut ministrent ei*. Hinc enim patet Sacerdotes tum, cum Deo ministrabant, hoc est, cum rite sacrificabant, omnino ad Deum accessisse. Adeoque religiones illas, quæ in sacrificiis versabantur, ita comparatas fuisse, ut circa Deum versarentur.

(*u*) *Ezek.* 40. 46. *v. etiam* 44. 15, 16.

Quid, quod *ad Deum appropinquare* (qua locutione sacræ literæ Sacerdotis operam (*x*) designare solent) idem sit nonnunquam quod Deo preces adhibere (*y*)? cujus alia nulla ratio est, nisi quòd sacrificia Deo facta, ita ut gratiarum actiones, precesque sacræ Deo adhibitæ, circa Deum propriè versarentur.

(*x*) *Ex.* 19 22. *Lev.* 10. 3. & 21. 21. *Ezek.* 40. 46. & 44. 13, 15.

(*y*) *Is.* 29. 13. *Hebr.* 7. 25. & 10. 22.

Adde quod munus Sacerdotale eo maxime à prophetico, atque etiam Apostolico differret, quod Prophetarum & Apostolorum esset res Dei apud homines agere, Sacerdotum autem res hominum apud Deum. Illi scilicet Dei apud homines legati erant, hi hominum apud Deum patroni. Prius illud docet S. *Paulus* de se, reliquisque Apostolis loquens (*z*), *Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo reconciliamini Deo*. Posterius docet Apostolus ad Hebræos (*a*), *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis*; ubi *pro hominibus constitui* τὰ πρὸς τὸν θεὸν *in rebus ad Deum pertinentibus* idem est, quod res hominum apud Deum agere; & res hominum apud Deum agere idem quod

(*z*) 2 *Cor.* 5. 20.

(*a*) *Hebr.* 5. 1.

Deo

Deo dona offerre, & sacrificia pro peccatis.

V. At enim ipse quoque Apostolus (quod *Crellius* (*b*) contra *Grotium* urget) *habere se* dicit (b) c.10.part.3.
τὰ πρὸς τὸν θεόν, *in quibus gloriari possit* (*c*). (c) Rom.15.17.
Dicit quidem, sed ideo dicit, quia versu proximè præcedente, quæ ad Sacerdotem propriè pertinent, ea *metaphoricè* ad se transtulerat. Dixerat enim se ἱερουργεῖν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν. εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ, *operari Dei Evangelio, ut accepta sit gentium oblatio, per Spiritum Sanctum consecrata.* Ubi primò se Sacerdotem quendam, sive sacrorum antistitem facit, quia populum, quem Christianæ fide & sanctitate imbuebat, quasi Deo sacrum faciebat. Deinde cùm se Sacerdotem quendam tralatitio loquendi genere fecerat, mox, quod ad Sacerdotem pertinet, id sibi sumit vendicátque, se quoque τὰ πρὸς τὸν θεὸν habere dicens *in quibus gloriari possit.* Quod tamen ipsum ita dicit, ut cùm Sacerdotis personam sumit, ita de sua opera loquatur, ut cujus vis circa Deum versetur. Dicit enim *Gentium conversionem ad Deum* fore προσφορὰν εὐπρόσδεκτον *oblationem* scilicet *Deo acceptam.* Ita ut quod προσφορὰν dixit, idem quoque Deo gratum dixerit, vimque ejus Deum versus spectare.

At verò qui homines sanctos facit, is, inquies, in hominibus ipsis operam collocat, rectè quidem. Sed Apostolus τὰ πρὸς τὸν θεόν, Sacerdotísque sibi personam sumens non illud tantum in animo habebat, nempè quod homines Sanctos faceret, sed etiam quod Sanctos faciendo eosdem Deo consecraret,

craret, eique acceptos ac gratos redderet, Opúsque Deo gratum præstaret, ut quatenus Sacerdotem induit, eatenus operæ suæ vim circa Deum versatam fuisse doceat.

Jam verò quamvis S. *Paulus* tralatitio loquendi genere utens Sacerdotis personam sibi sumat, quamvis & Christiani omnes, ex sacris illis spiritualibus, quæ ipsi quotidie Deo offerunt, *Sacerdotes* nonnunquam appellentur (*d*), id tamen maximè advertendum, nullos Evangelii ministros, quocunque in ordine constituti fuerint, hujus ipsius muneris ratione usquam in scripturis sacris ἱερεῦς aut ἀρχιερεῦς vocari. Quod ideo moneo, ut ministerium Evangelicum à Sacerdotio *Aaronico* multum differre intelligatur; ídque in eo præcipuè cerni, quod illud pro Deo apud homines præcipuè constitutum sit, hoc pro hominibus apud Deum. Ex quo & illud intelligitur, illud præcipuè circa homines, hoc circa Deum versatum esse. Quibus adde, quòd Sacerdotio Judaico successit Sacerdotium Christi, non ministerium Evangelicum. Ut nemo nunc nisi ipse Christus autoritate à Deo data ἱερεὺς, aut ἀρχιερεὺς superstit; nempe hominum apud Deum patronus.

(*d*) Apoc. 1.6.

Cæterùm quia sacerrimum munus, summóq; honore dignum fuit *ad Deum populi causa accedere*, populúmq; ei commendare, propterea lege sacra cautum, ut magna generis, magna conjugii, magna puritatis, magna corporis integritatis in Sacerdotibus ratio haberetur. Ea, inquam, de causa cautum erat, nequis extraneus, impurus, aut mutilus, nequis ullo corporis vitio notatus, nequis illotis manibus, pedibúsve, nequis statìm à poto vino, nequis nisi vestibus indutus,

quæ

quæ gradui suo propriæ erant, nequis nisi operto capite (quod eis in locis ac temporibus ad modestiam maximè pertinebat) opus ullum Sacerdotale faceret. Ita factum etiam, ut *Aaron* ejusque filii omnes magno admodum sacrorum rituum apparatu juxtà ac delectu, Sacerdotio primitus initiarentur. Erant enim primò aqua lustrati, deinde vestibus sacris induti, mox unguento sacro uncti, atque etiam variis sacrificiis Domino suo commendati. Quæ omnia quorsum pertinebant, verba ea, quæ prius attuli, docent. *Aaronem, filiósque ejus vestibus sacris indues, unges, initiabis, consecrabis, & mihi ministrabunt in Sacerdotio* (e). Quod perinde est, ac si dictum esset; ita in Sanctuarium meum mihi ministratum venient, ita mihi pro populo sacra facient, populúmque ipsum commendabunt, si modo rite sacrati fuerint, nullóque vitio dedecorati.

(e) Ex. 28.41.

VI. Hactenus ea persecuti sumus, quæ propria Sacerdotii munera (quale maximè fuit Deo rite sacrificare) circa Deum versata fuisse doceant: deinceps meminerimus oportet, quantus victimarum delectus apud Judæos habendus fuit. Neque enim omni animantium genere, quo vesci fas hominibus fuit, ad sacrificia uti licuit; nec ullo ex genere, quo uti licuit, vitiosum quodvis immolare. Cujus ea delectus causa fuit, quòd sacrificia eis in rebus essent, quæ ad Dei gratiam vel commemorandam ac retinendam, vel conciliandam pertinebant. *Si habuerit maculam*, inquit Deus; *non offeretis, neque erit acceptabile. Homo qui obtulerit victimam pacificam Domino, vel vota solvens, vel sponte offerens, tam de bobus, quàm de ovibus immaculatum offeret, ut acceptabile sit* (f). Cui acceptabile?

(f) Lev. 22.20, 21. vide etiam Deut. 17.1.

tabile? Domino ſcilicet, cui offerendum erat. Quod ergo integrum eſſe debuit, ut Deo gratum eſſe poſſet, ejuſdem vis (quod inde facile intelligitur) circa Deum proprie verſabatur. Huc etiam re- (g) Mal. 1.8. fer *Malachiæ* illa (g), *Nam cùm offertis animal cæcum ad ſacrificandum, nihilne eſt mali? & cum offertis claudum aut ægrotum, nihilne eſt mali? Offer iſtud jam duci tuo; an acceptum habiturus ſit? aut an ſuſcepturus votum tuum? inquit Jehova exercituum.* Unde intelligitur, ſacrificium omne Déo factum inſtar rei fuiſſe Regi oblatæ. Quid ergo res Regi oblata? ſanè vel ad impetrandam gratiam ejus, vel ad gratiam ei referendam pertinet. Eadem itaque ſacrificiorum ratio, ut & illa quoque ad gratiam Dei vel impetrandam, vel commemorandam pertinerent. Qua utraque in cauſa vis eorum circa Deum propriè verſabatur. His adde, quòd Deus facta ſibi ſacrificia modò ac- (h) Lev. 1.4. & 22. 21. cepiſſe (h), modò non accepiſſe (i) dictus ſit. (i) Lev. 22. 23, 25. Mal. 1.8, 10, 13. Quod dici commodè non potuiſſet, niſi ſacrificia ei facta, vel ut dona quædam, vel ut λύτρα ad gratiam ejus vel impetrandam, vel retinendam pertinuiſſent. Accipi enim (ut cuique patet) ea dicta erant ſacrificia, quæ quidem Deo & oblata, & grata erant; non accipi autem, quæ, licet Deo offerebantur, ei tamen minimè grata erant, neque eo apud eum valebant quo immolator valere voluit.

VII. Huc pertinent etiam plerique ritus, quibus ſacrificia facta erant. Quales erant victimam ad aram ſiſtere, ibique ſtatam manibus capiti ejus impoſitis Deo ſacrare, ac devovere. Nihil enim dubium, quin ſolennis iſta victimæ devotio circa eum propriè verſabatur, cui victima ipſa devota fuit. His

His adde ritus sacrificales à Sacerdotibus obeundos, quales erant prosecta aræ reddere, sanguinémque etiam ei affundere, vel (quod nonnunquam jussum fuit) intimum ædis sacræ adytum, vel propitiatorium versus spargere. Qui sane ritus ejusmodi erant, quibus sacra Deo porrigebantur. Ara enim mensa Dei fuit, propitiatorium instar aræ, intimúmque adytum sacerrimum Dei penetrale. Ut quod ad aram, aut propitiatorium, vel denique intimum adytum versus ritu sacro admovebatur, illud sanè eadem opera Deo porrectum censeretur. Quod idem etiam de illis sacris judicandum, quæ omnes mundi plagas versus Sacerdotis manibus admovebantur. Quippe quo ritu sacra illa Deo, ut omnia possidenti, omnia tuenti porrigebantur. Quare cùm sacrificia ita fierent, ut pars saltem aliqua rei sacratæ ritu sacro Deo porrigeretur, cúmque ritus iste, quo sacra Deo porrigebantur, & circa Deum versaretur, & ipsam quoque constitueret sacrificii cujusque rationem; hinc efficitur sacrificium quodque circa Deum proprie versatum esse.

VIII. Neque verò quenquam adeo hebetem esse puto, ut Sacerdotes ad aram assistentes, eique sanguinem & prosecta ritu sacro admoventes operam suam circa aram tantùm, non circa Deum collocasse putet. Nam in omni cultu Deo præstito eodem spectant ritus illi, quibus & cultus externi ratio, & interni significatio inest, quo cultus ipse internus spectat. Aliter enim si rem instituas, sanè preces sacras ore editas, quibus aerem commoveri necesse est, non circa Deum, sed circa aerem versari dixeris; ac, quoties sacra ad Dei aram admovebantur, non Deo, sed aræ sacrificatum.

Quo nihil ineptius fingi poteſt. Alia itaque rituum omnium ratio eſt, quatenus phyſicè conſiderantur, nihílque aliud, niſi certos quoſdam corporis geſtus, manuúmve opera in ſe continent, alia, quatenus ad cultum ſacrum pertinent. Atque ita factum, ut licet porriciendi ritus, quatenus nihil aliud erat niſi ~~extremum~~ manuum opus, circa aram quidem verſabatur, tamen quatenus externus Dei cultus, ac quidem interni ſignum erat, circa Deum proprie verſaretur. Idemque judicium eſſe debet de genuum in cultu ſacro flexione, itémque de capitis, totiúſve corporis demiſſione. Quæ, quatenus ad cultum ſacrum pertinent, quin propriè circa Deum verſentur, nemo quiſquam dubitare poteſt.

IX. Ac quidem ut locum, in quo verſamur, aliquantò magis illuſtremus, meminerimus oportet, quòd antè diximus, Judæorum omnia ſacrificia Deo facta fuiſſe vel ut omnium conditori ac Domino, vel ut omnium bonorum largitori, vel denique ut ſummum pœnæ, ac veniæ jus habenti; ut facilè eorum in ſacrificiis ſacerrimas agnoſcas religiones, propriámque cultus divini rationem. Idque idem docent & ſacræ literæ, (quæ diis extraneis immolantes ut Deo rebelles Idololatras (*k*) morti (*l*) addicunt) & Judæorum Senatuſconſulta. In quibus, uti *Maimonides* monuit (*m*), cultus extranei condemnatur שמשתחוה: לעז ונסך וקטר וזבח *qui corpus demiſerit, qui libamen effuderit, qui aliquid adoleverit, qui animal mactaverit Deo extraneo.* Quamobrem cum ſacrificiis ineſſet propria cultus divini ratio, quis demum illa circa Deum proprie verſata fuiſſe negaverit, niſi qui nec circa Deum verſari Dei ipſius cultum dixerit? hoc eſt,

(*k*) *Ex.* 34.14, 15. *Deut.* 32.16, 17. *Iſ.* 57.5, 6.
(*l*) *Ex.* 22. 20.
(*m*) *In Schegagoth. cap.* 7.

est, qui Deum etiam tum, cum colitur, coli negaverit.

X. Cæterùm cùm omnis Dei cultus, sive naturalis, sive institutus, vel ad gratiam ejus impetrandam, vel quidem commemorandam spectet, fieri non potuit, quin sacrificia (quibus, ut jam demonstratum est, propria inerat cultus divini ratio) eodem etiam pertinerent. Ac quidem (quod alibi dicta docent) ad commemorandam Dei gratiam facta erant sacra Eucharistica, תודות appellari solita, nonnunquam etiam & holocausta, עלות dicta, ita tamen ut hoc idem genus & ad impetrandam Dei gratiam sæpe factum fuisse constet. Quo eodem etiam & reliqua omnia pertinebant. Alia scilicet ad res prosperas impetrandas, ut quæ voluntariò facta essent, & נדבות nominari solent. Alia ad pericula avertenda, qualia fere voto nuncupabantur, & נדרים in sacris literis dicta sunt. Alia ad piacula expianda, hoc est ad culparum veniam impetrandam. Qualia fuere חטאות & אשמות, *sacrificia pro peccatis & noxis facta.* Ut nulla essent sacrificia, quæ non ita circa Deum, ut preces, & gratiarum actiones, laudésque sacræ, versarentur. Neque hoc mirum videri debet, siquidem factis æquè ac verbis, ritibus æquè ac orationibus & subesse possint, & significari animi affectus & desideria; iisque ipsis cerimoniis, quæ ad sacrificia pertinebant, summum vitæ ac necis jus, summum in alia omnia dominium penes Deum esse agnosceretur.

Huc etiam accedit, quòd preces sacræ *vituli labiorum* appellentur (*n*). Cujus dicti ea ratio est, quòd preces sacrificia quædam essent, & sacrificia preces quædam. Preces utique sacrificia spiritua-

(*n*) Hos. 14. 2.

 lia,

lia, & sacrificia *symbolicæ* preces. Quod idem liquet ex verbis *Sauli* (*o*), qui, quia nondum *sacrificaverat*, nondum se *supplicasse* dixit. His adde & *Solomonis* illa (*p*), *Sacrificium impiorum abominationi est Jehovæ, oratio autem justorum accepta est ei.* Quibus hæc subjecta est sententia, vel sacrificia impiorum nihil valere apud Deum, imò verò ei displicere, optimi autem cujusque preces plurimùm apud eum valere. Cujus comparationis instituendæ nulla prorsus fuisset ratio, nisi sacrificia & preces sacræ eodem planè pertinuissent. Ita tamen ut sacrificia plus, cæteris paribus, valuisse, quàm simplices preces judicatæ essent. Ut qui propriè circa Deum vim alterarum versari judicat, ei de alterorum vi idem judicium esse debeat.

(*o*) 1 *Sam.* 13. 12.

(*p*) *Prov.* 15. 8.

XI. Huc etiam spectant preces sacræ inter sacrificandum adhiberi solitæ. Quippe quæ eo pertinebant, ut Deo grata & accepta essent, quibus additæ erant, sacrificia; & ut sacrificia Deo facta ea ab illo impetrarent, de quibus immolatum erat. Huc ergo refer, quæ in libro secundo *Macchabæorum* extant (*q*), *Orationem autem faciebant omnes Sacerdotes, dum consumeretur sacrificium,* Jonatha *inchoante, cæteris autem respondentibus. Et* Nehemiæ *erat oratio hunc habens modum: Domine Deus, omnium creator, terribilis & fortis, justus & misericors, qui solus es bonus rex, solus præstans, solus justus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Israel de omni malo, qui fecisti patres electos, & sanctificasti eos; accipe sacrificium pro universo populo tuo Israel, & custodi partem tuam, & sanctifica; congrega dispersionem tuam, libera eos, qui serviunt gentibus, & contemptos*

(*q*) v. 23, & *seq.*

temptos & abominatos reſpice: ut ſciant Gentes quia tu es Deus noſter. Affige opprimentes nos, & contumeliam facientes in ſuperbia, conſtitue populum tuum in loco ſancto tuo, ſicut dixit Moſes. His etiam adde preces iſtas, quas juxta victimam piacularem reus quiſque adhibere ſolebat, quarum hæc extrema clauſula fuit. ותה כפרתי *Hæc ſit expiatio mea.* Eodem etiam *Davidis* preces illæ pertinent, ut quæ ad ſacrificia ſpectarent, licet non inter ſacrificandum habitæ (*r*). יזכור כל מנחתיך עולתך ידשנה quæ ita vertit *Sebaſtianus Caſtellio, Memor ſit tuorum tot fertorum, hoſtiámque tuam vertat in cinerem, hoc eſt,* inquit, *ea placetur* (*s*). Jam preces eo pertinentes ut Deo gratum & acceptum eſſet, quod factum erat, ſacrificium, eaque ab eo impetraret, de quibus ſacrificatum erat, propriam ſacrificii cujuſque vim circa Deum verſatam eſſe docent. Fruſtra enim habitæ fuiſſent preces, ut illud Deo gratum eſſet, quod idem nec ad impetrandam, nec ad retinendam ejuſdem gratiam pertinuiſſet.

(*r*) *Pſal.* 20. 3.

(*s*) *Hoſtiam pro holocauſto dixit.*

XII. His expoſitis, videamus ſequitur eis de rebus, quæ tralatitio loquendi genere ſacrificia appellari ſolent. Quales ſunt inprimis *preces ſacræ,* & *gratiarum actiones* (*t*). Quæ quidem nulla alia de cauſa ſacrificia metaphoricè dicuntur, niſi quòd cum ſacrificiis proprie dictis hoc ipſum commune habent, quòd propriè circa Deum verſantur. Quinetiam eodem loquendi genere ſacrificia appellari ſolent *ſumptus, labores,* & *dolores* ita ſuſcepti & tolerati, ut Deo grati & accepti ſint. Ita fit, ut ſacrificia dicantur *beneficia in egentes collata* (*u*), *ſpiritus fractus & contritus* (*x*), hoc eſt, peccatorum pœnitentia; corpus modeſtè & caſtè habi-

(*t*) 1 *Pet.* 2. 5. & *Hebr.* 13. 15.

(*u*) *Phil.* 4. 18. & *Hebr.* 13. 16.

(*x*) *Pſal.* 51. 17.

(y) Rom.12.1. (z) Phil.2.17. (a) Rom.15.16. (b) v. locos modo indicatos.

bitum (*y*), sanguis ad Dei honorem fusus (*z*), & gentium profanarum ad Deum conversio (*a*). Quorum pleraque eis ipsis in locis, ubi sacrificia appellantur, etiam Deo grata esse dicuntur (*b*). Ut hinc facilè intelligatur hujusmodi res sacrificia dici, quia scilicet Deo accepta sunt, ejusque ad gratiam impetrandam spectant. Quod ejusmodi est, ut sacrificia proprie dicta eodem quoque spectasse doceat. Perperam enim scriptores sacri quæ Deo grata & accepta sunt, ejusque ad gratiam impetrandam spectant, sacrificia *metaphoricè* dixissent, nisi sacrificia *propriè* dicta eodem etiam pertinuissent. Nulla enim locutio à sacrificiis propriè dictis ad impropriè dicta transferri potuit, nisi quæ eadem in proprie dictis aliquo modo locum habuit. Quamobrem, ut aliunde patet sacrificia omnia proprie dicta rationem habuisse cultus sacri; ita quoque ex jam dictis cultum eum eatenus Deo placuisse, gratiámque ejus impetrasse constat, quatenus ei suberat bonus animus, veráque erga Deum pietas. Idque ipsum est, quod toties monent sacræ literæ quoties sacrificia rite facta *Deo grati odoris* fuisse dicunt; eóque factum, ut S. *Paulus* hac locutione uteretur, cum voluntariam Christi mortem Deo perplacuisse docere voluit (*c*). Neque verò illud prætereundum, hanc locutionem positam esse non solummodo in holocaustis (*d*), & sacrificiis salutaribus (*e*), sed in ipsis quoque piacularibus pro erratis populi gregarii factis (*f*). Nunquam vero in piaculis illis, quæ pro erratis Sacerdotis magni, aut totius cœtus Israelitici, (adeoque & Senatus magni) Rectorísve denique facta erant. Cujus ea discriminis *Abrabeneli* ratio visa est (*g*), quòd peccatum legis ignorantia ortum levior esset in

(c) Ephes.5.2.

(d) Ex.29.18. Lev.1.9,13. & alibi passim.

(e) Lev.3.5,16.

(f) Lev.4.31.

(g) ad Lev.4.

in homine plebeio culpa; culpámque istam victima è grege suo lecta expiatum ire ejusmodi probitatis indicium, quæ Deo perquam grata fuit; contra autem Senatui, & Pontifici, reique ipsius publicæ Rectori & turpe esset leges ignorare, erratúmque quodvis in se admittere, & nulla prorsus laude dignum erratum victima expiare.

Cæterum etiamsi apud Deum gratiam nullam conciliabant hominum impiorum sacrificia, imò verò etsi ei semper ingrata erant, ea tamen ipsa sacrificia, siquidem Deo facta erant, circa Deum quoque versabantur. Enimverò & impiorum preces Deo semper ingratæ sunt, neque eò minus, siquidem Deo adhibeantur, propriè circa Deum versantur. Quare idem quoque de sacrificiis Deo factis, quorumcunque erant, judicandum.

XIII. Quamvis, quæ hactenus dicta sunt, Hebræorum omnia sacrificia, si modo Deo facta essent, circa Deum versata fuisse doceant; tamen alia quædam addi possunt, quæ de sacrificiis piacularibus (quæ quidem sacrificium Christi præ reliquis omnibus adumbrabant) hoc idem luculentius demonstrent. Huc enim valet ipsa ratio, quæ inter Deum & Offerentes in ejusmodi sacris intercessit; ut quæ talis semper esset, qualis est inter personam ream, & offensam, eandemque etiam pœnæ ac veniæ jus habentem. Neque enim sacrificia piacularia nisi pœnæ avertendæ causa (quod antè docuimus) facta erant; nec quid erat, cur quis pœnam aversum iret, nisi quatenus culpæ reus erat. Quibus ex rebus intelligitur, sacrificia omnia piacularia ejusmodi sacra extitisse, quibus & reus quatenus reus, & Sacerdos etiam ejusdem nomine

mine ad Deum tanquam ad partem offensam, pœnæque ac veniæ jus habentem supplicum more adierunt ad veniam reo impetrandam. Reus utique ita victimam suam ad aram sistens, reliquáque ad se spectantia peragens, ut & de culpa admissa doleret, & Deum sibi propitium vellet; Sacerdos, (ut de extis taceam) victimæ sanguinem aræ, ejúsve cornibus, aspergens, hoc est pecudis cæsæ animam, ut λύτρον quoddam piaculare, ritu symbolico Deo reddens. Quod nisi eo animo faceret, ut Deum erga hominem reum propitium & benignum vellet, talis profecto vir non fuit, qualem esse Sacerdotem decuit, qualémque Deus ipse voluit. *Omnis enim Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis: qui condolere possit iis, qui ignorant, & errant, quoniam ipse circundatus est infirmitate, & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis* (*h*). Ipse ergo Pontifex Judæorum (perinde ac reliqui Sacerdotes) & homo factus est, & errori obnoxius, ut fragilitatis suæ conscius ita pro suis, ut pro se, piacula faceret, neque Deum minùs erga alios, quàm erga se propitium vellet.

(*h*) *Heb.* 5.1,2.

XIV. At enim victimas piaculares pro toto cœtu immolatas non totus populus, sed vel Pontifex (*i*), vel Senatores (*k*) ante aram sistere, Deóque devovere solebant, idque ipsius legis jussu. Quasi verò Pontifex, & Senatores hujusmodi omnibus in officiis, quæ in singulorum hominum victimis ab offerentibus præstanda erant, populi personam non sustinuerint. Quod contrà fuisse quisque videt. Ita ut,

(*i*) *Lev.* 16.7,8,9.
(*k*) *Lev.* 4. 15.

ut,quod Pontifex, aut Senatores talibus in officiis fecerint, id populus feciſſe cenſeretur, ideóq; omnem victimam obtuliſſe,hoc eſt,pro ara devoviſſe,quam vel Pontifex, vel Senatores ejus loco ac nomine offerebant.

Hoc itaque cum ejuſmodi ſit, ut nullam difficultatem habeat, ea, quæ hunc ad locum pertinent, ſatìs explicaſſe videbimur, ſimul atque iſta addiderimus, quæ priùs dictorum ſummam continent. *Primò* inſtituiſſe Deum, ut ſacrificia Judæorum certis quibuſdam ſacris ritibus ſibi fierent. *Deinde* ſacros iſtos ritus ita comparatos fuiſſe, ut vel ſummum vitæ ac necis, vel ſummum pœnæ ac veniæ jus, vel quidem ſummum in omnia dominium penes Deum fuiſſe ſignificarent. Eò enim pertinuit, quòd Deus victimam ad aram ſuam adduci voluit, ibique ſtatam ſibi offerri, ac devoveri; quod ſanguinem, exta, totámve victimam (quod in holocauſtis factum erat) in aram ſuam porrici juſſit: hoc eſt, ſibi ipſi porrigi ut omnium Domino & Rectori. Idemque (ut paulò antè diximus) iis de ſacris judicandum, quæ omnes mundi plagas verſus legis juſſu movenda erant, quippe quo ritu Deo, ut omnia poſſidenti, omnia regenti, porrigebantur. *Tertiò* & illud obſervandum, ejuſmodi ritus, quibus quid Deo ſic, ut dictum eſt, oblatum aut porrectum fuit, cultus ſacri, licet externi tantùm, propriam habuiſſe rationem, nec minus circa Deum verſatos fuiſſe, quàm genuum in cultu ſacro flexionem, capitíſve aut corporis demiſſionem, alióſve quoſlibet ejuſmodi ritus, quibus cultus ſacri ratio ineſt, quoties in ſacris adhibentur. *Ultimò* illud adverti velim, ritus ſcilicet ſacrificales ſive ab ipſo offerente, ſive à Sacerdote peractos, ita peragi debuiſſe, ut cultui externo & ſymbolico internus ſubeſſet

animi cultus, ea utique de Dei providentia, justitia, & beneficentia fides, ea reverentia sacrarum legum, ea peccatorum pœnitentia, ea vitæ rectè agendæ studia, quæ pium quemque probúmque decent. Quo qui animo immolabat, is demum Deo gratus erat.

Atque hæc earum religionum, quæ in sacrificiis versabantur, generalem quandam rationem continent, eásque (quod sæpe antè diximus) tanquam preces, ac gratiarum actiones Deo adhibitas fuisse docent. Illud interest, quod alia in precibus, ac gratiarum actionibus, alia autem in sacrificiis interioris animi cultus signa externa adhiberentur. Quod enim in illis verba, humiléſque corporis gestus, id in his & alii ritus præstabant, de quibus paulò antè meminimus. Verùm hæc ita intelligi velim, ut de sacrificiis generatim dicta. Nam quæ ad victimas piaculares propria quadam ratione pertinent, alium sibi locum postulant.

Judæi

Judæi Sacrificia ſua circa Deum verſari judicarunt.

CAP. XX.

Oſtenditur Judæos ſacrificia ſua circa Deum verſari judicaſſe, Gentéſque profanas ſua quoque circa Deos ſuos. Quibus etiam additur Chriſtianorum eiſdem de Religionibus judicium.

I. HActenùs de toto ſacrificiorum genere nos ipſi quid judicemus, dictum. Nunc non abs re fore videtur, ſi diſpiciamus, quid & Judæi, & alii populi de ſuis utrique ſacrificiis, ac quid Chriſtiani de utriſque magno conſenſu judicarunt.

Ac quidem, ut à Judæis ordiar, quænam his de rebus Gentis illius ſententia fuit, ſatis explicatè docuit *Philo* (*l*); qui hos, qui ad aras accedebant, ἢ εὐξομένους, ἢ εὐχαριστήσοντας *vel precaturos*, *vel gratias acturos* eò ſemper acceſſiſſe monuit. Unde intelligitur populum Hebræum perinde ſacrificia ſua, ac preces & gratiarum actiones, circa Deum verſari ſtatuiſſe. Eodem pertinent alia illa ejuſdem Autoris (*m*), Εἰ γὰρ βούλοιτό τις ἐξετάζειν ἀκριβῶς τὰς αἰτίας ὧν ἕνεκα τοῖς πρώτοις ἔδοξεν ἀνθρώποις ἐπὶ τὰς θυσιῶν εὐχαριστίας ὁμοῦ καὶ λιτὰς ἐλθεῖν, εὑρήσει δύο τὰς ἀνωτάτω. μίαν μὲν τὴν πρὸς θεὸν τιμήν,

(*l*) *De animalibus idoneis ſacrificio.*

(*m*) *Ibid.*

τὴν ἄνευ τινὸς ἑτέρου διὰ τὸ μόνον γινομένην, καὶ ἀναγκαῖον καλόν. ἑτέραν δὲ τὴν τῶν θυόντων περιγινομένην ὠφέλειαν. διττὴ δέ ἐστιν ἡ μὲν ἐπὶ μετουσίᾳ ἀγαθῶν, ἡ δὲ ἐπὶ κακῶν ἀπαλλαγῇ. τὴν μὲν οὖν κατὰ Θεὸν δι' αὐτὸν μόνον γινομένην προσήκουσαν ὁ νόμος ἀπένειμε θυσίαν ὁλόκαυτον ὁλοκλήρῳ καὶ παντελεῖ, μηδὲν ἐπιφερομένης τῆς θνητῆς φιλαυτίας ὁλόκληρον καὶ παντελῆ. τὴν δὲ χάριν ἀνθρώπων, ἐπειδὰν διαίρεσιν ἐπιδέχετο ἡ δόξα, καὶ αὐτὸς διεῖλε, κατὰ τὴν μετουσίαν τῶν ἀγαθῶν ὁρίσας θυσίαν, ἣν ὠνόμασε σωτήριον· τῇ δὲ φυγῇ τῶν κακῶν ἀπονείμας τὴν περὶ ἁμαρτίας. *Siquis cauſas inveſtigare velit, propter quas primi illi homines per ſacrificia gratias egerint, itémque preces Deo fecerint, duas omnino præcipuas inveniet. Unam ſcilicet Dei Honorem; quæ res per ſe, ſine ulla alia accedente, cultu digna eſt, ac quidem bonum neceſſarium. Alteram, ſacrificantium utilitatem; quæ duplex eſt, adeptio bonorum, & malorum averſio. Jam illi generi, quod Deo propter ſe fieri debet, Lex commodè tribuit holocauſtum; quod Deo integro ac perfecto integrum atque ſolidum datur, mortalium cupiditate nihil inde ſibi uſurpante. Alterum autem genus, hominum cauſa factum, quia diviſit vulgaris opinio, diviſit etiam & ipſa Lex, ita ut altero quærantur bona, quod ſalutare nominavit; altero mala avertantur, cui piaculare tribuit.* Quibus verbis hæc ſententia ſubeſt, nempe Veteres ſacrificia ſua ut laudes, & gratiarum actiones, precéſque Deo adhibuiſſe.

II. Ne-

II. Neque verò aliam ſententiam habent, quæ his de rebus ſcripſit *Abrabenel* (*n*). Quid enim ille de ſacrificiis ſalutaribus? ואמנם תכלית ובח השלמים יתבאר אחר שתדע שהשלמים היו באים אם לובח תודה ואם בנדר ובנדבה כמו שיתבאר בפרשת צו ועניין שני המינים האלה הוא שפעמים היו מקריבים שלמים לתת הודאה לשם יתברך על מה שגמלם ברחמיו וכרוב חסדיו ועל הטובה שהיטיב עמהם אם בירושת הארץ ונחלתם ואם בשאר הניסים ועל זה נאמר אם על תודה יקריבנו והוא המין האחר והמין השני שהוא בנדר ובנדבה עניינו תפלה לשם שיחנם ויברכם בתבואותיהם ועניניהם בעתיד ויריק עליהם ברכה עד בלי די. הנה אם כן היה המין הראשן הודאה של העבר והמין השני תפלה על העתיד *Jam ſacrificiorum ſalutarium qui finis erat, intelligetur, ſimul atque illa vel Euchariſtica, vel votiva, & voluntaria fuiſſe nôris, quemadmodum in particula* צו *docebimus. Cujus duplicis generis ea ratio fuit, quòd Noſtrates ſacra ſalutaria eò nonnunquam animo fecerint, ut Deo pro ſumma clementia ejus, maximâque in ſe benevolentia, omnibúſque denique beneficiis (ſive ea in Terræ hæreditate, & poſſeſſione cernerentur, ſive aliis geſtis mirabilibus) gratias agerent, quo de genere illud dicitur* (*o*), ſi ſacrificium fecerit Euchariſticum. *Atque hoc quidem primum genus fuit. Alterum autem, quod votivum fuit, aut voluntarium, rationem habuit ſacrarum precum, quibus Deum orabant, ut ſibi in poſterum clemens eſſe vellet, ut proventus ſuos, aliaque omnia proſperaret, ut ſuppeditaret ea, quæ ad vitam ſufficerent. Quæ cum ita ſint, hinc intelligitur primum genus gratiarum rationem habuiſſe pro beneficiis antè acceptis actarum, alterum precum pro*

ex-

(*n*) *In præf. ad Lev.*

(*o*) *Lev.* 7.12.

(p) Abrab. ad Lev. 3.

expetitis. Quibuſcum conſentiunt & alia illa (*p*), אחרי שזכר הכתוב שלמי התודה זכר אחריו שלמי נדר ונדבה והם הבאים על דבר תפלה ונדר שיקריב אדם שלמיו ליי' כדי שיצליחו מעשיו *Poſt Euchariſticum ſacrificium meminit ſacra ſcriptura de ſacrificiis votivis & voluntariis, quæ quiſque, tanquam vota, & preces, ad res proſperas impetrandas Deo fecit.* Hæc *Abrabenel* de ſacrificiis ſalutaribus. Quid autem idem de piacularibus? לא הצריכה התורה להזות מדם החטאת בקדש פנימה אלא לבקש כפרה וסליחה על החטא החמור שיחטא הכהן גדול או הקהל (*q*) *Lex non præcepit, ut in æde ſacra ſpargeretur victimæ ullius piacularis ſanguis, niſi ut à Deo impetraretur expiatio, ac venia culpæ alicujus gravioris, qualis utique Pontificis, & Senatus magni culpa omnis cenſebatur.* Quibus verbis ea ſententia ineſt, omnes quidem hoſtias piaculares ad impetrandam culparum veniam, gratiámque apud Deum cæſas eſſe; eas autem, quarum in ædem ſacram ſanguis rite inferendus erat, tales fuiſſe, quales de culpis gravioribus, quàm aliæ ullæ, cædebantur. Idem enim ipſum culpæ genus in Pontifice & Senatu magno, quàm in alio quovis, gravius erat. His adde, quæ de piaculari Pontificis hoſtia apud eundem Autorem extant (*r*), יזה מדמו על פני פרכת הקדש ועל מזבח הקטורת לבקש סליחה וכפרה לפני אלהים *Aulæum adyti interioris verſus, aræque ſuffitus ſacri ſanguinis aliquantum aſperget, quo remiſſionem & expiationem à Deo coràm in æde impetret.* Hactenus *Abrabenel* de ſalutaribus, & piacularibus ſacrificiis. Videamus quid de holocauſtis quotidianis (*s*), ענין תמידין תפלה ליי' שיזכור רחמיו לישראל

(q) In præf. ad Lev.

(r) Ibid.

(s) ad Lev. 16.

לישראל בבקר ובע״ב ויברך דגנם תירושם ויצהרם שעל
זה היה מורה המנחה והנסך שהיו מקריבים עמהם
Holocauſta quotidiana rationem habuere ſacrarum precum idcirco Deo adhibitarum, ut clementiæ ſuæ erga Iſraelem manè, & veſperi meminiſſe vellet, ut augeret ei frumentum, muſtum, oleúmque. Quod docet fertum, & libamen, quod eis rite adjungendum erat. Sic etiam *R. Moſes Ben Nachman* ſingulorum hominum holocauſta pro immolantibus התפלל *ſupplicare* dixit (*t*). Ac quidem ſacrificiorum omnium tanta *Iſaaco Ben Aramah* cum precibus ſacris cognatio viſa eſt, ut alteras nunc eò valere judicaverit, quo altera olim valuere,
התפלות הם מעצם הקרבנות ומשובחים מהם ואין
צריך לומר שמועילין במקומן בכל זמן שהם בטלים
(*u*) *Preces ſacrificiorum rationem habent, ſúntque illis quidem potiores. Neque opus eſt dicere, has illorum vices præſtare, ex quo illa fieri deſierunt.* Atque ita fit, ut idem Autor ſacrificia לפיוס facta eſſe dixerit (*x*), qua voce *precatio*, & *deprecatio*, itémque *placatio* ſignificatur. Quid multa? ex quo populo Hebræo nulla ſacrificandi facultas fuit, decrevit ipſe Senatus magnus, ut ſtatorum ſacrificiorum loco ſtatæ quædam preces adhiberentur; ſacrificia utique, ac preces ſacras eandem rationem habere ratus. Quâ de re eſt apud *Maimonidem* (*y*),
תקנו שיהא מניין התפלות כמניין הקרבנות שתים תפלות
בכל יום כנגד שני תמידין וכל יום שיש בו קרבן מוסף
תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף ותפלה שהיא
כנגד של בקר היא הנקראת תפלת השחר ותפלה שכנגד
תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה
ותפלת שכנגד התוספין נקראת תפלת המוספין וכן התקינו
שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהרי
איברי תמיד של בין הערבים מתאכלין והולכין כל הלילה

(*t*) Lev.1.

(*u*) ad Lev.5.

(*x*) ad Lev. 11

(*y*) In Tephilla ubircath Cohanim, cap. 1.

Sta-

Statuerunt, ut numero ſacrificiorum par ſit orationum numerus; nempe binæ orationes quotidianæ binis ſacrificiis quotidianis reſpondentes. Porrò omni die, quo fit ſacrificium adventitium, tertia ut ſit oratio ſtatuerunt, ſacrificio adventitio reſpondens. Oratio autem, quæ ſacrificio matutino reſpondet, matutina dicitur, quæ veſpertino, veſpertina, quæ adventitio, adventitia. Eundem ad modum conſtituerunt, ut noctu una peragatur oratio, quia holocauſti veſpertini profecta per totam noctem flagrare ſolebant.

(z) Ibid. Eodem pertinent alia illa (z), אין הציבור מתפללין תפלה נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה *Eccleſia non utitur oratione injuſſa, quia Eccleſia non facit ſacrificium injuſſum*; hoc eſt, ſacrificium voluntarium. Quibus (ut intelligas, quanta inter preces & ſacrificia Judæis ſimilitudo viſa eſt) iſta
(a) Ibid. quoque adjicienda (a), יש מן הגאונים מי שהור' שאסור להתפלל תפלה נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבין בהן נדבה אלא חובה בלבד *Sunt ex Geonim, qui Sabbatis ac diebus feſtis injuſſâ oratione nemini uti licere judicant, quia his diebus imperata tantùm ſacrificia, non voluntaria fieri ſolebant.* Quæ ſanè omnia ejuſmodi ſunt, ut hinc facilè intelligatur idem eſſe Judæis de ſacrificiis, quod de ſacris precibus judicium; atque ita factum, ut, poſtquam ſacrificari deſitum eſt, in ſacrificiorum ſtatorum locum ſtatas quaſdam ſupplicandi formulas, quæ ſacrificiis reſpondeant, ſubſtituerint.

III. Quinetiam ut cruentis ſacrificiis, ita iis etiam (quod in tranſcurſu attingendum) quæ ex rebus inanimis facta erant, cultus ſacri ratio inerat. Ea enim Deo facta erant ut ejuſmodi bonorum lar-

largitori, nempe vini, olei, frumentíque, quæ ad vitam hominum ſuſtentandam terra, arboréſque proferunt. Ita ut fertorum omnium oblatio rationem habuerit ejuſmodi cultus, quo quiſque vel uberiores fructus impetratum ivit, vel de impetratis gratias egit. Eóque ſpectant eorum aliqua, quæ ex *Abrabenele* modo attuli. Quibuſcum etiam conſentanea ſunt, quæ ſcripſit *R. Levi Ben Gerſon* (*b*), כמו שיקרבו העומר בפסח לבקש ברכת הקציר והבכורים לבקש ברכת פירות האילן כן קרבו המים בחג הסוכות לבקש מש׳ ברכת הגשמים כי אז יבא עת הזרוע *Sicut ad impetrandam proſperam meſſem Deo* (*cui laus*) *Omerum* (*c*) *in Paſchate ſacrificabant, itémque primitias* (*d*) *in Pentecoſte ad impetrandos uberes fructus; ita in feſto umbraculorum* (*quando inſtabat ſeminandi tempus*) *ad largos imbres impetrandos aquas etiam Deo libabant.* Verùm hoc legis injuſſu factum eſt. Illud interea ſatis conſtat, Judæos ita de ſacrificiis, ut de precibus & gratiarum actionibus, alteráque æquè atque alteras circa Deum verſari judicaſſe.

(*b*) *ad* 2 *Sam.* 23. 15.

(*c*) *Lev.* 23. *v.* 9, 10.

(*d*) *v.* 17.

Idem Gentium profanarum de ſuis ſacrificiis Judicium.

IV. Ac quidem quale Judæorum de ſacrificiis ſuis judicium, tale fere de ſuis quoque ipſarum Gentium profanarum extitit. Id quod *Porphyrii* iſta docent (*e*). τριῶν ἕνεκα θυτέον τοῖς θεοῖς. ἢ γὰρ διὰ τιμὴν, ἢ διὰ χάριν, ἢ διὰ χρείαν τῶν ἀγαθῶν. *Tribus de cauſis diis ſacrificandum eſt, vel ut eos honore afficiamus, vel ut gratum erga eos teſtemur animum, vel ut bona ab iis impetremus.* Quarum duas priores immolandi cauſas ad unam rectè revocant

(*e*) *De abſtinentia*, *l.* 2. §. 24.

Judæi; utpote qui in honoribus eis, quos inter immolandum Deo dabant, ita summam ejus sapientiam, potentiámque celebrabant, ut ejusdem quoque bonitatem, vel in ipsa rerum universitate, vel in singulari aliqua beneficentia erga se, suósve elucentem unà semper commemorarent; cujusmodi laudes & honores eodem, quo gratiarum actiones, & ad idem cultus genus, pertinent. Quanquam quidem parum refert, quas ob causas Gentes profanæ diis suis immolandum duxerint, modo omni sacrificiorum generi (id quod semper ab eis factum est) cultus sacri rationem, ac vim tribuerint. Nullo enim modo fieri potuit, quin Deorum cultum circa Deos versari judicaverint.

(f) *Ibid.* His constitutis, alia illa *Porphyrii* videamus (*f*), Τιμῶμεν δὲ τοὺς Θεοὺς, ἢ κακῶν μὲν ἀποτροπὴν, ἀγαθῶν δὲ παρασκευὴν ἡμῖν γενέσθαι ζητοῦντες, ἢ προπεπονθότες εὖ, ἢ ἵνα τύχωμεν ὠφελείας τινὸς, ἢ καὶ τὴν ψιλὴν τῆς ἀγαθῆς αὐτῶν ἕξεως ἐκτιμῶντες. ὥστε καὶ τῶν ζώων εἰ ἀπαρκτέον αὐτὰ θεοῖς τούτων τινὸς ἕνεκα θυτέον. καὶ γὰρ ἃ θύομεν, τούτων τινὸς ἕνεκα θύομεν. *Deos autem colimus, vel petentes ut mala avertant, & suppeditent bona, vel quod jam antea commodi aliquid ab iis percepimus, vel ut posthac consequamur, vel eos denique propter solam naturæ præstantiam honorantes. Ita ut, si animalium primitias Diis solvere oporteat, eas de harum causarum aliqua sacrificare debeamus. Quæcunque enim immolamus, hujusmodi de causis immolamus.* Unde intelligitur profanas Gentes diis suis ideo immolasse, ut eorum gratiam vel impetrarent, vel commemorarent, vel denique ut eos

eos honorarent propter solam naturæ excellentiam; neque aliter de sacrificiis suis, ac de eximio cultus genere, diisque pergrato existimasse.

V. Huc etiam pertinent *preces* istæ *sacrificales* inter Gentes profanas adhiberi solitæ. Quales *Sophocli* (*g*) dictæ sunt θυστάδες λιταὶ, Scholiasti, αἱ διὰ τῆς θυσιῶν γινόμεναι λιταὶ, *preces inter sacrificandum habitæ*. Hæ quo spectabant ex eis formulis, quæ apud *Catonem* extant, patet (*h*). *Jane pater, te hac strue commovenda bonas preces precor, ut sies volens propitius mihi, liberisque meis, domo, familiæque meæ, mactus hoc ferto.* Et mox, *Jane pater, uti te strue commovenda bonas preces bene precatus sum, ejusdem rei ergo macte vino inferiori esto.* Quas inter formulas & hæc posita est; *Jupiter te hoc ferto obmovendo bonas preces precor, uti sies volens propitius mihi, liberisque meis, domo, familiæque meæ, mactus hoc ferto.* Quibus adde (ut alias aliquas prætercam) preces in Solitaurilibus factas; *Mars pater, te precor, quæsóque, uti sies volens propitius mihi, domo, familiæque nostræ, quojus rei ergo agrum, terram, fundúmque meum Solitaurilia, circumagi jussi, uti tu morbos visos, invisósque, viduertatem, vastitudinémque, calamitates, intemperiásque prohibessis, defendas, averruncésque; utique tu fruges, frumenta, vineta, virgultáque grandire, benéque evenire sinas, pastores, pecuaque salva servassis, duisque bonam salutem, valetudinémque mihi, domui, familiæque nostræ. Harunce rerum ergo fundi, terræ, agrique mei lustrandi, lustrique faciendi ergo, sicuti dixi, macte hisce Solitaurilibus lactentibus im-*

(*g*) In Antigone.

(*h*) De re rustica, cap. 134.

immolandis esto. Quorſum hæc? ut hinc intelligas profanas Gentes tam ſacrificiis, quàm precibus ſuis id egiſſe, ut Deorum gratiam, ac benevolentiam, réſque proſperas impetrarent; támque ſacrificia, quam preces iſtas huc valuiſſe judicaſſe.

VI. Idem docent locutiones iſtæ, quibus paſſim apud Scriptores profanos ſacrificiorum vis exponi ſolet. Quales ſunt Græcis Θεοὺς ἱλάσκεσθαι, & ἱλάσκεσθαι, Latinis *ſupplicare*, *placare*, *propitiare*, *impetrare*, *litare*, ac *perlitare.* Quare huc refer *Homeri* illud (*i*).

(*i*) Iliad. β.

Ἔνθαδέ μιν ταύροισι καὶ ἀρνειοῖς ἱλάονται.
Illic ipſam tauris, & agnis placant.

Adde etiam & illud ex *Heſiodo* (*k*).

(*k*) In operib. & dieb.

Ἄλλοτε δὲ σπονδῇσι θύεσσί τε ἱλάσκεσθαι.
Interdum libaminibus & aromatibus placa.

Hinc etiam καλλιερεῖν dictus eſt, cui exta victimæ Deos propitios pollicebantur.

Sed & modò dictæ voces Latinæ in ſacrificiis ſæpe poſitæ. Unde *Lar* apud *Plautum* de virgine quadam (*l*).

(*l*) In proleg. ad Aulular.

——*Ea mihi cotidie*
Aut ture, aut vino, aut aliqui ſemper ſupplicat.

Plinius etiam (*m*) Veteres *mola ſalſa ſupplicaſſe* dicit. Idémque cùm *temporibus Iliacis thure ſupplicatum fuiſſe* negat, id ſuis fieri ſolitum docet (*n*).

(*m*) Hiſt. Nat. l. 12. c. 18.
(*n*) v. Hiſt. Nat. l. 13. c. 11.

Quinetiam vis *placandi* Deos ſacrificiis ineſſe cenſebatur. Unde idem *Plinius* (*o*), *Magna eſt pecori gratia in placamentis Deorum.* Et *Horatius* (*p*).

(*o*) Hiſt. Nat. l. 8. c. 47.
(*p*) Lib. 1. Od. 36

Et

Et Thure & fidibus juvat
Placare, & vituli sanguine debito
Custodes Numidæ deos.

Idemque alibi (*q*), (*q*) *Serm. lib.2. Satyr.3.*

Prudens placavi sanguine Divos.

Quo eodem pertinet *Virgilii* illud (*r*), (*r*) *Æneid. 2.*

Sanguine placasti ventos.

Quibus adde, quod *Cæsar de Gallis* scribit (*s*), *Pro vita hominis nisi vita hominis reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur.* Cujus etiam rei meminit *Cicero* eadem ista voce usus (*t*). (*s*) *Lib.6. de bell. Gallico.* (*t*) *pro Fonteio.*

Sic etiam *propitiare* Deos sacra rite facta censebantur. *Unde dicitur* Otho (*u*) *per omnia piaculorum genera manes* Galbæ *propitiare tentasse.* Quo etiam refer *Plinii* illud (*x*), *Nec minus propitii erant mola salsa supplicantibus, imo verò, ut palam est, placatiores.* (*u*) *v. Sueton. in Othone, c.7.* (*x*) *Hist. Nat. l.12.c.18.*

Sed & vocem *impetrare* in sacris fuisse ex *Livio* constat (*y*); *Per dies aliquot*, inquit ille, *hostiæ majores sine litatione cæsæ, diuque non impetrata pax deûm.* (*y*) *Lib.27.c.25.*

Jam *litare* & *perlitare* voces sunt propriè sacrificales. *Senatus*, inquit idem *Livius* (*z*), *majoribus hostiis usque ad Litationem sacrificari jussit. Cæteris Diis perlitatum ferunt, Saluti Petilium perlitasse negant.* Et *Cicero* de divinatione (*a*), *Quid? quum pluribus Diis immolatur, quî tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur?* & *Suetonius* (*z*) *Lib.41.c.15.* (*a*) *Lib.2.*

(b) Cap. 81. *tonius* in *Julio* (*b*), *Dein pluribus hostiis cæsis cùm litare non posset, introiit in curiam spreta religione.* Ac denique *Plautus* (*c*),

(c) In Pœnulo.

Si hercle istuc unquam factum est, tum me Jupiter
Faciat, ut semper sacrificem, nec unquam litem.

Quamobrem hæc? quia vox litare (si *Servium* sequamur, *Macrobiúmve*) est *facto Sacrificio placare numen* (*d*). Adde etiam *Nonii Marcelli* illud (*e*), *Sacrificare est veniam petere. Litare est propitiare, & votum impetrare.* Quanquam quidem rectiùs aliquanto *Vossius* (*f*), *Sacrificare generale esse* dixit, *Litare autem locum habere, cum sacrificium esset Diis gratum.*

(d) Serv. ad Æneid. 4. Macrob. l. 3. c. 5.
(e) Cap. 5. num. 12.
(f) Etymolog. in Lito.

Neque verò refert, siqui inter profanos populos vel nullis omnino sacrificiis, vel nullis ex animalibus factis Deos suos colendos existimaverint (*g*). Neque enim hi, qui Deos suos ita coli noluisse dicunt, eosdem ita cultos negant, cultúmve illum circa eos versatum; quod æquè ad nostrum institutum valet, ac si & hi Deos suos non modò sacrificiis cultos, verùm etiam (quod aliis visum fuit quorum longè major erat numerus) placatos quoque judicassent.

(g) v. Arnob. adv. Gentil. l. 7. in initio. & Lucian. de sacrific. in initio, & Porphyr. de abstin. l. 2. §. 7, 8.

Christianorum etiam in hac re consensus.

VII. Jam vero si, de sacrificiis quid sit Christianis visum, quæras; Ea semper eorum his de rebus sententia fuit, ut nunquam nisi uni Deo sacrificari licuisse duxerint. Unde intelligitur eos omnes propriam cultus sacri rationem sacrificiis inesse judicasse. Eóque factum, ut Diis extraneis immolantes Idola-

lola-

lolatriæ condemnarent. Ita *Tertullianus* de Idololatria (*h*), *Si propter sacrificium vocatus adsistam, ero particeps Idololatriæ.* Et mox, *Si merum quis sacrificanti tradiderit, imò si verbo aliquo sacrificio necessario adjuverit, Minister habebitur Idololatriæ.* Ita *Cyprianus* (*i*) Christianos monens ne Diis profanarum Gentium immolent. *Deus loquitur, dicens: Sacrificans Diis eradicabitur, nisi Domino soli.* Sed nihil est, cur in re perspicua testibus utar. Id unum hic meminisse sufficit, Qui nunquam nisi uni Deo sine summo cultus extranei scelere sacrificatum existimabant, (quæ sententia apud Christianos omnes semper valuit) hos sacrificiis attribuisse propriam cultus sacri rationem, ac quidem (inde quod efficitur) sacrificia omnia Deo facta, ut proprium planè ipsius cultum, circa Deum versari statuisse.

(*h*) Cap. 16.

(*i*) De Lapsis.

VIII. Jam (ne de re non necessaria adeo laborasse videamur) cùm omnia rite facta sacrificia ita comparata fuisse constat, ut circa Deum versarentur, hinc quoque de sacrificio Christi idem esse debere judicium, patet. Quæ enim omnis sacrificii rite facti ratio fuerit, ea sit necesse est & sacrificii Christi ratio. Ac quidem cum sacrificium ejus ad genus piaculare pertinet, genúsque totum piaculare ad impetrandam malorum veniam, hinc efficitur sacrificium ejus eo omnino pertinere, ut nobis, pro quibus factum est, peccatorum veniam à Deo impetret. Id quod in transitu monendum erat, ne quod in duobus his capitibus tantopere persecuti sumus, frustra persecuti videamur.

DE

DE

Pœna vicaria piacularibus hoſtiis irrogata.

CAP. XXI.

Oſtenditur quid ſit pœna vicaria, eamque piacularibus hoſtiis irrogatam eſſe.

I. QUUM omnia ſacrificiorum genera legibus *Moſaicis* conſtituta id commune habuiſſe pateat, ut circa Deum verſarentur, (id quod eorum primum fuit quæ demonſtranda in nos ſuſcepimus) deinceps de hoſtiis piacularibus paulò accuratius diſpiciendum; quippe cui generi pœnam vicariam irrogatam eſſe prius diximus, nunc autem palam facturi ſumus. Eſt autem pœna vicaria malum quodvis alteri inflictum ad culpam alterius expiandam, modò malum iſtud eò ſpectet, ut ſontem ipſum à pœna liberet, eique peccati veniam impetret. Unde intelligitur ejuſmodi mala pœnæ vicariæ vi carere, quæ quis propter peccata ſua in perſona ſecum conjuncta luerit. Ut cùm parentes hac de cauſa liberis ſuis orbati fuerint. Nam pœna vicaria eo ſpectat, ut reo afferat peccati veniam, qua perinde excidit, qui in ſuis, ac qui in ſe pœnam excipit. Ac quidem pœna omnis vicaria ad ſontis commodum comparatur, quod contrà eſt in ejuſmodi pœna, unde damnum, dolor, aut infamia ex aliena

na calamitate ad ipsum fontem semper redit.

Pœnæ autem vicariæ duo sunt genera. Alterum, cùm idem pœnæ genus quod nocens meruit, ejusdem vicario irrogatur; ut siquis sese morti dedat, ut alterum aliquem à morte liberet. Alterum, cùm aliud pœnæ genus nocentis vicario irrogatur, ac id, quod meruit ipse nocens. Ut siquis in exilium eat, ut alterum redimat è servitute. Inter quæ duo pœnarum genera nihil interest, nisi quòd in altero nulla nisi personarum, in altero autem & personarum & pœnarum etiam sit commutatio. Quæ differentia ejusmodi est, ut propriam pœnæ vicariæ rationem utrique perinde generi relinquat.

II. Jam pœna vicaria hostiis piacularibus inflicta ad expianda hominum peccata pertinuit tanquam conditio lege præscripta, sine qua Deus peccata illa remittere noluit, de quibus hostias cædi jussit. Quanquam enim illa maxima ex parte leviora erant, ea tamen Deus præterire noluit sine omni animadversionis specie, ne tantam forte indulgentiam peccandi licentia consequeretur. Atque ita factum, ut sicut peccata graviora suo ipsius nocentis sanguine, ita ea, quæ leviora erant, victimæ sanguine expiari vellet, eoque pacto eorum à se impetrari veniam. Quæ cùm ita comparata essent; hinc liquet sacra piacularia non inertem planè & otiosam, sed ejusmodi veniæ impetrandæ conditionem continuisse, quæ Dei justitiæ, ac sanctitatis, animíque perperam factis infensi & satis aptam præbebat speciem, & ad excitandam tuendámque legum sacrarum reverentiam non incommodè pertinebat.

III. Verum hæc ne temere dixisse videar, nunc ad rem propositam veniam: quæ, quò facilius patefiat, paulo altiùs repetenda est. Enimvero *primò*

notandum eſt, ita loqui ſolere ſcriptores ſacros de peccatis nondum expiatis, tanquam de fœda quadam macula reos turpiter inquinante (*k*). Atque ita fit, ut peccatorum expiatio eis ſæpe vocibus enuncietur, quæ idem quod purgare valent. Quales ſunt Græcis καθαρισμὸς (*l*), & καθαρίζειν (*m*). Hebræis autem כפר, & טהר, pro quibus vocibus Græci interpretes vocem καθαρίζειν nonnunquam ponunt (*n*). *Deinde* & illud advertendum, moris fuiſſe apud Hebræos (Deo ita præcipiente) ut peccata populi Iſraelitici ſolenni expiationis die ad hircum in deſerta ducendum ſpecie *ſymbolica* transferrentur (*o*). Atque ita factum, ut hircus iſte eorundem peccatorum macula deinceps ita pollueretur, ut eum, à quo abductus erat, labe quadam reciproca inquinaret. Id quod ex eo intelligitur, quod nemini eo munere functo in caſtra prius redeundum erat, quàm aquis rite luſtratus eſſet (*p*). *Quinetiam* animadverti velim, quonam ritu populi peccata in hircum illum conjecta erant. Atque hoc quidem Pontificis manibus pecudis ejus capiti impoſitis, peccatorum addita confeſſione factum docent ſacræ literæ (*q*). Qua in re Pontifex perſonam populi, cujus peccata deprecabatur, ut quiſque videt, ſuſtinebat. *Poſtremò* meminerimus oportet ejuſmodi victimis piacularibus, quarum utique ſanguis in ædem ſacram illatus erat, corporáque extra caſtra combuſta, & eundem ritum adhiberi ſolitum, qui hirco illi adhibitus erat, manuum ſcilicet impoſitionem cum peccatorum confeſſione junctam (*r*), eoque ex ritu talem in eis extitiſſe maculam, qualis in hirco iſto extitit. Id quod ex eo intelligitur, quod harum etiam victimarum corpora & è caſtris ſtatim efferenda eſſent, & eos, à qui-

(*k*) Lev.18.20. Pſ.106.39. Jer. 2.23. Ezek.20. 7,18,31.& 22. 3. Mat.15.18, 20.

(*l*) Hebr.1.3.

(*m*) Hebr.9.22, 23. 1 Joh.1.7.

(*n*) v. 70 Interpretes Deut.32. 43. Iſa.6.7.& 47.11. Pſ.16. 30.& 19.12. & 51.2.

(*o*) Lev.16.21.

(*p*) v. Lev.16.v. 26.

(*q*) Lev.16.21.

(*r*) v. Lev.4.4, 15.& quæ antè diximus c.15.

quibus cremabantur, continuo ita inquinarent, ut nisi aqua prius lustratis in castra redire nefas esset (*s*). Quamobrem cùm idem ille ritus, quo populi peccata in hircum in deserta ductum conjecta erant, his etiam victimis adhiberetur, quarum utique sanguis in ædem sacram illatus erat, corporáque extra castra combusta; cúmque idem maculæ tralatitiæ in his, perinde ac in hirco illo indicium esset, eadem scilicet corporum impuritas; par est, ut quisque has ad victimas, perinde atque ad hircum istum sontium peccata translata judicet. Illud (quod caput est) interfuit, quod hircus ille populi peccata in se congesta, in expiationis rite factæ, veniæque impetratæ speciem, quasi nunquam posthac in Dei conspectum reditura, in deserta vivus asportaret, victimæ autem hæ, de quibus agimus, sontium peccata in se translata sanguine suo expiarent. Quibus sane ex rebus elucebat tantum pœnæ vicariæ indicium, quo nullum majus esse potuit. Neque enim ulla ejusmodi pœnæ species clarior esse poterat, quàm ut peccata immolantium primò ad victimas mox cædendas specie quadam *symbolica* transferrentur, tum verò continuò expiarentur earundem victimarum sanguine, ad quas priùs translata fuerant. Quorum illud ex modò dictis constat, hoc ex iis legis verbis, quibus *sanguis pro anima expiare* dictus (*t*).

(*s*) *v. Lev.* 16. 28. & *quæ antè diximus c.* 17.

(*t*) *Lev.* 17. 11.

IV. Jam verò manuum impositio cur huic potius victimarum generi, quarum corpora extra castra cremabantur, quam aliis ullis labem inferret, ea fortasse ratio fuit, quòd maxima omnium piacula essent, quæ hoc ad genus pertinebant. Hæc enim nunquam facta erant nisi vel pro maximo Sacerdote, vel quidem pro Sacerdote illo cum reliqua fa-

milia *Aaronica*, vel denique pro universo cœtu; quorum peccata (quod antè diximus) graviora erant, & graviori nota digna, quàm quæ aliorum hominum erant.

Quanquam quidem parum admodum refert, quo tandem modo, nimirum an manuum impositione (prout hircus in deserta ductus) an tacito Dei instituto, nulla ritus ejus ratione habita, polluerentur illæ victimæ; de quibus in præsentia agimus, siquidem de re ipsa constet, Nihil enim excogitari potest, quamobrem institueret Deus, ut maximâ planè omnium piacula, potius quàm alia ulla genera, semper inter sacrificandum impura fierent, nisi quòd in hac impuritate in corpora victimarum invectâ peccatorum quoque ab offerentibus ad easdem victimas translatorum speciem quandam *symbolicam* ostendere vellet. Id quod & eo magis apparuit, quòd qua opera polluebantur sontium victimæ piaculares, ea sontes ipsi expurgarentur. Sed neque dubitari potest, quin victimæ illæ pœna vicaria afficerentur, quæ hominum peccata in se conjecta suo sanguine expiabant.

V. Verùm hæc, inquies, non aliò valent, nisi ut hoc unum victimarum genus, quarum corpora extra castra cremabantur, pœnam vicariam fuisse indicent. Esto, sed ex hoc genere de victimis omnibus piacularibus (ut quarum eadem ratio esset) judicari debet, præsertim de sacrificio Christi; quod hoc in genere præ quàm in reliquis adumbrabatur. Sunt enim ejus Sacrificio ejusmodi omnia tribuenda, quæ ullis omnino ipsius typis adumbrata erant, præsertim vero insignioribus, minimè vero detrahenda, siqua obscurioribus deerant. Antitypus enim typorum omnium (quatenus typorum ra-

rationem habent) omnia in se complecti debet. Imò verò eò majus in Christo pœnæ vicariæ indicium extitit, quod ita divinitus comparatum esset, ut major ejusmodi pœnæ species in insignioribus ejus typis, quàm in aliis ullis eluceret. Quippe cujus rei, præter hanc unam, nulla cogitari causa potest.

VI. Verùm enimverò etiamsi his in sacrificiis, in quibus victimarum sanguis in ædem sacram illatus erat, ac corpora extra castra combusta, aliquanto clarius quam in reliquis, pœnæ vicariæ indicium esset, res tamen ipsa in aliis omnibus pro noxa aut peccato cæsis, æquè atque his ipsis inerat. Id quod ex eo intelligitur, quòd cum delicta graviora suo ipsius sontis interitu, leviora interim pecudis sanguine expianda essent. Exempli causa, ponatur quemvis eo proterviæ pervenisse, ut sibi sacrum suffitum conficeret, sebóve, aut sanguine sciens ac prudens vesceretur, huic sanè suo ipsius exitio peccata illa luenda erant (*u*), contra autem peccata eadem per imprudentiam forte admissa victimæ sanguine expiabantur. Quamobrem cùm divina lege ita planè comparatum esset, ut quæ peccata graviora erant, ea suo ipsius nocentis sanguine, leviora autem sanguine victimæ expiarentur, quicquámne evidentius esse potest quàm pœnam illam, quæ quidem in gravioribus peccatis nocenti ipsi irrogata fuit, in levioribus ad ejusdem victimam translatam esse, pœnámque pecudis hominis pœnæ substitutam fuisse?

(*u*) *Ex.* 30.38. *Lev.*7. 25,27. & 17.10.

Quid ad hæc *Crellius*? Tantóne in surrogationis indicio nullam vel commutationem agnoscit? imò *sacrificium Deo benignissimo pro pœna* hominis *fuisse* dicit (*x*); Verum, inquit, *Expiatio in sacrificiis*

(*x*) *ad Hebr.* 9. *v.* 14.

ficiis non de ipsa mactatione pecudis, quæ revera fuisset luitio illa seu pœnæ persolutio, sed de iis dicitur, quæ mactationem consequebantur, atque imprimis de aspersione sanguinis, quæ à Sacerdote vel in Sancto Sanctorum, vel in ara aut circa eam fiebat (*y*). At maximè se fefellit *Crellius* sacra ad civilium morem exigens. Ita enim his in religionibus comparatum fuit, ut aliud esset pœnam pecudi irrogare, aliud Deo ritu sacrificali solvere. Nam prius illud tum fiebat, cùm pecudi vita adimebatur. Posterius autem tum, cum vita animáve pecudis Deo more sacro reddebatur. Id quod in hoc rituali cultu non factum erat, priusquam sanguis, vitæ vehiculum, aræ illius redditus esset, vel saltem sanctuarium ejus, vel propitiatorium versus sparsus.

(*y*) Contra Grot. c. 10. partic. 37.

Ac quidem ejusmodi pœnæ species, quæ ad Deum propitiandum spectabat, eo magis in sacrificiis eluxit, quod pecudis sanguis non solummodo effundendus esset, sed & Deo etiam rituali specie porrigendus. Ita quippe significatum erat vitam sive animam victimæ in sacrificiis piacularibus Deo redditam esse ut λύτρον quoddam piaculare, ac λύτρον illud eò spectasse, ut ejus ergà reum gratiam impetraret, cui ritu sacro porrigebatur, cujúsque in ara depositum erat. Quamobrem, quicquid his placuerit, qui nihil non argutiis suis eludi posse arbitrantur, nos interim omni ejusmodi cædi, ex qua λύτρον quoddam extiterit ad peccatorum remissionem, Deíque gratiam impetrandam, pœnæ vicariæ nomen damus. Nec quid magnum interesse censemur (neque enim adeo arguti sumus) sive cædes ista per se ipsa hoc præstiterit, sive ejus in ara repræsentatio sanguinis aspersione facta, sive alio

lio quovis ritu, modo, locóve præstita. Atque ita fit, ut pœnam vicariam in Christo agnoscere non dubitemus, ut qui vitam, animámve suam ad expianda peccata nostra; eorumque veniam impetrandam, ut λύτρον piaculare dederit (z).

VII. Quod autem *Socinus* bestiam pro homine puniri non potuisse dicit, *quia* scilicet *inter bestiam & hominem nulla est speciei communio*, me sanè nihil omnino movet. Potuerunt enim peccata hominum ad pecudes rationis expertes specie quadam *symbolica* transferri. Hoc enim in hirco die expiationis in deserta ducto factum docent sacræ literæ, ac quidem verbis explicatis (a). Potuerunt etiam hominum peccata victimarum sanguine expiari. Nam & hoc quoque, ut prius monuimus, explicate dicunt sacræ literæ. Quorum utrumque cum factum esset in præcipuis victimis piacularibus, quæ tandem potuit pœnæ vicariæ clarior usquam species edi, quam quæ in eis edita fuit? nec dubium sanè quin quæ earum, eadem & reliquarum ratio esset. Idque ipsum (quanquam ejusmodi sit, sine quo satìs intelligi potest sacrificii Christi vis, & ratio) aliunde quoque demonstravimus.

Verùm, inquies, peccatorum ista à fontibus ad victimas quasdam translatio non nisi specie facta fuit, reipsa fieri nullo modo potuit. Rectè quidem. Sed illa ipsa translationis istius species aliquam significationem habuit, quæ quidem, uti mihi videtur, alia nulla esse potuit, nisi victimas illas, in quibus species ista edita est, sontium in locum suppositas esse, eásque noxas & peccata, de quibus rite immolabantur, pœna vicaria expiasse. Quanquam quidem licet speciem potius pœnæ vicariæ vel in maximis Hebræorum piaculis, quàm rem ipsam extitisse.

(z) Mat. 20. 28. Marc. 10. 46.

(a) Lev. 16.

titiſſe demus, res ipſa tamen locum habuerit neceſſe eſt in Domini noſtri ſacrificio piaculis iſtis adumbrato. Ita enim eſt in typo omni, ejuſque antitypo (ut antè docuimus) comparatum, ut quod in altero vel ſpecie aliqua adumbratum fuerit, id verè in altero locum habeat.

VIII. Neque quenquam moveat, quòd in maxima ſontium paupertate ferto quodam piaculari (in quod ne ſpecies pœnæ vicariæ, nedum res ipſa cadere potuit) litari poſſet, malorúmque venia impetrari (*b*). Neque enim ſi fertum piaculare pœnam vicariam non ſubiret, ideo continuò ſtatui debet nec ipſas victimas piaculares ejuſmodi pœnam paſſas eſſe. Hoc enim perinde eſt, ac ſiquis neque ipſam mortem victimarum ullarum piaculatium mortem Chriſti adumbraſſe dicat, quia nulla ferta piacularia ejuſdem mortem adumbrabant. Quod quiſque, quam ſit ineptum videt.

(*b*) *Lev.* 5. 12.

IX. At enim victimæ piaculares pœnam vicariam ſubiiſſe minime judicari debent, niſi mortem vicariam ſubiiſſent; mortem autem vicariam nullo pacto ſubire potuere, quia mors vel ipſis immolantibus ob ea peccatorum genera, quæ victimis expianda erant, in legibus populo Hebræo latis explicatè nuſquam denunciabatur. Quaſi verò vel nulla eſſe poſſet vicaria pœna, niſi quæ ejuſdem generis erat, cujus ea, quæ reo imminebat; vel nullo modo fieri poſſet, ut immolantium ipſorum vice morerentur victimæ piaculares, niſi lex aliqua diſertis verbis ob ea peccatorum genera, quæ victimis expianda erant, immolantibus mortem denunciaſſet. At neutrum horum verum eſt, alterum ejuſmodi, ut ſecum pugnet. Enimvero primò nihil ad pœnam vicariam intereſt, an idem illud

pœnæ genus, quod fonti ipsi imminebat, an aliud quodvis ejusdem loco fontis vicario irrogetur. Utrumvis enim pro arbitrio ejus, penes quem est puniendi jus, ad fontis impunitatem valere potest. Unde intelligitur aliud esse *pœnam vicariam*, aliud *mortem vicariam* luere, alterique locum esse posse, ubi alterum nullum locum habet. Deinde neque illud verum est, non potuisse victimas ullas immolantium vice mortem luere, nisi lex aliqua disertis verbis mortem immolantibus denunciasset ob ea peccatorum genera, quæ victimis illis expianda erant. Imò verò hoc, si sic fuisset, sacrificiis profecto piacularibus locum nullum reliquisset. Pœna enim omnis explicata lege fontibus ipsis denunciata legis ejusdem vi ac jussu eisdem infligenda fuisset; ideoque nullis sacrificiis, nullis piaculis avertenda. Unde intelligitur pœnam illam, quæcunque fuit, quæ sacrificiis avertebatur, nulla explicata lege, (quæ cum altera victimam imperante non pugnaret) immolantibus, hoc est, fontibus ipsis denunciari potuisse; ac quidem ea ipsa de causa ita minimè denunciatam esse, quia lege sic provisum erat, ut sacrificiis averti posset.

X. Hæc itaque cum ita sint, frustra in explicatis minis fontibus ipsis intentatis pœnam illam requisiveris, quæ sacrificiis piacularibus ab iis averruncata fuit. Verùm hæc, quæ fuerit, ut intelligas, videas oportet, quænam pœna reis infligi potuisset, si modò Deus jure suo erga eos uti voluisset. Atque ea quidem, si sacras literas audire velis, mors ipsa, sive exitium erat. Idque indicant, quæ apud *Mosem* extant (*c*), *Homo quilibet de domo Israel, & de advenis, qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo*

(c) Lev.17.10, 11.

bo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo: quia anima carnis in sanguine est, & ego dedi illam vobis super altare, לכפר על נפשותיכם *ut expiet pro animabus vestris, sanguis enim est, qui pro anima expiat.* Ubi sanguis iste, qui pro anima expiare dicitur, sanguinem victimarum designat, itemque pro anima expiare idem valet, quod animæ כפר aut λύτρον esse, siquidem utraque locutione eadem sententia efferri soleat (*d*). Jam animæ כפר aut λύτρον esse idem est quod mortem averruncare. Idque his ex verbis intelligitur, *Dabit quisque* כפר נפשו ליהוה *pretium animæ suæ domino, & non erit plaga in eis.* Plaga enim illa pestem significat repentinam mortem allaturam. Eóque factum, ut Græci Interpretes pro כפר נפשו λύτρα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ dixerint.

(*d*) *v. Exod.* 30. *& confer v.* 12. *cum v.* 15, 16.

Adde quod pro *anima expiare* idem sit, quod expiare pro vita, anima enim hac in locutione sine omni dubio vitam significat; pro vita autem expiare quid aliud est nisi interitu averruncato vitam incolumem conservare? Quísve est qui locutionem eam ejusmodi esse non perspiciat, ut & hanc sententiam per se ipsa sibi vendicet, & aliam planè omnem respuat?

Nihil ergo dubium est, quin hæc locutio *pro hominis anima expiare* idem significet, quod mortem ab homine averruncare. Nec quis Judæorum est, qui ei aliam sententiam adjudicat, plurimi autem qui hanc attribuunt, quorum ego alibi verba referam. Sed neque magis dubitandum, cur dicta sit victima piacularis mortem ab homine averruncasse. Certum enim est eam hac de causa hoc præstitisse

stitisse dictam esse, quia id præstabat, quod ad se proprie pertinebat, hoc est, quia pœnam peccati ejus, de quo rite immolabatur, ab immolante avertebat. Ex quo efficitur pœnam illam mortem exitiúmve fuisse. Quod cùm ita sit, relinquitur victimas piaculares tam dici posse vicariam mortem, quàm pœnam vicariam passas esse.

XI. Jam verò quorsum pertinebant victimæ illæ piaculares, quæ quidem ad lustrandas puerperas, aliisve de rebus (siquæ erant) cædebantur, in quibus nihil culpæ inerat, nihil à quo caveri poterat, nos, ut potuimus, ante diximus. Id unum hunc ad locum pertinet, ut nihil ex eis concludi posse moneamus, quo jam dicta convelli queant. Neque enim in præsentia quæritur, quid causæ fuit, cur Deus corporis impuritatem, omni forte culpa vacantem, sacrificio expurgari jusserit, sed quænam ista pœna fuit quæ eis victimis avertebatur, quæ de peccatis proprie dictis legis jussu mactandæ erant? Quibus utique peccatis ipse *Crellius* (*e*) & pœnam aliquam debitam fuisse, & post sacrificium rite factum à Deo remissam confitetur. Hac, inquam, nunc de pœna quæritur, quæ qualis erat, jam satìs explicatum arbitror.

(*e*) *ad Hebr.* 9. 14.

XII. His explicatis, deinceps quid vicaria pœna, suáque sontis cujusque propria inter se tum consentaneum habent, tum dissentaneum, docere visum est. Quippe quæ rectè qui intellexerit, in promptu habebit, quod respondeat ad alia omnia, quæ à *Socini* Sectatoribus contra jam dicta afferri possunt. Ac prius illud ut paucis expediam, pœna omnis, sive vicaria sit, sive sua sontis ipsius propria, ex violata lege aliqua (etiamsi, uti mox patebit, alio atque alio modo) oritur; ut neutri lo-

cus esse possit, ubi nulla sit legis violatio. Sed & ambo ista pœnarum genera ad legum reverentiam tuendam pertinent, ambobus ejusmodi vis inest, quæ doceat, quantam legum suarum Legislator ipse rationem habet, quámque sanctè eas ab aliis omnibus coli velit. Quibus de rebus in pœna sonti ipsi inflicta nemo dubitat, nemo in vicaria dubitare debet; si quidem & ea ejusmodi sit, sine qua is, cujus est punire, sontem dimittere impunitum nolit, neque peccati ab eo admissi veniam à se impetrari pati, ne veniæ adipiscendæ facilitas peccandi continuo licentiam faciat.

XIII. Verumenimverò licet duo ista pœnarum genera hæc inter se communia habent; ac quidem alia forte aliqua; multa tamen & magna sunt, quibus alterum ab altero differre constat. Nam primò propria sontis ipsius, non alterius alicujus pœna (qualis ea est, quæ vicaria dicitur) naturaliter ad legis sanctionem pertinet, ejúsque in obligatione ponitur. Lex enim eos ad pœnam vocat, qui quidem pœnam meruerunt, eosque pœna dignos esse dicit (f). Nemo autem ob alienam culpam pœnam meretur, nisi sit culpæ illius particeps. Neque enim peccati meritum peccantem naturaliter egreditur. Meritum enim voluntatis est, nihil autem magis cuique proprium, quàm sua cujusque voluntas est. Ac quidem pœna reo, ut reo, irrogata jure ex peccato orto infligitur, reus enim quisque, ut modo diximus, dignus est, qui pœnam luat. Jus autem illud, quo irrogatur pœna vicaria, vel ipso punientis dominio, vel consensu illius, qui punitur, cum dominio illo juncto nititur. Quorum hoc in Christo mortem sibi à Deo oblatam sponte sua passo cernitur; illud in victimis pia-

(f) *Deut.* 25.2. 1 *Sam.* 26.26. *Luc.* 12. 48. *Rom.*1.32. *Apoc.* 16.6. & *passim alibi.*

piacularibus apud Judæos cædi solitis, quippe quas Deus cædi jussit dominii sui jure usus, ita tamen ut immolantium peccata in causa essent, cur eo jure, hoc in negotio, uteretur.

XIV. Quæ autem omnia afferri solent, ut mala omnia utrovis isto jure inflicta in eo semper, cui infliguntur, pœnæ ratione carere doceant, non eo valent, ut mala ea istac pœnæ ratione careant, quæ ad vicariam pœnam pertinet, sed illâ tantùm, quæ pœnæ illius propria est, quam sua quisque ob peccata luit. Quod quidem minime negari debet. Enimvero, ut ad reliqua pergam, sua cujusque sontis pœna, si modo culpæ par sit, sine gratia cujusquam interposita per se ipsa reatum delet, legísque obligationem ad pœnam sua continuo vi dissolvit, quippe qua idem id persolvitur, quod in obligatione illa ponitur. At pœna vicaria, qua aliud solvitur atque id, quod in obligatione ponitur, primò ac proprie non versatur circa legis obligationem ad pœnam, sed circa voluntatem ejus, penes quem est pœnæ veniæque jus. Atque ita fit, ut pœna sonti ipsi inflicta (quæ, quoties culpæ æqualis est, sine cujusquam adjuncta gratia per se ipsa reatum delet) unà cum peccati remissione nullo modo constare possit. Quod contra est in pœna vicaria, quæ nihil valet sine gratia ejus interposita, penes quem est puniendi & ignoscendi potestas, neque sic ab eo consideratur, ut sua sontis ipsius pœna, sed tantùm ut ejusmodi conditio, quæ ad legum reverentiam tuendam pertinet, ac quidem præcipua quadam ratione ad legis istius autoritatem recuperandam, quæ culpa admissa violata fuit, aliquoque modo debilitata. Cujusmodi conditio cùm nihil obstet, quo minus sontis à pœna libera-

liberatio ab illius planè gratia pendeat, penes quem eſt puniendi jus, unà cum peccati remiſſione ita, ut nihil magis, convenit; niſi forte quis nullam eſſe putet peccati propriam remiſſionem, niſi cujus impetrandæ cauſa conditio nulla poſtulatur. Quod adeo à veritate abeſt, ut nulla cuiquam in ſacris literis, niſi ſub fidei, & pœnitentiæ, vitæque correctæ conditione peccati remiſſio proponatur. Quod tamen nihil ejuſmodi continet, quod cum clementia illa pugnet, quæ ad peccati remiſſionem pertinet. Quamobrem cum vicaria pœna nihil obſtet, quo minus perſonæ ſontis impunitas ab ejus beneficentia pendeat, penes quem ſit puniendi jus; fit ut idem hic certas conditiones (quales ſunt pœnitentia peccatorum, vitæque in poſterum emendatio) ſonti ita ſtatuere poſſit, ut niſi iis rite præſtitis nihil ei pœna aliena proſit. Nam ſuâ cuique beneficentiâ, ut ſibi libet, uti licet. Nec quis alieno ex beneficio jure ullo commodum vendicare poteſt, niſi præſtitis eis conditionibus, quas qui beneficium id obtulerit, beneficio ſuo conſtituerit.

Atque hæc omnia cum ita ſint, hinc patet, quomodo ſons quiſque peccati ſui, tum etiam quomodo ſontis vicarius peccati alieni pœnam luens ſatis legi facere dici poſſit. Sons enim ipſe, ut prius dicta apertè docent, hoc præſtat id ſolvendo, quod in legis obligatione ponitur; Sontis vicarius id luendo, quod minimè quidem in legis obligatione continetur, eodem tamen, quo pœna ſontis ipſius, pertinet; hoc eſt, ut paulo antè diximus, ad reſtituendam & conſervandam violatæ legis autoritatem.

XV. Ac denique, ut finem his imponam, nihil refert, quo quiſque animo, libente ſcilicet an reluctante, peccatorum ſuorum pœnas luat, modo iſtæ pares ſint

ſint peccatis; utpote quæ, ſi tantæ ſint, per ſe ipſæ reum liberant, nec alia ulla aliunde petita re indigent, qua hoc apud judices æquos præſtent. At pœna vicaria ejuſmodi eſt, quæ magnam vim, qua veniam ſaltem à Deo impetret (quicquid aliis de judicibus ſtatuas) aliunde mutuari poteſt. Ut ſi, cui partes vicarii dantur, propoſitam ſibi pœnam vicariam ſua ipſe ſponte in ſe ſuſcipiat; ſi pœna illa & gravis ſit, & magnum Deo honorem afferat. Si ea non piaculi tantùm, ſed & μαρτυρίυ rationem habeat, Deíque juſſis, & promiſſis, ac denique minis fidem faciat. Si ea erga Deum obedientia in ea ſuſcipienda eluceat, quæ ad pietatem & ſanctitatem aliis magno ſit exemplo. Si idem ille, qui pœnam vicariam in ſe excipit, ſumma planè ſit innocentia, ſumma perſonæ dignitate, eoſque percupiat ſalvos fore, pro quibus ſeſe pœnæ offert. Quæ quidem omnia cùm in Chriſto, ejuſque morte elucerent, magnam profectò morti ejus efficacitatem attulerunt, qua nobis peccatorum veniam, gratiámque apud Deum impetraret. Quicquid enim fecit, ut ipſe Chriſtus majore apud Deum gratia valeret (qualia ſunt, de quibus jam meminimus) idem illud fecit, ut mors ejus eo majorem vim haberet, qua eò apud Deum valeret, quò Chriſtus eam valere voluit. Hoc eſt, ut peccatorum noſtrorum ab eo veniam impetraret, ac quidem reliqua etiam omnia, quæ ad æternam vitam pertinent. Quæ omnia penitus qui perceperit, facilè argutias iſtas diluet, quibus *Socini* Sectatores hunc locum maximè oppleverunt.

DE

Christianorum de Victimis piacularibus judicium.

CAP. XXII.

Piaculares victimas peccata, de quibus immolabantur, pœna vicaria expiasse, veterum Christianorum, & Judæorum, perinde ac Gentium profanarum sententiam fuisse demonstratur.

I. HActenùs dicta eo pertinent, ut quisque victimas piaculares peccata, de quibus immolabantur, pœna vicaria expiasse videat, nec quid contrà afferri posse, quamobrem quisquàm aliter judicet. Quæ quia tanto majorem fidem habitura sunt, quanto amplioribus testimoniis confirmata fuerint, deinceps veteres Christianos, & doctissimos quosque Judæorum, perinde atque profanos populos de hoc eodem victimarum genere idem judicasse docere visum est.

Ac quidem veteres Christianos (à quibus exordiri libet) non modò offerentium peccata victimis quodammodo imposita esse judicasse constat, sed & earum etiam animas offerentium animarum vice datas. Prius illud *Origeni* placuisse patet, quippe qui

qui ex manuum impositione victimis adhiberi solitâ peccata hominum Christo imposita fuisse colligit (*g*) *posuit*, inquit, *& manum suam super caput vituli, hoc est, peccata generis humani imposuit super caput suum. Ipse enim est caput corporis Ecclesiæ.* Idem judicavit *Cyrillus Alexandrinus*: Nam & hic quoque Christum peccata nostra, hoc est, eorum pœnas tulisse eodem ex ritu intelligi docuit (*h*). Verùm his multo explicatius hac de re disseruit *Theodoretus* (*i*), Ἐπετίθει δὲ ὁ προσφέρων τῷ ἱερείῳ τὰς χεῖρας οἱονεὶ τὰς ἑαυτοῦ πράξεις, τῶν γὰρ πράξεων αἱ χεῖρες δηλωτικαί. ὑπὲρ δὲ τούτων τὸ θῦμα προσέφερεν. *Quisque victimam offerens capiti ejus manus suas, tanquam suas ipsius actiones, imposuit. Manus enim actiones significant, pro his autem victimam offerebat.*

(*g*) Homil. ad Levit.

(*h*) De Adoratione lib. 11.

(*i*) Quæst. 1. ad Levit.

II. Sed & animas quoque victimarum animarum offerentium vice fusas esse apud Christianos veteres creditum. Ita enim idem *Theodoretus* (*k*), ἱερεῖς οὐ πᾶσι τοῖς ἱερείοις, ἀλλὰ τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν προσφερομένοις καὶ μάλιστα τοῖς ὑπὲρ ἁμαρτίας, τοῖς δὲ ἄλλοις αὐτοὶ τὰς χεῖρας ἐπετίθησαν οἱ προσφέροντες· ἦν δὲ τοῦτο σύμβολον τοῦ τὸ ἱερεῖον τὸν τόπον πληροῦν τοῦ προσφέροντος τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δεχόμενον σφαγήν. *Non omnibus victimis manus imponebant Sacerdotes, sed illis, quæ pro se oblatæ sunt, & præcipuè pro peccato factis. Cæteris autem offerentes ipsi manus imponebant. Hoc autem symbolicè indicabat hostiam in locum offerentis, pro quo mactabatur, suffectam esse.* Idemque alibi (*l*), ὥσπερ (φησὶ) σὺ ψυχὴν ἀθάνατον ἔχεις, οὕτω τὸ ἄλογον

(*k*) Quæst. 61. ad Exod.

(*l*) ad Lev. 17. 11.

ζῶον ἀντὶ ψυχῆς ἔχει τὸ αἷμα. οὗ δὴ χάριν κελεύει τὴν τοῦ ἀλόγου ψυχὴν, τουτέστι τὸ αἷμα, ἀντὶ τῆς σῆς προσενεχθῆναι ψυχῆς ἀθανάτου καὶ λογικῆς. *Sicut enim, inquit, tu immortali anima præditus es; sic animal rationis expers sanguinem habet loco animæ. Quam ob causam præcipit, ut anima ejus ratione carens, hoc est, sanguis, vice animæ tuæ ratione præditæ, & immortalis offeratur.*

(m) Demonstr. Evang. l. 1. c. 10.

His paria sunt *Eusebii Cæsariensis* illa (*m*), τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ περὶ τῶν θυσιῶν νόμος συμβάλλει νοεῖν τῷ τεθεωρημένως σκοποῦντι. πάντα γοῦν τὸν θύοντα τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν προστάττει τῇ κεφαλῇ τοῦ θυομένου, προσκομίζειν δὲ τὸ ζῶον τῷ ἱερεῖ τῆς κεφαλῆς ἐχόμενον ὡσανεὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τὸ ἱερεῖον προσφέροντα. λέγει δ' οὖν ἐφ' ἑκάστῳ, προσάξει αὐτὸ ἔναντι κυρίου, καὶ ἐπιθήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δώρου. καὶ οὕτως ἐφ' ἑκάστου τετήρηται θύματος, οὐδεμιᾶς θυσίας ἄλλως ἀναφερομένης. δι' ὧν ὁ λόγος ὅτι δὴ ἀντίψυχα τῆς αὐτῶν ψυχῆς προσήγετο τὰ ζωοθυτούμενα. *Hoc ipsum lex de victimis lata cuique animum huc advertenti indicat; quippe quæ quemque, qui sacrificat, victimæ suæ capiti manus imponere, ejusque caput manibus tenentem animal ad Sacerdotem adducere jubet, quasi victimam pro capite suo offerentem. Quare sic de unaquaque victima dicit, eam quisque sistito coram domino, manusque suas victimæ suæ capiti imponito. Id quod in omnibus hostiis factum est, nulla enim aliter oblata fuit. Unde intelligitur victimarum animas animarum offerentium vice datas esse.*

Ne-

Neque verò de eis tantum victimis, quæ *Mosis* legibus statutæ erant, sed de eis etiam quas *Abel*, *Noas*, & *Abrahamus*, optimíque quique ante *Mosis* tempora immolabant, idem *Eusebio* judicium fuit. Ita enim ille de Sapientibus ante *Mosem* natum immolantibus (*u*). Ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων (*u*) *Ibid.* ἅτε τὸν τρόπον εὐσεβεῖς καὶ Θεῷ προσῳκειωμένοι θείῳ τε πνεύματι τὰς ψυχὰς πεφωτισμένοι μεγάλης αὐτοῖς θεραπείας δεῖν εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν θνητῶν πλημμελημάτων, λύτρον τὸ αὐτῆς σωτηρίας τῷ καὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς χορηγῷ προσοφείλεσθαι ἡγοῦντο. ἔπειτα μηδὲν κρεῖττον καὶ τιμιώτερον τῆς οἰκείας ψυχῆς καθιεροῦν ἔχοντες ἀντὶ ταύτης τιὰς τὴν διὰ τῶν ἀλόγων ζώων προσῆγον θυσίαν, τῆς σφῶν ψυχῆς ἀντίψυχα προσκομίζοντες. *Quandoquidem enim viri pii, Deóque familiares, & afflatu divino illuminati magno sibi opus esse remedio viderent, quo mortifera peccata expiarent; Deo vitæ animæque datori* λύτρον *aliquod dandum judicabant salutis impetrandæ causâ. Ac quidem cùm animabus suis nihil melius, nihil præstantius, quod Deo consecrarent, haberent, pro eis bestias immolabant, ita scilicet animarum suarum vice alienas animas offerentes.* Et paulò post, Ἕως μὲν οὖν οὐδέπω τὸ κρεῖττον, οὐδὲ τὸ μέγα, καὶ τίμιον, καὶ θεοπρεπὲς σφάγιον παρῆν ἀνθρώποις, ταῖς διὰ ζώων θυσίαις λύτρα τῆς ἑαυτῶν ζωῆς, καὶ ἀντίψυχα τῆς οἰκείας φύσεως προσηκόντως ἀποδιδόναι χρῆν τῷ Θεῷ. *Quamdiu nulla melior, nulla magna, nulla pretiosa, nulla Deo digna hominibus victima suppetebat, animalia ut vitæ suæ* λύτρα, *ac quidem naturæ*

propriæ ἀντίψυχα *Deo dare conveniebat.* Has ille victimas rite immolandas existimavit, quoad se ipse Christus offerret pro omnibus Gentibus immolandum. Christum autem vocat τὸ μέγα καὶ τίμιον λύτρον Ἰουδαίων ὁμοῦ καὶ Ἑλλήνων, τὸ τοῦ παντὸς κόσμου καθάρσιον, πάντων ἀνθρώπων ἀντίψυχον. *i. e. magnum & pretiosum* λύτρον *Judæorum simul & Græcorum, mundi universi piaculum, omniúmque planè hominum* ἀντίψυχον. *Athanasius* quoque Christum πρόβατον ἀντίψυχον vocavit (*o*), Quod idem valet, ac si ipsa Judæorum piacula ἀντίψυχα quoque nominasset. Sicut enim Christum πρόβατον dixit victimas Judæorum intuitus; ita etiam πρόβατον ἀντίψυχον dixit animas victimarum piacularium vice animarum offerentium apud Judæos fusas ratus. Quod idem statuisse videtur Autor responsionum ad Orthodoxos (*p*), ut qui *sanguinem victimarum* ἀντὶ τῆς ψυχῆς τῶν προσφερόντων *vice animarum offerentium in Sancta Sanctorum illatum* dixerit.

(*o*) *De Incarnatione verbi.*

(*p*) *ad Quæst.* 99.

III. Id unum addo, eorum, de quibus jam meminimus, de victimis piacularibus sententiam reliquis etiam veterum Christianorum, quorum non meminimus, placuisse eó minùs dubitandum esse, cùm quòd quæ alteri docuerunt, alteri nusquam refutarunt, tum quòd omnibus commune sit, quoties quidem de Christo loquuntur tanquam de victima piaculari, ejusmodi aliquid de morte ejus commemorare, quod pœnæ vicariæ rationem continet. Verum hos ego prætermitto, neque enim id nunc ago, ut Sacrificia Judæorum ex Sacrificio Christi, sed ut Sacrificium Christi Judæorum ex Sacrificiis explicem.

IV. Cæ-

IV. Cæterum quoniam multum intereſt de Gentis cujuſque religionibus Gentis ejuſdem ſententiam noſſe, videamus deinceps quæ de piaculis Judæorum homines Judæi docuerunt; quorum ea omnia, quæ huc pertinent, tres ad locos referri poſſunt. Primus ea teſtimonia continet, quibus ſons quiſque victimam ſuam ad aram ſiſtens in ejuſdem caput peccata ſua conjeciſſe dicitur. Alter ea, quæ victimas illas, quarum utique ſanguis in ædem ſacram illatus erat, corporáque extra caſtra combuſta, ſontium peccatis in ſe conjectis planè pollutas fuiſſe docent. Ultimus ejuſmodi dicta continet, quibus victimæ anima ſontis animæ vice data dicitur, alteráque alterius כפר תמורה ופריון λύτρον, ἀντίλυτρον & *redemptio.*

V. Primum itaque ad locum pertinent, quæ ad verba illa (q), *Imponéntque* Aaron & *filii ejus manus ſuper caput juvenci*, annotavit *R.Levi Ben Gerſon* (r), הנה הסמיכה היתה בשתי ידים ועניניה היתה להעיר על שחטאים נפרדו מהם וכאלו הושמו על זה הבעל חיים *Impoſitio hæc manuum ambarum erat, eóque ſpectabat, ut hinc intelligeretur removeri ab iis peccata ipſorum, & ad hoc animal quodammodo transferri.* Quibus etiam adde alia illa ejuſdem Autoris (s), לוות הסבה היתה הסמיכה להורות שהוא כאלו סלק מעליו אותן העונות והעתיק אותן על הבעל חי ההוא *Eo pertinebat manuum impoſitio, ut ſe quiſque peccata ſua à ſe removere, & ad hocanimal tranſferre indicaret.* Eodem valet, quod apud *Iſaacum Ben Aarama* extat (t), איך שיהיה שחטא בנפשו בשוגג או במזיד הוא מעביר את חטאו ממנו ונותנו על ראש קרבנו וכפר עליו ולטעם זה כללו בוידויים חטאתי

(q) Ex. 29. 10.

(r) Ibid.

(s) ad Lev. 1.

(t) ad Lev. 4.

חטאתי עויתי פשעתי כמו שנראה מוידויים כהן גדול ביום הכפורים אף על פר החטא אשר שלו *Quoties quis anima ſentiente imprudens, vel quidem prudens peccat, transfert a ſe peccata ſua, conjicitque in victimæ ſuæ caput. Eoque pertinent confeſſiones iſtæ, peccavi, rebellis fui, perverſe egi, ſicut ex Pontificis confeſſionibus juxta piacularem juvencum ſuum die expiationis editis patet.* Sed & eadem quoque ſententia fuit *Abrabenelus*, qui de juvenco piaculari pro toto cœtu immolato (*u*) inter alia quædam iſta dixit, אחר הוידוי ה׳ ו׳ עליו עונות בני ישראל *Poſt confeſſionem ei incumbebant peccata filiorum Iſraelis* (*x*). Unde intelligitur *Abrabenelem* peccata illa, quorum juxta victimam piacularem ſolennis confeſſio edita fuit, ex iſta illico confeſſione victimæ inſediſſe judicaſſe.

(*u*) Cujus mentio fit Lev. 4.

(*x*) ad Num. 19.

VI. Quod ſiquis dubitet, an qui peccata immolantium ad victimas transferri judicabant, peccata eadem victimarum cæde, ut pœna vicaria expiari duxerint, hunc ei facile ſcrupulum eximent ultima deprecationis verba juxta victimam piacularem editæ, תהא כפרתי *hæc ſit expiatio mea.* Quibus utique verbis Judæi omnes hanc ſententiam, ut mox docebimus, ineſſe dicunt, *Quod ego ipſe malum merui, id in victimæ meæ caput recidat.*

VII. Hactenùs iis de teſtimoniis, quibus Judæi ſontium peccata ad victimas continuò jugulandas tranſlata fuiſſe docuerunt. Quorum majorem afferre numerum parum neceſſarium judicavimus, quia hoc idem in ſe continent, quæ ad ſecundum locum pertinent. Qualia ſunt, quæ ejuſmodi omnes victimas, quarum quidem ſanguis in ædem ſacram illatus erat, corporáque extra caſtra combuſta, ſontium peccatis in ſe conjectis coinquinatas fuiſſe re-

referunt. Qua de re est apud *Maimonidem*,
מפני זה היה העוסק בפרה ובשעירים הנשרפים
מטמא בגדים כשעיר המשתלח אשר יאמן בו כי
מרוב מה שנשא מן העונות הוא מטמא מי שנגע בו
Vestes eorum, qui vaccæ rufæ, hircisque combustis operabantur, eadem de causa polluebantur, qua vestes ejus, qui hircum in deserti ducebat. Qui quidem hircus ob multa, quæ ferebat, peccata, id, quod tangebat, contaminare censebatur. Hæc *Maimonides* in *Moreh Nevochim* (y). Quæ cum *Buxtorfius* Latinè redderet, neque tamen de hircis combustis meminerit, parum se diligentem præbuit. His etiam adde, quæ *R. Schem Tob* super iis, quæ jam posita sunt, *Mosis Maimonidis* verbis scribit (z),
עוד אמר הרב כי צוה להרחיק הצרעה בעבור שהיא
מתדבקת וכל בני אדם מאסים אותה ונבדלים ממנה
וכמעט שיהיה בטבע כשעיר המשתלח אשר יאמין
בו כי מרוב שנשא בעונות הוא מטמא מה שנגע
בו והבן אמרו אשר יאמין בו מרוב מה שנשא בעונות
הוא מטמא וכן העניין בשעירים הנשרפים כי
בעבור נושאם עונות יהיה הנוגע בהם מטמא
Dicit insuper Magister præceptum esse, ut sibi quisque à lepra caveat; quippe quæ contagiosa est, ita ut omnes eam aspernentur, & fugiant, ab eáque fere natura sua sic abhorreant, ut ab hirco in deserta ducto, qui propter multa, quæ portabat, peccata, id, quod tangebat, contaminare censebatur. Fac autem intelligas id, quod dicit, qui ob multa, quæ portabat, peccata, id, quod tangebat, contaminare censebatur; quippe eadem ratio hircorum combustorum fuit (a). *Ut qui, quoniam peccata portabant, ea, quæ tangebant, inquinarent.*

(y) *Part.3.c.47*

(z) *Ibid.*

(a) *Quales erant quorum mentio fit Lev. 16.15. & Num.15.*

VIII. Idem

(b) *ad Lev.* 16. VIII. Idem judicavit *R. Levi Ben Gerſon* (*b*), ראוי שיתבאר מזה שהמוציא הפר והשעיר הנשרפים מחוץ למחנה הוא טמא ומטמא בגדים כי הוא ראוי בזה כמו שמשלח שעיר המשתלח כי הם נשרפים חוץ למחנה מפני שאתם העונות כמו שישתלח השעיר מפני שאתו עונות *Intelligas oportet, eum, qui juvencum & hircum extra caſtra comburendos efferebat, impurum factum eſſe, ejuſdémque veſtes pollutas fuiſſe; quippe cujus eadem ratio fuit, atque ejus, qui hircum in deſerta duxit. Enimvero combuſtæ illæ victimæ, idcirco quia peccata portabant, extra caſtra cremabantur; quemadmodum etiam & hircus iſte, propterea quod peccata portabat, procul è caſtris educebatur. Iſaacus Abrabenel*, eandem forte ſententiam ſecutus, juvencum Pontificis piacularem כדבר נתעב *ut rem de-*
(c) *ad Lev.* 4. *teſtabilem* extra caſtra crematum eſſe monuit (*c*). *Iſaacus Ben Arama* hircum in deſerta dimiſſum, quaſi peccatorum, quæ aſportabat, turpiſſima labe
(d) *ad Lev.* 16. inquinatum (*d*), דבר מגונה ומשוקץ *rem execrabilem ac fœdam* dixit. Neque aliter judicaſſe videtur de victimis extra caſtra combuſtis, quippe quas æquè, eodémque modo, atque hircum iſtum, pol-
(e) *ibid.* lutas fuiſſe judicavit (*e*), המשלח את השעיר לעזאזל והשורף החטאת בחוץ יכבסו בגדים ורחצו במים ואחר יבואו אל המחנה כי עניין אחד להם שיטמא במגע שליחותם *Qui hircum in deſerta duxit, tum etiam qui victimam piacularem extra caſtra cremavit, veſtes uterque ſuas perluet, ſeque itidem aqua lavabit; atque ita in caſtra regredietur, eadem enim eſt utriuſque ratio, ut polluatur eo, quod è caſtris a-*
(f) *ibid.* *movet* (*f*).

IX. Quæ

IX. Quæ autem maximè omnium valent, ea ſunt Judæorum teſtimonia, quæ tertium ad locum pertinere diximus. Qualia ſunt, quæ victimæ cæſæ animam ſontis animæ vice datam teſtantur, alterámque alterius כפר תמורה ופדיון hoc eſt, *λύτρον, ἀντίλυτρον*, & *redemptionem* vocant.

Huc itaque imprimis ſpectat ſolennis iſta deprecatio juxta victimas piaculares edita, אנא ה' חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך וחזרתי בתשובה לפניך וזו כפרתי *Obſecrò Domine, peccavi, rebellis fui, perverſe egi, hoc & iſtud feci, nunc autem me peccaſſe pœnitet; hæc ſit itaque expiatio mea.* Quibus ultimis verbis, *Hæc ſit itaque expiatio mea*, quæ quiſque victimam intuens edidit, hæc ſubjecta eſt ſententia. *Quæ in caput meum mala recidere juſtè poſſent, ea recidant in victimæ meæ caput.* Ita enim hujuſmodi formulas paſſim interpretantur Judæi. כל מקום inquit *Baal Aruch*(g), שהוא אומר הריני כפרתו והוא פירושו הריני במקום לסבול עונותיו כלומר שאני מקבל עלי עונותיו להתכפר *Omni in loco ubi dixerit quiſquam, Sim ipſe expiatio ejus, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, ſim ipſe ejus in locum ſuppoſitus, ut iniquitates ejus portem. Quod idem valet, ac ſi dixiſſet; ego ipſe, quo ille veniam conſequatur, illius in me peccata ſuſcipio.*

(g) In voce כפר.

Ita etiam eandem formulam explicat *R. Solomon Jarchi* (h), אנו כפרתך. בנו תכפר אתה ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבא עליך *Nos expiatio tua ſimus*: hoc eſt, inquit, *Simus nos in locum tuum ſuppoſiti, ut quod in te recidere meritò poſſet, illud omne in nos recidat.* Quibus iiſdem planè verbis eandem formulam interpretatur *R. Obadias de Bartenora*,

(h) Sanhedr. cap. 2.

(*i*) *Ibid.*

tenora, & Autor Libri *Caph Nachath* inſcripti (*i*). Eodémque ſenſu *Moſes Ægyptius*, eandem & ille formulam explicans, פדיון pro כפרה, *redemptionem* pro *expiatione* poſuit (*k*). Quibus ex teſtimoniis intelligitur, qui juxta victimam piacularem ſolennia iſta verba edidit, *Hæc ſit itaque expiatio mea*, eum peccatorum ſuorum pœnas victimæ ſuæ imprecatum eſſe, eàmque ſibi ſurrogaſſe, & ſurrogatam judicaſſe.

(*k*) *ad Negaim cap. 2.*

X. His addi poſſunt Rabbinorum paulò ampliora teſtimonia, eáque perinde de holocauſtis (nam & his quoque expiandi vis à Judæis data eſt) ac de ejuſmodi victimis dicta, quæ nunquam niſi de peccato, noxâque aliquâ cædendæ erant. Quid enim *R. Moſes Ben Nachman* de reo victimam offerente (*l*)? ראוי לו שישפך דמו ושישרף גופו לולי חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו נפש תחת נפש *Æquum erat, ut ſanguis ſuus funderetur, & ut cremaretur corpus ſuum. Creator autem pro clementiâ ſuâ hanc ab eo accepit victimam, ut rem vicariam, & λύτρον ejus; ut hujus ſanguis ſanguinis ejus vice profunderetur, anima ſcilicet vice animæ.* Quid *R. Bechai* (*m*)? כיון שהחוטא ראוי שיהיה דמו נשפך כדם הקרבן ושיהיה גופו נשרף כגוף הקרבן והקב״ה לוקח קרבנו ממנו תמורתו וכופרו הנה חסד גמור אשר גמלהו השי׳ ברחמיו וברוב חסדיו לקח נפש הבהמה תחת נפשו ויתכפר בה וטעם זה נכון ומתישב על הלב *Cùm ſons ipſe dignus eſſet, cujus ſanguis profunderetur, ut ſanguis victimæ, corpúſque, ut victimæ corpus, cremaretur; Cúmque Deus (cui laus) hanc victimam, ut rem vicariam & λύτρον ejus ab eo acciperet; vide quanta in eum benevolentia Dei fuit!*

(*l*) *ad Lev. 1.*

(*m*) *Ibid.*

fuit! Is enim pro misericordiæ suæ & bonitatis amplitudine, ut ille expiaretur, animæ ejus loco *bestiæ animam accepit. Atque hæc sententia vera est, & rationi consentanea.* Quid *Isaacus Ben Arama* (*n*)? כאשר יראה שהקרבן הנקרב על חטאו (n) ad Lev. non procul ab initio.
ישחט ויפשט וינותח וישרף על האש אשר על המזבח כי ישים אז על לבו שכן משפטו על חטאו וכן ראוי שיעשה בו לולי יי׳ שרחם עליו לשום אשם נפשו *Reus cum victimam de peccato suo immolatam mactari, pelle exui, prosecari, ignéque aræ comburi videt, secum ipse cogitare debet ita secum agi, & ita se tractari oportuisse, nisi Deus pro misericordiâ suâ pro animâ ejus piaculum accepisset.* Quid *David de Pomis* (*o*)? המקריב היה צריך (o) In voce עולה
לכוין שיהיה הקרבן ההוא תמורתו *Intelligat oportet immolator hanc victimam sibi succidaneam esse.* Quid *Isaacus Abrabenel* (*p*)? ראוי שישפך דם (p) In Præf. ad Lev.
המקריב ושישרף גופו על חטאתו לולי חסד השם שלקח ממנו בתמורה וכופר הקרבן ההוא שהיה דמו תחת דמו ונפשו תחת נפשו *Dignus erat offerens, cujus sanguis funderetur, corpúsque cremaretur pro peccato suo. Deus autem pro clementiâ suâ ut ipsi vicariam, & ut λύτρον ejus, hanc ab eo accepit hostiam; cujus sanguis effusus est sanguinis ejus vice, animáque vice animæ ejus.* Ita etiam de Sacerdote maximo juvencum suum piacularem immolante (*q*). כפי שורת הדין ראוי שיהיה ענשו במיתה (q) Ibid.
והשרף גופו ואיבריו אשר חטאו והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה כיון שלזה חטאה במתקוין אלא בשגגה לכן חיובתה התורה שיביא פר בן בקר תחת עצמו וסמך ידיו עליו לרמוז הוא תמורתו *Id juris ratio postulabat, ut ipse (Pontifex) mortem lueret, & ut, quæ peccaverant, ipsius corpus & membra*

cremarentur; Spiritus autem, (quia non consultò, sed imprudens peccabat) ut ad Deum, qui eum dedit, rediret. Quare lege statutum est, juvencum ut daret suiipsius loco, eique ut manus suas imponeret, ut istoc ritu significaret eum sibi ut vicarium succedere.

XI. Huc etiam pertinent, quæ Judæi magno admodum consensu scribunt super his Scripturæ sacræ verbis, de quibus antè nonnulla diximus. *Anima omnis carnis est in sanguine, eúmque vobis in aram dedi ad expiandas animas vestras. Sanguis enim est, qui pro anima expiationem facit* (r). Quid ergo hic *R. Solomon Jarchi?* נפש כל בריה בדם היא תלויה לפיכך נתתיו לכפר על נפש אדם תבא נפש ותכפר על הנפש *Anima omnis animantis est in sanguine. Quare eum dedi ad expiandas animas vestras. Veniet anima & animam expiabit.* Ita etiam *Abenezra,* הדם בנפש שיש בו יכפר והטעם נפש תחת נפש *Sanguis expiat animâ, quæ sibi inest, sensúsque est; anima vice animæ.* Et *R. Moses Ben Nachman,* אני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו *Ego hominis animæ peperci, eúmque* (Sanguinem) *in aram dedi, ut anima pecudis pro illius animâ expiationem faciat.* Et *Isaacus Ben Arama, Quoniam anima omnis carnis est in sanguine,* לזה הטעם נתתיו על המזבח בקרבנותיכם לכפר על נפשותיכם נפש תחת נפש *idcirco eum in sacrificiis vestris in aram dedi ad expiandas animas vestras, animam scilicet vice animæ.* Et *R. Lipmannus,* לפי שמחמת החטא נתחייבו נפשותיכם שיארע לכם כמעשה הקרבן בשחיטה ובזריקה נתתי נפש הקרבן תחת נפשותיכם

Cum

(r) Lev. 17.11.

Cum animæ vestræ peccato ita constrictæ teneantur, ut quod fit victimæ (quæ cæditur, & cujus sanguis aspergitur) id vos ipsi merueritis; ego victimæ animam vestrarum animarum vice dedi. Et *Isaacus Abrabenel*, והנה צוה שעל המזבח יקריב אדם את קרבנו ויהיה גוף הבהמה ובשרה תחת גופו ובשרו של הבעל המקריב ויהיה הדם הבהמה שפארת הנפש החיונית הנשואה בו תחת נפש האדם נפש תחת נפש *Præceptum est, ut quisque pro arâ hostiam suam offerat; erítque corpus, & caro pecudis pro corpore, & carne offerentis; erítque etiam pecudis sanguis (quia anima sentiens in eo inest) pro anima hominis. Anima nimirum vice animæ.* Quo eodem sensu Pontificis juvencum piacularem, itémque piacularem juvencum pro toto cœtu immolatum כפר נפשם ופריון גופם *animarum offerentium* λύτρον, *& corporum redemptionem* vocavit (*s*). Quemadmodum etiam & *Abenezra* victimam cujusque expiatoriam כופר עונש שיש עליו *pœnæ cuique debitæ* λύτρον dixit (*t*).

(*s*) ad Lev. 4.

(*t*) ad Lev. 1.

XII. Siquis itaque scire velit, quid de piaculis Judæorum Judæi ipsi judicarunt; Hi sanè, quod jam dicta docent, ad victimam illico jugulandam translata fuisse sontis peccata, eúmque pœnas ipsi debitas victimæ imprecatum esse docuerunt. Hi victimas illas, quarum sanguis in ædem sacram illatus erat, corporáque extra castra cremata, sontium peccatis ad se translatis pollutas fuisse monuerunt. Hi omne piaculum rite factum sontis כפר & תמורה, λύτρον dixerunt, & ἀντίλυτρον, alterúmque alteri *vicarium* & *succedaneum* fuisse; id enim valet vox תמורה. Hi animam omnis ejusmodi victimæ, quam כפר & תמורה appellarunt;

תחת

תחת נפש החוטא *ſontis animæ vice* datam ſtatuerunt. Quæ qui dixerunt, ſine dubio expiationem illam, quæ victimis piacularibus fiebat, vicariâ factam pœnâ putabant. Quod tamen ita judicabant, ut peccata ita expiata nihilo minus remiſſa dixerint, idque ſummâ Dei miſericordiâ. Neque enim (quod vel hinc apparet) aliam ullam pœnæ vicariæ vim tribui debere exiſtimabant, niſi quæ cum culpæ remiſſione, Deíque maximâ benevolentiâ in eadem remittendâ conſtabat.

Profanarum Gentium de victimis piacularibus judicium.

XIII. Jam quæ Judæi de victimis ſuis piacularibus, eadem fere profani populi de ſuis quoque judicarunt. Nam & hi etiam quæcunque mala ſibi imminere videbantur, ea victimis imprecari ſolebant. Hi ſacris piacularibus operatos eâ operâ pollui judicabánt; Animáſque denique victimarum vice animarum offerentium dari. Quæ eadem omnia, ut jam vidimus, ſcriptores Judæi docuerunt.

(u) *In Euterpe.*

Ac primum illud prodidit *Herodotus* (*u*) de Ægyptiis, quos utique victimarum capitibus πολλὰ καταρᾶσθαι *multa imprecari* ſolitos dixit. Et mox, καταρέονται δὲ τάδε λέγοντες τῇσι κεφαλῇσι, εἴ τι μέλλον ἢ σφίσι τοῖσι θύουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι ἐς κεφαλὴν ταύτην τραπέσθαι. κατὰ μέν νυν τὰς κεφαλὰς τῶν θυομένων κτηνέων, καὶ τὴν ἐπίσπεισιν τοῦ οἴνου πάντες Αἰγύπτιοι νόμοισι τοῖσι αὐτοῖσι χρέωνται

ὁμοίως

ὁμοίως ἐς πάντα τὰ ἱερά. καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ νόμου οὐδὲ ἄλλου οὐδενὸς ἐμψύχου κεφαλῆς γεύσεται Αἰγυπτίων οὐδείς. *Capitibus autem iis imprecantur, ut siquid mali aut immolantibus ipsis, aut universæ Ægypto impendeat, id in caput hoc convertatur. Eodem porro ritu circa capita pecudum, quæ immolantur, & vini libationem omnes pariter Ægyptii omnibus in sacrificiis utuntur. Quo ritu fit, ut nemo Ægyptiorum animantis ullius caput gustet.* Eadem de re meminit *Plutarchus* (*x*), τὴν μὲν κεφαλὴν τοῦ ἱερείου καταρασάμενοι καὶ ἀποκόψαντες εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίπτουν πάλαι, νῦν δὲ τοῖς ξένοις ἀποδίδονται. *In caput victimæ execrati, amputatum in flumen projiciebant antiquitus, nunc autem peregrinis dant.*

(x) *De Iside & Osirid.*

XIV. Ac quidem ut Ægyptii bestiarum capitibus, ita Massilienses hominibus ipsis ad sacra piacularia adhibitis mala sibi imminentia imprecari soliti; tantò plus valere victimam rati, quanto ea præstantior esset. Quæ eadem causa eò valuit, ut homines immolandi ritus, sævus admodum & inhumanus, ubique olim grassaretur. *Massilienses*, inquit *Servius* (*y*), *quoties pestilentiâ laborabant, unus se ex pauperibus offerebat, alendus anno integro publicis & purioribus cibis. Hic postea, ornatus verbenis & vestibus sacris, circumducebatur per totam civitatem cum execrationibus, ut in ipsum reciderent mala totius civitatis; & sic projiciebatur.* Eundem fere apud Græcos etiam valuisse morem docuit *Suidas* (*z*), Οὕτως ἐπίλεγον τῷ κατ' ἐνιαυτὸν συνέχοντι τῶν κακῶν.

(y) *Æneid.* 3.

(z) *In voce* περίψημα.

Πε-

Περίψημα ἡμῶν γένου, ἤτοι σωτηρία καὶ ἀπολύτρωσις. καὶ ἐνέβαλον τῇ θαλάσσῃ ὡσανεὶ τῷ Ποσειδῶνι θυσίαν ἀποτίνοντες. *Ei, qui malis averruncandis quotannis destinatus erat, sic imprecabantur, sis* Περίψημα *nostrum, hoc est, salus, & redemptio. Atque ita illum in mare projiciebant, quasi Neptuno sacrum persolventes.* Ubi verbis iis, *sis* Περίψημα *nostrum*, & precatio inest, & imprecatio. Neque enim nos dubitare sinit aliarum Gentium profanarum in eadem planè causa mos, quin verba illa enunciantes ita sibi salutem peterent, ut mala sibi impendentia piaculo suo imprecarentur.

XV. Quinetiam ut illæ Judæorum victimæ, quæ extra castra cremabantur; ita etiam, uti mihi videtur, & Gentium profanarum piacula tralatitiâ quadam peccatorum labe & ipsa pollui censebantur, & contrectantes polluisse. Atque ita factum (vix enim aliter fieri potuit) ut sicut iis, qui quidem victimas Judæorum extra eorum castra cremaverant, nisi aquis prius se lustrâssent, in castra redire non liceret: ita neque victimis piacularibus apud Gentes profanas operatis vel in urbem, vel in domos suas, nisi fonte aut fluvio expurgatis, regredi licere crederetur. Quâ de re *Porphyrius* (cujus alio in loco verba posui) inter omnes Theologos convenisse refert (*a*).

(*a*) *De Abstin. lib.* 2. § 44.

XVI. Ex-

XVI. Extremum id est, ut, quod Judæis visum diximus, nempe victimæ cujusque piacularis animam sontis animæ vice datam fuisse, idem illud quoque profanis Gentibus placuisse doceam. Quo pertinet, quòd piacula illa, quæ Græci περιψήματα vocant, ab *Hesychio* dicta sint ἀντίψυχα (*b*). Quæ sanè, quod vox ipsa indicat, ejusmodi erant, quorum *animæ* fusæ datæque erant *animarum offerentium vice.* Huc etiam refer Scholiastis illa in *Aristophanem* (*c*), Ἔτρεφον γάρ τινας Ἀθηναῖοι λίαν ἀγεννεῖς καὶ ἀχρήστους, καὶ ἐν καιρῷ συμφορᾶς τινὸς ἐπελθούσης τῇ πόλει (λοιμοῦ λέγω ἢ τοιούτου τινὸς) ἔθυον· τούτους ἕνεκα καθαρθῆναι τοῦ μιάσματος, οὓς καὶ ἐπωνόμαζον καθάρματα. *Alebant enim Athenienses quosdam valde ignobiles & inutiles, quos, cum malum ullum civitati impenderet (pestis scilicet, aut tale quicquam) ad piaculum expiandum immolabant; quos etiam* καθάρματα *appellabant.* Quibus adde, quæ idem alibi habet (*d*), καθάρματα ἐλέγοντο οἱ ἐπὶ καθάρσει λοιμοῦ τινος, ἢ τινος ἑτέρας νόσου θυόμενοι τοῖς θεοῖς. *Illi* καθάρματα *appellabantur, qui ad pestem, aliúmve morbum ullum avertendum diis immolabantur.* Quorsum hæc? ut hinc intelligas piacula Græcis καθάρματα dicta eandem rationem habuisse, quam, quæ περιψήματα, sive ἀντίψυχα dicta erant. Neque enim dubium, quin de piaculis ab eadem Gente, eadémque etiam de causâ factis idem judicium esse debeat.

(*b*) *In voce* περίψημα.

(*c*) *ad Equites.*

(*d*) *ad Plutum.*

XVII. Jam cuique notum *Plauti* illud,

Men' piaculum oportet fieri propter stultitiam tuam,
Ut meum tergum stultitiæ tuæ subdas succedaneum?

ubi id piaculi proprium facit, ut pœnâ vicariâ peccatum expiet alienum. Adde etiam illud veteris Poetæ;

Cum sis ipse nocens, moritur cur victima pro te?

(e) *De bello Gallic. lib. 6.*

ubi *pro* idem est quod *vice*. Eademque etiam apud *Cæsarem* (*e*) ejusdem particulæ vis est; *Natio est omnis Gallorum admodum dedita religionibus. Atque ob eam causam qui sunt affecti gravioribus morbis, quique in præliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturos vovent, administrisque ad ea sacra Druidibus utuntur; quòd pro vitâ hominis nisi vita hominis reddatur, non posse Deorum immortalium numen placari arbitrantur.* Verùm minimè omnium prætereundum, quod *Porphyrius* ex *Asclepiade* refert (*f*), τὸ πρῶτον οὐκ ἐθύετο τοῖς θεοῖς οὐδὲν ἔμψυχον. ἀλλ' οὐδὲ νόμος ἦν περὶ τούτου διὰ τοῦ νόμῳ φυσικῷ κεκωλῦσθαι, ὑπὸ δέ τινας καιροὺς πρῶτον ἱερεῖον θῦσαι μυθεύονται ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς ἀπαιτοῦντος. *Primùm nullum animal Diis immolabatur. Neque lex ulla super hac re fuit, quippe quam prohibebat lex naturæ. Occasione verò aliquâ animam pro animâ exigente, primum sacrificium ex animalibus datum referunt.* Quibus ex verbis intelligitur passim olim creditum fuisse, non nisi tali aliquo tempore animalibus sacrificari cœptum esse, quale

(f) *De abstin. lib. 4. §. 15.*

quale videretur ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς *animam pro anima* postulare. Tempora autem illa Gentes profanæ talia esse existimabant, quibus graviora aliqua mala sibi imminere videbantur; id quod ex eodem *Porphyrio* liquet. Quibus enim in sacris ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς *animam pro animâ* dari dixit, eadem illa paulo ante dixerat εἰς ἀποτροπὴν τινῶν κακῶν *ad mala aliqua avertenda* fieri.

XVIII. Hæc itaque cùm ita sint, siquid & Christianorum, & Judæorum, & profanarum denique Gentium (hominum moribus & religionibus alioqui maximè differentium) magnus admodum consensus valeat; ita quisque de victimis piacularibus sentire debet, ut eis alienæ salutis causâ pœnam vicariam irrogatam judicet. Illud interim, quod antè docui, tenendum est, laxiorem quandam ad pœnam vicariam pœnæ rationem pertinere, quàm quæ ad pœnam illam pertinet, quæ legis in obligatione ponitur, reóque ipsi irrogatur. Eóque fieri, ut non sit ea illius vis, quæ pœnæ sonti ipsi inflictæ (hæc enim, ut ante dictum, per se ipsa reatum delet) sed quæ sit ejusmodi conditionis, quæ ad restituendam & conservandam violatæ legis autoritatem, veniámque sonti impetrandam pertinet.

Finis Libri Primi.

LIBER SECUNDUS,

QUO EXPLICATUR

SACRIFICIUM CHRISTI.

DE
Sacerdotio Christi.

LIB. II.

CAP. I.

Ostenditur Sacerdotii Christi generale munus, & ordo, ac denique quibus præcipuè rebus Christus ad Sacerdotium sacratus erat.

I. SAcrificium Christi expositurus non alienum esse arbitror de Sacerdotio ejus in antecessum pauca dicere. Ac primò, quid sit Sacerdotii ejus generale munus. Deinde, qui ejusdem ordo, *Melchisedeci*, an *Aaronis*. Ultimò, quibus præcipuè rebus Christus ad id consecratus fuit.

Jam primum illud, Sacerdotii Christi generale munus ita definiendum est, ut sit *Patrocinium hominum apud Deum.* Ut cùm reliqua ejus munera, Regium & Propheticum, circa homines, Sacerdotale circa Deum versetur. Est enim Rex Vicarius Dei, Propheta quisque legatus ejus apud homines, Sacerdos autem *patronus hominum apud Deum.* Atque ita factum, ut Iesum Christum παράκλητον πρὸς τὸν πατέρα *patronum* sive *advocatum apud patrem habere* dicti simus (*a*), ita factum, ut Christus ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν, *causam nostram apud Deum* (a) 1 *Joh.* 1.2.

(b) Rom. 8. 34. *Deum agere* (*b*), & ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, *in conspectu Dei pro nobis apparere* dicatur (*c*). Quæ omnia, quoniam alibi latius exponenda sunt, hoc in loco proposuisse sufficit.

(c) Hebr. 9.24.

II. Jam qui sit ordo Sacerdotii Christi explicatè docent sacræ literæ; quæ Christum Sacerdotem faciunt ad rationem *Melchisedeci* (*d*); ejúsque inter Sacerdotium & Sacerdotium *Aaronicum* duo præcipuè interesse monent. Primò quod illud *Melchisedeci* (cujus tanti viri neque genealogia, neque ortus aut obitus memoratur) nulli familiæ astrictum esset, *Aaronicum* autem uni familiæ *Aaronicæ* lege sacrâ mandaretur. Deinde, quòd ejusmodi esset *Melchisedeci* Sacerdotium, ut cui illud datum fuerit, hic in æternum Sacerdos esset, nempe vel umbratili quadam specie, quâ *Melchisedecus*, ut ante diximus, Sacerdos in perpetuum dicitur, vel verâ ac solidâ ratione, qualis est æternitas Sacerdotii Christi. Ut qui per omnia mundi sæcula eo munere functurus sit, neque suorum patrocinium, quamdiu eo opus fuerit, deseret unquam, aut deponet. Quod contrà comparatum fuit in Sacerdotio *Aaronico*, quo alii alios morte abreptos continuâ serie excipiebant, quódque ipsum quidem etiam ipsi genti *Aaronicæ* jamdiu abrogatum fuit.

(d) Ps. 110. 4. Hebr. 5. & 7.

Qui verò *Aaronem* aliis rebus, aliis *Melchisedecum* ad sacrificia usum judicant, *Aaronem* iis, quæ ante diximus, animalibus perinde ac inanimis, *Melchisedecum* nihil nisi pane & vino, hi sanè, quantum mihi videtur, quare sic judicent, nihil habent. Panem hic & vinum *Abrahamo* & vernis ejus

ejus jam ex itinere, prælióque fessis ad vires reficiendas dedit. Similémque simili in causa morem finitimis fuisse regionibus non obscurè docet historia sacra (†): neque *Melchisedecus* Sacerdos dicitur, quia panem illum & vinum protulit, sed ut hinc quisque intelligeret, quî factum erat, ut *Abrahamo* solenni ritu benediceret (id quod Sacerdotis fuit) (*e*) tum etiam, quare *Abrahamus* spoliorum decimas ei dederit. *Erat*, inquit *Moses* (*f*), *Sacerdos Dei altissimi*, & *benedixit ei* (i. e. Abramo) & *ait*, *Benedictus* Abram *Deo excelso*, *qui creavit cœlum* & *terram*, & *benedictus Deus excelsus*, *quo protegente hostes in manibus tuis sunt*; & *dedit ei decimas ex omnibus*.

(†) *Deut.* 23.4. & *Jud.* 8. 5,6, 15.

(*e*) *Deut.* 21.5. & 1 *Par.* 23.13. & *Num.* 6.23.

(*f*) *Gen.* 14.18, 19.

Nihil ergo est, cur *Melchisedecum* pane solummodo atque vino, nihil, quare rebus tantùm inanimis sacrificasse arbitremur. Imò verò est, quamobrem contrà judicemus. Si enim à Sacerdotio ejus aliena fuissent cruenta sacra, quî factum est, ut ipse Christus, cujus idem, quod *Melchisedeci* fuit, Sacerdotii genus esse dicitur, sanguine suo sacrificaret?

Neque verò audiendi sunt, qui tam *Aaronicum* Sacerdotium, quàm *Melchisedeci* Christo tribuunt, eumque, ut Sacerdotem *Aaronicum*, sanguine sacrificasse judicant. Qui enim ita rem instituunt, quare ita faciant, nihil, quod sit fide dignum, afferunt. Imò verò repugnant sacris literis, quæ Sacerdotium *Aaronicum* explicatis verbis Christo abjudicant (*g*); hanc rationem interponentes, quòd Christus aliâ ex familiâ, aliâ ex tribu ortum duceret, ac cui Sacerdotium *Aaronicum* lege sacrâ astrictum erat (*h*).

(*g*) *Hebr.* 7.11

(*h*) v. 13,14.

De Conſecratione Chriſti ad Sacerdotium.

III. His conſtitutis, videamus ſequitur eis de rebus, quibus Dei Filius, æternus λόγος, ſuſceptâ demum naturâ noſtrâ Sacerdotio initiatus fuerit. Quæ quidem longè aliæ ſunt, ac quibus Sacerdotes *Aaronici* ſuo muneri ſacrabantur. Hi luſtralibus quibuſdam aquis, veſtium imperatarum indutu, unguento quodam variis ex aromatibus confecto, ac pecorum ſanguine ſacrati erant (*i*). Quæ quidem res virtutes illas, quæ in Sacerdote poſtulantur, umbratili ſpecie adumbrabant, præſtare nullo modo poterant. Jam verò Deus Filium ſuum cùm talem eſſe Sacerdotem vellet, qualis omni ex parte perfectus foret, nemini dubium eſſe poteſt, quin eum iis ipſis rebus, quæ ejuſmodi Sacerdotem faciunt, Sacerdotio initiari vellet. Quod cùm ita ſit, videamus primò, quæ ſit Sacerdotis perfectio ſumma. Deinde quibus rebus Chriſtus, ut μεσίτης, perfectionem illam conſecutus ſit. Certum enim eſt eum iiſdem rebus ſacerdotio conſecratum fuiſſe.

(*i*) Exod. 29.

IV. Jam ad ejuſmodi Sacerdotem, qui ſummè perfectus haberi debeat, tria iſta omnino pertinent. Primò, ut tanta apud Deum autoritate & gratiâ valeat, ut ei omnes clientes ſuos cum effectu commendare poſſit, eúmque iis propitium facere. Deinde, ut tantâ erga homines bonitate & miſericordiâ ſit, ut iſta ſedulo præſtare velit. Ultimò, ut vitam immortalem habeat, quâ fretus eadem perpetuò præſtet. *Primum* illud in Sacerdote, omni planè ex parte perfecto, rei ipſius ratio poſtulat. Cùm

Cùm enim id Sacerdotis sit, ut quos in clientelâ habet, eos, ut Patronus, Deo commendet, Deúmque iis propitium faciat (*k*), nemo profectò in Sacerdotio maximè perfectus esse potest, nisi cujus tanta apud Deum gratia existit & autoritas, ut ista omnino præstare possit. Neque verò, ut *alterum* attingamus, perfectus esse Sacerdos potest, qui quantâcunque apud Deum gratiâ & autoritate valet, eâ omni nolit ad patrocinium suorum uti. Huic enim deest erga suos fides ea, & misericordia, quæ sanè omni in Sacerdote, præsertim verò in optimo quoque, postulatur. Id quod & sacræ literæ docent (*l*). *Omnis enim Pontifex*, inquit Apostolus ad Hebræos, *ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis: qui condolere possit iis, qui ignorant & errant, quoniam & ipse circundatus est infirmitate. Unde debuit Christus* (quod ante (*m*) dixerat idem Apostolus) *per omnia fratribus suis similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex; ut repropitiaret peccata populi.* Unde intelligitur, misericordiam & fidem ita in Sacerdote omni, ut nihil magis, postulari. Sed & *illud* denique in pleno & perfecto Sacerdote requiritur, ut vitam habeat immortalem, quâ fretus suos in perpetuum apud Deum defendat, & tueatur. Ex quo ejusdem Apostoli illa (*n*) de Christo verba facientis; *Hic autem, eò quod maneat in æternum, sempiternum habet Sacerdotium, unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus.* Et mox,

(*k*) 1 *Jo.* 2.1, 2.

(*l*) *Hebr.* 5.1, 2.

(*m*) *Hebr.* 2.17.

(*n*) *Hebr.* 7.25. *& seq.*

Lex enim homines constituit Sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum.

Cum itaque satis apertè constet summam apud Deum autoritatem & gratiam, summámque erga homines misericordiam & fidem, cum vitâ immortali conjunctam, Sacerdotem maximè perfectum reddere, nihil dubium est, quin quibus rebus Christus ista omnia consecutus sit, iisdem quoque ad Sacerdotium suum consecratus fuerit. Jam eæ res (quod cuique patet) summæ Christi virtutes erant, summa vitæ ejus sanctitas, tum maximè ea obedientia, quæ morte sponte oppetitâ, gravissimísque doloribus iis, quos propter peccata nostra pertulit, ultro suscipiendis constitit. His enim rebus factum est, ut tanta Christi apud Deum gratia existat, & autoritas, ut suos omnes cum effectu Deo commendare possit. His etiam factum, ut idem maximè præstare velit. Ut qui, quid sit hominem esse, quid fame, siti, & paupertate, summâque ignominiâ laborare, quid à suis deseri, ab aliis abjici, vilissimo cuique ludibrio esse, quid omni periculorum genere appeti, premi, & tentari, ac denique, quod omnium caput est, quid sit propter peccata nostra mortem acerbissimam pati, jam olim experiundo didicerit. Ex quarum rerum experientiâ tanta ejus erga clientes suos, quibuscunque malis tentati sint, gratia & misericordia existit, ut & ipse iis suppetias ferre, & Deum quoque omnibus in rebus maximè propitium esse velit. Hinc illa Apostoli ad Hebræos, *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cælos, Iesum Filium Dei, teneamus confessionem. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro simi-*

ſimilitudine abſque peccato. ***Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno*** (*o*). Extremum id eſt, nihil eſſe quare qui in illius fide manſerint, ne patrono ſuo deinceps unquam orbentur, metuant. Quippe qui ultro oppetitâ morte vitam adeptus eſt immortalem. Quam quidem vitam aſſecutus, ad *rationem Melchiſedeci*, ad ſempiternum Sacerdotium perfectus, ſive ſacratus dicitur. Ita Apoſtolus ad Hebræos (*p*), *Et* (*q*) *conſummatus factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ, appellatus à Deo Pontifex juxta ordinem* Melchiſedech. Unde intelligitur Dei Filium tum, cùm ad vitam immortalem è mortuis reſuſcitatus eſſet, ad Sacerdotium ſempiternum plenè conſecratum fuiſſe. Neque enim dubium, quin τελειωθεὶς idem hic ſit, quod *conſecratus*, ac quidem plenè & perfectè. Hoc enim docet & loci ratio, in quo hac ipſâ de re agitur, & ſimilis etiam ejuſdem vocis ſimili in materiâ uſus, quippe quâ à Græcis interpretibus *Aaronicorum* Sacerdotum conſecratio multis in locis deſignatur (*r*). Quibus adde etiam, quòd hoſtia illa, cujus exta *Moſes* in manus Sacerdotum tradidit in Sacerdotii iis dati ſignum, κριὸς & θυσία τελειώσεως, *aries* & *victima conſecrationis* dicta ſit (*s*).

(*o*) *Hebr.* 4.14, 15,16.

(*p*) *Heb* 5.9,10.

(*q*) τελειωθείς.

(*r*) *Exod.* 29.9, 33,35. *Lev.* 8. 33. & 16. 32.

(*s*) *Ex.* 29. 27, 31,34. & *Lev.* 8. 22, 29.

Chriſtus

CAP. II.

Sacras literas Sacerdotium propriè dictum Christo tribuere demonstratur.

I. SAcerdotii Christi generale munus ita antè definivimus, ut sit patrocinium hominum apud Deum, proximéque circa Deum versetur. Quod cùm ita esse doceat ipsa Sacerdotalis officii ratio; fit, ut *Socini* sectatores (qui Dominum nostrum ea omnia, quæ ad salutem nostram pertinent, per se ita præstare judicant, ut nihil nobis à Deo impetret, nec quidem unquam impetraverit, ex quo Pontificatum adiit) Sacerdotium nullum Christo tribuant, nisi quod sit impropriè ita dictum. Id quod tam contra sacras literas, quàm Sacerdotii rationem statuunt. Enimverò quisquis sacras literas consuluerit, ita eas de Sacerdotio Christi, ut de Sacerdotio propriè dicto, passim profecto meminisse sentiet. Ita loquitur Apostolus ad Hebræos (*t*), *Si ergo consummatio per Sacerdotium Leviticum erat,* (*populus enim sub ipso legem accepit*) *quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem* Melchisedech *alium surgere Sacerdotem*, & *non secundum ordinem Aaron dici? translato enim Sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat.* Ubi ex Sacerdotio Christo dato, legis, (quæ uni genti *Aaro-*

(*t*) Hebr. 7. 11, 12.

Aaronicæ munus Sacerdotale dederat) mutationem factam esse colligit. Id quod colligere minimè potuit, nisi Sacerdotio Domini nostri propria insit Sacerdotii ratio, sitque is Sacerdos propriè dictus. Nam Sacerdotes impropriè dicti, valente adhuc lege *Mosaicâ* ad Sacerdotium pertinente, plurimi semper existebant. Tales enim Sacerdotes erant, qui quidem sacra *spiritualia*, qui preces Deo faciebant. Tales Sacerdotes erant optimi quique Judæorum, imò tota Hebræorum gens *Sacerdotum regnum* appellatur (*u*). Cum fuerint itaque Sacerdotes multi impropriè dicti valente adhuc lege illa, quæ uni familiæ *Aaronicæ* munus Sacerdotale dedit, non posset autem Dominus noster talis esse, qualis est Sacerdos, nisi lex illa abrogata esset, efficitur Sacerdotium ejus Sacerdotium esse propriè dictum.

(*u*) *Exod.* 19.6.

II. Eodem valent & alia illa; *Si ergo esset super terram, non esset Sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera* (*x*). Ad quæ verba ita *Crellius* (*y*), *Rationem*, inquit, *reddit ejus quod asseruit, nempe cur Sacerdos non esset Christus, si in terrâ ministraret. Quia scilicet jam alii sunt Sacerdotes à Deo constituti, qui in terra ministrant, & munera offerunt; ex quorum numero Christus non est, nec esse potest, ut præcedenti capite fuit ostensum. Offerre autem secundum legem munera dicuntur, quatenus illis solis hoc juris & privilegii lex concessit, ut nemo alius salva lege arrogare illud sibi possit, ut in terris offerat, aut terreno sacrario ministret.* Quorsum hæc? quia, si *Crellium* audiamus, tale est Sacerdotium Christi, quale in terris administrare eâ lege ei interdictum fuit, quæ quidem solis *Aaronidis* Sacerdotium in terrâ

(*x*) *Hebr.* 8.4.
(*y*) *In Comment. ad locum.*

terrâ fungendum dedit. At ea lex nihil profectò prohibebat, quo minùs Christus vel in terris sacerdotium haberet metaphoricum, Sacerdósque esset impropriè dictus. Siquidem, dum ea lex valebat, tales etiam in terris ipsis plurimi Sacerdotes essent, talísque Sacerdotii munus toties obiret ipse Christus, quoties Deo precibus suis se, suósve commendabat. Cùm itaque Christus ejusmodi Sacerdotium habeat, ut eo in terris per legem *Mosaicam* fungi non possit; posset autem, si Sacerdotium suum improprie ita dictum esset, hinc intelligitur Dominum nostrum Sacerdotem esse propriè dictum.

(z) *Hebr.*8.3. III. His etiam illa addi possunt (z), *Omnis enim Pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur: unde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat.* Quæ sanè Apostoli ratiocinatio frustra suscepta videatur, nisi Christus (de quo hoc in loco meminit) Sacerdotium habeat propriè dictum. Nam Sacerdoti cuique impropriè dicto præstò semper est quod Deo offerat, sanctitas animi, corporis castitas, preces, & gratiarum actiones. Quod Hebræis adeo notum erat, ut nihil esset, quare Apostolus hoc modo apud eos dissereret, nisi Sacerdotium propriè dictum Christo adjudicare vellet.

IV. Ac quidem cùm Pontificis nomen sæpe Christo tribuat hic Apostolus, munus ipsum idque propriè dictum, ei tribuere judicandus est, nisi quid contrà afferatur, quod tale munus nullo modo Christo convenire posse doceat. Jam verò nihil attulit *Socinus*, nihil ipse *Crellius* (qui tamen hac in controversiâ præ cæteris omnibus *Socini* Discipulis laboravit) quod Sacerdotium propriè dictum Christo

Christo convenire non posse monstret. Id quod cuique palam fiet, si ea breviter attingamus quæ *Crellius* hac de re disseruit. *Duo*, inquit ille (*a*), *ista munera, Regium nempe & Pontificium in sacris literis aperte à se invicem disjuncta, &, ut in Scholis loquuntur, contradistincta nuspiam cernas, sed potius alterum in altero quodammodo comprehensum videas. Nam D. Auctor* Hebr. 3. *initio Christi dignitatem, quam ratione muneris sibi à Deo mandati habeat, nobis ante oculos proponere volens, & ad ejus considerationem nos cohortans duo tantùm illius officia commemorat, Propheticum, & Sacerdotale. Quorum illud in terris olim absolvit, hoc in cœlis perpetuò administrat: dum inquit, unde Fratres sancti vocationis cœlestis participes considerate Apostolum, (seu Legatum) & Pontificem professionis nostræ Iesum Christum.* Hæc *Crellius*, & paulò plura, sed cuncta perperam. Nusquam enim scriptores sacri vel regnum Christi in Sacerdotio, vel Sacerdotium in regno comprehendunt. Sed munera re ipsâ distincta semper distinguunt, & dijudicant. Nec rectè Apostolus ad Hebræos sententiæ contrariæ testis citatur, utpote qui, cùm prætermisso regis nomine Christum vocavit *Apostolum*, & *Pontificem*, nihil aliud dicere voluit, nisi eum in Ecclesiâ Dei & *Mosis* partes olim obiisse, & *Aaronis* nunc obire. Illas ut *Apostolum*, seu *Legatum*, has autem ut *Pontificem*. Illas hoc in loco persequitur, in quo eum cum *Mose* comparat, has deinceps explicandas suscipit (*b*), eúmque cum *Aarone* confert. Regium ejus munus prius exposuerat (*c*), nec quid erat, cur id paulò ante expositum hoc in loco iterum exponeret.

(a) Contra Grot. c. 10. partic. 55.

(b) Cap. 4. in fine. & deinceps.

(c) Cap. 1. & c. 2. v. 5, 6, 7, 8, 9.

(d) *Contra Grot. c.10. partic.55.* V. Atqui inquit *Crellius* (*d*), *Cæteri Scriptores Novi Testamenti regnum potius & Propheticum Christi munus commemorant, nec ullus ex iis Christum disertè Sacerdotem aut Pontificem vocat; facturi id proculdubio creberrimè, si id in cæteris ipsius muneribus, atque imprimis in regio, considerates certis eorum munerum circumstantiis, in quibus Sacerdoti legali similis est Christus, intelligi, ac tacitè comprehendi non posset. Cum ex eo munere salus nostra æterna pendeat.* Hebr. 5. 9, 10. 7. 24, 25. Quasi verò Christus munus Sacerdotis propriè dicti habere nequeat, nisi bene multi scriptores sacri Sacerdotis *nomen* ei tribuant.

Num verò ei vel *Prophetæ*, vel *Regis* nomen multi tribuunt? imò pauci potius, neque hi *creberrimè*. Neque enim Christus usquam in Epistolis Apostolorum Βασιλεὺς, aut Προφήτης disertè dicitur; licet iis etiam ex muneribus, quæ vocibus istis designantur, salus nostra æterna pendeat. Apostolus quidem ad Hebræos bis eum Ἀρχηγὸν vocavit. Ἀρχηγὸν σωτηρίας, (*e*) & Ἀρχηγὸν πίστεως (*f*), verùm eum septies Ἱερέα, & decies Ἀρχιερέα dixit.

(e) *Cap.2.v.10.*
(f) *Cap.12. v.2.*

At, inquies, in Epistolis Apostolorum ea Christo tribuuntur, quæ ad Regem & Prophetam pertinent, licet ista nomina non ponantur. Rectè quidem. Sed & ea etiam, quæ ad Pontificem; licet nomen istud omittatur. Id enim (ut alia prætercam) fit, ubi Christus vel *Advocatus* noster, vel *pro nobis* ἐντυγχάνειν dicitur. Neque enim ullius momenti est id, quod deinceps addit *Crellius* (*g*); *Apostolum Paulum* Rom. 8. 34. *in interpellatione Christi actum etiam regiæ potestatis ad nos à pœ-*

(g) *ubi suprà.*

nâ

nâ liberandos pertinentem tanquam interpellationis effectum quendam proximum complexum esse, Nam his quæ *Crellius* respicit, verbis, *qui est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis*, hæc duo docere vult Apostolus. Primò, summam esse Christi dignitatem, summam apud Deum gratiam, ut cujus ad dextram collocatus sit. Deinde eum, cujus tanta dignitas, tanta est apud Deum gratia, causam nostram apud eum agere. Id quod ad Sacerdotium Christi, non ad regnum ejus pertinet, quod alibi latiùs demonstrabitur.

VI. Sed & aliud est, quo se premi vidit *Crellius. Johannes*, inquit (*h*), *dum Christum Advocatum, quem apud Patrem habemus, nominat, & eum simul expiationem pro peccatis nostris vocat, censeri potest munus Sacerdotale nobis descripsisse; ubi tamen regium munus non apponit. At cùm ad consolationem illam, quam eo loco peccantibus proponit* Johannes, *pertineat scire Christum plenissimam habere pœnas peccatorum à nobis auferendi potestatem, tacitè id in suis verbis inclusisse censendus est.* Quid? num cæteri Scriptores sacri, ubi unum quodvis, quod lapsos consoletur, memorant, alia etiam omnia, quæ eódem aliquo modo valeant, cumulare solent? Num hic Apostolus ea omnia, quæ ad lapsorum solatium pertinent, uno loco dicere necesse habuit, ut ea dixisse censeri debeat, quæ verba sua nullo modo præ se ferunt? neque enim παράκλητος *Regem* significat, sed *Advocatum*, seu *Patronum*; cujus munus est alterius apud alterum causam agere. Id quod Christus pro nobis præstat, non ut Rex, sed ut Pontifex noster apud Deum. Apostolus itaque hoc in loco (*i*) nulla lapsis solatia proponere voluit, nisi

(h) Contra Grot. c.10. partic.55.

(i) 1 Joan. 2. 1,2.

ea tantùm, quæ ex Pontificatu Christi fluunt. Atque ea quidem clarè & luculentè proposuit. Quæ verò ejus ex regno oriuntur, ea hoc in loco non attigit, nec attingere voluisse censendus est, nisi ei forte sensus eos affingere volumus, quos verba sua non significant. Quod si ita Scriptores sacros tractare liceat, iis ut pro libitu nostro sensus eos ascribamus, quos verba ipsorum non enunciant, sanè qui cuique sensus placent, eos quisque sacris literis tribuet, & tribuere licere judicabit. Quâ cuique semel licentiâ datâ, qui tandem erit ineptiendi, qui sacra profanandi modus?

VII. Jam verò id, quod addit *Crellius* (*k*), *quicquid à Christo ut Sacerdote expectamus, id ab eo ut Rege proficisci dici posse*, nullam habet veri speciem. Siquidem ab eo ut Sacerdote id omnino expectetur, ut nos ac nostra Deo commendet, ejusque erga nos gratiam impetret. Id quod ab eo, ut ab Rege, nemo quisquam requisiverit. Ludit ergo *Crellius* operam suam, dum *Christum* dicit *peccatum*, *mortem*, *Satanámque*, *hostes ejus ac nostros debellare*, & *destruere ut Regem*, idque esse, *quod Sacerdotis est*, *peccata expiare*, & *expurgare*. Idem facit, dum *Christi Regis esse* dicit *populo suo ad thronum ipsius confugienti succurrere*, & *afflictis opem ferre*; *sed* & *Sacerdotis etiam esse auxilium iis*, *qui ad thronum gratiæ accedunt*, *opportunum præstare*, & *afflictis promptè succurrere*, *Hebr*. 2. 17, 18. & 4. 15, 16. Enimverò Christus aliter ut Rex, aliter ut Sacerdos nobis succurrit. Ut Rex ea nobis *confert*, quæ ad salutem æternam pertinent. Ut Sacerdos nos, precésque nostras Deo *commendat*. Partes Regias adversus nos, Sacerdotales adversus Deum agit. Ut munus Regium

(*k*) *ubi suprà*.

gium circa nos, Sacerdotale circa Deum versetur.

VIII. At enim *Autor Divinus Epistolæ ad Hebræos* (l) *locum illum Psalmi, filius meus es tu, ego hodie genui te, ad Sacerdotium Christi apertè refert, cap.* 5. 5, 6. *& Pontificiam ei dignitatem hac ratione à Deo concessam docet. At ea de regno apertè loquuntur. Nam* David, *qui Christi typus fuit, explicat in iis verbis Dei decretum, quo Rex post diuturnum exilium reipsa fuit constitutus, & in solio regio collocatus. Quemadmodum Psalmus inspectus quemvis docebit. Unde ea* Paulus *Christo è mortuis resuscitato demum ait impleta* Act. 13. 32, 33. *Nam tum demum Deus secundum promissa sua Regem dedit populo suo, & Iesum constituit Dominum & Christum, seu, quod idem est, filium Dei in potentia.* Imò verò ea verba, *Filius meus es tu, ego hodie genui te,* quicquid in *Davide* significant, ad Christum ita transferuntur, ut eum à Deo ad vitam immortalem è mortuis excitatum designent. Cujus immortalis vitæ adeptio cùm æquè ad Sacerdotium Christi ac regnum in cœlo obeundum valuit; factum est, ut eadem illa verba, quibus utique resurrectio Christi ad vitam immortalem designatur, ad utrumque accommodari possent, réque ipsâ quidem accommodentur. Ad regnum scilicet *primo* Epistolæ ad Hebræos *capite*, ad Sacerdotium *capite quinto.* Neque eò magis duo munera rebus & nominibus distincta in unum protinus coalescunt. Nihil enim sæpius contingit, quàm quæ longè diversa sunt, ea ut aliquid commune habeant. Idque inter se commune habent regnum & Sacerdotium Christi, ut utrumq; perinde perpetuum sit, utrumq; vitam immortalem postulet.

(l) *Verba Crellii ubi suprà.*

IX. Jam

(m) Contra Grot. c. 2. partic. 38. v. etiam c. 10. partic. 54.

IX. Jam ad id, quod alibi (*m*) urget *Crellius*, fieri non posse ut *Christus propriè Rex ac Judex*, itémque *Advocatus*, seu Sacerdos sit, hoc in præsentiâ respondemus. Christum adversus nos Regem, adversus Deum Sacerdotem esse. Ut Regem nos legibus suis & potentiâ regere, auxiliis Spiritus Sancti juvare, omnibúsque in rebus præstò esse. Ut Sacerdotem nos, precésque nostras commendare Deo. Ac nos quidem, dum Deum nobis propitium esse vult, precésque nostras, dum vult, ut Deus eas gratas habeat. Hæc autem vult non supplici prece interpositâ, sed eâ planè autoritate, quæ personæ suæ dignitatem decet. Quæ tamen autoritas ejusmodi esse judicari debet, ut suum quoque Deo Patri Dominium & autoritatem relinquat. Neque enim is, qui omnia alia, se quoque ipsum subjicit Christo (*n*), neque ita illi, ut μεσίτῃ, regnum suum communicavit, ut eo sese abdicaverit; nihil ut nostrâ nunc intersit Patrem nobis propitium esse, precésque nostras gratas habere. Hoc enim si nihil refert, quid est cur ei preces adhibemus, ut nobis propitius esse velit? quid erat, quare ipsi Apostoli, quid, cur omnes Christiani hoc idem per omnia sæcula fecerint? Quod si nostra maximè intersit, ut Deus nobis propitius sit, interest quoque ut Pontifex noster Iesus Christus, cujus utique maxima est autoritas, maxima apud Deum gratia, Deum nobis propitium esse velit.

(n) 1 Cor. 15. 27.

Nullius itaque momenti sunt alia illa, quæ affert *Crellius* (*o*); *Cùm Deus omnem Christo in cœlo ac terra potestatem dederit eum in finem, ut nobis remissionem peccatorum, æternámque vitam largiatur; & nos, qui ipsius membra sumus, perpetuâ*

(o) Contra Grot. c. 10. partic. 54.

petuâ ope foveat, cur Deum adhuc vero oret, & preces apud ipsum interponat, ut peccata nobis remittere velit? Hæc, inquam, nullius momenti sunt. Neque enim nos Pontificem nostrum Iesum Christum humili quadam & supplici prece apud Deum uti judicamus, sed nostri atque precum nostrarum potentissimâ planè commendatione, qualis ipsius personam decet. Neque nihil interest, ut Deus nobis peccata remittat, si per peccatorum remissionem propitius Dei erga nos animus intelligatur. Fac enim eum animo nobis infenso esse, nunquid esse nobis, majus graviúsque malum potest? num Christum iis propitium fore arbitramur, quibus Pater suus infensus sit? plurimùm ergo refert, ut Deus nobis propitius sit, æque etiam refert, ut Christus eum nobis propitium esse velit; nisi vel nullam dilecti Filii apud Patrem autoritatem & gratiam esse, vel nullâ nobis apud Deum commendatione opus esse dixeris. Quorum utrumvis qui statuerit, S. *Joanni* repugnabit. Quid enim ille his de rebus? (*p*) *Siquis peccaverit, Advocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum Justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Ubi Christum & Advocatum nostrum apud Patrem esse, ac quidem Advocatum potentissimum, & nobis etiam tanto Advocato maximè opus esse monuit. Extremum id est, Christum regnum suum ad Dei voluntatem administrare, neque aliis ullis salutem æternam præstiturum, nisi quos & Pater salvos vult. Atque ita factum, ut quibus ipse salutem æternam præstare vult, eos quoque Deo Patri commendet.

(p) 1 *Joan.* 2. 1, 2.

Itaque

Itaque ut ratio antè proposita tandem aliquando concludatur, Quandoquidem Sacerdotis nomen in sacris literis Christo datur, & cùm nihil afferatur, quod ei proprium illud munus, quod nomen istud præ se fert, abjudicandum esse doceat; efficitur Sacerdotium Christi Sacerdotium esse propriè dictum.

Quod siquis forte argutiis, nescio quibus, fretus, Sacerdotium Christi circa Deum quidem proximè versari, Christúmque nos ac preces nostras Deo commendare dixerit, neque eò magis Sacerdotium habere proprie dictum, hic, & ubi de re constat, de nomine controversiam movet (qualis omnis inanis est controversia) & magis se, quam ipse *Crellius*, argutum præbet. Neque enim ille, cùm Iesu Christo Sacerdotium propriè dictum detrahit, aliud profecto quid contendit, nisi nullam esse Christi operam, quæ proximè circa Deum versatur. Atque hæc de Sacerdotio Christi, nunc ad Sacrificium ejus aggredimur.

Quo

Quo in genere censeatur Sacrificium Christi.

CAP. III.

Ostenditur cujus generis sit Sacrificium Christi, & quibus rebus contineatur.

I. MUlta Sacrificiorum genera populo Hebræo constituta erant. Alia solida, sive holocausta, alia piacularia, alia salutaria, alia salutaribus similia, neque tamen planè salutaria. Sed & piacularium, & salutarium alia atque alia genera. De quibus omnibus Superiori in libro dictum est. Sin quis requirit, quodnam ad genus pertineat Sacrificium Christi, hoc facilè expedient sacræ literæ. Cùm enim peccati *obliteratio* (*q*) Sacrificio ejus tribuatur, cùm is per se (*r*), ac sanguinem suum (*s*) peccata nostra expiasse, & victimam ὑπὲρ ἁμαρτιῶν Deo sacrificasse (*t*) dictus sit, hinc intelligitur Sacrificium ejus piaculari in genere contineri. Quod tamen ego sic intelligo, ut non solummodò peccatorum veniam, sed etiam Spiritus Sancti auxilia, & reliqua omnia, quæ ad salutem nostram æternam pertinent, ut sanguine ejus impetrata, Sacrificio ejus accepta referam. Sicut enim universa Judæorum simul congesta Sacrificia ad assequenda hujus vitæ commoda omnia facta erant, ita unum Christi Sacrificium ea om-

(*q*) ἀθέτησις Hebr. 9.26.
(*r*) Hebr. 1.3.
(*s*) Hebr. 13.12
(*t*) Hebr. 10.12

omnia impetrasse judico, quæ ad æternam vitam pertinent. Id quod & eò magis judico, quòd omnia Judæorum Sacrificia (licet alia aliis evidentiùs) Sacrificium Christi adumbrarent. Neque mirum, si Sacrificium illud, quod nobis gratiam apud Deum ad æternam vitam pertinentem impetrat, reliqua etiam impetret omnia, quibus vitam illam assequamur.

Quibus rebus contineatur Sacrificium Christi.

II. Cùm itaque constet, quo in genere censeri debeat Sacrificium Christi, deinceps sequitur ut doceamus, quibus rebus contineatur. Quem locum, quoniam satis patefactum nondum vidimus, paulò diligentiùs explicabimus. Id ut fiat, meminisse oportet & victimas illas, quarum corpora extra castra cremabantur, evidentiùs Sacrificium Christi, quàm alias ullas, adumbrasse, & quidem ex his ipsis victimis eas, quarum sanguis die expiationis in adyto intimo spargebatur, hoc idem clariùs præstitisse, quàm alias illas, quarum sanguis non nisi in exterius adytum pro re natâ illatus erat; quibus de rebus alio in libro satis diximus.

Istæ ergo victimæ, quibuscum Sacrificium Christi ut cum *typis* præstantissimis conferri debet, juvencus & hircus is fuerunt, quorum alter pro Sacerdote summo, & pro familia *Aaronicâ*, alter pro toto populi cœtu die expiationis immolabatur. Jam has victimas ipse Pontifex primò ad aram adducebat in atrio Sacerdotum positam. Deinde Deo sic oblatas (tum enim offerebatur victima, cùm ante aram sistebatur) juxta eandem aram macta-

bat.

bat. Quibus peractis, earundem sanguinem in adytum intimum mox illatum sic, ut alias diximus, aspergebat, extáque adolebat in arâ, corpora autem extra populi castra, sive extra urbem Ierosolymam, penitus comburenda curabat. Ac Pontifex quidem sanguine & extis aram imbuens personam suam, hoc est, Pontificalem gessit; at victimas offerens, jugulánsque personam totius populi cœtus. Nam in sacris hominum singulorum suam quisque victimam pro arâ sistere jussus erat, manúque suâ consecrare, & consecratam mox mactare. Unde patet eos, qui hæc obiero (quæ aliàs à Senatoribus quibusdam, alias à Pontifice ipso facta erant) in totius cœtus Sacrificiis, ejusdem planè cœtus personam, hæc dum obibant, sustinuisse.

III. His ergo ex ritibus, quibus facta erant Sacrificia illa, quæ quidem Sacrificium Christi maximè omnium adumbrabant, palam fit Christum tribus rebus Sacrificium suum perfecisse. *Voluntariâ scilicet sui ipsius ad mortem cruentam oblatione, morte ipsa, & ingressu in cœlum victimæ jam mactatæ nomine*, eóque erga homines animo, ut eos Deo commendaret. *Primam*, inquam, earum rerum, quibus constitit Sacrificium suum, tum præstabat Dei Filius, cùm se ad mortem imminentem Deo ultro offerebat. Id quod illius morti cruentæ se dedentis tum dicta, tum etiam facta docent. *Primò* enim mortem aditurus *se propter suos seipsum* ἁγιάζειν dixit (*u*); hoc est, ut *victimam Deo offerre*. Nam קדש, sive ἁγιάζειν idem quandoque, quod προσφέρειν, idem, quod *offerre* valet (*x*). Nec aliam ullam hoc in loco vox ἁγιάζειν sensum re-

(u) *Joh.* 17.19.

(x) *Lev.* 22.2, 3. *Deut.* 15.9. 1 *Par.* 23.13.

recipit. Quo factum est, ut verba illa ἁγιάζω ἐμαυτὸν ita explicet S. *Chrysostomus* (y), προσφέρω σοι θυσίαν, *victimam tibi offero*. *Deinde* & id animadvertendum, quòd preces illæ, quibus sese Christus ad mortem suam consecrabat (z); iis quodammodo similes essent, quibus Pontificem Judæorum victimas diei expiationis Deo ante aram consecrasse, sive *obtulisse* aliàs docuimus (a). Quemadmodum enim Pontifex ille victimas istas Deo offerens primò sibi familiæque suæ, mox toti familiæ *Aaronicæ*, ultimò universo cœtui salutem à Deo precabatur: ita Christus sese ad mortem consecrans primò se (b), deinde suos, inprimis Apostolos (c), ultimóque omnes fidem sibi deinceps habituros (d) Deo sacrâ prece commendabat. Unde intelligitur Dominum nostrum tum, cùm preces hasce ederet, Deo se ut victimam obtulisse, quas diximus, victimis adumbratam. Quod idem *denique* facto suo comprobavit. Has enim preces executus eum ultro in locum proficiscitur (e), unde se statim in judicium, mox ad crucem ductum irii ntellexit (f), próque victimâ piaculari mactandum. Ut nihil dubium esse possit, quin verbis iis, ἁγιάζω ἐμαυτὸν, hæc subjecta sit sententia, *Ego me ut victimam piacularem mactandum offero*.

(y) *Ad locum*.

(z) *Jo.*17. *v.*1, 2. & *seq*.

(a) *Vide quæ diximus lib.* 1. *cap.*15.§.10.

(b) *Jo.*17. *v.*1, 2, &c.

(c) *v.*9. & *seq*.

(d) *v.*20. & *seq*.

(e) *Joh.*18.1.

(f) *Joh.*17.1.

Jam verò *alteram* earum rerum, quibus constitit Sacrificium suum, tum peragebat Dominus noster, cùm mortem extra Ierosolymam (ubi cremabantur eæ victimæ, quibus omnium maximè adumbrabatur) propter peccata nostra subibat. *Ultimam* tum, cùm cœlum ingressus, adyto intimo adumbratum, ut Pontifex, æquè atque victima

ma propter peccata nostra cæsa, coràm apud Deum apparebat, idque eo erga nos animo, ut Deum nobis maximè propitium esse vellet. Sicut enim Pontifex Judæorum sanguinem (ceu animas) victimarum intimo Templi adyto illatum, in cædis antè confectæ signum, propitiatorium versùs aspergebat: ita Pontifex noster in cœlo ipso, adyto isto adumbrato non animam tantùm, sed & corpus etiam victimæ pro peccatis nostris cæsæ coràm in præsentiâ Dei stitit. Quem Christi in cœlestia adyta ingressum siquis oblationem ejus dixerit, ego minimè repugnaverim. Imò verò idem & ipse statuo; ita tamen ut illud unà teneam, tum quoque Christum sese ut piaculum obtulisse, cùm se ad mortem offerebat. Duplex enim in Sacrificiis, ut antè diximus, oblatio fuit. Altera victimæ adhuc vivæ, quæ in Sacrificiis singulorum hominum, ab ipsis quidem offerentibus, in Sacrificiis totius cœtus vel à Senatoribus, vel à Pontifice cœtus ejus nomine præstabatur. Altera sanguinis & profectorum post cædem victimæ jam confectam; quæ ad Sacerdotem pertinebat. Quarum cum priori in Sacrificio Christi conferri debet voluntaria sui ad mortem oblatio, cum alterâ autem sui, ut victimæ antea cæsæ, apud Deum in cœlo præsentatio; siquidem earum victimarum sanguis, quæ Christi typi præcipui erant, in adytum intimum illatus esset, quo cœlum ipsum adumbrabatur.

IV. Jam his in rebus, quibus constitit Sacrificium suum, triplicem rationem habuit Christus; *Offerentis*, *Victimæ*, & *Pontificis*. Offerentis utique nostro nomine, atque etiam victimæ mox mactandæ in oblatione sui ad mortem; sed & victimæ etiam in ipsâ morte. Pontificis denique, victimæque pro peccatis nostris ante cæsæ in ingressu in cœleste Sacrarium.

um. Ibi enim nunc utroque nomine coràm apud Deum apparet, Sacrificiíque sui vi, ut Pontifex noſter, nos ac noſtra Deo commendat. Ac quidem ut Pontifex Judæorum victimas univerſi cœtûs nondum mactatas pro arâ offerens non tam ſuam Pontificalem, quàm cœtus illius perſonam geſſit: ita Chriſtum etiam ſeſe ad mortem offerentem non tam perſonam Pontificalem, quàm noſtram ſuſtinuiſſe arbitror. Nam in Sacrificiis ſingulorum hominum (quod jam antè ſæpe diximus) ipſorum offerentium erat victimas ſuas pro arâ ſiſtere, ibique ſtatas Deo offerre ac ſacrare. Unde patet eos, qui hæc peragebant in totius cœtus Sacrificiis, ejuſdem quoque cœtûs perſonam hæc peragentes ſuſtinuiſſe. Ex quo efficitur Dominum noſtrum ſeſe ad mortem offerentem ita quodammodo perſonam noſtram (non Pontificalem) ſuſtinuiſſe, quemadmodum Judæorum Pontifex, victimas totius cœtus nomine mox mactandas ante aram offerens, cœtus ejuſdem perſonam geſſit, non propriam ſuam Pontificalem.

DE

DE
Obedientiæ Christi vi.

CAP. IV.

De obedientiæ illius vi, quam Christus sese ad mortem offerens Deo præstitit.

I. HIS itaque rebus constitutis, quibus contineri judicamus Domini nostri sacrificium, deinceps sequitur ut doceamus, quid earum quæque ad salutem nostram æternam conferat. Quod ut eo ordine exequamur, qui jam antè propositus fuit, primò de obedientiâ illâ, quam Christus sese ad mortem cruentam ultro offerens Deo præstitit, agendum est. Deinde de ipsâ ejus morte. Ultimò de ingressu ejus in cœlum cum eo erga homines animo, ut eos vi sacrificii sui Deo deinceps commendaret, omniáque illa pro iis faceret, quæ longè optimum patronum decent.

Ac Christus quidem morti se ultro offerendo multa præstitit ad salutem nostram pertinentia, quæ morte suâ præstare minimè potuisset, nisi eam ultro oppetiisset. Neque enim vel Evangelio suo fidem facere, vel obedientiæ erga Deum, ac charitatis erga homines discipulis suis exemplum tradere, vel sibi denique secundùm Deum summam in omnia

po-

potestatem, summámque apud Deum gratiam (quarum alterâ constat regni ejus, altera Sacerdotii vis) per mortem planè involuntariam conciliare potuisset. Voluntariâ autem omnia illa abunde præstitit.

II. Enimverò Christus acerbæ morti suâ sese sponte offerendo, ut *Martyr*, sive Testis sacer Evangelio suo fidem fecit. Unde *sanguis eius testari* dicitur de Evangelii veritate (*g*). Hanc mortis Christi vim respexit S. *Paulus*, cùm *eum coram Pontio Pilato præclaram edidisse confessionem* monuit (*h*). Huc accedit, quòd idem Apostolus, ad confirmandum Evangelium multa passus, & passurus, *quæ deerant calamitates Christi*, *se in carne suâ adimplere* dixerit (*i*). Ubi eam mortis Christi vim, quam cum Martyrio communem habuit, non piacularem commemoravit.

(*g*) 1 *Joh.* 5.8.
(*h*) 1 *Tim.* 6.15.
(*i*) *Col.* 1.24.

Jam verò ut rectè intelligatur quantam Christus Evangelio suo fidem fecerit morti planè acerbissimæ suâ sese sponte offerendo, illud inprimis considerandum, multa ipsum de se dixisse, quæ quidem falsa si fuissent, ipse falsa fuisse nosset, ac quidem à seipso ficta. Enimverò se *Messiam* dixit (*k*), se *mundi lucem* (*l*), eúmque *vatem*, *de quo meminerant sacræ literæ* (*m*). Sibi *datam esse in mortales omnes potestatem* (*n*), sibi *judicium omne traditum* (*o*), se *suos omnes ad æternam vitam ultimo die excitaturum* (*p*). Quæ omnia (alia ut præteream) talia erant, qualia, nisi vera fuissent, ipse profectò pro veris habere non potuisset, nisi mentis compos non fuisset. Jam verò Christus & mentis omnino compos fuit, & hæc etiam, aliáque omnia dicta sua pro veris habuit. Prius id demonstrat summa sua in omni vitâ suâ constantia, summa dictorum sapientia. Posterius acerbissimæ mortis

(*k*) *Mar.* 14.61.
(*l*) *Joh.* 8.12.
(*m*) *Joh.* 5.39, 46.
(*n*) *Joh.* 17.2.
(*o*) *Joh.* 5.22.
(*p*) *Joh.* 6.40.

mortis summâ cum constantiâ, & æquanimitate patientia. Enimverò Christus mortem suam ita adiit, ita excepit, ita pertulit, ut nullam inconstantiæ aut levitatis, nullam fraudis aut astutiæ speciem, plurima autem, ut mox patebit, cum obedientiæ erga Deum, tum charitatis erga homines luculenta admodum indicia ediderit. Ac quidem nisi probitatis suæ sibi ipse conscius fuisset Christus, nihil omnino habuisset, cur novam quandam religionem Judæis æquè ac aliis Gentibus maximè invisam & exosam magno suo cum periculo traderet. Neque enim huc adduci potuit voluptatum, honorum, aut divitiarum ullâ spe, quæ nulla in eo esse potuit, qui se eâ ipsâ de causâ omnibus hujus vitæ commodis, imò vitâ ipsâ privatum iri ante mortem suam clarè prævidit, & prædixit (*q*). Sed neque novæ cujusdam sectæ post mortem suam constituendæ, gloriæque sibi inde orituræ spe ullâ teneri potuisset, si sibi ipse fraudis ullius conscius fuisset. Dixerat enim se tertio à morte suâ die è mortuis excitatum iri (*r*). Id quod, si falsi conscius fuisset, & minimè eventurum scisset, (quis enim mendax mendacii confirmandi causâ miracula factum iri speret?) & tamen, id nisi evenisset, fore, ut eo ipso die fraus sua cuique patefieret, neminémque adeo hebetem fore, ut hominem manifestæ fraudis compertum vitæ sibi magistrum adsciseeret. Præsertim quando hoc facturis exilia, cædes, & ignominiæ, omnia hujus vitæ mala undique proposita viderentur.

(*q*) *Mat.* 17. 22, 23. & 20. 18, 19.

(*r*) *Ibid.*

Eorum itaque, quæ jam diximus, hæc summa est. Christus multa de se dixit, quæ, nisi planè vera fuissent, ipse falsa fuisse nosset, nisi caruisset rationis usu. Cujusmodi, uti antè monuimus, dicta erant, quibus

bus se Messiam, & mundi lucem, omniumque judicem pronunciavit. Jam verò Christus & rationis usum habuit, & hæc etiam pro veris duxit. Hæc ergo planè vera erant. Vera etiam & reliqua omnia ejusdem dicta. Neque enim fallere, fallíve potuit Messias ipse, mundi lux, vates omnium longè maximus, idemq; omnium Judex futurus. Sed & hinc etiam vera esse patet dicta omnia, & scripta Apostolorum, quippe quibus idem ille Christus ipsum promisit *veritatis Spiritum*, *qui*
(s) Joh.16.30. *eos omnem veritatem doceret* (*s*).

III. Quinetiam Christus, morti à Deo constitutæ sponte suâ sese offerens, cùm summi obsequii erga Deum, tum charitatis erga homines illustre nobis exemplum tradidit. Nam mors ea, quam ultro adiit, per se ipsa gravissima fuit, tantósque secum con-
(t) Mat.26.38, 39. Marc. 14. 33,34. Luc.26. 44. junctos habuit animi dolores & cruciatus (*t*), ut Deus ipse Filium suum (cujus summa erat personæ dignitas, summa vitæ innocentia) solito amoris sui sensu, solitâ ope ac solatio privatum penè deseruisse vi-
(u) Mat.27.46. deretur (*u*). Neque eò minus spem propositæ sibi
(x) Hebr.12.2. gloriæ his ipsis in malis retinuit Christus (*x*), & tantos corporis, tantos animi cruciatus ita pertulit, ac quidem pro humano genere vitiis & peccatis obruto, ut nullâ irâ, ne quidem in carnifices suos, effervesceret, nulla convicìantibus convicia regere-
(y) 1 Pet.2.20. ret (*y*). Imò verò (quod mirabile est) ut sum-
(z) Luc.23.34. mi in se patrati sceleris remissionem (*z*) patrantibus ipsis precaretur, idque mediis in cruciatibus versatus. Quibus ex rebus elucebat tantum obsequii erga Deum, tantum erga homines charitatis, tantum spei promissæ gloriæ, tantum modestiæ ac patientiæ exemplum, quantum aliud adhuc nullum fuit, nullum deinceps futurum est.

Ne-

Neque verò hoc prætereundum, tantum erga nos amorem Christi, quantus in acerbissimâ morte pro nobis ultro suscipiendâ, ultro oppetendâ elucebat, ad mutuum erga Christum amorem tum in animis nostris accendendum, tum in omni etiam vitâ præstandum plurimùm, ut cuique patet, valere. Ex quo illud S. *Pauli* (*a*), *Charitas enim Christi urget nos; æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: & pro omnibus mortuus est Christus, ut & qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.*

(*a*) 2 Cor.5.14, 15.

IV. Cæterùm, ut ad reliqua pergam, maxima illa obedientia, quam Christus sese suâ sponte ad mortem offerendo Deo præstitit, cùm summam Christo, ut Μεσίτῃ, in Angelos perinde atque homines autoritatem conciliavit (*b*), tum eam etiam apud Deum gratiam, quâ Apostolos suos, mox moriturus, cum effectu Deo commendabat, aliósque omnes Clientes suos etiamnum commendare possit. Primum illud non est hujus loci. Alterum indicat ipse Christus, qui pro Apostolis preces faciens hoc ipsum apud Deum commemorat, ut maximè apud eum valiturum, quod *se pro iis sanctificaret* (*c*); hoc est, ut paulò ante docui, quòd se ultrò ad mortem offerret. *Sanctifica*, inquit, *eos in veritate: sermo tuus est veritas. Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum: & pro iis ego sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Quâ prece illud egit Christus, ut Apostolis suis ea impetraret Spiritus Sancti incrementa, quibus ad munus Apostolicum omni ex parte apti fierent. Hanc e-

(*b*) Phil.2.8,9, 10,11.

(*c*) Joh.17.19.

nim sententiam continent verba illa, *Sanctifica eos in veritate.* Deinde ut id, quod jam petîerat, impetraret, primò apud Deum commemoravit gravitatem muneris Apostolici, quo neminem rectè functurum innuit sine magnis Spiritus Sancti viribus. Huc enim pertinent verba illa; *Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.* Ultimò de voluntariâ sui ad mortem cruentam oblatione, tanquam ejusmodi de re meminit, quæ vim maximam apud Deum precibus suis præstare posset. Continuò enim ista addit, *Et pro iis ego sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Quibus verbis (quoniam, ut clarè constat, ideo usus erat Christus, ut, quod precabatur, impetraret) hæc tribuenda est sententia. Siquid mi Pater apud te gratiæ mihi conciliet, quòd me morti, nunc imminenti, voluntati tuæ obsequens offeram, eo apud te tua erga me gratia valeat, ut Apostolis meis impertire velis ea Spiritus Sancti incrementa, quibus ad tale, tantúmque munus omni ex parte apti fiant. Unde liquet Christum eâ apud Deum gratiâ fretum, quam sibi voluntaria sui ad mortem oblatio conciliabat, Apostolos suos commendasse Deo, eásque illis impetrasse vires, ea afflatus Divini auxilia, quibus postea auctos fuisse constat.

Neque dubium est, quin eadem illa obedientia, quæ pro Apostolis tantum valuit, pro aliis etiam ea impetraverit Spiritus Sancti adjumenta, quibus (ipsi sibi nisi defuerint) æternam vitam consequantur. Neque enim pro Apostolis tantùm, sed & aliis etiam morti sese dedidit Christus, eáque sui ad mortem deditio *oblatio fuit & sacrificium odoris*

ris Deo ita grati, atque ita Deo Christum ipsum commendavit, ut Christus ei clientes suos efficaciter commendare possit. Imò verò hæc ipsa Apostolis data Spiritus Sancti incrementa non solùm ad ipsorum salutem, sed ad nostram etiam data erant. Unde Christum eâ in oratione, de quâ paulo antè meminimus, non tantùm Apostolorum causâ, sed & nostrâ etiam, obedientiæ suæ meritum apud Deum commemorasse liquet. Ac quia certum est Dei Filium nihil ejusmodi apud Patrem in precibus suis commemorare voluisse, quod nihil apud eum valiturum esset, nihil ab eo impetraturum, efficitur obedientiam illam, sive voluntariam ad mortem oblationem, cujus meritum Christus nostri causâ apud Patrem suum commemoravit, non solummodò Christo ipsi, sed nobis etiam (contrà atque judicant *Sociniani*) gratiam apud Deum conciliasse.

Mors

Mors Christi pœnæ vicariæ rationem habuit.

CAP. V.

De morte Christi; iisque sacræ Scripturæ locis, quibus morti ejus pœnæ vicariæ ratio tribuitur.

I. HActenùs de obedientiâ illâ, qua se Christus ad mortem cruentam ultro obtulit. Nunc ad ejus mortem progredimur. Jam morti Christi in sacris literis triplex tribuitur vis, ac ratio. Una quodammodo cum morte Martyrum communis. Quâ, ut ante diximus, confirmatum fuit Evangelium, nobísque ad virtutes summas longè maximum exemplum traditum. Altera ejusmodi, quæ ad Testatoris mortem pertinet, quâ ita fere firmatum est Testamentum novum, aditúsque ad promissa præmia cœli hæredibus patefactus; ut Testatoris cujusque morte ratum sit ejusdem Testamentum, jusque continuò Hæredi datum legatam adeundi hæreditatem (*d*). Ultima, de quâ deinceps agendum, talis est mortis Christi vis, qualis victimarum piacularium lege *Mosaicâ* jussarum fuit. Eaque est, quâ expiantur peccata nostra. Cùm enim Deus humano generi, etiamsi pessimè de se merito, neque nullam esse viam vellet ad salutem æternam perveniendi (quæ summa

(*d*) Hebr. 9. 15, 16, 17.

ma ejus clementia fuit, summa planè misericordia) neque tanta tamen, quanta ejusdem peccata sunt, sine summi sui erga ea odii, sine sanctitatis, justitiæque suæ insigni notâ præterire: factum est, ut ipse Filium suum, quem sibi unicè charum habuit, victimam pro peccatis nostris piacularem fieri vellet, eorúmque à se remissionem pœnâ ejus vicariâ impetrari. De qua mortis Christi vi cum alii multi doctè ac latè disseruerunt, nos ea tantum attingemus, quorum ad id, quod instituimus, vis quædam præcipua videatur.

II. Ac primò quidem ejusmodi sunt *Isaiæ* illa, ita de Messiâ vaticinantis (*e*); *Fortium dividit* (e) *Isai.* 53. 12. *spolia, pro eo quòd tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est, & ipse multorum peccata tulit.* Ubi verbis iis, *ipse multorum peccata tulit*, ea tribuenda est sententia, quæ cum personâ ejus convenerit, qui *cum sceleratis reputatus*, hoc est, ut nocens tractatus erat. Jam verò quando talis quisquam, qualis quidem tanquam nocens tractatur, *peccata ferre* dictus est, quis verba illa, *peccata ferre*, aliud quid, ac *pœnas luere* valere judicet? Nullæ enim res inter se magis convenire possunt quàm pœnas luere, & tanquam hominem nocentem tractari. Quæ omnis convenientia tollitur, si *peccata ferre* in modò posito Vatis dicto nihil aliud esse, nisi ea auferre ac delere, cum *Socini* Sectatoribus dixeris.

Neque his rectè opposueris, Christum à Judæis, non à Deo, tanquam nocentem tractatum esse. Cujus enim consilio ac voluntate *multorum peccata tulisse* dicitur, ejusdem quoque tanquam nocens tractatus erat. Jam verò Christus Dei consilio ac voluntate multorum profectò peccata tulit, ejusdem ita-

itaque voluntate tanquam nocens tractabatur. Atque ita factum, ut Deus Christo *occurrere fecisse omnium nostrum iniquitatem* (*f*), *eumque*, *qui peccatum non novit*, *peccatum pro nobis fecisse* (*g*) dictus sit.

(*f*) *Isai.* 53.6.
(*g*) 2 *Cor.*5.23.

Huc accedit, quòd cum vates Christum *peccata tulisse* dicit, eum maximè peccatis nostris (quod tota ipsius oratio docet) gravatum fuisse, & oppressum, hac locutione indicare velit, quam locutioni isti vim eripit *Socini* explicatio. Neque enim hoc loquendi genus, *Christus multorum peccata abstulit* (nisi luendo ea abstulerit) ullo modo Christi dolores indicat, nedum exaggerat, aut amplificat. Siquidem *peccata* hominum *auferre* nonnunquam dictus sit ipse Deus (*h*), qui tamen ea auferendo nullis doloribus cruciatur.

(*h*) נשא׃עון *Exod.* 34.7. *Num.* 14.18.

III. Huc etiam adde alia illa ejusdem Vatis. יהוה הפגיע בו את עון כלנו *Fecit Dominus ut ei*, Christo nimirum, *omnium nostrum iniquitas occurrat* (*i*). Quibus verbis hæc sententia inest. Dominus in eum omnium nostrum peccata conjecit. Hoc est, propter peccata nostra eum vicariâ pœna affecit. Quam enim *Crellius* (*k*) verbis iis sententiam tribuit, *Deum per Christum iniquitati omnium nostrum occurrisse*, respuit & verbi הפגיע ratio, & usitata particulæ את constructio. Etenim הפגיע idem, quod *occurrere fecit*, non idem quod *occurrit*, valet. את semper fere accusativum, dativum rarò antecedit. Ut in tantâ interpretandi licentiâ, quantam hic sibi sumit *Crellius*, nihil unquam certi ex sacris literis effici possit. Huc adde, quòd modò posita verba, *Fecit Dominus*, *ut ei occurrat omnium nostrum iniquitas*, ejusmodi sint, quæ omnium nostrum iniquitatem

(*i*) *Isai.* 53.6.
(*k*) *Contra Grot.* c. 1. *partic.* 52.

tatem

tatem (ut tota vatis oratio monſtrat) Chriſto oneri fuiſſe docent. Id quod *Crellii* interpretatio nullo modo per ſe deſignat, noſtra explicatè enunciat. Quod idem facit optima quæque vocum Hebraicarum verſio. Quid enim hic Interpretes Græci? Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. *Dominus dedidit eum peccatis noſtris.* Quid Verſio Vulgata? *Poſuit Deus in eo iniquitatem omnium noſtrum.* Quid Arabica? *Dominus autem tradidit eum peccatis noſtris.* Quid Syriaca? *Dominus fecit, ut occurrerent in eum peccata noſtra.* Quid interlinearis? *Dominus fecit occurrere in eum iniquitatem omnium noſtrum.* Quid *Caſtellio*? *Jova in eum omnium noſtrum crimen conjecit.* Quæ omnes ejuſmodi ſunt Verſiones, ut Chriſtum ſic, ut onere quodam, peccatis noſtris gravatum fuiſſe, pœnâque vicariâ affectum doceant.

IV. Idem docent alia Vatis verba paulò ante modò citata poſita, והוא מחלל מפשענו מדכא מעונותינו Quæ ita vertunt Interpretes Græci, Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. *Ipſe autem vulneratus eſt propter peccata noſtra, & infirmatus eſt propter iniquitates noſtras.* Neque enim dubium, quin quæ ſententia aliis illis, quæ antè poſuimus, Vatis dictis, eadem & his ſubjecta ſit. Ut idem valeat *propter peccata noſtra vulnerari*, quod pœnam vicariam pro nobis luere. Præſertim quando locutio illa, *Ipſe autem vulneratus eſt propter peccata noſtra* vicariam pœnam per ſe ipſa ſic deſignet, ut alia omnino nulla ſit, quâ ea clarius ſignificari, meliúſque enunciari poſſit. Neque dubium eſt (id quod in tranſitu monere viſum eſt)

Tt quin

quin idem quoque de planè similibus Apostoli verbis (*l*), quibus dicitur Christus *propter peccata nostra traditus*, longè optimum sit judicium.

(*l*) Rom. 4. 25.

V. Quid, quod hoc totum, in quo versamur, vaticinium, eàque omnia *Isaiæ* dicta, de quibus utique jam meminimus, rei ipsius ratio explicet? Etenim Vates hoc in capite (*m*) *animam* sive *vitam* Christi pro אשם *positum iri* dixit, hoc est, pro *victimâ piaculari*. Ac quidem (inde quod efficitur) in omnibus antè allatis dictis ita planè de Messiâ, ut de victimâ piaculari meminit; ita, inquam eum his in dictis, *Ipse vulneratus est propter peccata nostra. Fecit Dominus ut ei occurrat omnium nostrum iniquitas*, *Ipse multorum peccata tulit*, ut victimam planè piacularem omnibus ante oculos proponit. Quare cùm talis cujusque victimæ ea vis, ac ratio propria sit, ut ad veniam sonti impetrandam pœnam vicariam patiatur, eadem etiam morti Christi vis toto hoc in vaticinio, omnibúsque ante positis dictis à vate tribui censenda est. Quippe quam & verba præ se ferunt, postulátq; rei ipsius ratio.

(*m*) v. 10.

VI. Cum enim lege Judæis latâ ita comparatum esset, ut suo sontis cujusque sanguine graviora peccata expiarentur, leviora autem sanguine victimæ piacularis (quâ de re latè alibi diximus) quæ pœna in gravioribus peccatis sonti ipsi irrogata fuit, eam profectò in levioribus ad victimam translatam fuisse patet. Id quod & Christiani Veteres, omnésque Judæorum Doctores summo cum consensu statuunt. Atque ita (quod docent (*n*) sacræ literæ) *pro animâ sive vitâ hominis sanguine, sive vitâ victimæ facta olim erat expiatio*, alterâ alterius vice datâ. Quod quidem adeo clarè patet,

(*n*) Lev. 17. 11.

patet, ut ipse *Brennius* hoc in loco (contrà atque in aliis solet) deserendum esse *Socinum* viderit. Quid enim is ad Christi illa (*o*)? Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ (o) Mat.26.28
αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. *Transit*, inquit, *Christus à comparatione fœderum ad similitudinem victimarum piacularium, in quibus sanguis, hoc est, anima pecudis offerebatur velut succedanea animæ hominis: Ego, inquit Deus, destinavi eum (sanguinem pecudum) vobis in altari ad expiationem faciendam pro animabus vestris. Nam sanguis est, qui pro animâ expiationem facit.* Hæc *Brennius* vi veritatis victus.

Ac quidem tantum, ut aliâs diximus, pecudes hominibus surrogandi in victimis piacularibus indicium extitit, ut ipse *Crellius* (*p*), *Sacrificium* (p) ad Heb.9.14
Deo benignissimo pro pœnâ fuisse fateatur. Verùm, inquit (*q*), in sacris piacularibus non cæde (q) Contra Grot.
victimæ, sed iis, quæ cædem sequebantur, præser- c.10. partis 37.
tim sanguinis aspersione, facta est peccati expiatio. Quod quidem quid aliud est nisi errori latebram quærere, neque eò magis invenire? Enimverò victimæ cæsæ sanguinem vel aræ, vel Templum aut propitiatorium versus aspergere nihil aliud fuit, nisi pecudis animam, sive vitam (cui sanguis pro vehiculo fuit) συμβολικῶς Deo reddere. Ut pecudis cædes, sive fusus sanguis λύτρον esset piaculare, solennis autem sanguinis aspersio λύτρου ejus solutio Sacrificalis. Esto itaque, quod contendit *Crellius*, sanguinis nimirum aspersione factam fuisse expiationem; quid tamen hinc elici potest, nisi sanguinem, sive vitam pecudis pro vitâ ipsius immolantis, ut

Tt 2 λύτρον,

λύτρον, Deo datum fuisse? Quare tantum abest, ut id, quod *Crellius* de peccatorum expiatione sanguinis aspersione factâ differit, sententiam nostram labefactet, ut ad eam maximè firmandam valeat. Cùm enim sanguinem vel aræ aspergere, vel templum aut propitiatorium versùs, cultus sacri genus eximium esset à solis Sacerdotibus præstandum, cùm etiam omnis cultus sacer, seu naturalis, seu institutus, in gratiâ Dei vel impetrandâ, vel quidem commemorandâ versetur, solennis illa sanguinis aspersio in Sacrificiis piacularibus ad peccati ante admissi veniam à Deo impetrandam pertinuit; ac quidem vim ac rationem deprecationis cujusdam habuit, cujus hæc omnino sententia fuit. *Sis precor, Domine, sonti supplicique huic propitius, cujus ego nunc lustrandi causâ hunc sanguinem aræ tuæ aspergo, eóque apud te valeat profusa hujus victimæ vita, ut vitam sontis, pro quo effusa est, salvam velis & incolumem.*

Quid, quod Hebræis imperata esset victima quædam piacularis, in quâ minimè adhibebatur solennis illa sanguinis aspersio? Ejusmodi fuit vacca illa, quæ de homicidio in agro facto, quoties homicida ignorabatur, legis jussu cædenda fuit (*r*). Cujus utique, sine rituali illâ sanguinis in aram aspersione, cæde ipsâ facta est expiatio. Cum enim homicidii scelus maculam quandam, seu reatum, universam in civitatem inveheret, (præsertim cùm civitatis uniuscujusque sit à latrociniis & homicidiis agrum suum tutum præstare) cúmque macula illa in ipsâ civitate hæreret, donec ipsius homicidæ nece, si modo is deprehensus esset, expiaretur; eò valuit vaccæ istius cædes, homicidâ ipso non comperto, quò, quoties is deprehensus erat, sua ipsius nex

(*r*) *Deut.* 21.

nex valuit. Ipsius autem homicidæ nece homicidii scelus à civitate in homicidam rejectum erat. Ex quo extitit solennis ista deprecatio juxta sontem quemque mox necandum apud Judæos edi solita. תהי מיתתו כפרה עליו ועל כל ישראל *Sit mors ejus expiatio pro ipso, & pro universo Israele.* Homicidâ itaque non deprehenso cædenda fuit vacca illa, itémque professio innocentiæ, & deprecatio quædam adhibenda. Quarum altera, quæ ad cives urbis homicidio facto proximæ pertinuit, his concepta verbis fuit (*s*). *Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt.* Altera, quæ, ut Judæis visum est (*t*), edenda fuit à Sacerdotibus (quos huc accersendos (*u*) fuisse constat) sic se habuit (*x*); *Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine, & ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel.* Quibus etiam hoc continuò additur: *Et auferetur ab iis reatus sanguinis.*

Cum ergo Vaccæ hujus cæde, sine fusi sanguinis aspersione, facta hîc esset expiatio, civitásque cæde hac lustrata; hinc id, quod diximus, intelligitur, non ita sanguinis aspersioni tribuendam esse expiationem, ut altera nunquam sine alterâ fieret; eo autem planè pertinuisse sanguinis in aram aspersionem, ut quisque victimæ cæsæ vitam Deo ut λύτρον redditam esse eò clarius intelligeret, eúmque sanguinis aspergendi ritum iis in religionibus fuisse, quæ Sanctuarii propriæ erant. Atque ita factum, ut ritus iste iis tantùm in victimis adhiberetur, quæ vel in ipso Sanctuario, quasi coram Deo, mactabantur, vel saltem in sanctuarii prospectu; ubi cæsa fuit vacca rufa, cujus sanguis, ut docent sacræ literæ (*y*), septies sanctuarium

(*s*) Deut. 21.9.
(*t*) v. Targ. Onkel. in locum.
(*u*) Deut. 21.5.
(*x*) v. 8.
(*y*) Num. 19.4.

arium versus Sacerdotis digito spargendus erat.

VII. Sed his de rebus satis dictum. Deinceps itaque alterum illud, quod latiùs alibi exposuimus (z), recognoscendum, nempe victimas omnes piaculares, quarum corpora extra castra cremabantur (quæ Christum, ut victimam piacularem, præ quàm reliquæ adumbrabant) populi universi peccatis συμβολικῶς ad se translatis ita contaminatas fuisse, ut & è castris, ut res impuræ, efferendæ essent (a), eásque inde qui efferrent, his, nisi aquâ prius lustratis, eò redire nefas esset (b).

(z) v. lib. 1. c. 7. §. 1, 2. & c. 21. §. 3.

(a) Lev. 16. 27.

(b) v. 28.

Neque verò hoc prætereundum, ita in Sacrificiis Judæorum divinitùs comparatum fuisse, ut quo clariùs victima quæque Christum, ut victimam, adumbrabat, eò clariorem haberet speciem, peccati offerentis ad se translati. Quippe quod eò pertinebat, ut peccatorum nostrorum pœnas in Christum conjectas esse hinc pateret; eúmque eodem illo modo peccata nostra sanguine suo expiasse, quo quidem immolantium peccata victimarum piacularium sanguine apud Judæos expiabantur. Quod nisi hoc sic fuisset, quorsum Christus, ut victima piacularis, quorsum sanguis ejus, ut victimæ piacularis sanguis, quorsum denique expiatio illa, quæ sanguine ejus facta erat, ut sanguine victimæ piacularis facta, in sacris literis proponeretur? Quorsum inquam hæc omnia fierent, si alio modo Judæorum victimæ piaculares, alio Christus, (quem tamen ut victimam piacularem Judæorum victimæ adumbrabant,) hominum peccata expiâssent? Judæorum victimæ pœnâ vicariâ, Christus autem nullâ ejusmodi pœnâ.

Ne-

Neque contrà valet, quòd Christus quidem Deo se sacraret & offerret sine solennibus istis ritibus Judæorum in Sacrificiis adhibitis (quales erant manuum impositio in victimâ mox mactandâ præstita juxta aram rite consecratam, sanguinísque in aram istam aspersio) Ita enim Deo visum fuit, ut quæ res externis ritibus in veteri fœdere adumbrabantur, eæ veræ, nudæ, simplicésque, detractis ritualibus umbris, novo in fœdere proponerentur. Ita evenit, ut fieret Sacrificium Christi sine pompâ illâ Sacrificali, quæ Sacrificiis Judæorum inerat. Neque eò minus ipsæ res Judæorum ritibus adumbratæ (quod ratio antitypi postulabat) longè potiorem vim, ac locum, quàm in eorum Sacrificiis, in Sacrificio Christi habuere. Quamobrem, ut reliqua in pauca conferam, nihil omnino ipsarum rerum, quæ quidem ritibus Sacrificalibus apud Judæos adumbrabantur (miniméque omnium propria pœnæ vicariæ ratio) Sacrificio Christi detrahendum est. Quippe quod contra Sacrificii illius perfectionem, contra Dei ipsius institutum, contra sacræ Scripturæ autoritatem, contra rationem antitypi fieret; qui uti semper similem vim, ita etiam semper majorem habet, atque quæ typorum suorum extitit.

VIII. Verùm his de rebus latiùs alibi disputatum. Nunc redeamus ad *Isaiam*, cujus equidem his quoque dictis (*c*), *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, tam eandem illam, quæ aliis illis antè positis, sententiam subjectam esse judico, quam alteram hanc, de quâ meminit S. *Matthæus* (*d*). Qui quidem ista *Isaiæ* verba tum impleta fuisse dixit, cùm Christus ægrotis & morbosis corporis sanitatem red-

(*c*) *Isa.* 53. 4.

(*d*) *Mat.* 8. 17.

e) Ad locum. redderet. Rectè enim ad verba illa *Grotius* (*e*), *Sicut veterum res gestæ rerum Christi figuram habuerunt; ita & ipsius Christi actiones aliæ aliis denotandis inservierunt. Nam beneficium corporibus redditæ sanitatis quin figuram remissionis peccatorum & sanatarum mentium tulerit, dubitari non potest. Bis ergo impletum est vaticinium. Primò, cum Christus semet defatigans ad vesperam usque aliorum malis levandis vacavit; ut hic ostendit* Matthæus. *Posteriùs, cum crucis supplicium perferens remissionem peccatorum nobis impetravit.*

Ac quidem nisi mortem Christi spectâsset Vates his in verbis, *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, nihil fuisset, cur illa continuò addidisset; *Et nos putavimus eum percussum à Deo, & humiliatum.* (Percussum utique propter sua ipsius peccata; ita enim existimabant illi, quorum hic personam induit Vates). Neque enim Christus, ideo quòd sanaverit corporis morbos (quantumcunque sese huic operi diu vacando defatigaverit) sed, quòd tulerit crucis pœnas, mortíque â Deo deditus fuerit, *à Deo percussus* judicari potuit. Quæ qui cogitare velit, minimè dubitaturum arbitror, quin verba illa, *Verè languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portavit*, idem valeant, quod alia ista deinceps posita. *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum. Ipse peccata multorum tulit.* Quibus omnibus quæ sententia insit, paulò antè demonstratum arbitror.

IX. Cæ-

IX. Cæterùm, quò hæc *Iſaiæ* omnia, eò pertinent & illa S. *Petri*, qui Vatis illius dicta reſpiciens ita de Ieſu Chriſto diſſerit (*f*). Ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον. Quæ quidem ſive ſic vertantur, *Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum*, (quæ ſunt Vulgatæ verſionis verba) ſive ſic, ut *Crellius* ipſe vertit, *Qui peccata noſtra ipſe in ſuo corpore ſuſtulit in lignum* (*g*) perinde ad noſtrum inſtitutum valent. Quæ enim mala Chriſtus *ſuper lignum pertulit*, ſive (quod *Crellio* viſum eſt) *in lignum ſuſtulit*, ea corpori illius inerant; quippe in quo ea ſuper lignum pertuliſſe, ſive in lignum ſuſtuliſſe dictus eſt. Quæ mala corpori illius inerant, ea non ipſa vitia noſtra, ſive peccata propriè dicta, ſed (quæ paſſim in ſacris literis peccata appellari ſolent) peccatorum noſtrorum pœnæ erant. Quæ quidem pœnæ in Chriſti corpore neutiquam eſſe potuerunt, ut non in eo luerentur. Quod ſi Chriſtus in corpore ſuo peccatorum noſtrorum pœnas luebat, vicariam planè pœnam paſſus eſt. Ac quoniam peccatorum noſtrorum pœnas ſibi deſtinatas & oblatas ultro in ſe ipſe ſuſcepit, fit, ut nos (id quod deinceps (*h*) ſequitur) *peccatis mortui juſtitiæ vivere* debeamus, ſummamque ei operam dare. Nihil enim magis amorem noſtrum erga Chriſtum excitare debet & accendere, quàm ſummus ille ipſius Chriſti erga nos amor, qui quidem in morte acerbiſſimâ pro nobis ultro ſuſcepta cernitur. Nec quid magis ad Evangelii obedientiam, quàm verus erga Chriſtum amor valet. Ex quo illa S. *Pauli* (*i*), *Charitas enim Chriſti urget nos, æſtimantes*

(*f*) 1 Pet. 2.24.

(*g*) v. Crell. contra Grot. cap. 1. partic. 34.

(*h*) 1 Pet. 2.24.

(*i*) 2 Cor. 5.14. 15.

mantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt; & pro omnibus mortuus est Christus, ut & qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.

X. At enim eleganter quisque *peccata ferre* dici potest, *qui peccatorum causâ grande malorum, cruciatuum, ac mortis denique sustinet onus, etiamsi nulla vera in eâ re sit pœna, sive vindicta.* Hæc *Crellius* (*k*), sed frustra planè. Neque enim locutione illâ, quâ quis *peccata ferre* dicitur, pœnam ullam significari dicimus vi solâ locutionis freti, sed & locorum, in quibus ponitur, & rei ipsius rationem intuiti. Ejusmodi enim sunt loci illi, in quibus locutio ista ponitur, illi, inquam, quorum ante meminimus, ut nihil nisi vicariam pœnam (uti priùs dicta satis docent) in iis significare possit. Quem eundem quoque sensum postulat rei ipsius vis, & ratio. Enimverò Christus iis in locis ut victima piacularis inducitur. Ita enim eum verbis explicatis induxit *Isaias*, eúmque secutus est S. *Petrus.* Jam verò victimæ piacularis ea vis, & ratio propria est (sicut alias latè demonstratum est) quæ in vicariâ pœnâ cernitur. Quæ pœna etsi ex *Crellii* sententiâ vindictæ quidem ratione careat, ut quæ puniti ipsius merito non irrogetur, eam tamen pœnæ rationem retinet, quæ ad vicariam pœnam pertinet. Quâ de re alibi satis dictum est.

(*k*) *Contra Grot. c.* 1 *partic.* 32.

Id unum restat, quod hoc in loco moneamus; minimè committendum esse, (quod quidam parum cautè faciunt) ut nos ipsos in Christo punitos esse concedamus. Etenim qui in proximo punitur, is ex malis proximo illatis malum ipse ac de-

detrimentum capit. Quæ ratio eſt earum pœnarum, quas luunt parentes in liberis ſuis. Quippe ex quorum calamitatibus damnum, dolor, aut infamia, pœna aliqua ad ipſos parentes redit. Quod contrà eſt in iis pœnis, quas quidem Chriſtus pro nobis ſubiit. Quippe ex quibus non modò nihil omnino mali, nihil detrimenti ad nos redit, ſed peccatorum noſtrorum venia, ſalúſque ſempiterna exiſtit. Ex quibus facile intelligitur, longè aliud eſſe *nos in Chriſto*, ac *Chriſtum pro nobis* pœnam luere. Qui enim nos in Chriſto pœnam luiſſe dixerit, hic ſanè nos ex Chriſti pœnis damnum aliquod cepiſſe ſtatuet. Id, quod maximè à vero abeſt. Qui verò Chriſtum pro nobis pœnam luiſſe dixerit, hic pœnas Chriſti (quod verum eſt) eò pertinuiſſe ſtatuet, ut nos à pœnâ liberarent.

Mors Christi pœnæ vicariæ rationem habuit.

CAP. VI.

De iis sacræ Scripturæ locis, in quibus de expiatione agitur morte Christi facta.

I. HIS itaque locis explicatis, in quibus pœnæ vicariæ ratio disertè morti Christi datur, nunc ad eos aggrediamur, in quibus Christus vel per se, vel sanguine, vel Sacrificio suo peccata nostra *expiasse*, vel nosmetipsos *lustrasse* dicitur. Quæ *expiatio*, & *lustratio* aliàs quidem hujusmodi vocibus, καθαρίζειν, ἁγιάζειν, καθαρισμὸν ποιεῖν, aliàs aliis designatur.

(l) Hebr. 13. 10, 11, 12.

Huc ergo pertinet Apostoli illud ad Hebræos (*l*), *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui Tabernaculo deserviunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Quo in loco *populum sanctificare* idem, quod populum lustrare, valet. Idémque etiam populum lustrare, quod populi peccata expiare. Quum itaque hoc ex loco pateat, idque ita, ut nemo contrà dicat, sanguine, sive morte Christi peccata nostra

nostra expiata esse, id unum in controversiâ versatur, quâ ratione, quóve modo mors illius hoc præstiterit. Quod tamen facilè expedietur, si rei rationem sequi volumus. Cùm enim Apostolus hoc in loco ita de Christo, ut de victimâ piaculari, meminerit; ita etiam de Christi sanguine, ut de sanguine victimæ piacularis; talis peccata expiandi ratio morti ejus adjudicanda est, qualem ipsa victimæ piacularis ratio propria postulaverit. Jam victimæ omnes piaculares peccata, de quibus immolabantur, pœnâ vicariâ expiabant; eâdem itaque ratione, eodem modo nostra quoque expiavit Christus.

Hoc itaque ex loco patefacto patet etiam & alius iste (*m*). Δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. *Qui cùm per seipsum peccatorum nostrorum expiationem fecisset, consedit ad dextram majestatis in sublimi.* Adde locum illum S. *Johannis* (*n*), *Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad invicem, & sanguis Iesu Christi* (καθαρίζει) *lustrat nos ab omni peccato.* Quibus in locis ea Christo, atque sanguini ejus peccata expiandi ratio datur, quæ ad victimam piacularem pertinet. Id enim in posteriori docet *expiationis sanguine* factæ mentio. In priori sic inducitur Christus, ut qui per *seipsum*, hoc est, per seipsum, ut *Sacrificatum*, peccatorum expiationem fecerit. Is autem peccata expiandi modus ad victimas piaculares pertinet, qui in vicariâ pœna cernitur. Idem ergo Christo his in locis peccata expiandi modus datur.

(*m*) Hebr. 1. 3.

(*n*) 1 Joh. 1. 7.

II. His

II. His expositis, ad eos locos nunc accedimus, quibus aut *peccatorum expiatio*, aut (quod perinde omnino est) *sontium* quidem ipsorum *lustratio*, Christi morte vel sanguine facta, eorundem ἀπολύτρωσις dicitur. Ἀπολύτρωσις enim Novi Testamenti Scriptoribus idem passim est, quod Hebræis כפרה. Idémque est Hebræis כפרה, quod Latinis *expiatio*, & *lustratio*.

(o) Hebr. 9. 15. Huc itaque referenda sunt Apostoli illa ad Hebræos (*o*), καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. Quæ ita vertit Vulgatus Interpres; *Et ideo Novi Testamenti Mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.* Ubi παραβάσεων ἀπολύτρωσις θανάτου γενομένου idem valet, *quod peccatorum expiatio Christi*, ut victimæ, *morte facta.* Cujusmodi omnis expiatio vicariâ victimæ cæsæ pœnâ, ut ante docuimus, facta fuit.

(p) Eph. 1. 7. His adde S. *Pauli* illa ita de Christo disserentis (*p*), Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων. Quibus ista etiam

(q) Col. 1. 14. paria sunt (*q*), Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum.* Quibus in locis vox ἀπολύτρωσις non est *redemptio* qualiscunque, sed qualis in expiatione cernitur victimâ piaculari factâ. Id quod docet

docet mentio *sanguinis*, & *remissionis peccatorum*. Sanguinis utique, ut rei expiantis, & remissionis peccatorum, ut rei expiatione partæ. Neque enim dubium, quin Apostolus, has duas res simul commemorans & conjungens, & expiationem intueretur victimarum piacularium sanguine apud Judæos fieri solitam, & peccatorum remissionem expiatione istâ partam. Quibus de rebus ita Apostolus ad Hebræos (r), *Et omnia pæne in sanguine secundum legem mundantur*, & *sine sanguinis effusione non fit remissio.* Cum ergo in dictis modo positis ita meminerit de Christi sanguine S. *Paulus*, ut de sanguine victimæ piacularis, dubium non est, quin quæ victimæ talis sit, eam morti Christi vim tribuat. Ea autem vis, ut sæpe diximus, ejusmodi est, quæ vicariâ victimæ cæsæ pœnâ peccati veniam reo impetrat.

(r) Hebr. 9.22.

III. Ac quoniam ἀπολύτρωσις Scriptoribus Novi Testamenti idem est, quod Hebræis כפרה. Videamus deinceps, quam sententiam ejusmodi dictis tribuant Judæi, quibus scilicet Alter Alteri כפרה, hoc est, ἀπολύτρωσις dicitur. Ac primò quidem ipsa dicta referamus. Illa autem hujusmodi sunt, אנו כפרתך. *Nos tibi* ἀπολύτρωσις *simus* (s), בני ישראל אני כפרתן *sim ipse Filiis Israelis* ἀπολύτρωσις (t) הרי הוא כפרתכם. *Hic sit vobis* ἀπολύτρωσις (u) הריני כפרת ר׳ חייא ובנוי *sim ipse* ἀπολύτρωσις *R. Hijæ*, & *Filiis ejus* (x). Cujusmodi omnes locutiones, consentientibus aliis omnibus Judæorum Magistris ac doctoribus (y), ita explicat *Baal Arüch* (z), כל מקום שהוא אומר הריני כפרתו והוא פירושו הריני במקומו לסבול עונותיו כלומר.

(s) Misn. in Sanhedrim, c.2.
(t) Misn. in Negaim, c.2.
(u) Jom. fol. 23. fac. 1.
(x) Succa. fol. 20. fac. 1.
(y) v. lib. 1. c. 22 §. 9.
(z) In voce כר.

כלומר שאני מקבל׳ עלי עונותיו להתכפר. *Omni in loco, quo quis dixerit, Sim ipse illi* ἀπολύτρωσις, *hæc sententia declaratur. Utinam ipse ejus in locum supponar, ut iniquitates ejus feram. Quod perinde est, ac siquis dicat, Ego ipse, ille ut lustretur, illius in me peccata suscipio.* Unde faciliùs intelligi possunt modò posita S. *Pauli* verba. Quamvis enim Christus in locum nostrum non ita quidem suppositus fuit, ut idem illud pœnarum genus, quo nosmetipsi liberamur, tulerit. Pœnæ tamen, quas ille subiit, perinde expiant peccata nostra, eorúmque veniam nobis impetrant, ac si ejusdem fuissent generis, quod nobis ipsis subeundum erat. Idque ipsum est, quod monuit Apostolus, cum *nos in Christo per sanguinem ejus* ἀπολύτρωσιν *habere* dixit, *nempe peccatorum remissionem.* Quod idem etiam docuisse videtur, ubi *nos justificari gratis* dixit per *gratiam illius* (h. e. Dei) per ἀπολύτρωσιν, quæ est in Christo Iesu (*a*).

(a) Rom. 3. 24.

IV. Prætereà ut ἀπολύτρωσις idem, quod כפרה, ita etiam λύτρον, & ἀντίλυτρον idem est, quod כפר: quo ipso nomine (quod maximè animadvertendum est) victima quæque piacularis apud Judæos vocari solet. Ita enim, ut antè diximus (*b*), tales victimas appellavit *R. Moses Ben Nachman*, ita *R. Bechai*, ita *Abrabenel*, qui idem etiam nomen פדיון, quod λύτρον, sive ἀντίλυτρον est, huic victimarum generi dedit. Neque verò כפר tantùm dicitur victima quæque piacularis, sed & כפר תחת החוטא λύτρον *sontis vice datum*, & λύτρον sonti *succedaneum.* (Id enim valet vox תמורתו in victimâ

(b) Lib. 1. c. 22. §. 10.

mâ piaculari posita) imò *anima* victimæ piacularis sontis *animæ vice* data dicitur (*c*). Ut hinc facilè Christi illud intelligatur (*d*); ὁ υἱὸς ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. *Filius hominis non venit, ut sibi ministretur, sed ut ministret ipse, animámque suam* λύτρον *pro multis impendat.* Nemo enim dubitat, (non ipse *Brennius*) quin quod *Isaias* olim dixerat, Messiæ animam pro אשם, hoc est, pro victimâ piaculari positum iri (*e*), idem hoc in loco dixerit Christus; quod & eò minus dubitandum, quia victima quæque piacularis à Judæis כפר, (ut jam docui) hoc est, λύτρον, seu ἀντίλυτρον dici solet, victimæque anima, sive vita vice sontis ipsius animæ dari. Cùm itaque Christus de morte suâ, sive de vitâ pro multis positâ, ut de vitâ victimæ piacularis pro sontibus datâ in verbis modò positis meminerit, eam morti suæ iisdem verbis vim tribuisse censeri debet, quæ ad victimam piacularem pertinet. Ea autem vis (quod sæpe dictum est) in peccatorum remissione pœnâ vicariâ impetratâ cernitur.

(c) Lib. I. c. 22. §. 10, 11.
(d) Mat. 20. 28.
(e) Is. 53. 10.

His etiam adde Apostoli illa (*f*), Εἷς γὰρ Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων. *Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus; qui dedit semetipsum* ἀντίλυτρον *pro omnibus.* Quæ, quia eandem sententiam continent, (quantum ad id, quod ago, attinet) quam modò posita Christi verba, quibus ille sese animam suam λύτρον pro multis *daturum* dixit, eandem vim

(f) 1 Tim. 2. 5, 6.

piacularem morti ejus tribuere judicanda sunt, quam illa Christi ipsius tribuunt. Quod cùm per se luculentè pateat, disputatione nullâ eget. Id unum interest, quod Christus eos tantùm intuitus, qui fœderis novi conditiones reipsa amplexuri essent, se *animam suam* λύτρον *pro multis daturum* dixit. Apostolus autem, qui eos omnes intuebatur, quibus fœdus illud propositum est, *Christum* vocat ἀντίλυτρον *pro omnibus datum.*

(g) Mat.26.28. V. Huc etiam refer aliud illud Christi dictum (g), Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. *Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Ubi ita planè de sanguine suo, ut de piaculi sanguine egit. Id quod multis ex rebus constat. Primò ex eo, quod sanguinem suum *fœderis novi sanguinem* vocârit. Quo dicto monuit, fœdus novum victimâ mox à se dandâ (quam quidem piacularem fuisse & hinc, & aliunde liquet) ita quidem sancitum iri, quemadmodum victimarum sanguine alia olim fœdera sancita erant. Huc accedit, quod *sanguinem suum pro multis fusum iri* dixerit *ad remissionem peccatorum.* Id quod de nullo dici potuit nisi victimæ piacularis sanguine. Quid plura? Huic, quod nunc exponimus, Christi dicto eadem planè sententia inest, quæ alteri illi ante posito, quo *sese animam, vitámve suam* ut λύτρον *pro multis*, hoc est, (ut paulo antè docuimus) ut *piaculum*, daturum dixit. Quamvis enim in loco de quo nunc agimus, vocem λύτρον non posuerit, de re tamen ipsâ, de *sanguine* suo, ex quo λύτρον nobis extitit, di-

diſertè meminit. Quinetiam meminit eâ de re, cujus à Deo impetrandæ cauſâ λύτρον illud datum erat, nempe de *peccatorum remiſſione*. Ut nemini dubitare liceat, quin utrique dicto eadem ſubjecta ſit ſententia. Quum ergo Chriſtus hoc in loco, quo *ſanguinem ſuum pro multis effuſum iri dixit ad remiſſionem peccatorum*, ita meminerit de ſanguine ſuo, ut de ſanguine victimæ piacularis; quæ vis, ac ratio ad victimam piacularem pertinet, eam Chriſtus ſibi, ut tali victimæ, hîc tribuiſſe cenſeri debet. Ea autem vis, eáque ratio ad victimam piacularem pertinet, quæ in peccatorum veniâ cernitur pœnâ vicariâ impetratâ.

VI. Ex jam dictis alia illa intelligi poſſunt (*h*), *Chriſtus nos redemit* (ἐξηγόρασεν) *ab execratione legis, factus pro nobis execratio*. Qui enim alibi Chriſtum ἀντίλυτρον, nempe *victimam piacularem* dixit (*i*), idem hoc in loco voce ἐξηγόρασεν vim ἀντιλύτρου illius expoſuit. Ut hæc illius his in verbis ſententia ſit, ea nobis peccata omnia, quibus quidem in *Moſaico* fœdere nulla propoſita fuit venia, per Chriſti vitam ἀντιλύτρου nomine pro nobis poſitam expiata eſſe, & remiſſa, niſi nobis ipſi deeſſe volumus. Quod idem dixit Apoſtolus ad Hebræos (*k*), ubi Chriſtum mortuum eſſe monuit εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, quippe quo dicto ea notare peccata voluit, quorum fœdus *Moſaicum* nullam promiſit remiſſionem.

(*h*) *Gal.* 3. 13.
(*i*) 1 *Tim.* 2. 6.
(*k*) *Hebr.* 9. 15.

(l) Contra Grot. c. 9. partic. 2.

Quod autem contendit *Crellius* (*l*), talem fuisse inter nos & Christum commutationem, qualis est inter emptum & pretium; ad pretium autem non pertinere, ut pœnam vicariam pro empto subeat, id nullam prorsus vim habet. Etenim quando *pretii* nomen in victimâ piaculari ponitur, ita nomen illud intelligi debet, ut postulat talis victimæ ratio. Ex quo commutationem illam, quæ fuit inter nos & Christum (qui se propter peccata nostra pro victimâ piaculari dedit) talem fuisse intelligimus, qualis inter sontem quemque fuit, victimamque ipsius piacularem. Quæ commutatio ejusmodi erat, quâcum semper vicaria pœna conjuncta fuit.

(m) 1 Jo. 4. 10.

VII. His adde S. *Johannis* illa (*m*), *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum* ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν *propitiationem pro peccatis nostris.* Quo de loco ita agendum est, ut priùs quid sit concedendum, quàm quid statuendum doceamus. Primò itaque facilè concedimus voces ἱλάσκεσθαι & ἐξιλάσκεσθαι, etiamsi propriâ suâ vi idem, quod *placare* valeant, nonnunquam tamen idem valere, quod *expiare*, *lustrare*, & *ignoscere* (*n*). Quo fit, ut ἁμαρτίας ἐξιλάσκεσθαι Deus ipse à Syracide dicatur (*o*). Sed & illud etiam concedendum, quod כפרה dicitur ab Hebræis, id à S. *Johanne* ἱλασμὸν dici. Ut ἱλασμὸς περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν *peccatorum nostrorum expiatio sit.* Neque hoc denique diffitemur, Christum, ut Pontificem nunc in Cœlesti Sanctuario causam nostram apud Deum agentem, ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν,

(n) v. 70 Interp. Deut. 21. 8. 1 Sam. 3. 14. 2 Reg. 5. 18. Dan. 9. 24.

(o) — 34 19.

μαρτιῶν, (*p*) & ἐξιλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας dictum esse (*q*). Quæ omnia licet ita sint, facilè tamen ex verbis modò positis, quod institutimus, efficietur. Primò enim Apostolum iis in verbis Christi mortem intuitum esse patet, quippe quâ ex re maximè eluxit summus ille, de quo in iis meminit, *amor Dei*, qui *Filium suum* ἱλασμὸν *pro peccatis nostris misit*. Quinetiam eum de morte Christi, ut de victimæ piacularis morte, iisdem in verbis meminisse constat. Hoc enim illa ipsa locutio, ἱλασμὸς περὶ τῶν ἁμαρτιῶν, docet. Quo dicto Christo, ejusque morti illud tribuit, quod talis victimæ proprium est, nempe *peccatorum expiationem*. Quæ peccatorum expiatio, quoties victimâ piaculari fiebat, pœnâ vicariâ facta erat. Ut modò positis Apostoli verbis hæc subjecta sit sententia; eò usque nos malè adhuc erga se affectos amâsse Deum, ut Filium suum peccata nostra pœnâ vicariâ expiatum miserit.

(p) 1 *Jo.* 2.2.
(q) *Hebr.* 2.17.

VIII. At enim cùm Deus Christum pro nobis morti dediderit, neque hoc ut faceret, ipsâ Christi morte adduci posset, (neque enim Christus morte suâ mereri potuit, ut ipse pro nobis moreretur) tanta erga nos, citra intuitum mortis Christi, benevolentia Dei fuit, ut, nullâ omnino mortis ejus ratione habitâ, nobis ignoscere judicari debeat. Quasi verò nobis benevolum esse idem sit, quod peccata remittere, ac quidem plenè & perfectè. Quod longè profectò secùs est. Deus enim universo hominum generi valde se benevolum præbuit tum, cùm Filium suum mitteret vitam ipsius pro iis positum, neque tamen omnibus eo tempore peccatorum remissionem dedit; nisi forte locutione

tione illâ non plenam illam & perfectam, de quâ nunc agimus remissionem (quæ nulli unquam tributa est, nisi qui sit idem verâ fide, & pietate sincerâ præditus) sed minùs perfectam intellexeris; quæ locum semper aliquem habet tum, cùm Deus eò usque, quo justè potest, jus suum non persequitur in peccatis hominum puniendis, quámque multò magis toties tribuere dici potest, quoties cuivis in peccatis hærenti ejusmodi quicquam elargitur, quod ad salutem illius pertinet. Quippe quâ in re peccati quædam transmissio cernitur, quæ in sacris literis, ut quibusdam visum est, (*r*) πάρεσις dicitur, Deíque ἀνοχῇ debetur. Quanquam quædam sint & hujus quoque minùs perfectæ veniæ genera, quæ Christi morte impetrata sunt. Verùm hæc, ut clariùs patefiant, paulò latiùs explicari debent.

(*r*) *v. Grot. & Hammond ad Rom.* 3. 25.

IX. Duplex itaque est (quod jam monuimus) peccati remissio. Altera quidem minus perfecta; Plenior autem & perfectior altera; quæ quidem sub fidei & pœnitentiæ conditionibus universo hominum generi patet, réque ipsâ iis omnibus datur, qui conditiones illas præstant. Minùs autem perfecta multiplex est. Prima scilicet, qua factum erat, ut pro universo humano genere Christum mori vellet Deus. Quæ quidem etsi morte Christi minimè impetrari potuit, nostrorum tamen peccatorum quædam omnino transmissio fuit. Neque enim Deus, si summum suum puniendi jus in nobis persequi voluisset, hoc ipsum nobis concessisset, ut Christus pro nobis moreretur. Atque huc quidam Apostoli illud referendum judicant (*s*), *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi non reputans*

(*s*) 2 *Cor.* 5. 19.

tans illis delicta ipsorum. Hoc est, non eò usque ***reputans***, ut eò minùs Christum pro iis mori vellet. Altera autem erat minus perfecta peccatorum venia, quâ factum erat, ut Deus generis humani gratiâ vitiis ac peccatis obruti magna dederit Apostolis suis Spiritus Sancti incrementa, quibus freti ad æternam vitam viam nobis patefacerent. Verùm has afflatus divini opes (quemadmodum prius demonstravimus) mors Christi iis impetravit. Ita tamen, ut Deus his in opibus conferendis non tam ipsam pœnam vicariam in Christi morte intuitus videatur, quàm summam illam obedientiam, quâ se Christus morti obtulit. Atque huc *Grotius* Apostoli illud spectare judicat (*t*); *Omnes peccaverunt, & egent gloriâ Dei, justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. Christus*, inquit, *per obedientiam suam, maximè in morte, & preces ei accedentes hoc à Patre obtinuit, ne is humanum genus gravibus peccatis immersum desereret, atque obduraret, sed viam illis daret ad justitiam perveniendi per Christum. Esaiæ. 53. 4. Hoc ipsum sicut vocatur remittere peccata, Luc. 23. 34. ita & ἀπολυτροῦν, aut ποιεῖν λύτρωσιν, Luc. 1. 68.* גאל, *aut* פדה, *id est liberare, nempe à necessitate moriendi in peccatis, viam patefaciendo, per quam exire ista liceret.* Quibus mox addit, viam illam per Apostolos patefactam fuisse; quibus utique Deus, ut prius dixerat, propter Christi preces, & obedientiam, quæ maximè in morte ejus emicuit, summas Spiritus Sancti opes dedit. Sed & tertia est minùs perfecta peccati venia, quam Deus singulis hominibus tribuit, quoties iis malè de se meritis non

(*t*) Rom. 3. 24, 25.

non solummodo pœnitentiæ locum, viámque ad salutem non occludit, sed vires etiam opésque confert, quibus ipsi sibi nisi desint, vitam æternam consequantur. Qualis illa fuit peccati venia, quam
(u) *Act.* 7.60. S. *Stephanus* interfectoribus suis petiit (*u*), *Ne statuas illis hoc peccatum.* Eáque etiam, quam Christus ipsâ in cruce pendens se conviciantibus
(x) *Luc.* 23.34. precatus est (*x*), Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, *Pater remitte illis.* Ubi tamen non perfectam illam, quæ nulli nisi peccata sua verâ pœnitentiâ corrigenti datur, sed minùs perfectam malorum veniam iis petiit; qualis proximè demonstrata fuit. Quod veniæ genus quin Christi morte impetratum fuerit, nemini dubium fore arbitror, qui antè à nobis dicta perceperit. Nihil enim est, cur quis Apostolis ea Spiritus Sancti incrementa, quæ tam ad salutem aliorum, quàm ad suam ipsorum pertinebant, morte ejus impetrata judicet; neutiquam verò alia illa, quibus ad agendam pœnitentiam, vitámque suam corrigendam se quisquam divinitus adjutum senserit. Quibus ex rebus intelligitur, quantacunque Dei erga homines, citra intuitum mortis Christi, gratia, & benevolentia fuerit, nihilo tamen minùs tantùm abesse, ut cuiquam plenam & perfectam peccatorum remissionem tribuat nulla mortis ejus ratione habitâ, ut ne vel minùs perfectæ veniæ, nisi planè propter illius mortem, quædam saltem genera iis tribuat.

X. Atqui cùm Deus Christo vitam sanguinémque dederit, quid aliud, inquies, esse potuit satisfactio ea, quæ ejusdem vitâ atque sanguine Deo reddito parta fuit, nisi commercium quoddam ludicrum, quo sibi Deus de suo dedit, sibíque satis de

de ſuo fecit? Verumenimverò qui ita diſputant, ſuis ipſi ſeſe argutiis fallunt. Neque enim ipſam Chriſti vitam, ipſúmve ſanguinem ſatis Deo feciſſe dicimus, ſed ejuſdem vitam, ſive ſanguinem ſummis ipſius cum doloribus, ſummóque erga Deum obſequio fuſum. Quod quidem obſequium, ac quos dolores Chriſtus ſibi proprios habuit, iíſque Deo, ut rebus ſuis, ſatisfecit. Quibus adde, eos, qui apud inferos peccatorum omnium ſuorum pœnas ipſi in ſe luituri ſunt, pœnas eas luituros eſſe iis in corporibus, & animabus, quas Deus ipſe iis dederit. Neque eò magis futurum eſſe, ut ludicri quicquam iis in ſuppliciis exiſtat. Atque hæc quidem hactenus.

XI. Sequuntur locutiones illæ, quibus Chriſtus ὑπὲρ aut περὶ ἁμαρτιῶν ἡμῶν *mortuus*, *datus*, aut *paſſus* dicitur. Quales hæ ſunt; *Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris* (y). *Chriſtus dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris, ut eriperet nos de præſenti ſæculo nequam* (z). *Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris paſſus eſt, juſtus pro injuſtis, ut nos offerret Deo* (a). Quibus de locis ita judicandum eſſe arbitror, ut peccata noſtra mortis Chriſti *cauſa* ſint, quam *impulſivam* vocant, *finis* autem eorum expiatio. Quæ duæ cauſæ ita inter ſe cohærent, ut ubi altera explicatur, altera ſemper intelligi debeat. Id autem intereſſe videtur inter ὑπὲρ & περὶ in modo poſitis locutionibus, quod ὑπὲρ apertiùs finem deſignet, tacitè cauſam impellentem. Περὶ apertiùs cauſam impellentem, tacitè autem finem ſignificet. In eo autem inter ſe conveniunt particulæ iſtæ, quòd utraque quidem peccata noſtra mortis Chriſti cauſam impellentem,

(y) 1 Cor. 15.3.
(z) Gal. 1.4.
(a) 1 Pet. 3.18.

eorum autem expiationem ejusdem finem fuisse doceat. Id quod eò magis judico, quod eædem illæ locutiones & in sacrificiis piacularibus poni soleant, (quæ ὑπὲρ & περὶ ἁμαρτιῶν fieri (*b*) dicta sunt) & quotiescunque in iis ponuntur, peccati expiationem designent. Quo autem modo ac ratione Christus, ut victima piacularis, peccata nostra expiaverit, talis victimæ ipsa ratio docet. Nam victima quæque piacularis peccatum, de quo immolabatur, pœnâ vicariâ expiabat.

(*b*) *Hebr.* 5.1. & 7.27. & 10.18, 26. & 13.11.

Neque his repugnat, quod *Christus semetipsum pro peccatis nostris dedisse* dictus sit, *ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam.* Enimverò Christus peccata nostra ita morte suâ expiavit, ut nos *à præsentis sæculi* vitiis eâ ipsâ quoque expiatione liberari & purgari vellet. Ut hoc in loco (ac quidem in altero S. *Petri* paulò antè indicato) duo proponantur mortis Christi fines. Quorum proximus est peccatorum nostrorum expiatio. Remotior autem hujus expiationis ipsius finis, quæ morte Christi facta fuit. Prior his in verbis continetur, *Christus mortuus est pro peccatis nostris.* Posterior in iis, quæ sequuntur, *ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam* quam ad liberationem maximè valet expiatio voluntariâ morte Christi facta. Quippe quâ ex re & maxima spes peccatorum veniæ consequendæ, si Christo obsequium præstare volumus, & summus etiam & erga Christum, & erga Patrem, qui Christum dedit, existit amor, qui nos ad obsequium istud ducat (*c*). Unde intelligitur tantùm abesse, ut duo illi, quos jam posuimus, Domini nostri mortis fines sibi invicem repugnent, aut adversentur, ut maximè inter se conveniant. Id quod contrà omnino erit, si verbis

(*c*) 2 *Cor.* 5.14, 15. *Joh.* 14.23. 1. *Joh.* 5.3. *Col.* 1.21, 22.

bis illis, *Christus mortuus est pro peccatis nostris*, hunc sensum dederis, nimirum Christum mortuum esse ad peccata nostra extinguenda. Cum enim verba continuò sequentia, *ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam*, hanc eandem sententiam habent, si rem ita institueris, eadem sententia utrique dicto tribuenda erit: quod si ita sit, hic Apostoli sensus erit, Christum mortuum esse ad extinguendum peccata nostra, idque ut peccata nostra extingueret. Quæ inepta est, & frivola sententia.

Neque verò commodè dici possunt verba illa, quibus dicitur *Christus nostris pro peccatis mortuus*, nihil aliud, nisi generale illud designare, nempe Christum idcirco mortuum esse ut aliquid ageret, quod ad nostra peccata pertinebat; quid autem illud, & quale esset, declaratum esse in aliis illis, *ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam*. Hæc, inquam, commodè dici nequeunt. Enimverò hæc si ita essent, redundarent planè verba illa, *pro peccatis nostris*, meliúsque dici potuisset, *Christum mortuum esse, ut nos eriperet de præsenti sæculo nequam*, sine verbis illis, *pro peccatis nostris*, interpositis. Deinde, quod alibi dixit Apostolus (*d*), *Christum mortuum esse pro peccatis nostris*, nullà explicatione additâ, frigidum esset, (*d*) 1 Cor. 15.3. & obscurum: Utpote quod nullam haberet sententiam aliam, nisi Christum ideo mortuum esse ut aliquid ageret, quod ad nostra peccata pertinebat. Quæ omnia contrà omnino erunt, si verbis illis, quibus dicitur *Christus nostris pro peccatis mortuus*, hanc sententiam tribuere velis, nempe Christum ideo mortuum esse, ut peccata nostra expiaret.

XII. Reliquum est, ut locutiones eas (aliásque eis similes) explicem, quibus dicitur Christus ὑπὲρ ἡμῶν, aut ὑπὲρ πάντων, aut ὑπὲρ ἀσεβῶν mortuus. Quas quidem ejusmodi esse constat, (neque enim hoc dissimulandum) ut omnem mortis Christi vim ad salutem nostram pertinentem, tam eam scilicet, quâ extinguuntur, quàm, quâ expiantur peccata nostra, ipsæ per se designare queant. Quare singulis, in quibus occurrunt, locis ita intelligendas esse, ut loci cujusque ratio postulat. Quotiésque tulerit loci ratio, duplicem illam vim, de quâ meminimus, morti Christi tribuendam esse. Cujusmodi quidem locus est Apostoli iste ad Romanos (*e*), *Noli cibo tuo illum perdere*, (ὑπὲρ οὗ) *pro quo Christus mortuus est.* Quis enim dubitet, quin omnis mortis Christi vis, quæ ad salutem cujusque pertineat, hoc in loco designata sit? ea autem vis tam in extinguendis, quàm in expiandis peccatis cernitur. At *Petrus* Apostolus ista scribens (*f*), *Christus passus est* (ὑπὲρ ὑμῶν) *pro vobis, vobis relinquens exemplum*, non tam vim piacularem, quàm æquabilem illam intuitus est gravium injuriarum patientiam, quæ maximè in morte Christi eluxit, eámque nobis imitandam proposuit. Jam verò ubi dixit S. *Paulus* Christum *semetipsum dedisse* ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, eam morti ejus vim tribuit, quam ea cum victimâ piaculari (ut antè docuimus) communem habuit (*g*). Quod idem fecit & ipse Christus (*h*), ubi *sanguinem suum* (ὑπὲρ πολλῶν) *pro multis effusum iri* dixit *ad remissionem*

(*e*) c.14. v.15.

(*f*) 1 Pet. 2.21.

(*g*) 1 Tim. 2.6.

(*h*) Mat.26.26.

nem

nem peccatorum. Quæ omnia penitus qui perceperit, de aliis, his similibus, locis facilè judicare poterit, si modò satis cogitaverit, quid loci cujusque ratio tulerit.

XIII. His expositis, monere visum est rectè à Judæis statutum esse, victimas illas piaculares, quas imperavit Lex *Mosaica*, sontium in locum surrogatas fuisse; ut quæ idem pœnæ genus (nempe vitæ exitium) passæ fuerint, quo sontes ipsi liberati erant. Quod idem etsi verè ac rectè judicari nequeat de Iesu Christo, (ut qui non æterna illa cum desperatâ salute juncta, à quibus nos liberati sumus, supplicia tulerit) nihilo tamen minùs pœna illa, quam Dominus noster propter peccata nostra subiit, pœnæ vicariæ rationem habuit, eorúmque veniam impetravit, si Deo obtemperare volumus. Nihil enim refert in pœnâ vicariâ, (si ea pœnæ jus habenti satisfaciat) ejusdémne sit, an alìus generis, atque ea, quâ reus liberatur.

Quî autem fit, ut mors Christi nos non liberet æternâ morte, nisi Evangelio obtemperemus, ex iis facilè intelligi potest, quæ de pœnâ vicariâ antè diximus. Cum enim nostra, (quod priùs dictum est) non Christi mors in legis sanctione posita sit, (legem autem naturalem illam dico, qua nocens quisque pœnam mereri judicatur) fit, ut mors ejus sanctionem illam per se ipsa delere nequeat. Fit etiam, ut eam ultrà, aliterve delere nequeat, ac quidem Deo visum fuerit. Deo autem sic visum est, ut nemini nisi verâ fide, & pietate

pietate sincerâ prædito mors Christi ad peccatorum veniam, & vitam sempiternam valeat. Idque ipsum interest inter pœnam vicariam, suámque sontis cujusque propriam, quòd sua sontis cujusque pœna, si modo culpæ par sit, (quia ipsa in legis obligatione ponitur) legis ad pœnam obligationem per se deleat, & dissolvat. At pœna vicaria hoc non præstat nisi gratiam ejus impetrando, qui puniendi jus habet. Ex quo & illud intelligitur, nihil habuisse mortem Christi (licet pœnæ vicariæ rationem habuit) quod Dei gratiæ repugnavit. Siquidem gratiâ ejus fieret, ut Christus pro nobis moreretur, ac quidem ut illius mors ad peccatorum remissionem, vitámque æternam nobis valeat. Sed neque injuria ex morte Christi vel Dei in Christum, vel Christi in Deum ulla extitit. Siquidem Christus & sponte suâ vitam suam pro nobis posuit (*i*), & id faciendi jus habuit (*k*); quorum altero factum est, ut nihil à Patre contra Filium, altero autem, ut nihil à Filio contra Patrem hac in re iniqui fieret.

(*i*) *Joh.* 10. 18.
(*k*) *Ibid.*

Nec quid erit, cur qui peccatorum suorum pœnas in se ipsi tandem luent, injustè secum actum judicent, bísque puniri peccata sua, primúm in Christo, iterum in semetipsis querantur. Justè enim quisque pœnam luit, in quo obligatio ad pœnam valet. Quæ quidem ad pœnam obligatio in unoquoque adulto valet, quoad fœderis novi conditiones, fidem & obsequium Deo præstet. Neque enim pœna illa vicaria, quæ in morte Christi ipsius cernitur, ejusmodi est ut vel per se,

se, vel Patris, Filiíve instituto, ante præstitas conditiones illas, legis obligationem ad pœnam deleat. Ut quæ, quia vicaria est, non eandem per omnia rationem habeat, quam sua sontis cujusque propria; sed talem vim, ac rationem, qualis est ejusmodi conditionis, quâ sibi Deus satisfieri, quâ summam suam sanctitatem, odiúmque erga peccata nostra nobis omnibus demonstrari voluit. Qualis pœna etsi aliam quidem quibusdam in rebus rationem habeat, ac sua sontis ipsius propria, eodem tamen, quò ista, pertinet; nempe ad faciendam, & conservandam legum Sacrarum reverentiam.

DE

Oblatione Christi in Cœlo.

CAP. VII.

De eâ Oblatione, quâ se Christus, ut victimam piacularem pro peccatis nostris ante cæsam, Deo in cœlo offerebat. Ubi Christum illud præstitisse ita erga nos affectum, ut & nos ac nostra generatim, & speciatim preces nostras Deo continuò commendaverit, multis argumentis docetur; & vera etiam explicatur intercessionis ejus ratio.

I. EXplicatâ Christi, ut victimæ piacularis, morte; deinceps de oblatione ejus mortem secutâ agendum est. Neque enim dubium, quin Iesus Christus, Pontifex noster immortalis, in cœleste sanctuarium ingressus, sese, ut victimam piacularem pro peccatis nostris ante cæsam, in cœlo ipso Deo obtulerit. Quippe quod primò per se ipsum satis patet; nisi quis forte Dominum nostrum vel victimæ piacularis nomine pro peccatis nostris cæsum fuisse negare velit, vel coram solio *Majestatis* Divinæ eo nomine se stitisse. Quorum neutrum sine maximâ vi sacris literis illatâ negari potest. Sed & idem indicat Christi, ut

ut victimæ piacularis, typorum clarissimorum ratio; siquidem earum victimarum sanguis, quæ Christum, ut victimam piacularem, præ quàm reliquæ adumbrabant, in adyto intimo offerretur cœli supremi simulachro. Idem denique docet Apostolus ipse ad Hebræos. Quippe qui de Christi oblatione ita meminit (*l*), ut neque mortem, (l) Hebr. 10.12. neque resurrectionem, neque ascensum ejus in cœlum inter eam, & sessionem ejus ad dextram Dei interposuerit. Unde intelligitur hanc sessionem continuò oblationem illam, de quâ sic meminit, secutam esse. Verùm hac de re eò minùs laborandum, quòd Christum, ut victimam piacularem pro peccatis nostris antè cæsam, Deo in cœlo oblatum fuisse non solum ultro fateantur, verùm etiam summâ vi contendant omnes *Socini* sectatores.

II. Videamus itaque, quod hujus loci proprium est, quo se animo Dominus noster Patri suo in cœlo obtulerit. Quâ maximè in re *Socini* discipulos errare judico. Neque enim dubitare licet (quod tamen negant illi omnes) quin Dominus noster id præstiterit ita omnino animo paratus atque ita erga nos affectus, ut & Nos, ac nostra generatim, ac speciatim preces nostras Deo continuo commendaverit. Quorum utrumque adumbravit summus Judæorum Sacerdos unoquoque expiationis die. Generale illud, dum, populi sui Deo commendandi causâ, victimarum piacularium sanguinem in intimo illo adyto spargeret, quo cœlum ipsum adumbrabatur. Alterum, dum suffitum sacrum Deo ibidem adoleret, ut precum populi sui symbolum, eóque ritu preces illas Deo

συμβολικῶς offerret. Illa tamen inter *typos* illos & *antitypos* interfuisse constat. Primò quòd Pontifex Judæorum non ipsa victimarum corpora, sed sanguinem tantùm (ceu earum animas) intimo inferret Templi adyto. Christus autem, Pontifex noster, non animam tantùm victimæ pro nobis immolatæ, sed & corpus etiam in cœlum intulerit adyto isto adumbratum. Deinde quòd Pontifex Judæorum suffitum sacrum Deo adolens *συμβολικῶς*, ut modò diximus, populi preces ei offerret. Christus autem nostras, sine symbolis ullis interpositis, Deo nunc in cœlo commendet; idque (ne forte hoc mirere) dum vult, ut Deus preces istas gratas habeat mortis ipsius ratione habitâ.

III. Jam hæc etiamsi ejusmodi sint, ut per se ipsa satis constare videantur, quibus tamen *Socinum* sequi placet, hi de oblatione illâ, quâ se Christus in cœlesti sacrario Deo obtulit, longè quidem aliter judicant. Ut qui, licet eam sic definiant, ut sit *ingressus ejus in cœlum cum curâ salutis nostræ conjunctus*, hanc tamen salutis nostræ curam circa nos totam versari statuunt; nec Christo vel, ut Pontifici nostro, ejusmodi munus ullum relinquunt, quo vel nos ac nostra generatim, vel speciatim preces nostras Deo commendare dici possit. Quæ duo nos à Christo fieri cùm judicemus, operam dabimus, ut utrumque, ac quidem primò separatim, deinde conjunctè, demonstremus.

Jam prius illud, nempe Christum ita sese Deo in cœlesti sacrario obtulisse, ut nos ac nostra ei continuò commendaverit, eúmque nobis maximè pro-

propitium fore vellet, tum illa ipsa locutio docet, quâ se Deo in cœlo *obtulisse* dicitur (*m*), tum ratio muneris Sacerdotalis, (cujus utique muneris oblatio illa, quæ cædem victimæ sequebatur, ministerium semper proprium fuit) ac denique ipsæ sacræ literæ. (m) Hebr. 9. 14. & 10. 12.

Etenim primò, qui quid Deo offerre dicitur, is cum Deo rem habere, idque agere quod circa Deum versatur, hoc ipso dicto declaratur. Unde constat Christum sese, ut victimam piacularem pro peccatis nostris antè cæsam, Deo in cœlo offerentem ejusmodi præstitisse munus, quod circa Deum versabatur. Quorsum autem munus id spectabat, ratio ipsa talis victimæ docet; ut quam, quia piacularis erat, eò pertinuisse pateat, ut Deus, ejus ratione habitâ, nobis propitius esse vellet. Quod si Christus, Pontifex noster, cœleste Sacrarium sic intrâsset, ut nihil agere voluisset, quod circa Deum versaretur, nihil omnino extitisset, cur se Deo ibi obtulisse dictus esset. Quorsum enim se ei *obtulisse* dictus esset, quicum negotii nihil habuit?

Præterea cùm oblatio illa, quæ victimæ cædem sequebatur, Sacerdotis munus proprium esset, cúmque omnis Sacerdos ita semper (nisi officio suo deesset) sacra faceret piacularia, ut Deum cuperet populo suo propitium fore; efficitur Christum, Pontificem nostrum, (cujus erga nos in Pontificatu summa fides est, & benevolentia) ita se, ut victimam piacularem pro peccatis nostris priùs cæsam, Deo in cœlo obtulisse, ut nos ac nostra ei continuò commendaverit, eúmque nobis maximè propitium fore vellet.

(n) Hebr. 9. Idem illa Apostoli ad Hebræos docent (*n*); *Non enim in manufacta sancta Iesus introivit, exemplaria verorum; sed in cœlum ipsum, ut appareret nunc vultui Dei pro nobis: neque ut sæpe offerret seipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno, &c.* Ubi duæ istæ locutiones, *Dei vultui pro nobis apparere*, & *semetipsum* Deo *offerre* unam omnino rem designant aliter atque aliter consideratam. Prior illa scilicet ut continuatam, ut inchoatam autem altera. Quod unum discrimen si exceperis, eadem vis, eadem sententia utrique locutioni inerit. Jam prior locutio per se ipsa satis patet. Quando enim Apostolus *Dei vultui Christum apparere* dixit, ejusmodi munus Christo tribuit, quod proximè circa Deum versatur. Quorsum enim eum, nisi quid agat, quod Deum respicit, proximéque circa eum versatur, *Dei vultui apparere* dixit? Quando autem eum Dei vultui *pro nobis* apparere dixit, munus illud ejusmodi esse monuit, quo nos Deo commendati sumus. Quod munus uti nunc exequitur Pontifex noster apud Deum, ita quidem exequi incipiebat, utprimùm coràm apud eum in cœlesti sacrario *appareret*, hoc est, eodem illo tempore, quo sese Deo *offerebat*. Ut si nos Deo nunc commendat *vultui ejus apparendo*, idem se *in cœlo offerendo* præstare cæperit necesse sit.

IV. Neque verò minus apertè liquet ita sese Christum Deo in cœlo obtulisse, ut preces, & desideria nostra ei continuò commendaverit. Sicut enim Pontifex Judæorum Pontificis nostri Iesu Christi umbratilis quædam imago fuit, intimúmque

que Templi sacri adytum cœli ipsius simulachrum; ita etiam suffimenta sacra utroque in adyto adoleri solita Ecclesiæ preces adumbrabant. Ita quippe factum, (neque enim aliter fieri potuit) ut sacra illa suffimenta (uti signum rei significatæ sæpissimè nomen habere solet) *sanctorum preces* appellarentur (*o*). Ita fit, ut hæ sanctorum preces ex *arâ auratâ* offerri dicantur (*p*). Quippe quâ in arâ suffimenta sacra, quæ precum earum symbolum erant, Deo quotidie adolebantur. Ita factum, ut *David* preces suas cum iisdem illis suffimentis, ut significatum cum signo, conferret (*q*). Eadémque denique causa fuit, cur populus Judaicus in atrio suo preces suas tum perageret, cùm Pontifex precum earum symbolum, sacra utique suffimenta, Deo in Templo admovebat (*r*). Quippe quo ritu populi preces eodem tempore fundi solitas Deo συμβολικῶς offerebat. Siquidem quod fit in rei symbolo, in ipsâ re συμβολικῶς fiat. Quamobrem, cùm Pontifex Judæorum Pontificem nostrum Iesum Christum, cùm adytum intimum supremum cœlum, cùm denique sacra suffimenta Sanctorum preces adumbrarent, fieri non potuit, quin Pontifex iste Judæorum hæc eadem sacra suffimenta in adyto intimo Deo adolens Pontificem nostrum adumbraret Ecclesiæ Christianæ preces Deo nunc in cœlo commendantem. Quibus ex rebus intelligitur, nihil valere id, quod *Crellius* contra sententiam nostram affert (*s*), nempe Pontificem Judæorum nullas in intimo Templi adyto Deo adhibuisse preces, quibus preces nostras Deo à Christo in cœlesti sacrario

(o) Apoc. 5.8.
(p) Apoc. 8.3.
(q) Ps. 141.2.
(r) Luc. 1.10.
(s) Contra Grot. c.10.partic.54.

rio commendatum iri significaret. Hoc enim eo ipso in adyto Pontificem tum præstitisse patet, (licet ibi preces nullas edidit) cum ibi Deo solenni ritu sacrum suffitum offerebat, ut precum populi sui *symbolum.* Sicut enim ille συμβολικῶς preces populi Deo obtulit; ita Christus nostras, abjectis omnium symbolorum umbris, reipsa Deo nunc commendat. Unde illa *Origenis* contra *Celsum* (*t*), Τὸν ἕνα Θεὸν, καὶ τὸν ἕνα υἱὸν αὐτοῦ, καὶ λόγον καὶ εἰκόνα ταῖς κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἱκεσίαις καὶ ἀξιώσεσι σέβομεν, προσάγοντες τῷ Θεῷ τῶν ὅλων τὰς εὐχὰς διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ, ᾧ πρῶτον προσφέρομεν αὐτὰς, ἀξιοῦντες αὐτὸν, ἱλασμὸν ὄντα (περὶ) ἁμαρτιῶν ἡμῶν, προσαγαγεῖν ὡς Ἀρχιερέα καὶ εὐχὰς, καὶ τὰς θυσίας, καὶ τὰς ἐντεύξεις ἡμῶν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ. *Unum Deum, & unum ejus Filium, ac Verbum imaginémque, quantum possumus, precibus & honoribus veneramur; adhibentes rerum universitatis Deo preces per Unigenam suum, cui prius eas offerimus; rogantes ut ipse, qui peccata nostra expiat, dignetur, ut Pontifex, preces nostras, & sacrificia, & supplicationes rerum universitatis Deo offerre.*

(*t*) Lib. 8 p. 386. Edit. Cantabr.

De

De Intercessione Christi.

V. Hactenus Christum, dum sese, ut victimam piacularem pro peccatis nostris ante cæsam, Deo in cœlo offerebat, tum nos ac nostra generatim, tum speciatim preces nostras Deo commendasse ita docui, ut his de rebus (quia sic in typis, ut antè monui, comparatum fuit) separatim egerim. Nunc, quod antè propositum fuit, utrumque conjunctè demonstrandum. Quod quò faciliùs perficiamus, meminisse oportet (id quod concedit ipse *Crellius*) *oblationem* illam, quâ se Christus ut victimam pro peccatis cæsam coram Deo in cœlo stitit, ab illo nostri patrocinio, quod aliàs ejus *interpellatio*, aliàs *intercessio* dici solet, reipsa minimè discrepasse. Erat enim *oblatio* illa, quatenus operis Sacerdotalis cum salutis nostræ curâ conjuncti rationem habuit, interpellatio *inchoata*. Estque etiam *interpellatio* ista oblatio eadem *continuata*; res ipsa utrobique eadem. Utraque enim eadem locutione effertur, eâ nimirùm, quâ Pontifex noster *vultui Dei pro nobis apparere* dicitur (*u*). Ut & *Crellii* (u) Hebr. 9.24. ista vera sint (*x*), *Nostri Pontificis & oblatio*, (x) ad Hebr. 9. 24. *& apparitio, quemadmodum & interpellatio, nempe si apparitio & interpellatio non pro nudo Christi ad Patrem adventu, sed, ut hic fieri debet, cum salutis nostræ curâ conjuncto accipiatur, reipsa idem sunt.* Quæ cum ita sint, id, quod proposui, efficietur, simul atque Christum Pontificem nostrum ita Deum pro nobis *interpellare* demonstravero, ut apud eum hac in re patroni nostri munere fungatur. Neque enim quisquam dubitaverit,

verit, quin id Patroni munus sit, ut quos in clientelâ habet, eos, & eorum desideria his commendet, quibus hoc ut fiat, clientium suorum interfuerit.

VI. Jam verò Christum ita Deum pro nobis *interpellare*, ut apud eum hac in re Patroni nostri munus obeat, clarè docent locutiones istæ, quibus illius in sacris literis *interpellatio* designatur. Ejusmodi est S. *Johannis* dictum illud (*y*), *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed & siquis peccaverit*, (Παράκλητον) *Advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum justum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Jam Græcis ille παράκλητος dicitur, qui ut *Advocatus*, seu *Patronus* alterius apud alterum causam agit. Quod satis docent *Demosthenis* illa, quibus Παρακλήτων pro clientibus δεήσεις καὶ σπουδαὶ *supplicationes & studia* commemorantur (*z*). *Philo* quidem *Judæus ipsum mundum*, Pontificis vestibus adumbratum, *Dei filium*, & παράκλητον (*a*) dixit. Ut quem à Pontifice rite vestito, ut socium quendam *Advocatum*, in ædem sacram συμβολικῶς introductum putârit. Quod utrùm rectè, an secus dixerit, ad id, quod agimus nihil interest. Illud unum nostra refert, quo sensu mundum παράκλητον apud Deum vocârit. Id quod ipsius ex verbis patet; Ἀναγκαῖον γὰρ ἦν τὸν ἱερωμένον τῷ τοῦ κόσμου πατρὶ Παρακλήτῳ χρῆσθαι τελειοτάτῳ τὴν ἀρετὴν υἱῷ πρός τε ἀμνηστείαν ἁμαρτημάτων, καὶ χορηγίας, ἀφθονωτάτων ἀγαθῶν. *Necessarium erat, qui Patri mundi consecratus fuit,*

(*y*) 1 *Joan.* 2. 1.

(*z*) *De falsâ legatione.*

(*a*) *De vita Mosis lib.* 3.

fuit, (nempe summus Judæorum Sacerdos) *is ut Filium*, (mundum scilicet) *virtute perfectissimum*, *Advocatum adhiberet ad peccatorum remissionem*, *bonáque uberrima impetranda.* Ex quibus intelligitur, id παρακλήτου apud Deum, *Philonis* judicio, munus esse, ut Dei erga hos, quorum est παράκλητος, gratiam, & benevolentiam impetret. Quo fit ut mundum, quem hoc in loco παράκλητον vocat, & *Dei Filium*, alibi unà cum Pontifice Θεῷ συλλειτουργεῖν *Deo supplicare* dicat (*b*). Eandem quoque vim, ac sensum voci παράκλητος, è Græco in sermonem suum adscitæ, Targumistæ tribuunt, & Talmudistæ, quod hac in causâ plurimùm refert. Cùm enim voces peregrinas suum in sermonem qui adsciscunt, earum quandoque vim ac sensum aliquantùm immutare soleant; fit, ut quæ sit apud Scriptores sacros (qui ipsi quidem Hebræi erant) vocis Græcæ vis, ac usus, rectiùs nonnunquam è Judæis, quàm è Græcis ipsis intelligi queat. Jam verò quæ sit vocis παράκλητος apud Judæos vis, ac sensus, Targumistæ illa in *Iobum* docent (*c*), quibus voci פרקליטא, Græcè Παράκλητος, vocem קטיגור, Græcè scilicet κατήγορος, opponit. Quæ vox cùm *accusatorem* designet, altera illa, nempe Παράκλητος *Patronum* significet necesse est.

(b) De monarchia, lib. 2.

(c) C. 33. v. 23.

Sed & eadem vox idem apud Talmudistas valet; ut ista ex *Pirke Aboth* indicant (*d*), העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד *Qui uni præcepto ob-*

(d) Cap. 4.

 sequium

ſequium præſtat, unum ſibi parat Παράκλητον. *Et. qui unum in ſe peccatum admittit, unum ſibi* κατήγορον *parat.* Ubi voces iſtas, פרקליט, & קטיגור,
(e) Ibid. ita explicat *Moſes Ægyptius* (*e*), פרקליט הוא המליץ טוב על אדם למלך קטיגור הוא הפך זה והוא המלשין אדם למלך ומשתדל להמיתו Quæ quidem, ſi ea ſic verti velis, ut cuique quodque verbum reſpondeat, ejuſmodi erunt. Παράκλητος *bonus eſt pro homine apud Regem orator.* κατήγορος *contra orator eſt, qui hominem apud Regem accuſat, & operam dat, ut eum perdat.* Hoc eſt, Παράκλητος *Patronus* eſt, κατήγορος autem *accuſator.* Quò eodem ſpectant, iſta *Obadiæ de Bar-*
(f) Ibid. *tenora* (*f*), פרקליט מלאך מליץ טוב קטיגור מליץ רע, Παράκλητος *Angelus Patronus eſt,* κατήγορος *autem accuſator.*

Ac quoniam Patroni munus eſt clientis ſalutem, & deſideria ita judici commendare, ut alterius erga alterum gratiam impetret, fit, ut ſacrificia piacularia, fit etiam, ut omnia rectè facta, quaſi Dei gratiam conciliantia, *Patroni* apud Deum ap-
(g) Zebachim fol.1,2. pellentur (*g*), חטאה למה באה למה באה לכפר אלא למה באה לפני לעולה לפרקליט שנכנס דורון אחריו *Quorſum fit Sacrificium pro peccato dictum? Quorſum fit? ad expiandum. Sed quorſum fit ante holocauſtum?* ut ſit παράκλητος *ante donum.*
(h) Ibid. Quæ ſic explicat *R. Solomon Jarchi* (*h*), עולה דורון היא אינה באה לכפר על עשה כפרה ממש אלא אחר שכפרה התשובה על מעשה באה להקבלת פנים כאדם שסרח במלך וריצה ע׳ פרקליטין וכשבא להקביל פניו מביא דורון בידו *Holocauſtum doni rationem*

tionem habet, neque ideo offertur, ut perperam factum propriè expiet; sed ut offerens in conspectum Dei veniat, postquam perperam factum pœnitentiâ expiavit. Ut cùm quis Regi rebellavit, eúmque placavit per παρακλήτους, *illius in conspectum rediens donum secum in manu affert.* His adde illa ex *Bava Bathra* (*i*), כל צדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה שלום גדול ופרקליטין גדולין בין ישראל לאביהם שבשמים *Omnis hoc in mundo Israelitarum beneficentia & bonitas magnum iis est præmium, & magni* παράκλητοι *apud Patrem ipsorum, qui est in cœlo.* Quibus paria sunt, quæ in codice *Schabbath* de futuro judicio disseruntur (*k*), אם יש לו פרקליטין גדולים נצול ואם לא ואינו נצול ואלו הן פרקליטין אל אדם תשובה ומעשים טובים *Si magnos habeat quis* παρακλήτους, *absolvitur; sin minùs, non absolvitur. Hi autem* παράκλητοι *cujusque sunt, pœnitentia, & bona opera.* Ex quibus patet, vocem פרקליט, Græcè παράκλητος, quaecunque in re, vel in personâ, ac quidem quomodocunque positam, sive propriè scilicet, sive metaphoricè, eum solere apud Talmudistas habere sensum, ut cui παρακλήτου apud Deum nomen datur, ejus ea vis, & opera sit, quâ quis Dei benevolentiæ ac misericordiæ commendatur. Quam eandem voci eidem vim ab *Origene* tributam esse constat (*l*), *Fortasse*, inquit ille, *propterea* Moses *scribitur intervenisse pro peccatis populi prioris, & impetrasse veniam, ut multò magis nos confidamus, quòd Advocatus noster Iesus indubitatam nobis veniam impetrabit à Patre: si tamen convertamur ad eum, & non recedat retro cor nostrum.*

(*i*) Fol. 10.1.

(*k*) Fol. 32.1.

(*l*) Homil.8. ad Numer.

Sicut & Johannes *in Epistolâ suâ dicit. Hæc autem dico Filioli, ut non peccetis. Quod & si peccaverit aliquis vestrum, habemus Advocatum apud Patrem Iesum justum, qui interpellat pro peccatis nostris.*

VII. At enim ipse Spiritus Sanctus, quem nemo nos, ut patronum nostrum, Deo commendare dixerit, παράκλητος dicitur in sacris literis (*m*). Rectè quidem. Sed eâ de causâ παράκλητος dicitur, quia ut in Apostolis loquens inducitur, eorúmque apud *Proceres*, & *Reges* causam agens (*n*). Ut vel hinc apertè pateat, (licet is παράκλητος metaphoricè quidem dici possit, qui, quid respondeat accusatoribus, cuivis dictet; quod Spiritus Sanctus Apostolis fecit, ideóque in iis loqui dictus est) eum propriè παράκλητον dici, qui per seipsum, non dictando, alterum apud alterum defendit. Nobis autem ita oracula sacra explicare placet, ut quoties tulerit & locorum, & rerum quoque ipsarum ratio, proprium vocis cujusque sensum arctè semper teneamus. Quod nisi fiat, patebunt profectò sacræ literæ levissimi cujusque vanis commentis & argutiis, nec quid certi & explorati ex eis unquam concludi poterit. Jam verò, ut ad propositum redeam, ut vox παράκλητος in Christo à S. *Johanne* posita (*o*) *Patronum* seu *Advocatum* designet, cujus opera circa Deum versatur, optimè patitur loci ratio, & planè flagitat ratio rei. Christus enim ita est παράκλητος, ut idem quoque Sacerdos sit. Sacerdotis autem officium est suos, & suorum omnia, Patroni more Deo commendare. Quippe cujus maximè proprium munus (quod latius alibi de-

(*m*) *Jo.* 14.16, 26. & 15.26. & 16.7.

(*n*) *Mat.* 10.18, 20.

(*o*) 1 *Jo.* 2.1.

demonstravimus) proximè circa Deum versatur. Atque hæc hactenus: nunc ad eorum reliqua progrediamur, quæ ad institutum nostrum pertinent.

VIII. Ejusmodi sunt Apostoli illa ad Hebræos (*p*), *Hic autem, eò quòd manet in æternum, sempiternum habet Sacerdotium. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens* εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν *ad interpellandum pro eis.* Ejusmodi sunt & illa quoque S. *Pauli* (*q*), *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat. Quis est, qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est; qui & resurrexit, qui est ad dextram Dei,* ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, *qui etiam interpellat pro nobis.* Jam verbis his, quibus dicitur Christus ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν, hæc subjecta est sententia. Christum nunc ut *Patronum nostrum causam nostram apud Deum agere.* Id quod vocis ἐντυγχάνειν usus cum voce κατὰ conjunctæ docet. Siquidem ἐντυγχάνειν κατὰ idem semper quod *accusare* valeat. Hunc sensum habet hæc locutio, ac quidem apud eum Apostolum, qui Christum pro nobis ἐντυγχάνειν dixit. *An nescitis,* inquit (*r*), *in Eliâ quid dicit Scriptura,* ὡς ἐντυγχάνει κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, *dicens, Domine Prophetas tuos occiderunt, Altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.* Ubi ἐντυγχάνειν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ (uti loci ipsius ratio docet) idem est, quod *Israelem accusare.* Eademque inest eidem locutioni sententia in his Romanorum ad *Demetrium* (*s*), ἐὰν οὖν ἔτι ἐντύχωσι κατὰ σοῦ, *Si*

(p) Heb.7.24,25.

(q) Rom.8.33, 34.

(r) Rom.11.2.

(s) 1 Machab. 8.32.

Si te deinceps accusaverint Judæi, *adversum te faciemus illis judicium.* Sic & *Jonathanis* apud *De-*
(t) 1 Machab. 11.25. *metrium* (*t*), & *Alexandrum* (*u*), *accusatores*
(u) 1 Machab. 10.61. ἐντυγχάνειν κατ' αὐτοῦ dicti sunt. Eademque denique locutione eodem sensu usus est *Alexander* proceres suos ita allocutus. Κηρύξατε μηδένα ἐντυγχάνειν κατ' αὐτοῦ περὶ μηδενὸς πράγματος, *Edicite, nequis eum ullius rei deinceps accuset.* Cum itaque ἐντυγχάνειν κατὰ contra ac ἐντυγχάνειν ὑπὲρ valeat, sicut illud *accusatoris* est, ita hoc *Patroni* sit necesse est. Ut ubi Christus ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν dictus est, ejusmodi munus ei detur, quod propriè ad *Patronum* pertinet.

IX. Neque tamen dissimulandum est, *ipsum* etiam *Spiritum* dictum esse ὑπερεντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν,
(x) Rom. 8.26. (*x*) & ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἁγίων (*y*). Verùm aliter
(y) v. 27. profecto *Spiritus* ille, aliter Christus Deum interpellat. *Spiritus* ille, ut Domesticus quidam Advocatus, qui quidem preces ad Deum dictat. Christus, ut cœlestis Patronus, qui coràm apud Deum apparens, & ad dextram solii ejus assidens, preces nostras Deo commendat. Ut locutio illa multò minus propriè in Spiritu illo, quam in Iesu Christo posita sit. Id quod & ratio rei indicat. Sicut enim Sacerdotis munus proprium hominum est apud Deum patrocinium; ita etiam Christus sic, ut Sacerdos, Deum pro nobis interpellat. Idque
(z) Hebr. 7.24, 25. Apostolus ad Hebræos disertè & explicatè docet (*z*), *Hic autem*, inquit, *eo quod manet in æternum, sempiternum habet Sacerdotium. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum,*

Deum, semper vivens ad interpellandum pro eis. Quanquam quidem (quod minimè prætereundum) S. *Chrysostomus* verba ista, quibus *Spiritus ille Deum pro sanctis interpellare* dicitur, ita intelligi debere judicet (*a*), ut non designent *Spiritum Sanctum* alibi παράκλητον appellatum, sed ipsum orantis cujusque Spiritum afflatu divino ita motum, ut quæ Ecclesiæ usui essent, ea precibus suis impetraret. Quod si verum sit, nihil in scriptis vel profanis, vel sacris reperiri posse arbitror, quod nostram de verbis eis sententiam, quibus quis pro altero ἐντυγχάνειν dictus sit, vel specie tenus labefactet.

(*a*) *ad Rom.* 8. 26, 27.

Quum Christus itaque (ut nunc demum rationem ante propositam concludam) ita Deum pro nobis interpellet, ut hac in re Patroni nostri apud eum munere perfungatur, ideoque, quod Patroni est, nos ac nostra ei commendet; Quum ita etiam sese ut victimam piacularem pro peccatis nostris antè cæsam in sacrario cœlesti Deo obtulerit, ut oblatio hæc reipsa ab interpellatione illâ non differret, sanè quod de earum rerum alterâ, idem de alterâ judicandum est. Ut si Christus Patroni munus apud Deum obeat, dum eum pro nobis interpellat, idem munus obire cœperit necesse sit, ut primùm sese Patri suo in cœlesti Sanctuario obtulerit.

X. Hæc itaque cùm ita sint, facilè intelligi posse arbitror quî fit, ut Christus apud Patrem in cœlesti sacrario vitam degens *peccata nostra expiare* dictus sit (*b*). Id enim præstat, dum nos, ac nostra, & in his maximè preces illas, quibus & peccatorum remissionem, & vires etiam illas petimus, quibus

(*b*) 1 *Jo.* 2. 2. *Hebr.* 2. 17.

quibus freti Deo pareamus, eorúmque veniam consequamur, ut Pontifex noster Deo commendat. Id-
(c) Heb.4.15,16. que ipsum est, quod monet Apostolus ad Hebræos (c), *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiduciâ ad Thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.* Neque alterum illud diffitemur, Christum in cœlo nunc degentem idcirco quoque dici posse peccata nostra expiare, quòd quæ auxilia, ut victima, & Pontifex impetraverit, ea (quo tam peccata ipsa, quam eorum pœnas evitemus) ut Rex cœlestis nobis suppeditet. Imò verò quòd potestate suâ & ipse quoque peccatorum veniam nobis tribuat. Quâ eadem de causâ Deus etiam ἁμαρτίας
(d) Sapient. Sirac.c.34. v.19. ἐξιλάσκεσθαι (d), & καθαρίζειν (e), hoc est, *peccata*
(e) 1 Jo.1.9. *expiare* dicitur.

XI. Jam Christi illa (f), *In illo die in nomine*
(f) Joh.16.26, 27. *meo petetis: & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis; ipse enim Pater amat vos, quia vos me amâstis*, Illa, inquam, (quod monendum est) non sunt perinde intelligenda, ac si dixisset Dominus noster se, postquam cœlum ingressus esset, nunquam deinceps Apostolos suos Patri suo commendaturum esse. Aliud enim est, *dico me pro vobis non rogaturum esse Patrem*, aliud autem, *non dico vobis me Patrem pro vobis rogaturum esse.* Hoc dixit Christus, non prius illud. Quorsum enim illud valuisset? Num eò fortè, (quod sibi Christus hîc proposuit) ut Apostolis suis fidem faceret, fore, ut omnia impetrarent, quæ ipsius nomine à Deo peterent? imò aliò planè pertinuissent. Quo enim minùs preces suas Patri à Christo commen-

mendatum iri iis sperare licuisset, eò minùs sperandum fuisset preces suas exauditum iri. Unde modò positis Christi verbis hanc sententiam inesse patet. Illud in præsentiâ prætereo, me, postquam hinc in cœlum abiero, vos Patri meo commendaturum; Nam majus quoddam ad solatium vestrum nunc propono, *Patrem ipsum, quia me amâstis, suâ vos ipsius sponte amare*: Ut nihil sit cur dubitetis, quin quæ ab eo in meo nomine petieritis, ea statim impetraturi sitis. Solet utique Christus, ubi de rebus duabus agit, alteram quasi præterire, nonnunquam in speciem removere, (quam re tamen ipsâ non removet) ut eò magis alteram illustret, & amplificet. Id quod in his fieri constat (*g*), *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me*. Quibus etiam illa ejusdem adde (*h*), *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem, est qui accusat vos* Moyses, *in quo speratis. Si enim crederetis* Moysi, *crederetis utique & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Ubi non negat infideles Judæos ipsius ex dictis & accusandos, & quidem condemnandos esse (hoc enim fore alibi explicatè (*i*) affirmat) sed, quod Judæi nunquam futurum existimabant, eos ex ipsis *Mosis* scriptis planè condemnatum iri docet. Quæ eadem est verborum modò positorum ratio. Quippe in quibus non negat Christus se Patri suo Apostolos commendaturum esse, sed tantam erga eos esse monet Patris sui benevolentiam, ut quæ ab eo ipsius nomine precarentur, ea facilè consecuturi essent. Quod idem fere *Zegeri*, *Grotii*, & *Menochii*, inque aliis multis, *Jacobi Capelli* hoc de loco judicium est.

(g) Joh. 12.4.
(h) Joh. 5.45. 46. 47.
(i) Joh. 12.48.

XII. Hactenus persecuti sumus Sacrificii Christi singulas antè propositas partes. Quarum prima fuit oblatio illa, quâ se pro victimâ piaculari morti dedidit. Altera autem mors ipsa. Tertia denique oblatio ista, quâ se, ut victimam piacularem pro peccatis nostris antè cæsam, in sacrario cœlesti Deo obtulit. Quas partes etsi nobismet ipsis rectè statuisse videamur, qui tamen secus judicaverit, ut sibi libuerit, rem instituat, modò hac in re instituendâ tria semper arctè tenere velit. Quorum *primum* est, Sacrificium Christi, quibuscunque in rebus contineatur, circa Deum proximè versatum esse. Quippe quod ad omnia Sacrificia ita pertinere demonstravimus, ut nihil usquam in sacris literis Sacrificium vel metaphoricè dicatur, nisi quod vel natura suâ proximè versatur circa Deum, ut preces, & gratiarum actiones; vel saltem ejusmodi vim habet, quæ gratiam apud eum conciliet; ut beneficia in egentes collata, & alia ejusmodi rectè facta; quæ & ipsa cùm eâ unâ de causâ Sacrificia appellari soleant, quia ejusmodi vim habent, quæ propriè circa Deum versatur, & ad gratiam ejus impetrandam spectat, sanè Sacrificia propriè dicta eodem planè spectasse patet. Nihil enim eâ ipsâ de causâ, quia propriè versatur circa Deum, & ad gratiam ejus conciliandam pertinet, Sacrificium *metaphoricè* dici potuit, nisi Sacrificia *propriè* dicta eodem etiam pertinuissent. Præterea cum Sacrificium Christi in genere piaculari fuerit, *alterum* illud quoque tenendum est, ita id circa Deum versatum esse, ut ad peccatorum remissionem à Deo impetrandam pertinuerit. Quippe quâ in re victimæ cujusque de peccatis ullis noxísve cæsæ finis omnino proprius cernitur. *Extremum* id est, ita quemque

quemque instituere debere Domini nostri Sacrificium, ut morti ejus pœnæ vicariæ rationem tribuat. Utpote quod & victimæ piacularis ratio, & sacræ quoque literæ flagitant. Quorum quæ duo proximè posita sunt (in quibus & primum continetur) magno consensu tradiderunt (prout alii (*k*) satis docuere) veteres omnes Christiani, firmâque & constanti fide amplexa est Ecclesia Catholica.

(*k*) *v. Testimonia Veterum ad finem libri quem Grotius de satisfactione Christi scripsit.*

XIII. De regno autem Christo, ut Μεσίτῃ, dato (cui *Crellius* cum Sacerdotio ejus, prout hoc à nobis instituitur, nullam esse posse conjunctionem, nullam societatem putat) nos quidem ita judicamus. Posse Christum, quæ vult, omnia; Nihil autem velle, quod non sit idem Deo gratum. Quæ talia sunt, ea velle omnia. Deo autem pergratum esse, (utpote quod ad honorem illum, quem sibi proprium esse voluit, illustrandum & amplificandum pertinet) ut Iesus Christus, quem ipse tam Μεσίτην hominum apud se, quàm suum apud homines constituit (*l*), non solummodo populum suum vera doceat, legibus contineat, Spiritus sui auxiliis juvet, & ad vitam sempiternam resuscitet, sed & sibi, ut Patronus, commendet. Neque enim Deum Majestatis suæ solio cessisse (*m*), neque Iesu Christo, ut Μεσίτῃ, ita regnum tradidisse, ut illud sibi abrogaverit, aut semetipsum Christo subjecerit (*n*). Id si ita esset, nullas nisi Christo ut Μεσίτῃ rite adhiberi posse preces, perperámque contra ab Apostolis, & Ecclesiâ Catholicâ factum esse. Christum quidem factum esse omnium Judicem, omnia nunc administrare, verùm ad Dei voluntatem. Fieri non posse, ut *in quo vivimus, movemur, & sumus*, qui omnia implet,

(*l*) *1 Tim. 2. 5.*

(*m*) *v. Heb. 1. 3. & 4. 16. & 12. 2.*

(*n*) *1 Cor. 15. 27.*

& intuetur, eorum, quæ ad nos pertinent, nihil cogitet, nihil velit, nihil ad se pertinere putet; ita Iesu Christo omnia administranda dederit, ut nihil ipse de rebus nostris apud se statuat, sed omnia susque deque habeat. Esse itaque erga nos homines (ut & adversus alia omnia) aliquam Dei voluntatem, Christúmque, ut Pontificem nostrum, id agere, id in primis velle, ut benevola & propitia sit Dei erga nos voluntas; eámque ob causam nos, ac nostra commendare Deo. Hac cerni in re Patrocinium illud, quod Christi *intercessio* dicitur. Ac denique his ex rebus intelligi regni & Sacerdotii Christi facilem esse Societatem, nec alterutrum alterum labefacere.

Id unum, quod moneamus, restat, his omnibus, quæ & hîc, & alibi de regno Christi passim diximus, non regnum illud naturale, quod ad æternum λόγον pertinet, sed alterum illud designari, quod quidem Christo, ut Μεσίτῃ, propter summam ejus omnibus in rebus, præsertim in voluntariâ morte Deo præstitam obedientiam, & datum (*o*) docent sacræ literæ, & Deo tandem reddendum esse (*p*).

(*o*) Phil. 2.9, 10, 11.
(*p*) 1 Cor. 15.24

F I N I S.

INDEX

Rerum Præcipuarum,

Quæ his in

LIBRIS CONTINENTUR.

Agni

Chriſti

D

Er-

E

F

G

H

I

Korban

K

L

M

Un-

Q

R

Ri-

Sa-

San-

Victi-

Finis Indicis.

ERRATA.

Pag. 21. lin. 3. lege *propitiatorium).* p. 25. l. 32. הגזית. p. 26. l. 20. utroque. p. 38. l. ult. sanctuarii. p. 41. l. 16. quovis. p. 48. l. 32. dele אלם, & lege יותר שלם ממנו. p. 50. in marg. קתיקולין. p. 63. l. 20. בשוגג. p. 74. l. 8. petunt. p. 91. l. 30. at. p. 99. l. 17. הרעת. ib. l. 20. מגרלים. p. 100. l. 26. הבהמות. p. 108. l. 3. נרר. p. 120. l. 1. לך). p. 121. l. 22. asinarum. p. 128. l. 31. quidam. p. 130. l. 16. חורת. p. 132. l. 36. קול. p. 157. l. 25. quidam p. 167. l. 10. at. p. 169. l. 1. ככתוב. p. 170. l. 24. נא. p. 171. l. 8. ובושתי. p. 241. l. 9 שיקרבו. p. 251. l. 27. dictus est. p. 254. l. penult. & ult. *sive ejus repræsentatio sanguinis aspersione in arâ facta.* p. 270. l. 11. היו. ib. l. 20. ונפשו. ib. l. 29. שלא. p. 319. l. 13. dividet. p. 363. l. 8. בעולם.

Interpunctionis vitia Lector ipse suo ex judicio corriget.

Ad usū P. Lud: à S: Luca
4. My 15 — leg 10